

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

N. V. GOGOL'ÜN "TARAS BULBA" VE L. N.
TOLSTOY'UN "KAZAKLAR" ADLI
ESERLERİNDE KAZAKLAR

Nejla YILDIRIM

2502160272

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Emine İNANIR

PROF. DR. Hüseyin KANDEMİR

İSTANBUL-2023

ÖZ

N. V. GOGOL'ÜN “TARAS BULBA” VE L. N. TOLSTOY'UN “KAZAKLAR” ADLI ESERLERİNDE KAZAKLAR

NEJLA YILDIRIM

Bu çalışmanın amacı, Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün **Taras Bulba** ve Lev Nikolayeviç Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerindeki Kazakları ve onların yaşamlarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak Kazak sözcüğünün anlamı, Kazakların kökeni, Kazakların tarihi ve yaşamı genel hatlarıyla ele alınmıştır. Devamında ise erken dönemden 20. yüzyıla kadar olan süreçte Kazakların Rus edebiyatına yansımaları incelenmiştir.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Kazakları ve onların yaşamlarını Gogol'ün **Taras Bulba** ve Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerinde incelemeden önce, Gogol ve Tolstoy'un Kazaklarla ilişkisine değinilmiş, Kazakların Gogol ve Tolstoy'un eserlerine yansımaları irdelenmiştir. Kazakların söz konusu yazarların eserlerine yansımaları irdelendikten sonra, **Taras Bulba** ve **Kazaklar** adlı eserlerdeki Kazaklar ve onların yaşamları çoğulcu inceleme yöntemine başvurularak ele alınmıştır. Bu çalışmanın sonunda da adı geçen eserlerin, hem sosyo-kültürel hem de tarihsel açıdan Kazak toplumuna ve kültürüne ışık tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazak Yaşamı, 19. Yüzyıl Rus Edebiyatı, Nikolay V. Gogol, Taras Bulba, Lev N. Tolstoy, Kazaklar.

ABSTRACT

**COSSACKS IN N. V. GOGOL’S “TARAS BULBA” AND
L.N. TOLSTOY’S “COSSACKS”**

NEJLA YILDIRIM

The purpose of this study is to analyse the Cossacks and their lives in Nikolai Vasilyevich Gogol’s **Taras Bulba** and Leo Nikolayevich Tolstoy’s **Cossacks**. In accordance with this purpose, in first place, the meaning of the word Cossack, the origin of the Cossacks, the history and life of Cossacks were discussed in general terms. Afterwards, the reflections of Cossacks on Russian literature from the early period to the 20th century were examined.

Before analysing the Cossacks and their lives in Gogol’s **Taras Bulba** and Tolstoy’s **Cossacks**, which are the main subject of our study, the relationship of Gogol and Tolstoy with Cossacks was mentioned, and then the reflections of Cossacks on the works of Gogol and Tolstoy were examined. After examining the reflections of Cossacks on the works of those mentioned writers, Cossacks and their lives in **Taras Bulba** and **Cossacks** were analysed by applying eclectic method, At the end of this study, it came to the conclusion that those mentioned books shed light on Cossack society and culture both socioculturally and historically.

Key words: Cossack life, 19th century Russian literature, Nikolai V. Gogol, Taras Bulba, Leo N. Tolstoy, Cossacks.

ÖNSÖZ

Rusya'nın güney bozkırlarına, *Vahşi Ova* (Dikoye pole) adıyla anılan bölgeye, 15. ve 16. yüzyıllarda özgürlüklerini seven ve herhangi bir otoriteye bağlı olmak istemeyen kişiler gelip yerleşirler. Özgürlüklerine düşkün ve asi olmaları nedeniyle Kazak olarak adlandırılan, genellikle Ukrayna ve Rusya Slavlarından oluşan ve çalışmamıza konu olan bu Kazaklar, bugünkü Kazakistan'da yaşayan Türk kökenli Kazaklardan farklıdır. Savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan, kendilerine has yaşam tarzı olan Kazaklar, askerlik yaparak sınırların güvenliğini sağlar; keşif ve habercilik görevlerini yerine getirip kabilelere refakat ederler.

Ukrayna ve Rusya tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Kazaklar üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların az olması, Kazakların ve onların yaşamlarının 19. yüzyıl Rus yazarlarının eserleri üzerinden incelenmesine yönelik ülkemizde yapılmış herhangi bir akademik çalışmanın olmaması konunun seçilmesinde önemli bir motivasyon olmuştur. Çalışmamızda incelemek üzere Nikolay Vasilyeviç Gogol'un **Taras Bulba** ve Lev Nikolayeviç Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerini seçmemizin temel sebebi ise, Gogol ve Tolstoy'un Kazakları ve onların yaşamlarını kendilerine özgü sanatsal üsluplarıyla detaylı ve çarpıcı biçimde ele alması olmuştur. Söz konusu eserlerin incelenmesinde ise çoğulcu inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamızda başvurduğumuz çoğulcu inceleme yönteminin, tez sürecinde yaptığımız okumalar sonrasında biçimlendiğini belirtmemiz gerekmektedir. **Taras Bulba** ve **Kazaklar** adlı eserleri metne dayalı, karşılaştırma ya da hermeneutik inceleme yöntemiyle incelemenin Kazakları ve onların yaşamlarını tam anlamıyla anlamamızı engelleyeceğini düşündüğümüzden incelememize sosyo-kültürel ve tarihsel öğeler de dâhil edilmiştir. Böylece çalışmamız, sosyo-kültürel ve tarihsel öğeler de dâhil edilerek, başta karşılaştırma, hermeneutik, metne dayalı olmak üzere çoğulcu inceleme yöntemine başvurularak incelenmiştir.

Ülkemizde Kazaklarla ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olması nedeniyle, çalışmamızda Türkçe kaynakların yanı sıra Rusça ve İngilizce yazılmış kitaplardan, makalelerden, tezlerden ve elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Rusçadan ve İngilizceden Türkçeye çeviriler ise tarafımca yapılmıştır.

Gogol'ün **Taras Bulba** ve Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerindeki Kazakları ve onların yaşamlarını ele alan bu çalışmamızın hem ülkemizde sınırlı sayıda bulunan Kazak çalışmalarına katkı sağlayacağını hem de bu alanda çalışacak araştırmacılara yol göstereceğini umuyoruz.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde desteğini ve yardımını esirgemeyen, fikirleriyle yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. Emine İNANIR'a; tezin ikinci danışmanlığını üstlenen, beni eleştirileriyle ve fikirleriyle yönlendiren Prof. Dr. Hüseyin KANDEMİR'e; tez izleme komitesinde yer alan, bilgi ve önerileriyle çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Türkan OLCAY'a ve Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans ve lisansüstü eğitim sürecim boyunca üzerimde emeği geçen, başta Prof. Dr. Gönül UZELLİ ve Dr. Öğr. Üyesi Korhan KORBİK olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında görev yapan tüm öğretim üyelerine ve görevlilerine de teşekkür ederim.

Son olarak, tüm eğitim ve öğretim hayatım boyunca her zaman yanımda olan sevgili aileme, beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma ve doktora eğitimim süresince hayatıma dokunan herkese teşekkür ederim.

Nejla YILDIRIM

2023-İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. GENEL HATLARIYLA KAZAKLARIN TARİHİ VE YAŞAMI.....	7
1.1. Kazak Sözcüğünün Anlamı ve Kazakların Kökeni Üzerine	7
1.2. Kazakların Tarihsel Serüveni.....	10
1.3. Sosyo-Kültürel Eksende Kazakların Yaşamı	29
2. RUS EDEBİYATINDA KAZAKLAR.....	40
2.1. Erken Dönem Rus Edebiyatında Kazaklar.....	40
2.2. 18. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kazaklar	45
2.3. 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kazaklar	49
3. N. V. GOGOL'ÜN “TARAS BULBA” VE L. N. TOLSTOY'UN “KAZAKLAR” ADLI ESERLERİNDE KAZAKLARIN İNCELENMESİ.....	96
3.1. N. V. Gogol ve Eserlerinde Kazaklar.....	96
3.2. N. V. Gogol'ün “Taras Bulba” Adlı Eserinde Kazaklar	121
3.2.1. “Taras Bulba” Hakkında Genel Bilgiler	121
3.2.1.1. Zaporog Kazaklarının Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik İlkeleri Üzerine Kurulan Dünyası: Zaporog Seçti	126
3.2.1.2. Kıyafetler, Silahlar ve Mekanlar Açısından Birbirinden Tümüyle Farklı İki Dünya: Zaporog Seçti ve Dubno Kenti	133

3.2.1.3. Zaporog Kazaklarının Dünyasındaki Bölünme: Kadın-Erkek İlişkileri, Ordu ve Aile	140
3.2.1.4. Kazak Milliyetçiliğinden Panslavizme: Zaporog Kazaklarının Rus Savaşçılara Dönüşmesi.....	145
3.3. L. N. Tolstoy ve Eserlerinde Kazaklar.....	149
3.4. L. N Tolstoy’un “Kazaklar” Adlı Eserinde Kazaklar	161
3.4.1. “Kazaklar” Hakkında Genel Bilgiler	161
3.4.1.1. Greben Kazaklarının Terek Nehri Yakınlarındaki Yaşamı: Novomlinskaya Stanitsası	169
3.4.1.2. İki Farklı Toplumun Kültürel Çatışması: Moskova Aristokrat Sınıfı ve Greben Kazakları.....	187
SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA	209
ÖZGEÇMİŞ	234

GİRİŞ

Doğu Avrupa tarihinin, özellikle de Ukrayna ve Rusya tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Kazaklar, 15. ve 16. yüzyıllarda Rusya'nın güney bozkırlarına, *Vahşi Ova* adıyla anılan bölgeye gelip yerleşirler. Dinyeper Nehri kıyılarında yaşayanlar Ukrayna Kazaklarının ana çekirdeğini oluşturan Zaporog Kazakları; Don Nehri kıyılarında yaşayanlar ise Rus Kazaklarının ana çekirdeğini oluşturan Don Kazakları olarak adlandırılırlar. Başlangıçta iki ana grup olarak ortaya çıkan Kazaklardan, 16. yüzyıldan itibaren yeni Kazak orduları ortaya çıkmaya başlar. Ve ortaya çıkan bu Kazak orduları, dağılım gösterdikleri coğrafyaya göre Kuban Kazak Ordusu, Karadeniz Kazak Ordusu, Terek Kazak Ordusu, Greben Kazak Ordusu, Yayık (Ural) Kazak Ordusu, Sibirya Kazak Ordusu, Amur Kazak Ordusu gibi isimler alırlar. Sınır bölgelerinde yaşayan, askerlik yaparak sınırların güvenliğini sağlayan Kazaklar, savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkarlar. Askerlik hizmetlerinin yanı sıra keşif ve habercilik görevlerini yerine getirip kabilelere refakat ederler.

Savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan Kazaklar kendilerine has yaşam tarzına da sahiptirler. Kazakların bu savaşçı kimlikleri ve kendilerine has yaşam tarzı zaman içerisinde sadece tarihçilerin değil, aynı zamanda yazar ve şairlerin de ilgisini çeker. Bu bağlamda Kazaklara duyulan ilgi, özellikle 19. yüzyıldan itibaren daha fazla artar. Ancak 1920'li yıllara gelindiğinde Sovyet hükümetinin özgürlüklerine düşkün olan ve Ortodoksluk inancının koruyuculuğu misyonunu üstlenen Kazakları bir tehdit unsuru olarak görmesiyle birlikte Kazaklara duyulan ilgi azalır. Yaşanan bu olumsuz gelişme üzerine Kazaklar yaklaşık yetmiş yıl sürecek bir baskıya maruz kalırlar. Söz konusu baskı sürecinde öldürülen, sürgüne gönderilen Kazakların kim oldukları unutturulmaya çalışılır. Kazaklarla ilgili konuların çalışılması yasaklanır. Rus yazar Aleksandr İ. Soljenitsın'ın (1918-2008) "Rusya'nın tarihi mücevheri"¹ olarak nitelendirdiği Kazakların arşivlerden çıkarak gerektiği ilgiyi tekrar görmesi ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşir.

¹Akt. Marina A. Jigunova, "Rol istoriko-kulturnogo naseleniya kazaçestva uralo-sibirskogo regiona v vospitanii sovremennoy rossiyskoy molodeji", **Kazaçestvo Sibirii ot Yermaka do naših dney: istoriya, yazık, kultura**, Tyumen, İzdatelstvo tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2017, s. 41-47.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kazaklara duyulan ilgi tarihten sosyolojiye, edebiyattan dilbilime kadar birçok alanda artar. Bu bağlamda genelde makale düzeyinde olsa da Kazaklarla ilgili yapılan çalışmaların ülkemizde de yavaş yavaş artmaya başladığı görülür. Kazaklarla ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunu ise tarih alanında yapılan çalışmalar oluşturur. Ülkemizde edebiyat alanında Kazaklarla ilgili yapılan çalışmalar ise aşığıdaki gibidir:

- Sevil Çetir, M. A. Şolohov'un "Ve Durgun Akardı Don" Eserinde Kazak Yaşamı, Kayseri, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2011.
- Ayla Kaşoğlu, Taras Bulba ve Zaporoj Kazakları, **Roman Kahramanları**, No:35, 2018, s. 5-10.
- İren Dilara Kongaz, "N. V. Gogol'ün "Taras Bulba" Adlı Eserinde Vatansever ve Savaşı Kozaklar", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 32, Şubat 2023, s. 1479-1490.

Dünyada ise Kazaklar edebiyat alanında aşığıdaki başlıca çalışmalarda ele alınmıştır:

- George Grabowicz, **The History and Myth of the Cossack Ukraine in Polish and Russian Romantic Literature** (Polonya ve Rus Romantik Edebiyatında Kazak Ukrayna'nın Tarihi ve Miti), y.y., Harvard University, 1975.
- George Grabowicz, "Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol, Şevçenko, Kuliş (Kazak Geçmişi Üzerine Üç Bakış Açısı: Gogol, Şevçenko, Kuliş)", **Harvard Ukrainian Studies**, Vol. 5, № 2, June 1981, s. 171-194.
- George G. Grabowicz, "Between History and Myth: Perceptions of the Cossack Past in Polish, Russian and Ukrainian Romantic Literature (Tarih ve Mit Arasında: Polonya, Rus ve Ukrayna Romantik Edebiyatında Kazak Geçmişine İlişkin Algılar)", **American Contributions to the Ninth International Congress of Slavists**, Kiev, September 1983, s. 173-188.
- İldar Ş. Yunusov, "Kazaçiy mir v povestyah N. V. Gogolya i L. N. Tolstogo (N. V. Gogol ve L. N. Tolstoy'un Uzun Öykülerinde Kazak Dünyası)", **Uçebnik: Gogol i russkaya literatura XIX veka**, Leningrad, 1989, s. 80-91.

- Judith Deutsch Kornblatt, **The Cossack Hero in Russian Literature: A Study in Cultural Mythology** (Rus Edebiyatında Kazak Kahraman: Kültürel Mitoloji Üzerine Bir İnceleme) Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1992.
- Nina V. Zababurova, “S bregov voinstvennogo Dona (Savaşçı Don Kırılarından)”, **Letya v pili na počtovih**, Rostov-na-Donu, İzdatelstvo “Gefest”, 1997, s. 157-197.
- Yekaterina M. Beletskaya, **Kazaçestvo v narodnom tvorçestve i v russkoy literature XIX veka. Monografiya** (19. Yüzyıl Rus Edebiyatında ve Halk Yaraticılığında Kazaklık. Monografi), Tver, Zolotayabukva, 2004.
- Vladimir D. Denisov, **İzobrajenije kozaçestva v rannem tvorçestve N. V. Gogolya** (N. V. Gogol’ün Erken Dönem Yaraticılığında Kazaklığın Yansıması), Simferopol-Kiev, y.y., 2005.
- Saera Yoon, “Transformation of a Ukrainian Cossack into a Russian Warrior: Gogol’s 1842 “Taras Bulba (Ukraynalı Kazak’ın Rus Savaşçıya Dönüşmesi: Gogol’ün 1842 Tarihli “Taras Bulba’sı””, **The Slavic and East European Journal**, Vol. 49, № 3, 2005, s. 430-444.
- Yekaterina M. Beletskaya, “Kazaçina grebenskoy” v tvorçestve M. Yu. Lermontova (M. Yu. Lermontov’un Yaraticılığında Greben Kazak’ı)”, **VII Vserossiyskaya konferantsiya “Dergaçevskiye çteniya-2004. Russkaya literatura: natsionalnoye razvitiye i regionalniye osobennosti”**, İzdatelstvo uralskogo universiteta, 2006, s. 8-14.
- Roman I. Shiyan, Cossack Motifs in Ukrainian Folk Legends (Ukrayna Halk Efsanelerinde Kazak Motifleri), Alberta, **University of Alberta, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2006.
- Leyla İ. Gadjiyeva, Mir kazaçestva v izobrajenii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo (N. V. Gogol, L. N. Tolstoy, M. A. Şolohov’un Yansımasında Kazak Dünyası), Moskva, **Moskovskiy gosudarstvenniy humanitarniy universitet im. M. A. Şolokogo, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2007.
- Anna Kovalchuk, Narrating the National Future: The Cossacks in Ukrainian and Russian Romantic Literature (Ulusal Geleceği Anlatmak: Ukrayna ve Rus

Romantik Edebiyatında Kazaklar), Eugene, **University of Oregon, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2017.

- Vladimir D. Denisov, “Taras Bulba: Geroy kozak i ego vremya (Taras Bulba: Kazak Kahraman ve Zamanı)”, **Kultura i tekst**, № 4, 2017, s. 73-91.

Nikolay Vasilyeviç Gogol’ün **Taras Bulba** ve Lev Nikolayeviç Tolstoy’un **Kazaklar** adlı eserlerindeki Kazakları ve onların yaşamlarını ele alacağımız çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde Kazak sözcüğünün anlamı ve Kazakların kökeni üzerine ortaya atılan, günümüzde ise yalnızca iki tanesi ön plana çıkan göçmen teorisi ve Kazakları bir yerel halka dayandırma teorisi ele alınacaktır. Söz konusu teorileri açıklarken Vasiliy O. Klüçevskiy, Sergey M. Solovyov, Vladimir B. Bronevskiy, Lev N. Gumilyov, Yan Pototskiy, Nikolay M. Karamzin, Andrey A. Gordayev, Halil İnalçık gibi araştırmacı ve tarihçilerin görüşlerinden yararlanılacaktır. Kazak sözcüğünün anlamı ve Kazakların kökeni üzerine ortaya atılan teorilerin yanı sıra çalışmamızın bu bölümünde Kazakları ortaya çıkaran nedenler, Kazakların Ukrayna ve Rusya tarihinde oynadıkları rol ve kendilerine has bir yaşam tarzı olan Kazakların yaşamı genel hatlarıyla irdelenecektir. Tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamda ele alacağımız Kazakların tarihini ve yaşamını incelerken Aleksandr B. Şirokorod, Dmitriy İ. Evarnitskiy, Yevgraf P. Savalyev, Aleksey V. Şişov, İsaakiy F. Bıkadorov, Yelena L. Ryabova ve Oleg V. Şçublenkov, Andrey V. Venkov, Alla N. Sokolova, Yelena M. Borodina, Adam A. Rjevusskiy, Natalya A. Bodneva, Michael Hrushevsky, Serhii Ploky, Paul Robert Magocsi, Orest Subtelny, Shane O’Rourke, Yücel Öztürk, Akdes Nimet Kurat, Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, George Vernadsky gibi tarihçilerin ve araştırmacıların çalışmalarından yararlanılacaktır. Kazak sözcüğünün anlamını, Kazakların kökenini, tarihini ve yaşamını ele aldığımız bu bölümün hem Kazakları yakından tanımamıza yardımcı olması hem de eser incelemelerinin yapılacağı ikinci ve üçüncü bölümlere zemin oluşturması amaçlanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise erken dönemden 20. yüzyıla kadar olan süreçte Kazakların Rus edebiyatına yansımaları ele alınacaktır. Kazakların erken dönem Rus edebiyatına yansımaları destanlar, yıllıklar, hikâyeler, mektuplar, şarkılar, bandura eşliğinde söylenen dumalar; 18. yüzyıl Rus edebiyatına yansımaları

Aleksandr P. Sumarakov, Gavril R. Derjavin ve Mihail İ. Verevkin'in eserleri; 19. yüzyıl Rus edebiyatına yansımaları ise Kondratiy F. Rıleyev, Fyodor N. Glinka, Vasiliy A. Jukovskiy, Aleksandr A. Şahovskoy, Vasiliy T. Narejnyy, Sergey T. Aksakov, Aleksey S. Homyakov, Pyotr P. Yeršov, Faddey V. Bulgarin, Nikolay İ. Kostomarov, Aleksandr S. Puşkin, Mihail Yu. Lermontov, Stepan D. Neçayev, Aleksandr A. Bestujev-Marlinskiy, Aleksandr İ. Polejayeve, Yekaterina P. Laçınova, Aleksandr V. Şidlovskiy, Daniil L. Mordovtsev, Grigoriy P. Danilevskiy ve Vladimir İ. Dal'ın eserleri üzerinden gösterilecektir. Ayrıca bu bölümde Pugaçov İsyanı'nın ve 1812 Vatan Savaşı'nın yazar ve şairlerin Kazaklara yaklaşımını nasıl belirlediğine; özellikle 19. yüzyılın ilk 30'lu yılları ile 1850'li ve 1870'li yıllar arasında Kazaklara ilgiyi arttıran nedenlere, Kafkas Savaşı'nın Kazak temasının gelişiminde oynadığı role de değinilecektir. Ağırlıklı olarak Rusça kaynaklardan yararlanacağımız bu bölümde amacımız, erken dönemden başlayarak 20. yüzyıla kadar uzanan süreçte Kazakların Rus edebiyatına yansımalarını göstermektir.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan üçüncü ve son bölümde ise Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün **Taras Bulba** ve Lev Nikolayeviç Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerinde Kazaklar ve onların yaşamları incelenecektir. Seçili eserlerin incelemesine geçilmeden önce, Gogol ve Tolstoy'un Kazaklarla ilişkisi gözler önüne serilecek, Kazakların Gogol'ün ve Tolstoy'un eserlerine yansımaları irdelenecektir.

Gogol'ün Zaporog Kazaklarını ve onların yaşamını anlattığı **Taras Bulba**, Tolstoy'un Greben Kazaklarını ve onların yaşamını anlattığı **Kazaklar** adlı eserler ise konuları, kahramanları ve olay örgüleriyle birlikte verilecek; eserlerin oluşum süreçleri, eserlerle ilgili yapılan yorumlar da bölüme eklenecektir. Daha sonra her eserdeki Kazaklar ve onların yaşamları, tarihsel ve sosyo-kültürel yaklaşım çerçevesinde, eserlerin içeriğine ve yansıttıklarına göre, ayrı alt başlıklar oluşturularak incelenecektir. Gogol'ün **Taras Bulba** eserini incelerken, Gogol'ün sanat ve düşünsel hayatını konu edinen Nikolay L. Stepanov, Semyon İ. Maşinskiy, Vasiliy V. Gippius, Vissorian G. Belinskiy, Grigoriy A. Gukovskiy, Yuriy V. Mann, Konstantin V. Moçulskiy, İgor A. Vinogradov gibi araştırmacıların çalışmalarından; Tolstoy'un **Kazaklar** eserini incelerken, Tolstoy'un sanat ve düşünsel hayatını konu edinen Viktor V. Şklovskiy, Lidiya D. Opulskaya, Mihail B. Hrapçenko, Dmitriy N.

Ovsyaniko-Kulikovskiy, Nikolay K. Gudziy, Nikolay N. Gusev, Vladislav F. Hodaseviç gibi araştırmacıların çalışmalarından yararlanılacaktır. Çalışmamız sürecinde ulaşılan sonuçların özetlenmesiyle tezimiz son bulacaktır.

1. GENEL HATLARIYLA KAZAKLARIN TARİHİ VE YAŞAMI

1.1. Kazak Sözcüğünün Anlamı ve Kazakların Kökeni Üzerine

“Özgür”, “evsiz”, “başboş gezen”, “kimseye bağlı olmayan”, “sınır koruyucusu”¹ gibi anlamlara gelen Kazak sözcüğünün karşılığı olarak günümüzde İngilizcede *Cossack*, Fransızcada *Cosaque*, Rusçada *Kazak (Kozak)* ve Ukraynacadada *Kozak* sözcükleri kullanılır.

Kazakların kökeni ile ilgili ise ortaya atılan yaklaşık on sekiz tane bilimsel teori vardır ve bu teorilerden günümüzde yalnızca iki tanesi ön plana çıkmaktadır. Söz konusu teorilerden ilki göçmen teorisi (migratsionnaya teoriya), diğeri ise Kazakları bir yerel halka dayandırma teorisidir (avtohtonmaya teoriya).²

Vasiliy O. Klüçevskiy, Sergey M. Solovyov, Vladimir B. Bronevskiy gibi tarihçilerin ve araştırmacıların savunduğu göçmen teorisine göre, Polonya-Litvanya Birliği’nde ve Rusya’da yaşayan ve toprak sahiplerinin baskılarından kaçan köylüler, köleler, suçlular, haydutlar, ağır vergilerden kaçan kişiler 15. ve 16. yüzyıllarda Dinyeper ile Don nehirlerinin kıyılarına gelip yerleşirler. Bu kişiler özgürlüklerine düşkün ve asi olmaları nedeniyle Kazak olarak adlandırılırlar.³

Kazakların suçlulardan, haydutlardan, kaçak köylülerden ya da kölelerden oluştuğu teorisini kabul etmeyen araştırmacılar ve tarihçiler ise Kazakları yerel bir halka dayandırmaya çalışırlar. Ve Kazakların kökenini Brodnikler, Hazarlar, Kosoglar, Torklar, Berendiler gibi yerel halklarda ararlar.

Aleksandr N. Popov, Vladimir V. Mavrodin gibi tarihçiler Kazakların kökenini Brodniklere dayandırır. Rusça konuşan, Ortodoks olan bu halkın kökeniyle ilgili

¹ Aleksey V. Şişov, **Kazaçi voyska Rossii**, Moskva, Veçe, 2007, s. 10, 21.

² İgor Yu. Yerohin, “For Questions Systematization History of the Cossacks”, **Molodiy vçeniy**, № 1(03), 2014, s. 30-33.

³ Vasiliy O. Klüçevskiy, **Russkaya istoriya. Polny kurs lektsiy**, Tom 2, Moskva, AST, 2002, s. 266-268, Sergey M. Solovyov, **İstoriya Rossii s drevneyşih vremyon**, Kniga tretya, Tom XI-XV, S. Peterburg, İzdaniye visoçayniye utverjdennago tovarişçestva “obşçestvennaya polza”, t.y., s. 661-662, Vladimir B. Bronevskiy, **İstoriya donskago voyska, opisanıye donskoy zemli i kavkazskih mineralnih vod**, Tom 1, Sankt Peterburg, V tipografii ekspeditsii zagotovleniya gosudarstvennih bumag, 1834, s. 38-39.

kesin bir bilgi yoktur. Brodniklerden ilk kez 1147 yılında **İpatyev Kroniği**'nde (İpatyevskaya letopis) söz edilir.⁴ Don Nehri'nin aşağı ve orta kesimlerinde yaşayan Brodnikler savaşçı özellikleriyle tanınırlar. Kendilerine ait ordusu ve yönetimi olan Brodnikleri, Rus tarihçi Pyotr V. Golubovskiy Kazakların ilk prototipi olarak görür.⁵

Lev N. Gumilyov ise Brodnikler aracılığıyla Kazakların kökenini Hazarlara dayandırır. Adı geçen tarihçi, Rus ve Hazar kökenine sahip Brodnikleri, eski Hazarların mirasçısı olarak görür ve 16. yüzyıldan itibaren de Brodniklerin torunlarının Kazak olarak adlandırdığını ifade eder.⁶ Gumilyov'un yanı sıra Aleksandr İ. Rigelman, Grigoriy İ. Grabyanka gibi tarihçiler de Kazakların kökenini Hazarlara dayandırır.⁷

Rus Çarı I. Aleksandr döneminde Dışişleri Bakanlığında görev yapan ve Slav topraklarında seyahat eden Polonyalı tarihçi, dilbilimci, etnograf Yan Pototskiy'e göre ise, Kazakların kökeni Kosoglara dayanır. Pototskiy, Kazakları 11. yüzyılda Knez Mstislav Vladimiroviç zamanında Çernigovşçina'ya yerleşen Kosogilerin torunları olarak görür.⁸

Nikolay M. Karamzin ise Kazakların kökenini Kiev'in aşağısında Dinyeper Nehri kıyılarında yaşayan Torklara ve Berendilere dayandırır. Orada Küçük Rus Kazaklarının, diğer bir ifadeyle Ukrayna Kazaklarının ilk yerleşim yerlerinin bulunduğunu belirtir. Karamzin, Çerkas olarak adlandırılan Tork ve Berendilerin daha sonra Kazak olarak adlandırıldıklarını ifade eder.⁹

Bu görüşlerin yanı sıra Kazakların kökenini Slavlara ve Türk Tatar kültürüne bağlı Müslüman kişilere dayandıran tarihçiler de vardır. Andrey A. Gordeyev, Kazakların kökenini Altın Orda Devleti'nde hizmet eden Rus ve Ukraynalılara

⁴ Lev N. Gumilyov, **Otkritiye Hazarii**, Moskva, İzdatelstvo "Nauka", 1966, s. 176.

⁵ İsaakiy F. Bıkadorov, **İstoriya kazaçestva**, Praha, Biblioteka volnogo kazaçestva-vilnogo kozatsva, 1930, s. 57-61.

⁶ Gumilyov, **a.g.e.**, s. 177.

⁷ Aleksandr İ. Rigelman, **İstoriya ili povestvovaniye o donskih kozakah**, Moskva, V universitetskoy tipografii, 1846, s. 3, Vladimir A. Golobutskiy, **Zaporojskoye kazaçestvo**, Kiev, Gosudarstvennoye izdatelstvo političeskoy literaturı USSR, 1957, s. 4.

⁸ Yan Pototskiy, **"Puteşestviye Yana Pototskogo v Astrahan i okrestniye strani 1797 godu"**, (Çevrimiçi) <http://www.vostlit.narod.ru/Texts/rus13/Potockij/text.htm>, 1 Kasım 2019.

⁹ Nikolay M. Karamzin, **İstoriya gosudarstva rossiyskogo. V şeşti knigah**, Tom V-VI, Moskva, İzdatelstvo "Knijnyy sad", 1993, s. 218.

dayandırır. Adı geçen tarihçeye göre Altın Orda Devleti Rusya'ya düzenlediği seferler sonrasında ele geçirdiği topraklardaki Rus ve Ukraynalı gençleri bozkırdaki sınırların korunmasında ve posta hizmetlerinde kullanır. Altın Orda Devleti'nin yıkılmasından sonra da Rus knezliklerinin sınırlarında bulunan bu hafif süvariler Kazak olarak adlandırılırlar.¹⁰

Halil İnalıcık ise Kazakların kökenini Altın Orda, Astrahan ve Kırım Hanlıklarının otoritelerini tanımayarak, Moldova'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan, Rusya'nın güney bozkırlarına kaçıp sığınan Türk Moğol kültürüne bağlı Müslüman kişilere dayandırır. Kazak sözcüğünün de öncelikli olarak bu kişiler için kullanıldığını belirtir. İnalıcık, daha sonra Polonya-Litvanya Birliği ve Rusya devlet düzenine karşı gelip geniş bozkır bölgelerine yerleşen kişilerin de Kazak olarak adlandırılmaya başladığını ifade eder.¹¹

Sonuç olarak, yukarıda verdiğimiz bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Kazak sözcüğünün çok geniş bir anlama sahip olduğu, Kazakların kökeninin ise tek bir teoriye dayandırılmayacağı sonucuna ulaşılabilir. Bu durum Kazakların erken dönemleri ile ilgili kaynakların yetersizliğiyle ve mevcut kaynakların da birbirleriyle olan tutarsızlığıyla ilişkilidir. Aynı zamanda 1744 yılında Çerkask'da çıkan yangın sırasında Don arşivlerinin yok olması¹² ve Kazakların sürekli yer değiştirerek birbirleriyle iç içe geçmesi de Kazaklar ile ilgili sağlıklı araştırmaların yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Nikolay V. Gogol'ün **Taras Bulba** ve Lev N. Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerindeki Kazakları ve onların yaşamlarını daha iyi anlamak için Kazakların tarihini ve yaşamını incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın sonraki bölümlerinde Kazakların tarihi ve yaşamı genel hatlarıyla incelenecektir.

¹⁰ Andrey A. Gordeyev, **İstoriya kazaçestva**, Moskva, Veçe, 2006, s. 14.

¹¹ Halil İnalıcık, "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede", **Mustafa Demir Çanakkale Savaşları Tarihi**, I. Cilt, İstanbul, Değişim Yayınları, 2008, s. 59-64.

¹² Bıkadorov, **a.g.e.**, s. 5.

1.2. Kazakların Tarihsel Serüveni

Moğollar, 1240 yılında Kiev'i ele geçirdikten sonra Kiev Rusya'sı topraklarının büyük bir çoğunluğu Litvanya'nın ve Lehistan'ın egemenliği altına girer. Litvanyalılar kendi egemenlikleri altında yaşayan halkın yaşam tarzına ve idari yapısına 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar dokunmazlar. Ancak bu durum Litvanya ile Lehistan arasında 1385 yılında imzalanan Krevo Birliği Antlaşması ile yavaş yavaş değişir. Bu antlaşmaya göre Litvanya kralı Olgred'in oğlu Jagiello Lehistan kraliçesi Jadwiga ile evlenip Katolikliği kabul eder.¹³ Böylece bölgede birbirinin rakibi olan iki devlet, Litvanya Krallığı ile Lehistan Krallığı birleşir ve Jagiello da Lehistan kralı olarak taç giyer.

Litvanya ile Lehistan'ın birlikteliği 1413 yılında imzalanan Horodlo Birliği Antlaşması ile daha da pekişir. Bu antlaşmaya göre toprak sahipliği hakkı da dâhil olmak üzere *sızlata* denilen Lehli soylulara verilen birçok ayrıcalık Katolik olan Litvanyalı soylu ailelere de verilir. Ortodoks soylu aileler ise bu ayrıcalıkların dışında tutulur.¹⁴ Bu durum da Ortodoks Ukraynalı ve Rus soylu ailelerin büyük kayıplara uğrayarak yoksullaşmasına yol açar.

Litvanya ve Lehistan'ın kralları aynı olmasına rağmen iki ülke hemen birleşmez. İki ülkenin birleşmesi 1569 yılında imzalanan Lublin Birliği Antlaşması ile gerçekleşir ve böylece iki ülke Litvanya-Lehistan Birliği'nin çatısı altında yönetilmeye başlar. Lublin Birliği Antlaşması'nın hemen ardından Ukrayna toprakları Belz, Rus, Podolya, Bratslav, Kiev ve Volinya olmak üzere altı bölgeye bölünür. Bu bölgelerden ilk üçü Litvanya'nın, son üçü ise Lehistan'ın egemenliği altına girer. Bu da Ukrayna topraklarının Lehistan tarafından sömürgeleştirilmesi anlamına gelir.¹⁵ Lehistan egemenliğine giren bölgeler *gentry* denilen Lehli seçkinler tarafından yönetilir. Söz konusu seçkinler askerlik hizmetinden ve vergilerden muaf tutulup, devlet arazilerini ömür boyu kullanma, bu arazileri kişisel mülk olarak yönetme ve kendi devlet

¹³ Michael Hrushevsky, **A History of Ukraine**, y.y., Yale University Press, 1970, s. 128-129.

¹⁴ Serhii Plokhyy, **Avrupa'nın Kapıları, Ukrayna Tarihi**, Çev. Gözde Erdoğan, Emre Güler, Malhun Deniz Yıldız, İstanbul, Feylesof Kitap, 2016, s. 64.

¹⁵ Linda Gordon, **Cossack Rebellions: Social Turmoil in the Sixteenth-Century Ukraine**, New York, State University of New York Press, 1983, s. 29.

memurlarını seçme hakkına sahip olurlar.¹⁶ Lehli seçkinlere verilen bu büyük topraklar ve haklar onların Ukrayna’da güçlenmesine, burada yaşayan halkın ise yoksullaşmasına, hatta köleleşmesine yol açar.¹⁷ Sömürgeleştirmenin yanı sıra Lehistan dini baskı kurarak Ortodoks Ukrayna halkını Katolikleştirmeye de çalışır.

Ukrayna halkı bir yandan Katolikleştirme ve sömürgeleştirme tehdidi ile uğraşırken diğer yandan da güneyden gelen Kırım saldırılarıyla ve köleleştirme tehdidi ile uğraşır. Köle ticareti Kırım ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturduğundan, Kırım akıncı birlikleri köle ele geçirmek amacıyla 1468 yılından başlayarak 17. yüzyılın sonuna kadar Slav köylerine saldırılar düzenlerler. Ukraynalılar da dâhil olmak üzere bu köylerde ele geçirilen kişiler köle pazarlarına gönderilirler.¹⁸

15.-16. yüzyıllar arasında Ukrayna’da gerçekleşen tüm bu sosyo-politik, ekonomik ve dini gelişmeler Ukraynalıların yaşadıkları toprakları terk etmesine, 15. ve 16. yüzyıllarda Dinyeper Nehri’nin aşağı kesiminde bulunan şelalelerin arkasında yer alan adalarda yaşamasına neden olur. Özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının peşinden koşan, herhangi bir otoriteye bağlı olmak istemeyen bu kişiler daha sonra Kazak olarak adlandırılırlar. Ve bu Kazaklar, yaşadıkları Zaporojye bölgesinden dolayı da Zaporog Kazakları adını alırlar. Kazaklığın (kazaçestvo) erken döneminde özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine dayanan askeri ve demokratik bir yapı kuran; geçimlerini avcılık, balıkçılık, hayvancılık ve yağmacılıkla sağlayan bu Kazaklara, ilerleyen yıllarda farklı milletlerden gelen asker kaçakları, kanun kaçakları ve haydutlar da katılır.

1556 yılında Lehistan-Litvanya soylularından Dmitriy Vişnevetskiy, Zaporog Kazakları ile birlikte ilk seçi Şelaleler Bölgesi’nde yer alan Hortitsa Adası’nda kurar.¹⁹ Merkezi kaleyi ifade eden seç aynı zamanda Zaporog Kazaklarının merkezi karargâhıdır. Askeri eğitimin verildiği bu karargâha kadınların ve çocukların girmesi yasaktır.²⁰ Erkeklerden oluşan bu karargâha milliyet ve din gözetmeksizin Kazak

¹⁶ Paul Robert Magocsi, **A History of Ukraine**, Toronto, University of Toronto Press, 1996, s. 136.

¹⁷ Plokhyy, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁸ Allen Fisher, **Kırım Tatarları**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s. 46.

¹⁹ Aleksandr B. Şirokorod, **Kazaçestvo v velikoy smute**, Moskva, Yauza, Eksmo, 2007, s. 11.

²⁰ Yücel Öztürk, **Özü’den Tuna’ya Kazaklar-1**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004, s. 223.

olmanın şartlarını yerine getiren herkes girebilmektedir. Ortodoks olmak ise Kazak olmanın en temel şartlarından biridir.²¹

Herhangi bir otoriteye bağlı olmayan Zaporog Kazaklarının yanı sıra Lehistan-Litvanya Birliği'nin krallarına hizmet eden Kayıtlı Kazaklar da vardır. 1572 yılında Sigismund August döneminde ilk kez orduya maaşla Kazaklar kaydedilir ve üç yüz kişiden oluşan bu Kazaklar, ilk Kayıtlı Kazaklardır. Bu Kazakların görevi Kırım saldırılarına karşı güney sınırlarının güvenliğini sağlamak, Ukrayna'da çıkan isyanları ve huzursuzlukları bastırmaktır.²² Kayıtlı Kazakların sayısı Stefan Batori döneminde yayımlanan 1576 tarihli fermanla birlikte altı yüze, 1589 yılında ise üç bine ulaşır.²³ Kayıtlı Kazaklar ile Zaporog Kazakları birbirlerinden farklı olsalar bile, iktidara ve Lehli soylulara karşı yapılan kimi isyanlarda (1637 ve 1638 tarihli Kazak isyanları) bir araya gelerek birlikte hareket ederler.

Bir yandan Lehistan-Litvanya Birliği ordusunda Kayıtlı Kazakların sayısı artarken diğer yandan da Ukrayna toprakları üzerinde Lehli soyluların baskısı giderek artmaya devam eder. Ve artan bu baskılar sonucunda 1590'lı yıllarda Ukrayna topraklarında iki büyük Kazak isyanı baş gösterir. Bu isyanlardan ilki 1592-1594 yılları arasında gerçekleşen Kosinskiy İsyanı; ikinci ise 1594-1596 yılları arasında gerçekleşen Nalivayko İsyanı'dır. Ukraynalıların Kazaklarla birlikte Lehli soylulara karşı düzenledikleri bu isyanlardan ilki başarıyla, ikincisi ise başarısızlıkla sonuçlanır.

Bölgede 1590'lı yıllarda sadece Lehli soyluların baskıları değil, aynı zamanda Lehistan'ın Ortodoks Ukrayna halkını Katolikleştirme çalışmaları da giderek artar. Lehistan, Litvanya topraklarında yaşayan Ortodoks halkın Moskova'nın etkisi altına girmesinden korkar. Bu nedenle de Lehistan, Ortodoks kiliseyi Katolik kiliseyle birleştirmeye karar verir. Bu amaç doğrultusunda da 1596 yılında Brest Kilise Birliği Antlaşması imzalanır.²⁴ Ve imzalanan bu antlaşmayla Ortodoks kilisesi Katolik kilisesinin bünyesine sokulur. Bu durum da Ortodoks olan Kazaklara, akademisyen

²¹ Dmitriy İ. Evarnitskiy, **İstoriya zaporojskih kazakov**, Sankt Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, Nadejdinskaya, Tom 1, 1892, s. 184-185, Klüçevskiy, **a.g.e.**, s. 270.

²² Zbigniew Wojcik, "Eski Polonya'da Kazak Savaşları", Kitap tanıtımı: Sabire Arık, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı 35, 2004, s. 227-250.

²³ Şirokorod, **a.g.e.**, s. 11-12.

²⁴ Hrushevsky, **a.g.e.**, s. 211.

tarihçi Yücel Öztürk'ün de belirttiği üzere, Ortodoks kilisesinin savunucusu olmak gibi bir misyon yükler²⁵ ve Kazaklar, bu tarihten itibaren Ortodoksluk inancını korumak için savaşımaya başlarlar.

Ukrayna'da yaşanan tüm bu sosyo-politik, ekonomik ve dini gelişmeler bölgenin siyasi haritasını tamamen değiştirecek ve tarihe Büyük İsyan olarak geçecek Kazak isyanına yol açar. 1648'den 1657 yılına kadar süren bu isyanın önderliğini Lehistan krallarına hizmet eden küçük bir soylu, aynı zamanda ileri gelen bir Kazak yetkili olan Bogdan M. Hmelnitskiy yapar.²⁶ Ukrayna'nın Lehistan'a karşı verdiği ilk bağımsızlık mücadelesine Ukraynalılar, Zaporog Kazakları ve Kırım Tatarları katılırlar. İsyan başarıyla sonuçlanır. Kazak Hetmanlığı (1649-1775) kurulur ve bölgede Lehistan'ın etkisi azalır. İsyanın sona ermesiyle elde edilen tüm bu olumlu sonuçlara rağmen ilerleyen yıllarda bölgenin Rus etkisine girişinin kolaylaştığı görülür. Bunun nedeni de isyan sırasında artan Lehistan baskılarına karşı Bogdan Hmelnitskiy'in zaman zaman müttefik arayışına girmesi ve bu arayışları sonucunda Kazakları himaye etmeyi kabul eden Ruslarla 1654 yılında Pereyaslav Antlaşması'nı imzalamasıdır. İmzalanan bu antlaşmayla birlikte Ruslar bağımsız bir Kazak devletini tanırlar. Kazaklara özgürlük verip, askeri destek sağlarlar.²⁷

Bir yandan Bogdan Hmelnitskiy önderliğinde Kazak isyanı devam ederken diğer yandan da Lehistan ile Rusya arasında On Üç Yıl Savaşları (1654-1667) devam eder. On üç yıl süren savaşlar 1667 yılında Andrusova Antlaşması'nın imzalanmasıyla son bulur ve bu antlaşmaya göre Ukrayna'nın sol yakası Ruslara, sağ yakası da Lehililere bırakılır. Her iki devletin hükmü altında bulunan Zaporog Kazaklarının ise Dinyeper Nehri boyunca Karadeniz'e inmeleri yasaklanır.²⁸

1667 yılından itibaren Rusya ile Lehistan'ın kontrolünde olan Zaporog Kazaklarının toprakları 1686 yılından itibaren Rusya'nın kontrolüne geçer.²⁹ Bundan dolayı Kazaklar Ukrayna'nın sol yakasını Rusya'nın kontrolünden çıkarmak ve İsveç

²⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 334.

²⁶ Plokhyy, **a.g.e.**, s. 91.

²⁷ Magosci, **a.g.e.**, s. 213.

²⁸ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 6. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 248.

²⁹ Orest Subtelny, **Ukraine: A History**, Toronto, University of Toronto Press, 2009, s. 152.

himayesinde bir devlet kurmak isterler. Bu amaç doğrultusunda da Kazaklar, Hetman İvan S. Mazepa önderliğinde İsveçliler ile iş birliği yapıp, 1707 yılında Rus Çarı I. Petro'ya karşı harekete geçtiklerini ilan ederler. Ruslar ani bir kararla Mazepa'nın yaşadığı Kazak devletinin başkenti Baturlin'e sefer düzenleyip kenti ele geçirirler. Alınan bu yenilgi sonucunda Kazakların büyük bir çoğunluğu Mazepa'nın arkasından gitmeyi reddeder ve bu durum karşısında İsveç Kralı XII. Karl da Ukrayna'dan beklediği yardımı tam anlamıyla bulamaz. 1709 yılında İsveç ile Rusya arasında gerçekleşen Poltava Savaşı'nda İsveçliler yenilir ve İsveç kralı, Mazepa ile birlikte Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalır.³⁰ Mazepa'nın I. Petro'ya karşı bu hareketi Kazaklar için ağır sonuçları da beraberinde getirir. Savaşı kazanan I. Petro 1709 yılının Mayıs ayında Zaporog Seçi'nin yıkılmasını ve ele geçirilen Zaporog Kazaklarının idam edilmesini emreder. Aynı zamanda binlerce Kazak da kuzeye Lodoga kanal inşasına, zor şartlar altında çalışması için Saint Peterburg'a ve İran Savaşı'na gönderilir. Mazepa'dan sonra boş kalan hetmanlık makamına da I. Petro'nun emriyle İvan İ. Skoropadskiy getirilir. Skoropadskiy'in 1722 yılındaki ölümü, I. Petro'nun hetmanlık makamını tamamen yok etmesine imkân sağlar. 1725 yılında I. Petro'nun ölmesi Kazaklara beklediği fırsatı verir ve Kazaklar 1727 yılında Danilo P. Apostol'u hetman seçerek, hetmanlık makamını yeniden tahsis ederler.³¹ I. Petro'nun emriyle 1709 yılında yıkılan Zaporog Seçi, Rus hükümetinin onayı ile 1734 yılında yeniden kurulur. II. Katerina ise tahta çıktıktan sonra I. Petro'nun Kazaklar konusunda başladığı işi tamamlar. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Zaporog Seçi'nin kaldırılmasını emreder ve Zaporog Seçi 1775 yılında Rus birlikleri tarafından bir kez daha yıkılır. Seçi'nin yıkılması Kazak Hetmanlığı'nın da tarih sahnesinden çekilmesi anlamına gelir.³²

17. yüzyılın başında ise Kazaklar ve köylüler Ukrayna sınırından Moskova sınırına doğru kaçarlar. Bu kaçan köylüler ve Kazaklar, Slobodsk Kazaklarını oluştururlar. Söz konusu Kazaklar, Donets Nehri üzerinde yer alan Belgorod, Harkov, Sumi ve İzyum'a yerleşirler. Slobodsk Kazaklarının yaşadığı yerleşim yerleri Rus Çarlığı'nın sınırları içinde yer aldığından Ruslar onları sınırların güvenliğini sağlamak

³⁰ Kurat, **a.g.e.**, s. 278.

³¹ Subtelny, **a.g.e.**, s. 164-168.

³² **A.e.**, s. 173.

için kullanırlar. İç işlerinde serbest olan Slobodsk Kazaklarının hetmanı Moskova tarafından onaylanır. Bunun karşılığında Kazaklar, Çarlık Rusya'sına beş tane süvari alayı temin etmekle yükümlü olurlar. Askeri bakımdan önemi az olan Slobodsk Kazakları daha sonra Ruslaştırılırlar. 1709 yılındaki Poltava Savaşı'ndan sonra da Slobodsk Kazakları varlığını devam ettiremez.³³

1709 yılında Zaporog Seçi'nin yıkılmasından sonra kaçmayı başaran Zaporog Kazakları, Dinyeper Nehri'nden aşağıya inerek Aleski yakınlarında Türk-Tatar koruması altında yeni bir seç kurarlar, fakat bu seç varlığını uzun süre devam ettiremez. Bunun üzerine Kazakların birçoğu Ukrayna'ya geri dönerler. Geride kalan Kazakların bir kısmı Bug Nehri'nin güneyine giderek 1769 yılında Bug Kazaklarını, bir kısmı da Tuna Nehri'nin sağ yakasına giderek 1775 yılında Trans-Tuna Kazaklarını oluştururlar. II. Katerina'nın gözdelelerinden biri olan Grigoriy A. Potyomkin ise geride kalan Zaporog Kazaklarını yeniden canlandırarak 1783 yılında Karadeniz Kazaklarını oluşturur ve 1790 yılında Potyomkin, Karadeniz Kazaklarının hetmanı unvanını alır. 1788-1792 tarihlerinde de yeni ele geçirilen Azak Denizi'nin doğusundaki Taman ve Kuban'a Karadeniz Kazakları gönderilir ve bu Kazaklar Kuban Kazaklarını oluştururlar. Don Kazaklarından sonra en büyük orduya sahip olan Kuban Kazakları, 20. yüzyılda Ukraynaca konuşan tek Kazak topluluğudur. 1828 yılında Trans-Tuna Kazaklarından Tuna Kazak Ordusu, 1832 yılında da Azak Kazak Ordusu oluşturulur. Tuna Kazakları Tuna ve Prut nehirlerinin kıyılarını, Azak Kazakları da Karadeniz'in doğu kıyılarını korurlar.³⁴

16. yüzyıldan itibaren Rusya topraklarında da Ukrayna topraklarındaki göçlere benzer göçler yaşanır. Rus Çarı IV. İvan döneminde, *pomeşçik* denilen toprak sahiplerinin köylüler üzerindeki baskısını arttırması, köylülerin ağırlaşan vergi yükünün altında ezilmesi ve *opriçnina* teşkilatının³⁵ uygulamaları köylülerin toprak

³³ Albert Seaton, **The Cossacks**, Berkshire, Osprey Publishing Limited, 1972, s. 14.

³⁴ Yerohin, "Foundations for the Territories of the Cossacks", **Mejdunarodniy naučno-issledovatel'skiy jurnal**, № 1 (20), 2014, s. 71-74, Seaton, **a.g.e.**, s. 16, 19.

³⁵ Opriçnina teşkilatı: IV. İvan'ın hastalığı boyunca boyarlar, İvan'ın oğlu Dmitriy'e itaat etmezler. Bunun üzerine IV. İvan iyileştikten sonra boyarlara ve aristokrat sınıfına karşı savaş açar. Söz konusu kişileri cezalandırmak amacıyla *opriçnina* teşkilatını kurar. Doğrudan Çar'a bağlı olan bu teşkilat, yirmi yıl boyunca ülkede terör estirerek halkı korkutur, onlara zulmeder ve devlet otoritesine karşı gelen kişileri temizler. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Rus ekonomisi ve askeriyesi zayıflar. Bkz.: Kurat, **a.g.e.**, s. 163-167.

sahiplerini terk etmesine ve Rusya'nın güney bozkırlarına giderek Kazaklara katılmasına neden olur.³⁶ Tüm bu nedenlerin yanı sıra Livonya, İsveç ve özellikle Lehistan ile devam eden savaşların da Kazaklara katılımı arttırdığı görülür. Çünkü söz konusu ülkelerle yapılan savaşlardan dolayı halkın hem ekonomik durumu kötüleşmiş hem de askeri yükümlülükleri artmıştır.³⁷ Kazaklara katılımı arttıran bir diğer neden ise 17. yüzyılın ikinci yarısında Moskova Patriği Nikon tarafından başlatılan kilise reformudur. Çar Aleksey Mihayloviç zamanında Rus kilisesinde bazı değişiklikler yapılmak istenir. Bunun üzerine 1652 ve 1666 yılları arasında Patrik Nikon önderliğinde bir takım dini ayinlerde ve metinlerde değişikliklere gidilir. Bu değişikliklerin amacı ise Rus Ortodoks kilisesinin uygulamalarını Yunan Ortodoks kilisesinin uygulamalarına yaklaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda da iki parmakla haç çıkartmak yerine üç parmakla haç çıkartmak, bazı dualardan sonra şükretme anlamına gelen "Hallelujah" sözcüğünü iki kez tekrar etmek yerine üç kez tekrar etmek reform süreci sonunda yaşanan değişikliklerden bazılarıdır. Yapılan bu değişiklikler önce kilisede, daha sonra da halk arasında bölünmelere yol açar ve söz konusu bölünme sonucunda Rus toplumunda eski dini uygulamaları devam ettiren Eski İnananlar (Starobryadtsı) adında bir grup ortaya çıkar.³⁸ Dini alanda yaşanan tüm bu gelişmeler, Eski İnananların toplum tarafından dışlanmasına ve yaşadıkları yerleri terk ederek Kazaklara katılmalarına neden olur.

Toprak sahiplerinin baskılarından ve ağır vergi yükümlülüklerinden kaçan köylüler, *opriçnina* teşkilatının uygulamalarından kaçan kişiler ve Eski İnananların yanı sıra asker kaçakları, suçlular, özgürlük peşinde koşanlar, evsizler ve yurtsuzlar da Rusya'nın güney bozkırlarında yer alan Don Nehri kıyılarına gelip yerleşirler. Daha sonra Kazak olarak adlandırılan bu kişiler, yaşadıkları Don Nehri kıyılarından dolayı da Don Kazakları adını alırlar. Avcılık, balıkçılık, hayvancılık ve yağmacılıkla geçimlerini sağlayan Kazaklara Ortodoksluğu kabul etmek şartıyla isteyen herkes katılabilmektedir.

³⁶ Kurat, **a.g.e.**, s. 199-202.

³⁷ Yevgraf P. Savalyev, **Drevnyaya istoriya kazaçestva**, Moskva, Veçe, 2010, s. 383-384.

³⁸ Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, **Rusya Tarihi**, Çev. Figen Dereli, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2016, s. 205-207.

16. yüzyılda IV. İvan'ın Don Kazakları ile ilgilendiği görülür. Bir yandan yağmacılık yaptıkları için Kazakları suçlayan IV. İvan diğer yandan da Tatarlarla ve Türklerle savaşması için Kazakları gizlice destekler. Kazaklar konusunda ikili davranan Rus Çarı, 1552 yılında Kazan Hanlığı'na ve 1556 yılında Astrahan Hanlığı'na düzenlediği seferlerde; 1569 yılında ise Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı düzenlediği Ejderhan Seferi'nde Kazaklardan yararlanır. 1552 yılında Susar Fedorov önderliğinde Kazan Seferi'ne katılan altı bin Kazak Kazan'ın alınmasında önemli rol oynar.³⁹ Kazan'ın alınmasıyla birlikte Rusların Türk illeri üzerinde yayılması kolaylaşır. 1556 yılında Don Kazakları Zaporog Kazakları ile birlikte Astrahan'ın ele geçirilmesinde de önemli rol oynarlar. Astrahan'ın alınmasıyla birlikte Türklerin elinde bulunan İdil-Volga ticaret yolu Rusların eline geçer⁴⁰ ve Rusya'nın sınırları Hazar Denizi'ne kadar uzanır. Don Kazaklarının artan saldırılarına son vermek amacıyla da Osmanlı Devleti, İdil-Volga nehirlerini birleştiren bir kanal açmak ister. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti 1569 yılında Ruslara karşı Ejderhan Seferi'ni düzenler, fakat bu sefer başarılı olmaz. Seferlerde gösterdikleri başarılarından dolayı da IV. İvan, Kazakların Rusya'da serbestçe ticaret yapmalarına izin verir. Ancak verilen bu imtiyazın tek bir şartı vardır. O da Kazakların Volga'da ve Çar'ın müttefiklerine karşı akınlar düzenlememesidir.⁴¹

Kazakların söz konusu seferlerde gösterdikleri başarıyı gören IV. İvan, aynı zamanda Rusya'nın güney sınırlarının korunması konusunda da Kazakların önemini anlar. Bunun üzerine hem güney sınırlarını koruması hem de Tatarlarla ve Türklerle savaşması için Don Kazaklarını kendi bünyesine katmaya karar verir. Yazmış olduğu fermanla birlikte 3 Ocak 1570 tarihinde boyar İvan Novosiltsev'i Don'a gönderir. Fermanı Don Kazaklarına ileten Novosiltsev, Çar'a hizmetleri karşılığında Kazakların maaşa bağlanacağını ve onlara imtiyazlar verileceğini bildirir. Kazaklar Çar'ın söz konusu teklifini kabul ederler ve Don Kazaklarının Çar'ın teklifini kabul ettiği 3 Ocak 1570 tarihi Don Kazak Ordusu'nun ortaya çıktığı tarih olarak kabul edilir.⁴² Söz

³⁹ Savalyev, **a.g.e.**, s. 225, Bıkadorov **a.g.e.**, s. 129.

⁴⁰ Kurat, **a.g.e.**, s. 169-170.

⁴¹ Savalyev, **a.g.e.**, s. 233, Brian J. Boeck, **Imperial Boundaries Cossack Communities and Empire-Building in the Age of Peter the Great**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 20-21.

⁴² Şişov, **a.g.e.**, s. 17.

konusu tarihten sonra IV. İvan'ın emri altına giren Don Kazakları, Moskova hükümetinin güneydeki gözü ve kulağı olurlar. Güney sınırlarının güvenliğini sağlamasının yanı sıra Kazaklar keşif ve habercilik görevlerini de yerine getirirler, kafilelere refakat ederler.

Don Kazakları, Kazan ve Astrahan'ın yanı sıra Sibirya'nın ele geçirilmesinde de Ruslara yardım ederler. 16. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan kolonileştirme fikirlerinden etkilenen Ruslar, koloni etki alanını zengin kaynaklara sahip olan Sibirya toprakları üzerinde kurmayı planlar. Kazan'ın ele geçirilmesiyle birlikte, Ruslar bu hayalini gerçekleştirmeye bir adım daha yaklaşır ve Sibir Hanlığı Rusların en önemli hedefi haline gelir. Sibir Hanı Küçüm Han'ın Rusya üzerindeki ilerleyişini durdurmak için IV. İvan, 14. yüzyıldan itibaren Kama Nehri'nin yukarı kısmında ve Ural sahasındaki geniş bir bölgede yaşayan, kürk ticareti ve tuz imalatı yapan Türk kökenli Stroganov ailesine Sibirya'yı fethetme görevini verir. Bunun üzerine Stroganov ailesi sınır karakollarında görevli Kazakları söz konusu görev için organize eder. Kazakların önderliğini de bozkırda eşkıyalık yaparak ün kazanan Yermak Timofeyeviç yapar. 1581 yılında Küçüm Han'a karşı harekete geçen Kazaklar, sayıca az olmalarına rağmen kullandıkları ateşli silahlar sayesinde Küçüm Han'ı yener ve Sibir Hanlığı 1582 yılında Moskova Çarlığı'nın egemenliği altına girer.⁴³

16. yüzyılın ikinci yarısında resmi olarak Don Kazak Ordusu'nun kurulmasının yanı sıra Don bölgesinden ayrılan bazı Kazakların da yeni Kazak topluluklarının ve ordularının (voysko) temellerini attıkları görülür. 1560'lı yıllara doğru Don Kazaklarından bir grup Volga Nehri'nin aşağı ve orta kesimlerine gelip yerleşerek Volga Kazaklarını oluştururlar. Söz konusu Kazaklar korsanlık yaparak, ticaret kervanlarına, Volga Nehri'ni kullanan tüccarların gemilerine ve kayıklarına saldırarak elde ettikleri ganimetler ile geçimlerini sağlarlar. Volga Kazaklarının saldırılarını ve yağmalamalarını durdurmak amacıyla da Ruslar Volga Nehri kıyılarına Samara, Saratov, Tsaritsın gibi kentler inşa ederler. Artan saldırılar ve yağmalamalar sonucunda IV. İvan, Volga Kazaklarının dağıtılmasını emreder. Bunun üzerine 1577 yılında Moskova'dan gelen Rus birlikleri İvan Muraşkin önderliğinde Volga

⁴³ İlyas Topsakal, **Sibirya Tarihi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 83, 91-94, Hadi Atlasi, **Sibir Tarihi**, Çev. Eser Havare, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2016, s. 72-73, Kurat, **a.g.e.**, s. 182-183.

Kazaklarını Volga'dan çıkartırlar. Volga Nehri üzerindeki birçok adayı temizlerler. Kaleleri ve yerleşim yerlerini yıkarak Volga Kazaklarını dağıtırlar.⁴⁴

Volga Kazaklarının 1577 yılında dağılmasının ardından bazı Kazaklar Don bölgesine geri dönerler. Kalan Kazakların bir kısmı da Don Kazaklarından Ataman Yermak Timofeyeviç önderliğinde Kama Nehri kıyılarına giderek Sibirya'nın fethinden sonra Sibirya Kazaklarını oluştururlar. Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Stroganov ailesinin desteğiyle Yermak 1582 yılında Sibir Hanlığı'nı ele geçirir ve Sibir Hanlığı'nın ele geçirildiği 1582 yılı aynı zamanda Sibirya Kazak Ordusu'nun da ortaya çıktığı yıl olarak kabul edilir.⁴⁵ Sibirya Kazaklarının ilk yerleşim yerleri arasında ise Omsk, Kurgan, Altay bölgesi, Kazakistan'ın kuzey ve doğu kesimleri yer alır.

Volga Kazaklarının bir kısmı da Ataman Neçay önderliğinde Yayık (Ural) Nehri kıyılarına gelip yerleşerek Yayık Kazakları adını alırlar. Ancak Yayık bölgesinde ilk Kazaklara 1577 yılından önce de rastlanır ve söz konusu bölgede ilk Kazakların 1520 ile 1550 yılları arasında ortaya çıktığı düşünülür. 1580 yılında ise Neçay'ın önderliğinde Sarayçık ele geçirilir. Sarayçık'ın ele geçirilmesiyle birlikte Kazaklar, Yayık Nehri'nin ağzında özgürce yağmacılık yaparlar. Aynı zamanda Yayık ve Emba nehirleri kıyılarında da birçok Kazak yerleşimi ortaya çıkar.⁴⁶

Volga Kazaklarından son kalanlarsa Ataman Andrey Şandra önderliğinde Terek Nehri kıyılarına gelip yerleşerek Terek Kazaklarını oluştururlar ve 1577 yılı da Terek Kazak Ordusu'nun resmi olarak ortaya çıktığı yıl olarak kabul edilir. Ancak Terek Kazaklarının ilk kez 1520 yılında ortaya çıktığını ve kökeninin Ryazan Kazaklarına dayandığını ileri süren bir görüş de vardır. Söz konusu görüşe göre Ryazan Knezliği'nin Moskova Knezliği'ne katılmasıyla birlikte Çervleniy Yar'da yaşayan Ryazan Kazaklarının bazıları Volga Nehri'nin aşağı kesiminden Terek Nehri kıyılarına gelip yerleşirler ve bu Kazaklar Terek Kazakları olarak adlandırılırlar.

⁴⁴ Seaton, **a.g.e.**, s. 11, Şişov, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁴⁵ Şişov, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁶ Şişov, **a.g.e.**, s. 19-20, Aleksey P. Fedotov, **Kazaçestvo. Entsiklopediya**, Moskva, OOO "İzdatelstvo "Entsiklopediya", 2008, s. 100.

Kafkas Dağları'na daha yakın bulunan Sunja Nehri kıyılarına gelip yerleşenlerse Greben Kazakları olarak adlandırılırlar.⁴⁷

Rus tarihindeki bütün önemli savaflara katılan, tarihin kırılma anlarında ortaya çıkarak olayların seyrini değiştiren Kazaklar, 1598-1613 yılları arasında Rusya'da yaşanan Kargaşa Dönemi'nde de önemli rol oynarlar. Amerikalı tarihçi Brian J. Boeck'e göre Kazakların Kargaşa Dönemi'nde yaşanan olaylarda aktif rol almasının nedenleri arasında IV. İvan döneminde kendilerine verilen imtiyazların Boris Godunov döneminde ellerinden geri alınması yer alır. Verilen imtiyazların şartlarına uymayan Kazaklar, Volga'da ve Çar'ın müttefiklerine karşı akınlar düzenlemeye devam ederler. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda da Boris Godunov Kazakları cezalandırır. Don Kazaklarına yardım göndermeyi bırakır. Kazakların Rus kentlerine, özellikle de Moskova'ya girmeleri yasaklanır. Kurallara uymayanlar hapse atılır. Bunun sonucunda Kazaklar, Rusya'da istikrarın bozulduğu Kargaşa Dönemi'nde hem düzmece çarları desteklerler hem de Mihail Romanov'un çar seçilmesinde önemli rol oynarlar. Kazakların Mihail Romanov'un çar seçilmesindeki yardımlarından dolayı da Leh tarihçiler, söz konusu Çarı "Kazak Çarı" olarak adlandırılırlar. Mihail Romanov'un çar seçilmesiyle birlikte Kazaklar imtiyazlarını geri alırlar. Çar, Don Kazaklarına yardım eder ve Rus kentlerinde ticaret yapmalarına izin verir.⁴⁸

Yaşanan tüm bu gelişmelerin yanı sıra Kazaklar, Kargaşa Dönemi'nde köylü isyanlarına da önderlik ederler. 16. yüzyılda çıkan kanunlarla birlikte köylülerin ve serflerin durumunun daha da kötüye gitmesi sonucunda Don Kazaklarından İvan İ. Bolotnikov'un önderliğinde ilk büyük köylü isyanı olan Bolotnikov İsyanı (1606-1607) gerçekleşir. Köylülerin durumunu düzeltmek ve yeni bir düzen kurmak amacıyla Bolotnikov, köylüleri ve alt tabakayı kendi etrafına toplayarak, 1606 yılında boyarlara ve çiftlik sahiplerine karşı harekete geçer. İsyanı katılanların büyük bir çoğunluğunu Don Kazakları oluşturur. Don Kazaklarının yanı sıra Terek Kazakları, köylüler ve alt tabakadan gelen yüzlerce kişi de isyana katılır. İsyan, özellikle

⁴⁷ Eduard V. Burda, **Terskoye kazaçestvo v voennoy strukture Rossiyskogo gosudarstva**, Nalçik, İzdatelstvo "Elbrus", 2013, s. 28, Şişov, **a.g.e.**, s. 201-202.

⁴⁸ Andrey V. Golovnev, "A Live Border: Cossack Maneuvers in the Context of Colonization (The Late Sixteenth to the Early Seventeenth Century)", **Tractus Aevorum** 3 (2) Fall / Winter, 2016, s. 91-105, Boeck, **a.g.e.**, s. 22.

Moskova'nın güneyinde Tula ve Kaluga civarında gerçekleşir. Bolotnikov, isyanın ilk yılında bazı başarılar elde eder. Ancak 1607 yılının ilkbaharından itibaren isyancılar büyük kayıplar vermeye başlar ve Çar Vasiliy Şuyskiy'in gönderdiği askeri birlikler isyanı 1607 yılının Ekim ayında bastırır. Bolotnikov ise boğularak öldürülür. Söz konusu isyandan sonra köylülerin ve serflerin durumunda herhangi bir iyileşme yaşanmaz.⁴⁹

Mihail Romanov'un çar seçilmesiyle birlikte Rusya'da Kargaşa Dönemi sona erer. Don Kazakları ise Çar'ın tüm uyarılarına rağmen Zaporog Kazakları ile birlikte Kırım ve Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlemeye devam ederler. Kazakların saldırılarından memnun olmayan Osmanlı Sultanı IV. Murat ise Kazakları Rus Çarı Mihail Romanov'a defalarca şikâyet eder. Moskova'ya elçiler gönderir. Ancak Kazaklar Çar'ın emirlerini dinlemeyerek saldırılarına devam ederler. Osmanlı Devleti ile sorun yaşamak istemeyen Çar, yaşanan tüm bu gelişmeler üzerine yazmış olduğu fermanla birlikte boyar İvan Karamişev'i 1630 yılında Don'a gönderir. Çar, Kazaklardan Türk topraklarına saldırılarını durdurmalarını ve Türklerle barış içinde yaşamalarını ister. Ancak Kazaklar Çar'ın bu teklifini Hristiyanlığın düşmanlarına boyun eğmeyecekleri gerekçesiyle kabul etmezler. İvan Karamişev'i de yakalayıp öldürürler.⁵⁰ 1637 yılında ise Don Kazakları Kırım'daki iç karışıklıklardan ve Osmanlı Devleti'nin İran ile savaş halinde olmasından yararlanarak Zaporog Kazakları ile birlikte Azak Denizi'ne açılmalarını engelleyen ve Türklerin elinde bulunan Azak Kalesi'ni kuşatırlar. Yaklaşık iki ay süren kuşatma sonucunda Kazaklar kaleyi 18 Haziran 1637 tarihinde ele geçirirler. Ancak yeterince askeri mühimmatı olmayan Kazaklar, yardım gelmeden kaleyi uzun süre ellerinde tutamayacaklarını anlarlar. Bunun üzerine Moskova'ya bir elçi gönderirler. Kaleyi Çar'a teslim etmeye ve kalenin muhafazası için de Moskova'dan yardım istemeye karar verirler. Ancak Çar, Kazakların teklifini kabul etmez ve Kazaklardan Azak kalesini boşaltmalarını ister. Kazaklar, Çar'ın emrine uyararak 3 Nisan 1642 tarihinde kaleyi boşaltırlar ve kale yeniden Osmanlı Devleti'nin eline geçer.⁵¹

⁴⁹ Kurat, **a.g.e.**, s. 214-215, Riasanovsky ve Steinberg, **a.g.e.**, s. 168-170.

⁵⁰ Savalyev, **a.g.e.**, s. 304-307.

⁵¹ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Çev. Egemen Çağrı Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s. 164, Savalyev, **a.g.e.**, s. 312-326, Kurat, **a.g.e.**, s. 233-234.

Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Bolotnikov İsyanı'ndan sonra köylülerin ve serflerin durumunda herhangi bir değişiklik yaşanmaz. Hatta 1649 yılında serflerin resmi olarak yürürlüğe girmesiyle birlikte serflerin ve köylülerin hayat şartları daha da zorlaşır. Bu gelişmeler sonucunda birçok köylü, evlerini ve yurtlarını terk ederek Don bölgesine gelmeye başlar. Ancak bölgeye gelen bu köylüler Kazaklar arasında sosyal bir bölünmeye yol açar. Balıkçılıkla, avcılıkla ve savaş ganimetleriyle yaşamlarını idare ettiren ve 15. yüzyıldan itibaren bölgede yaşayan Kazaklar “Eski Kazaklar”, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bölgeye gelip yerleşen ve tarımla yaşamlarını idame ettirmek isteyenlerse “Yeni Kazaklar”, diğer bir ifadeyle “Çıplaklar (yani fakirler) olarak adlandırılırlar. Ancak asker olan Eski Kazaklar, Don bölgesinde serflerin yayılmasını istemediğinden Yeni Kazakların toprağı işlemesine izin vermezler. Hayatlarını idame ettirmenin tek yolunun savaş ve akın olduğunu anlayan Yeni Kazaklar, 1667 yılında Stepan (Stenka) T. Razin'in önderliğinde toplanarak İran üzerine başarılı bir deniz seferi gerçekleştirirler. Elde ettiğı zengin ganimetlerle Don'a geri dönen Razin, hem Eski ve Yeni Kazaklar arasında popüler bir lider haline gelir hem de Yeni Kazakların Eski Kazaklarla kaynaşmalarına vesile olur.⁵² Başarılı geçen deniz seferinin verdiği cesaretle Razin, köylülerin durumunu düzeltmek için 1670 yılında harekete geçer. Yaklaşık üç bin Kazak Razin'e katılarak çarlık rejimine karşı isyan başlatır ve Razin İsyanı (1670-1671) kısa sürede ülke çapında yayılır. Astrahan, Tsaritsın ve Karayar'ı ele geçiren isyancılar Moskova yakınlarına kadar ilerlerler. Ancak Moskova hükümetinin gönderdiği askeri kuvvetlerin bölgeye ulaşmasıyla birlikte isyancılar 1671 yılının Ekim ayında Simbirsk yakınlarında gerçekleşen çarpışmayı kaybederler. Don'a geri çekilen Razin ise Kazaklar tarafından yakalanıp hükümet memurlarına teslim edilir. Moskova'ya getirilen Razin, 1671 yılının Ekim ayında Kızıl Meydan'da idam edilir. Razin İsyanı'ndan sonra yeni bir isyan hareketinden korkan Çar Aleksey Mihayloviç ise Don Kazaklarının özgürlüklerini kısıtlama yoluna gider. Ancak onların hayat tarzına ve yönetim yapısına dokunmaz. Don Kazakları da 1671 yılında Çar'a bağlı kalacaklarına yemin ederler.⁵³

⁵² Vernadsky, **a.g.e.**, s. 175-176.

⁵³ Vernadsky, **a.g.e.**, s. 177, Seaton, **a.g.e.**, s. 16.

Don Kazakları Zaporog, Terek ve Greben Kazakları ile birlikte I. Petro'nun Azak Seferleri'nde de yer alırlar. Bilindiği üzere, Azak ve Karadeniz'e çıkış kapısı olan Azak Kalesi'nin ele geçirilmesi Ruslar için oldukça önemlidir. Bu amaç doğrultusunda I. Petro 1695 ve 1696 yıllarında Azak'a iki sefer düzenler. Azak'a yapılan ilk sefer başarısızlıkla sonuçlanır. Kaleyi almak için gemilere ihtiyacı olduğunu yerinde gören Çar, donanma yaptırmaya karar verir ve 1696 yılının ilkbaharında otuz savaş gemisiyle Azak'a yeniden sefer düzenler. 1696 yılının Temmuz ayında da Osmanlı Devleti Azak Kalesi'ni Ruslara teslim eder. Kalenin ele geçirilmesi Don Kazaklarının yüzyıllardır süren büyük hayalinin gerçekleşmesi anlamına gelir. Bu zaferle birlikte Ruslar Karadeniz'e çıkmak için ilk adımı atmış olur.⁵⁴

I. Petro döneminde yaşanan Batılılaşma sürecinde uygulamaya konulan reformlar, askeri giderlerin artması ve halktan daha fazla vergi alınması sonucunda halk büyük kitleler halinde Don bölgesine kaçmaya başlar. I. Petro, kaçakları bulup geri getirmesi için 1707 yılında Knez Yuriy V. Dolgorukiy'i bölgeye gönderir. Dolgorukiy, bölgede tam bir terör uygulayıp yedi bin Don Kazak'ını idam eder. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Ataman Kondratiy A. Bulavin önderliğinde Don Kazakları isyan ederler. Dolgorukiy'in karargâhına saldırıp, Dolgorukiy'i ve bütün Rus subaylarını öldürürler. Don bölgesinde, boyarlara ve idari gücü elinde bulunduran devlet adamlarına karşı başlatılan Bulavin İsyanı kısa sürede Don civarındaki köylerde ve güneydeki kentlerde yayılır. İsyanı katılanların büyük çoğunluğunu Don Kazakları oluşturur. Aynı zamanda Zaporog Kazakları, Tatarlar, Kalmuklar ve Rus olmayan diğer halklar da isyana katılırlar. İsyanın ilk yılında isyancılar Çerkask ve Tsaritsın'ı ele geçirirler. Daha sonra Bulavin güçlerini bölerek isyancıların bazılarıyla Azak'a doğru ilerler. Ancak hem güçlerin bölünmesi hem de düzenli birliklerin bölgeye gelmesinden dolayı isyancılar daha fazla dayanamazlar. Çıkan çatışmalar sonunda isyancılar dağıtılır. Bulavin ise bir komplo sonucu 1708 yılının Temmuz ayında öldürülür. Ancak Bulavin'in öldürülmesi isyancıları durdurmaz. İsyanı katılanların atamanlığına İgnat F. Nekrasov seçilir ve Nekrasov önderliğinde isyancılar 1709

⁵⁴ Mihail P. Astapenko ve Yelena M. Astapenko, *İstoriya dona i donskogo kazaçestva*, Rostov-na-donu, İzdatelstvo Baro, 2007, s. 49-55, Kurat, **a.g.e.**, s. 272-273, Savalyev, **a.g.e.**, s. 396-405.

yılıının başlarına kadar Volga civarında etkili olmaya devam ederler. Çerkask'ı almak için geri dönen isyancılar, Panşin'de yenilir ve Nekrasov hayatta kalan yaklaşık iki bin Kazak ile birlikte Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yer alan Kuban'a gelir ve bu Kazaklar liderlerinin adından dolayı Nekrasov Kazakları olarak adlandırılırlar. Osmanlı Devleti Kuban'daki çıkarlarını korumak ve Azak'tan gelecek Rus tehditlerine karşı Kazakları Anapa civarına ve Taman Yarımadası'na yerleştirir. Osmanlı sultanının koruması altında olan Kazaklar Rusya'ya sürekli baskınlar düzenler. Bu durumdan memnun olmayan I. Petro ısrarla Nekrasov'u geri ister. Fakat Sultan III. Ahmet Çar'ın talebini geri çevirir. Rusya'nın güçlenmesi, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte 1720'lere doğru Kuban bölgesi Kazaklar için güvenli bir yer olmamaya başlar. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Kazakları Dobruca sınırının güvenliğini sağlaması için Tuna Deltası çevresine yerleştirir.⁵⁵ 1740'lı yıllara doğru da Nekrasov Kazaklarının bir kısmı Manyas Gölü ve çevresine gelip yerleşerek Manyas Kazakları adını alırlar. Bir kısmı ise 1883 yılında Akşehir Gölü ve çevresine gelip yerleşerek Akşehir Kazakları adını alırlar. Geleneklerini, dinlerini ve dillerini koruyan bu Kazaklar 1962 yılında Rusya'ya geri dönerler.⁵⁶

Yarı otonom bir yaşayışa sahip olan Kazaklara karşı I. Petro'nun yaklaşımıysa olumsuzdur. Sürekli sorun çıkarttıkları için Kazakları sevmeyen Rus Çarı, Bulavin İsyanı'nın ardından Kazakların yarı otonom yaşayışına son verir ve Kazakları 1721 yılında Rus düzenli ordusunun bir parçası haline getirir. Don Kazaklarını kontrol altına almak için de 1723 yılından itibaren atamanları imparatorluk kararnamesiyle atamaya başlar. I. Petro döneminde bozkırın görüntüsü de değişir ve Kazaklar askerlik hizmetinin yanı sıra tarımla da uğraşmaya başlarlar.⁵⁷

I. Petro döneminde Don Kazakları Bulavin İsyanı'nın yanı sıra Rusya ve İsveç arasında gerçekleşen Büyük Kuzey Savaşı'na (1700-1721) ve İran Seferi'ne (1722-1723) de katılırlar. Rusya'nın Kafkasya sınırına büyük önem veren I. Petro, Rus İmparatorluğu'nun Kafkas Hattı'nı güçlendirmek için Greben ve Terek Kazaklarından

⁵⁵ Servet Somuncuoğlu, **Don Kazakları**, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, 2018, s. 59-61, Brian Davies, **Empire and Military Revolution in Eastern Europe: Russia's Turkish Wars in the Eighteenth Century**, y.y., Continuum International Publishing Group, 2011, s. 88-90, Riasanovsky ve Steinberg, **a.g.e.**, s. 232, Seaton, **a.g.e.**, s. 17.

⁵⁶ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 51-101, 137-162.

⁵⁷ Şişov, **a.g.e.**, s. 47-48, 102.

yararlanır ve 1711 yılında Greben Kazaklarının Sunja Nehri kıyısından Terek Nehri'nin sol tarafına taşınmasını emreder. Nehrin sol tarafına taşınan Greben Kazakları beş tane kent kurar. Bu kentler Çervlyonnaya, Şedrinskaya, Starogladkovskaya, Novogladkovskaya ve Kurdyukovskaya'dır. 1711 yılında da Greben Kazak Ordusu kurulur. I. Petro, Terek Kazaklarının 1722 yılında taşınmasını emreder. Terek'i terk eden Kazaklar Agrahan'a yerleşirler ve geçici bir süre için Agrahan Kazakları olarak adlandırılırlar.⁵⁸

II. Katerina döneminde ise Kazaklar iki büyük Osmanlı-Rus savaşına katılırlar. Yirmi iki bin Don Kazak'ının katıldığı bu savaşlardan ilki 1768-1774 yılları arasında gerçekleşir. Don Kazaklarının yanı sıra Yayık, Terek ve Sibirya Kazakları da savaş boyunca güney ve doğu sınırlarının korunmasında görev alırlar. Savaşı kazanan Ruslar, savaş sonunda Osmanlı Devleti için oldukça ağır şartlara sahip olan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı (1774) imzalar. Kazakların katıldığı diğer savaş ise 1787-1791 yılları arasında gerçekleşir. Don Kazakları Tuna Nehri üzerindeki İsmail Kalesi'ne, Terek ve Greben Kazakları ise "Kafkasya'nın İsmail" i olarak bilinen Anapa Kalesi'ne düzenlenen seferlere katılırlar.⁵⁹ Savaşı kazanan Ruslar, savaş sonunda Osmanlı Devleti ile Yaş Antlaşması'nı (1791) imzalar.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı devam ederken Yayık Nehri boyunda 18. yüzyılın en büyük köylü ayaklanmalarından biri olan Pugaçov İsyanı (1773-1775) gerçekleşir. Savaşlar dolayısıyla vergilerin artması ve köylülerin durumunun kötüye gitmesi sonucunda Don Kazaklarından Yemelyan İ. Pugaçov önderliğinde köylüler, alt tabakadan gelen kişiler, Volga Kazakları, Başkurtlar, Kazan Türkleri, Tatarlar ve Kalmuklar serfliğin kaldırılması, köylülerin şartlarının iyileştirilmesi için çiftlik sahiplerine, soylulara ve hükümete karşı isyan ederler. İsyan kısa sürede ülke çapında yayılır. Orenburg kenti dışında Yayık üzerindeki birçok kale, Volga Nehri üzerindeki kasaba ve kentler Pugaçov'un eline geçer. İsyanın hareket sahası Kazan'a kadar yayılır. Durumun ciddileşmesi üzerine II. Katerina General Aleksandr İ. Bibikov'u isyanı bastırması için bölgeye gönderir. Bibikov'un Kazan yakınlarından başlayarak

⁵⁸ Lyobomir G. Beskrovnyy, **Russkaya armiya i flot v XVIII veke**, Moskva, Voennoye izdatelstvo ministerstva oborony soyuza SSR, 1958, s. 48, Seaton, **a.g.e.**, s. 18.

⁵⁹ Şişov, **a.g.e.**, s. 51-53.

temizlik hareketine girişmesiyle birlikte Pugaçov ve adamları Ural sahasına çekilir ve isyan kısa bir süre için bastırılmış olur. Ancak Bibikov'un ölmesi, 1774 yılının ilkbaharında isyanı yeniden alevlendirir. Pugaçov, Volga'nın batı tarafına geçerek Saratov ve Penza kentlerini ele geçirir. Bu durum Moskova'da endişe yaratır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine hükümet isyan bölgesine asker gönderir ve hükümet kuvvetleri isyanı kontrol altına alır. Kaçan Pugaçov de isyancılar tarafından hükümete teslim edilir. Moskova'ya getirilen Pugaçov 1775 yılının Ocak ayında idam edilir.⁶⁰ İsyanın sonra Yayık ismi haritalardan silinerek Ural adını alır. Yayık Kazakları da Ural Kazakları olarak adlandırılırlar. Kazakların hak ve özgürlükleri sınırlandırılır. Kazak yönetimi de askeri ve sivil olmak üzere ikiye ayrılır ve sivil yönetim daha çok Rusya'ya bağlı kalır.⁶¹

18. yüzyıldan itibaren ise Rusya, Kazak orduları oluşturmaya başlar. Bu Kazak orduları fethedilen yerlerin Ruslaştırılması ve kolonileştirilmesi amacıyla oluşturulur. Yeni Kazak ordularına eski Kazak ordularından da askere alımlar gerçekleşir. Yerleşimciler ise yeni bölgelere ya zorla ya da toprak vaadiyle götürülürler. 1733 yılında yaklaşık beş yüz Don Kazak'ı Rus ve Ukraynalı köylülerle birlikte orta Volga havzasına yerleştirilir. Bu kişiler 1734 yılında Yeni Volga Kazak Ordusu'nu oluştururlar. Orada yaşamaları için onlara para ve tahıl verilir. Yeni Volga Kazak Ordusu 1770-1777 yılları arasında dağılır ve ordunun bir kısmı Azak'ın güneyinde görev yapan Volga Kazak Alayı'na, bir kısmı da Mozdok Kazak Alayı'na katılır. Astrahan Kazakları ise 1737 yılında oluşturulur. Ve 1750 yılında Volga'nın sağ yakasından Astrahan ve Çyornıy Yar'a kadar bağımsız bir ordu kurarlar. Altı yüz kişiden oluşan süvari alayı Volga Kazaklarından kalan Kazaklardan beslenmeye devam eder. Başkir ve Kırgız kabilelerine karşı güney sınırlarının korunması amacıyla da 1755 yılında Orenburg Kazak Ordusu oluşturulur. Bu Kazakların çekirdeğini de İset Nehri kıyısında yaşayan Rus çiftçileri, Ufa ve Samara'dan gelen Kazaklar meydana getirir.⁶²

⁶⁰ Kurat, **a.g.e.**, s. 303-304.

⁶¹ Seaton, **a.g.e.**, s. 17-18.

⁶² **A.y.**

I. Aleksandr döneminde ise Kazakların Napolyon Savaşları'na (1803-1815) katılmaları Kazakların tarihindeki en önemli olaylardan biridir. Kazaklar, özellikle 1812 yılında Napolyon'un Rusya'yı işgali sırasında büyük rol oynarlar ve Don Kazaklarından Ataman Matvey İ. Platov önderliğinde 1812 Vatan Savaşı'na katılıp, Fransız ordusuyla savaşır. Kazakların bu savaşta gösterdikleri kahramanlık, cesaret ve vatanseverlik ise sadece Rusların değil, aynı zamanda Batılıların da Kazaklara olan hayranlığını en üst seviyeye çıkarır. Ve Fransız imparatoru Napolyon da Kazaklara olan hayranlığını şu sözlerle dile getirir: *“Dünyada var olan en iyi askerler Kazaklardır. Eğer onlar benim ordumda yer alsalardı, onlarla bütün dünyayı fethedebilirdim.”*⁶³ 1812 yılında Napolyon'a karşı büyük bir zafer kazanan Ruslar, tarihçi Akdes Nimet Kurat'ın da altını çizdiği gibi “Avrupa milletlerini Napolyon'un zulmünden kurtarmak” maskesi altına sığınarak, 1813 yılında Prusya'ya ve 1814 yılında da Fransa'ya sefer düzenler.⁶⁴ Rusların 1813-1814 tarihli yurtdışı seferlerine Kazaklar da katılır ve Ruslar Kazaklarla birlikte 31 Mart 1814 tarihinde Paris'e girer. Napolyon da tahttan indirilip Elbe Adası'na sürgüne gönderilir.

19. yüzyılda Kazakların katıldıkları bir diğer önemli savaş ise Rus tarihinin en uzun soluklu savaşı olan Kafkas Savaşı'dır (1817-1864). Rusların Kuzey Kafkasya'yı ve Dağıstan'ı ele geçirmek amacıyla başlattığı bu savaşa Greben, Terek, Don, Karadeniz, Kuban, Ural ve Astrahan Kazakları katılır.⁶⁵ Ruslarla birlikte Kazaklar, uzun yıllar Kafkas halklarına karşı zor ve çetin bir savaş verir. Ve savaş sonunda Ruslar, Kuzey Kafkasya'nın ve Dağıstan'ın kontrolünü ele geçirir.

Ruslar fethedilen yerlerin Ruslaştırılması, kolonileştirilmesi ve sınırların korunması amacıyla 18. yüzyılda oluşturmaya başladıkları Kazak ordularının oluşumuna 19. yüzyılda da devam ederler. Çin'in Türkistan sınırını koruması ve Kazakistan bozkırlarının doğusunda huzuru sağlaması için 1867 yılında Sibiry Kazaklarından Semireçenskiy Kazak Ordusu oluşturulur. Rusya'nın Çin ile olan sınırını koruması için de 1851 yılında Sibiry Kazaklarından Transbaykal Kazak

⁶³ Akt. İgor Kurinnoy, **“Kritika traditsionnoy istorii kazaçestva”**, (Çevrimiçi) <https://knigago.com/books/history-all/sci-history/81066-igor-kurinnoy-kritika-traditsionnoy-istorii-kazachestva/>, 1 Ocak 2020.

⁶⁴ Kurat, **a.g.e.**, s. 327.

⁶⁵ Şişov, **a.g.e.**, s. 67.

Ordusu, 1858 yılında Transbaykal Kazaklarından Amur Kazak Ordusu ve 1889 yılında Amur Kazaklarından Ussuriy Kazak Ordusu oluşturulur. Söz konusu Kazak orduları 1920'li yıllara kadar varlıklarını devam ettirirler.⁶⁶

20. yüzyılda Kazaklar 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'na, 1905 Rus Devrimi'ne ve Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1917) katılırlar. Birinci Dünya Savaşı'nda Kazaklar Ruslarla birlikte kuzey, batı, güneybatı, Romanya ve Kafkasya olmak üzere beş ayrı cephede savaşırlar. Altı milyon Rus askere alınır. Askere alınanların yaklaşık üç yüz binini Kazaklar oluşturur. 1917 Şubat Devrimi ile birlikte Ruslar Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilir ve 1917 yılının Ekim ayında Bolşevik İhtilali gerçekleşir. Bolşeviklerin iktidara geçmesiyle birlikte Bolşevikler ile muhalifler arasında İç Savaş (1918-1922) baş gösterir. Ve Kazaklar söz konusu savaşta aktif rol alırlar. Birçok Kazak da savaş boyunca Beyaz Ordu'nun yanında yer alır. Ancak Kazakların Beyaz Ordu'nun yanında yer alması İç Savaş sonrasında onların sonunu hazırlar. Bolşevikler, 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurduktan sonra Kazaksızlaştırma (raskazaçivaniye) adı verilen Kazak topluluklarını yok etme politikasını hayata geçirir. Sovyet hükümeti 1920'li ve 1930'lu yıllarda Kazaklar üzerindeki baskısını artırır; onları ya öldürür ya da sürgüne gönderir. Kazak sözcüğünün kullanımı yasaklanır ve Kazak köylerinin isimleri değiştirilir. Kazaklar konusunda uzun bir süre olumsuz tavır takınan Sovyet hükümeti 1936 yılında tavrını bir parça yumuşatır ve sınırlı sayıda da olsa Kızıl Ordu'ya Kazak alır. Kazaklar, Sovyet tarihi boyunca sadece İkinci Dünya Savaşı'na (1941-1945) katılırlar. İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok Kazak Almanların eline esir düşer. Esir düşen Kazaklar Alman ordusuna katılıp Kızıl Ordu ve Balkanlar'daki partizanlara karşı savaşırlar. 1991 yılında Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Kazak toplulukları yeniden diriltilmeye çalışılır. 15 Mart 1993 tarihinde yayımlanan tüzükle birlikte Kazaklar yeniden Rus silahlı kuvvetlerine katılırlar.⁶⁷ Kazaklığın ve Kazak kültürünün yeniden canlandırılmasıyla ilgili olarak da Rusya devlet başkanı Vladimir V. Putin

⁶⁶ Şişov, **a.g.e.**, s. 67-68.

⁶⁷ **A.e.**, s. 74, 79-80.

memnuniyetini şu sözlerle dile getirir: “Kazaklığın, Kazakların eşsiz ve kendine özgü kültürünün yeniden canlandırılmasından çok memnunum.”⁶⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde savaşçı özellikleriyle ön plana çıkan, sınırların güvenliğini sağlayan, keşif ve habercilik görevlerini yerine getiren, kabilelere refakat eden Kazakların Ukrayna ve Rusya tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturdukları sonucu çıkartılabilir. Başlangıçta Zaporog Kazakları ve Don Kazakları olmak üzere iki ana grup halinde ortaya çıkan Kazaklardan ilerleyen yıllarda Kuban Kazakları, Volga Kazakları, Yayık (Ural) Kazakları, Terek Kazakları, Greben Kazakları, Sibirya Kazakları gibi birçok yeni Kazak ordusu ortaya çıkar. Ancak Don, Terek ve Kuban Kazakları dışında hiçbir Kazak ordusu varlığını günümüze kadar devam ettiremez.

1.3. Sosyo-Kültürel Eksende Kazakların Yaşamı

Ukrayna ve Rusya tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Kazaklar aile yapısıyla, gelenek ve görenekleriyle Ukrayna ve Rusya’da yaşayan diğer halklardan ayrılmaktadır. Bu bağlamda Kazaklarda aile kurumuna bakıldığında Kazaklarda aile kurumunun bozkırın zorlu yaşam koşullarından, Tatarlarla ve Türklerle yapılan savaşlardan, Kazakların yerleşik hayata geçmemiş olmasından dolayı Kazaklığın erken döneminde çok yaygın olmadığı görülür. Aile kurumunun Kazaklar arasında yaygınlaşmaya başlaması ise 18. yüzyılın başında evliliklerin artmasıyla birlikte gerçekleşir. Bu artışı sağlayan en önemli gelişme ise İngiliz akademisyen Shane O’Rourke’nin de vurguladığı üzere, Kazakların göçebe yaşam tarzından yerleşik hayat tarzına geçmesidir.⁶⁹

Kazaklığın erken dönemine bakıldığında Kazakların genellikle yaşadıkları bölgelere komşu olan halklarla evlilik dışı ilişkiler kurdukları görülür. Don Kazakları Tatarlar, Türkler ve Kalmuklar; Kafkas Kazakları Çerkesler, Çeçenler, Kabardeyler ve Kumuklar; Sibirya Kazakları Tatarlar, Hantılar ve Mansiler (Vogullar) ile birliktelikler

⁶⁸ Akt. Boris A. Kalinin, v.d., “Kazačestvo na severnom Kavkaze: kultura i istoriya”, (Çevrimiçi) <https://www.npi-tu.ru/assets/files/kazaki/posobie/7.1.pdf>, 1 Nisan 2020.

⁶⁹ Shane O’Rourke, **Warriors and Peasants The Don Cossacks in Late Imperial Russia**, London, Macmillian Press Ltd., 2000, s.135-136.

kurarlar.⁷⁰ Ancak bu birliktelikler genellikle gönül rızasıyla değil, kızın kaçırılması ya da esir alınması yoluyla gerçekleşir. Bu konuyla ilgili olarak da araştırmacı İvan L. Omelçenko şu satırları yazar: “Kazakların eşleri genellikle dağlı kökenliydi ve stanitsalara⁷¹ da genellikle kendi rızalarıyla değil, kaçırılarak getirilirlerdi.”⁷²

Diğer Kazak topluluklarıyla karşılaştırıldığında Zaporog Kazaklarının bekâr hayatlarıyla daha fazla ön plana çıktıkları görülür. Kendilerini askerlik hizmetine adayan bu Kazaklar, kadınların girmesinin yasak olduğu seçte bir arada yaşarlar. Seçte kaldıkları ve Kazak oldukları süre boyunca Kazakların evlenmeleri yasaktır. Ancak Finli sosyolog ve filozof Edward Westermarck’ın da belirttiği üzere, bu durum Kazakların seç dışında ilişki yaşamasına herhangi bir engel oluşturmaz.⁷³

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Kazaklar arasında evlilikler 18. yüzyıldan itibaren Kazakların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte artar. Ve yaşanan bu gelişme sonucunda Kazaklar arasında evlilik törenlerinin de artmaya başladığı görülür.⁷⁴ Bir evliliğin geçerli olması Kazakların en yüksek yönetim ve yargı organı olan *krugun* onayına bağlı olduğundan Kazaklar evlilik törenlerini 18. yüzyıla kadar meydanda toplanan *krugun* önünde gerçekleştirirler. Boşanmalarda yine aynı şekilde meydanda *krugun* önünde gerçekleşir. 18. yüzyıla gelindiğinde ise I. Petro *krug* önünde evlenmeleri yasaklar ve evlilik törenlerinin kilisede yapılmasını emreder.⁷⁵ Bir Kazak düğünü ise ailenin maddi durumuna göre bir hafta ya da bir haftadan daha uzun sürer. Ve düğüne yemekler, şarkılar ve danslar eşlik eder.⁷⁶

⁷⁰ Anastasiya A. Tsıbulnikova, “**Rol jenşçin v protsessah mirnogo vzaimodeystviya kazakov i gortsev severnogo Kavkaza v XVIII – XIX vv.**”, (Çevrimiçi) <http://slavakubani.ru/geography/neighbors/traditions-neighborliness/rol-zhenshchin-v-protsessakh-mirnogo-vzaimodeystviya-kazakov-i-gortsev-severnogo-kavkaza-v-khviixi-xi/>, 8 Temmuz 2020.

⁷¹ Stanitsa: Kazakların büyük yerleşim yerlerine verilen isim. Bkz.: Anonim, “**Stanitsa**”, (Çevrimiçi), <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1041274>, 3 Ocak 2023.

⁷² İvan L. Omelçenko, **Terskoye kazaçestva**, Vladikavkaz, Severo-osetinskiy institut gumanitarnih issledovaniy pri sovete ministrov SOSSR, 1991, s. 62.

⁷³ Edward Westermarck, **The History of Human Marriage**, New Delhi, Logos Press, Cilt 5, 2007, s. 202.

⁷⁴ O’Rourke, **a.g.e.**, s.137.

⁷⁵ Nicholas V. Feodoroff, **History of the Cossacks**, New York, Nova Science Publishers, Inc., 1999, s. 18, Mihail N. Haruzin, **Svedeniya o kazatskih obşçinah na donu**, Moskva, Tipografiya M. P. Şepkina, 1885, s. 74-75.

⁷⁶ Andrey V. Venkov, **İstoriya donskogo kazaçestva**, Rostav-na-Donu, İzdatelstvo yujnogo federalnogo universiteta, 2008, s. 268.

Kazakların aile yapısına bakıldığında Kazakların ataerkil, birkaç neslin bir arada yaşadığı geniş aile yapısına sahip oldukları görülür. Ailede evin lideri, evin en yaşlı kişisidir. Yaşlı kişinin yokluğundaysa evin liderliği babaya ya da evin en büyük erkek çocuğuna geçer. Söz konusu aile ilişkilerinin oluşmasında ise 16. yüzyılda yayımlanan ve erkeğin ailedeki sonsuz hâkimiyetini savunan **Ev Düzeni** (Domostroy) adlı eser önemli rol oynar.⁷⁷ Ailenin lideri hayatını kaybettiğindeyse liderlik vasfı kadına geçer.⁷⁸

Ataerkil aile yapısına sahip olan Kazaklarda, ailenin lideri olarak erkek bütün güç ve otoriteyi tamamıyla elinde bulunduran kişidir. Ailenin lideri olduğu için onun sözü kanun niteliği taşır ve aldığı kararlara bütün aile bireylerinin uyması beklenir. Kadın üzerinde, özellikle Kazaklığın erken döneminde tartışmasız bir üstünlüğü bulunan erkek, aile bütçesinden, söz dinlemeyen ya da yanlış bir harekette bulunan yetişkin erkek çocuklarının cezalandırılmasından, çocukların evlenmesi ile ilgili alınan kararlardan, erkek çocuklarına askeri eğitim verilmesinden ve diğer önemli sorunların çözüme kavuşturulmasından sorumludur.⁷⁹ Tüm bunların yanı sıra erkek, hayvanların otlatılmasından ve bakımından, tarla işlerinden, odunların kırılmasından, hayvanların avlanmasından ve balıkların tutulmasından da sorumludur. Ancak Kazak erkeği, zamanının büyük bir çoğunluğunu seferlerde, balık tutarak ya da hayvanları avlayarak geçirdiğinden erkeğin sorumluluğunda olan hayvanların bakımı ve tarla işleri de kadınlar tarafından yerine getirilir. Savaşçı olduğundan Kazak erkeği, ev işleri yapmayı küçük düşürücü bir hareket olarak görür. Bu yüzden de ev işleriyle ilgilenmez.⁸⁰

Kazaklığın erken döneminde evin bütün işlerini yapan, çocukların bakımını üstlenen, erkeğin sözünden çıkmayan, hatta erkeğin şiddetine bile maruz kalan kadınların durumu ise bir köleninkinden farksızdır. Yaptıkları tüm fedakârlıklara

⁷⁷ Natalya A. Bodneva, “Kazaçya semya kak sotsialnyy institut formirovaniya liçnosti”, İzvestiya vuzov. Severo-kavkazskiy region, **Obşçestvenniye nauki**, №3, 2007, s. 105-109.

⁷⁸ Viktoriya K. Smirnova ve Lyudmila Yu. Porolo, “**Jenskiy vopros” v kazaçyem soobşçestve XVI-naçalo XX vv.**” (Çevrimiçi) <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-vopros-v-kazachiem-soobshchestve-xvi-nachalo-xx-vv/viewer>, 10 Temmuz 2020.

⁷⁹ O’Rourke, **a.g.e.**, s. 140.

⁸⁰ Yelena L. Ryabova ve Oleg V. Şçublenkov, **Osnovni kazaçyey kulturi**, Moskva, Mejdunarodnyy izdatelskiy tsentr “Etnosotsium”, 2015, s. 86.

rağmen toplumun bir parçası olarak kabul görmeyen kadınların; özellikle de dilini, dinini ve kültürünü bilmedikleri topraklara zorla getirilen kadınların hayatı oldukça zordur. Kadınların durumunun olumlu yönde değişmeye başlaması ise 18. yüzyıldan itibaren gerçekleşir. Kazakların yerleşik hayata geçmesinin, evliliklerin artmasıyla birlikte aileye verilen önemin artmaya başlamasının yanı sıra bu değişimi sağlayan en önemli gelişmeler arasında Rus araştırmacılar Viktoriya K. Smirnova ve Lyudmila Yu. Porolo'nun da vurguladığı üzere tarım yer alır. 18. yüzyıldan itibaren Kazakların Rus ordusunun bir parçası olmasıyla birlikte Don bölgesinde yaşayan Kazaklar, askerlik hizmetinin yanı sıra tarımla da uğraşmaya başlarlar. Ancak Kazakların askerlik hizmetini yerine getirmek için haftalarca, aylarca, hatta yıllarca evlerinden uzakta yaşamak zorunda kalması, onların toprağa yeterince zaman ayıramamasına neden olur. Erkeğin yokluğunda kadın ev işlerinin, çocukların, yaşlıların, bahçenin ve hayvanların bakımının yanı sıra tarla işleriyle de ilgilenir.⁸¹

Savaşçı bir toplum olan Kazaklarda kadınların rolünün değişmesini sağlayan bir diğer gelişme ise güvenlik meselesidir. Erkeğin yokluğunda hem evin hem de topluluğun güvenliğini sağlamak zorunda kalan kadın, yeri geldiğinde erkek kıyafetleri giyerek savaşa katılır ve düşmana karşı Kazaklarla birlikte savaşır. Topluma ev hanımından daha fazlası olduğunu ispatlayan kadın, yaşanan bu gelişmeler sonucunda toplumun bir parçası olarak kabul görür ve 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başından itibaren kadınlar için Kazak kadını anlamına gelen “Kazačka” sözcüğü kullanılmaya başlanır.⁸²

Bir Kazak ailesinde erkek çocuğu dünyaya geldiğinde akrabalar çocuğa kurşun, ok, yay, kılıç, silah ve tüfek hediye ederler.⁸³ Çocuklar erken yaşlardan itibaren savaşçı gibi yetiştirilirler. Ata binmeyi, ok atmayı ve silah kullanmayı öğrenirler.⁸⁴ Kazak, zaman ilerledikçe at binme konusundaki yeteneğini ve becerisini de geliştirir. Özellikle Kafkas halklarından “cigit, yiğit ve iyi binici” anlamlarına gelen *cigitovkayı*

⁸¹ Smirnova ve Porolo, “Jenskiy vopros” v kazačyem soobščestve XVI-načalo XX vv.” (Çevrimiçi) <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-vopros-v-kazachiem-soobschestve-xvi-nachalo-xx-vv/viewer>, 10 Temmuz 2020.

⁸² O'Rourke, **a.g.e.**, s. 138-139.

⁸³ Savalyev, **a.g.e.**, s. 378.

⁸⁴ Galina D. Astapenko, **Bit, obıçai, obryadı i prazdniki donskih kazakov XVII-XX vv.**, Rostov-na-danu, İzdatelstvo Baro press, 2006, s. 46.

öğrenir ve bu sayede de atına cesurca, özgürce ve çeviklikle biner. Rus tarihçi Pavel N. Strelyanov da atıyla bütünleşen Kazak için, yabancı süvari subaylarının şu değerlendirmelerde bulunduğunu belirtir: *“Kazak’a bakıyorsun, onda özel bir şey olmadığını, sıradan bir insan olduğunu görüyorsun. Atına bakıyorsun, onda da özel bir şey olmadığını, sıradan bir at olduğunu görüyorsun. Fakat bu ikisi bir araya geldiğinde!.. Canı cehenneme, en iyisi onların gözüne gözükmek olacak.”*⁸⁵

Kazak ailelerinde kız çocuğunun yetiştirilmesi ise erkek çocuğunun yetiştirilmesinden farklıdır çünkü kız çocuğu geleceğin ev hanımı ve annesi olarak görüldüğü için bu doğrultuda yetiştirilir. Yeni doğmuş kız çocuğuna çeyizine koyması için akrabaları para, yemek takımı, kumaşlar ve kıyafetler hediye ederler.⁸⁶ Erken yaşlardan itibaren ise kız çocuğu ev temizlemeyi, çamaşır yıkamayı, dikiş dikmeyi, nakış işlemeyi, kardeşlerine bakmayı, şarkı söylemeyi ve dans etmeyi öğrenir.⁸⁷

Kazaklarda yaşlılara saygı ve hürmet gösterilmesine ise büyük önem verilir. Bu konuyla ilgili olarak da Kazak kültüründe şu deyiş mevcuttur: *“Kazakların geleneklerinde yaşlılara saygı göstermek vardır (Traditsii kazakov-uvajat starşih)”*.⁸⁸ Yaşlılara saygı göstermek aynı zamanda Tanrı’nın da bir emridir. Bu bağlamda Kazaklar İncil’de geçen “ak saçlının önünde ayağa kalkacaksın, yaşlıya saygı göstereceksin ve Tanrı’dan korkacaksın. Ben Tanrı’nız Yehova’yım”⁸⁹ öğüdünü dikkate alarak geleneklerin, örf ve adetlerin koruyucusu olarak kabul edilen yaşlılara saygı ve hürmet göstermeyi çocuklarına erken yaşlardan itibaren öğretirler.

Gençler, yaşlılara akrabalarına davrandıkları gibi davranırlar. Adını biliyorlarsa yaşlı kişiye adıyla; bilmiyorlarsa “siz” diye hitap ederler. Sokakta yaşlı biriyle karşılaştıklarındaysa şapkalarını çıkararak onları selamlarlar. Yolda yaşlı birini geçmek saygısızlık olarak görüldüğünden önce yaşlı kişinin geçmesine izin verirler. Bir eve girilecekse yaşlı kişi eve giren ilk kişi olur. Yaşlılar misafirlğe gittiklerindeyse gençler ayağa kalkarlar; yaşlı kişi izin vermediği sürece gençler yaşlı kişinin yanına

⁸⁵ Pavel N. Strelyanov, **Djitovka kazakov po belu svetu**, Moskva, ZAO Tsentrpoligraf, 2006, s. 3.

⁸⁶ Venkov, **a.g.e.**, s. 268.

⁸⁷ Astapenko, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁸ Olga Volkova, Rus Dilindeki Kuban Kazaklarının Atasözleri ve Deyimleri, Ankara, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2019, s. 132.

⁸⁹ **Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi**, New York, Watch Tower Bible and Tract Society of New York, Inc, 2019, s. 163.

oturamazlar. Yaşlılar konuşurken, gençler yaşlıları dinlerler; onların söylediklerini yalanlayacak herhangi bir imada bulunmazlar. Yaşlıların söylediklerini yalanlamak ya da onların yanında küfür etmek hoş karşılanmaz. Gençler, yaşlıların yanında sigara içmezler. Onların yanına kıyafetsiz çıkmazlar. Yemek sırasında evin en yaşlı kişisi yemeğe başlamadan, sofrada bulunan hiç kimse yemeğe başlamaz.⁹⁰

Kazakların giyim kuşamına bakıldığında ise Kazakların giyim kuşamının yaşadıkları bölge halklarının; özellikle de Türk, Tatar, Rus, Leh ve Kafkas halklarının giyim kuşamından etkilendiği görülür. Örneğin, Kafkas halklarının etkisiyle Terek ve Greben Kazakları dize kadar gelen *beşmet* denilen yarı kaftan giyerler. *Beşmetin* üzerine Kafkas halklarına özgü göğsünün iki yanında fişeklikler bulunan, kaftana benzeyen bir giysi olan *çerkeska* giyerler. *Çerkeskanın* üzerine ise kuşak bağlarlar ve bu kuşakta tıpkı Kafkas halkları gibi hançer, kılıç ve tabanca taşırlar. Yağmurdan ve rüzgârdan korunmak amacıyla *çerkeskanın* üzerine *burka* giyerler. Baş aksesuarı olarak *papak* denilen kuzu postundan yapılmış, uzun tüylü şapka ve *başlık* takarlar. Ayaklarıysa çizme, Kafkas halklarına özgü Fas derisinden yapılmış *nogovitsi* ve topuksuz, yumuşak deriden yapılmış *çuvyaki* giyerler.⁹¹ Terek ve Greben Kazak kadınları ise Kafkas halklarının etkisiyle büyük ya da küçük sikkelerden yapılmış kolye; gümüşten yapılmış büyük küpeler takarlar.⁹²

Kazak mutfağına bakıldığında ise Kazak mutfağının oldukça zengin olduğu görülür. Kazak mutfağının temel besin kaynaklarını da et, balık, süt, çavdar ve buğday ekmeği, evcil ve yabani kuşlar, meyve, sebze ve bal oluşturur.⁹³ Ukrayna, Rus, Kafkas ve doğu halklarının mutfaklarından izler taşıyan, oldukça besleyici olan Kazak mutfağında Kazaklar genellikle Rus mutfağına özgü, içi kıyma, patates ve peynir ile doldurulan *pelmeni*; Doğu Slav mutfağına özgü, üzerine peynir, domuz eti, karamelize edilmiş soğan ve lahananın konulduğu *haluški*; Ukrayna mutfağına özgü, içi patates, peynir, mantar ve kıyma ile doldurulan *vareniki* denilen mantılar; hem et hem de sebze kullanarak hazırlanan ve ekşi krema ile servis edilen Doğu Slav mutfağına özgü *borş*

⁹⁰ Ryabova ve Şçublenkov, **a.g.e.**, s. 83-84, 90.

⁹¹ Birlant Borz-Aliyevna Abdulvahabova, "Etnokulturniye vzaimodeystviya v materialnoy kulture çeçentsev i tersko-grebenskih kazakov (vtoraya polovina XVI – načalo XIX veka)", **Obşçestvenniye nauki**, № 3 A, 2009, s. 38-42.

⁹² Adam A. Rjevusskiy, **Terskoje kazaçye voysko**, Moskva, Veçe, 2014, s. 180-181.

⁹³ Venkov, **a.g.e.**, s. 269.

ve *şi* denilen çorbalar; balıktan yapılan *uha* denilen çorba; Rus mutfağına özgü, buğday, yulaf gibi tahıl tanelerinin ya da buğday, yulaf, çavdar ununun su ya da süt ile kaynatılmasıyla elde edilen *kaşa* denilen lapa tüketirler.

İçki içmeyi çok seven Kazaklar, içecek olarak ise Doğu Slav mutfağına özgü, fermente edilmiş patateslerden veya tahıl tanelerinden elde edilen sıvının damıtılmasıyla yapılan votka; mayalı çavdar ekmeğinden elde edilen *kvas*; Kafkas mutfağına özgü, fermente edilmemiş ev yapımı *çihir* denilen kırmızı şarap; darıdan yapılmış Tatar birası *buz*; Doğu Slav mutfağına özgü, su, bal ve maya ile hazırlanmış, az alkollü bir içecek olan *medovuha* tüketirler.

Ruslar arasında yaygın olan çay tüketimi ise Kazaklar, özellikle de Eski İnanan Kazaklar arasında yaygın değildir. Rus araştırmacı Nazira İ. Pirmanovna'nın da vurguladığı üzere çay, Hz. İsa'ya ibadet etmeyen bitkiler arasında yer alır. Bu bağlamda çay lanetli bir bitki olarak kabul edildiğinden 20. yüzyıla kadar Eski İnanan Kazaklar arasında çayın tüketilmesi yasaklanır. 20. yüzyılın başından itibaren ise söz konusu Kazaklar yavaş yavaş çay tüketmeye başlarlar. Tıpkı çay gibi tütün de Hz. İsa'ya ibadet etmeyen lanetli bitkiler arasındadır. Hem evi hem de insanı kirlettiğine inanılan tütünün Eski İnananlar arasında içilmesi yasaktır.⁹⁴

Kazaklar, neşeli ve hayat dolu insanlardır. Bu nedenle bir araya geldiklerinde hemen şarkı söyler, dans ederler. Kazak yaşamında önemli bir yere sahip olan, Kazakların kültürel ve manevi değerlerinin korunmasında, bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında köprü görevi gören şarkılar solo, düet ya da koro şeklinde söylenir. Söylenen şarkılar genellikle Kazakların savaşlarını, kahramanlıklarını, acılarını, mutluluklarını, gelecek ile ilgili düşüncelerini, cesaretlerini ve çalışkanlıklarını anlatır. Ukrayna ve Rus şarkılarından, Kafkas müziğinden izlere rastlanan Kazak şarkıları bayramlarda, düğünlerde, cenazelerde, evde düzenlenen yemekli davetlerde ve eğlencelerde söylenir.⁹⁵

⁹⁴ Nazira İ. Pirmanovna, “**Kultura uralskih (yaitskih) kazakov-starooobryadtsev skvoz prizmu yazıka (na materiale uralskih govorov,**”, (Çevrimiçi) <https://www.science-education.ru/pdf/2015/1/1847.pdf>, 16 Eylül 2020.

⁹⁵ Yelena M. Borodina, “Pesni kazakov-staničnikov kemerovskoy oblasti”, **Vestnik kemGUKU**, № 49, 2019, s. 208-213.

Tıpkı şarkılar gibi danslar da Kazak yaşamında önemli bir yere sahiptir. Kazak kültüründe dansın ortaya çıkışı ve gelişimi ise birçok kültürde olduğu gibi dini ritüeller, kutlamalar ya da törenlerle bağlantılı olarak gelişmez. Kazaklar, savaşçı bir toplum olduğu için dansın Kazaklarda ortaya çıkışı ve gelişimi savaşlar ve askeri eğitimle bağlantılı olur. Dans aracılığıyla erkekler, özellikle solo danslarda kendi gücünü, kıvraklığını ve askeri becerilerini sergileme imkânı bulurlar. Dans aynı zamanda savaşa da bir hazırlıktır. Dans sırasında zıplayan, çömelen, kollarını ve bacaklarını hareket ettiren, silahlarını kullanan erkekler böylelikle kendilerini savaşlara hazırlamış olurlar. Rus araştırmacı Alla N. Sokolova da konuyla ilgili düşünceleri şu satırlarla ifade eder: “(...) *solo bir erkek Kazak dansı; askeri hareketlere, vücut eğitimine ve belirli vücut hareketlerine hazırlayan askeri enerji kaynağı haline gelmiştir.*”⁹⁶ Dansın yanı sıra dansa eşlik eden müzik de birlik, beraberlik ve yardımlaşma duygularını ön plana çıkararak Kazakları savaşa hazırlar.

Giyim kuşamda ve yeme içme alışkanlıklarında olduğu gibi Kazakların dansları da yaşadıkları bölgelerdeki halkların, özellikle de Ukrayna ve Kafkas halklarının danslarından etkilenir. Örneğin, Zaporog, Don ve Kafkas Kazakları arasında Ukraynalıların etkisiyle *kazaçok*; Zaporog Kazakları arasında Ukraynalıların etkisiyle *hopak* ve *tropak* (Rus. *trepak*); Kafkas Kazakları arasında Kafkas halklarının etkisiyle *lezginka* denilen danslar yaygınlaşır.

Birçok insan için manevi bir ihtiyaç olan din de Kazak yaşamında önemli bir yere sahiptir. Konuyla ilgili olarak da Kazaklar arasında “İnançsız Kazak, Kazak değildir (Kazak bez verı – ne kazak)”⁹⁷ deyişinin kullanıldığı görülür. Kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gören Kazaklar tıpkı vatanları ve çar uğruna savaşmaya ve ölmeye hazır oldukları gibi inançları uğruna da savaşmaya ve ölmeye hazırdırlar. Bu bağlamda Kazaklar, Valeriy Ye. Şambarov’un da vurguladığı gibi “İsa’nın Savaşçıları” olarak adlandırılırlar.⁹⁸ “İsa’nın Savaşçıları”nın yanı sıra

⁹⁶ Alla N. Sokolova, “Kazaçi tantsı kak kulturniy fenomen”, **Vestnik adigeyskogo gosudarstvennogo universiteta**, Seriya 2: Filologiya i iskusstvovedeniye, № 4, 2011, s. 191-196.

⁹⁷ Volkova, **a.g.e.**, s. 93.

⁹⁸ Valeriy Ye. Şambarov, **Kazaçestvo: Spasiteli Rossii**, Moskva, Eksmo “Algoritm”, 2010, s. 428.

Kazaklar, Rus araştırmacı Aleksandr P. Skorik'in de ifade ettiği üzere, "Ortodoksluğun şövalyeleri" olarak da bilinirler.⁹⁹

Kazaklığın en önemli değerlerinden birini oluşturan Ortodoksluk aynı zamanda Kazakların dünya görüşünü de ifade eder. Bu bağlamda hem savaşçı hem de dindar olan Kazaklar arasında Rus araştırmacı Aleksey P. Komarov'un da belirttiği üzere, "Kazak'ın annesi, Ortodoksluk inancıdır; kılıç ise kız kardeşidir (Mat kazaka-pravoslavnya vera, a şaşka-sestra)" deyişi kullanılır.¹⁰⁰

Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Kazaklar Ortodoks'tur. Ancak Ortodoks olan Kazakların önemli bir kısmını Eski İnanan Kazaklar oluşturur. Yayık (Ural) ve Greben Kazaklarının hepsi Eski İnanan iken Orenburg, Sibiry ve Yukarı Don bölgesinde yaşayan Kazaklar arasında da çok sayıda Eski İnanan bulunur.¹⁰¹ Kazaklar arasında yaşanan bu dini bölünme ise Rus araştırmacı Tatyana M. Tokmantseva'nın da vurguladığı gibi Kazakların yüzyıllardır sahip oldukları gelenek ve görenekleri korumak istemesinden kaynaklanır. Eski İnananların şemsiyesi altında Kazaklar hem eski dini uygulamaları yerine getirirler hem de kendilerini toplumdan izole ederek yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini korumuş olurlar.¹⁰² Sınırların güvenliğine, fethedilen bölgelerin Ruslaştırılmasına ve kolonileştirilmesine katkı sağladıklarından dolayı Ruslar Kazakların eski dini uygulamalara göre ibadet etmelerine göz yumarlar.¹⁰³

Kazaklar sadece savaşlarda değil, günlük hayatlarında da dindardırlar. Bu doğrultuda her Kazak'ın evinde ikonaların raflarda dizili ya da asılı olduğu *krasny ugol* denilen bir köşe bulunur. Kazaklar, bu köşede dua ederler. Kazak evlerinde ikonaların çok olmasıyla ilgili olarak da 20. yüzyılın ilk yarısında Kuban'ı ziyaret eden Rus-Amerikalı araştırmacı Maurice Hindus şu değerlendirmelerde bulunur:

⁹⁹ Aleksandr P. Skorik, **Vozniknovaniye donsogo kazaçestvo kak etnosa. İznaçalniye kulturniye traditsii**, Novoçerkassk, y.y., 1992, s. 5.

¹⁰⁰ Aleksey P. Komarov, "Bazoviye tsennosti rossiyskogo kazaçestva", **Vestnik TvGU. Seriya "FİLOSOFİYA"**, № 4, 2017, s. 72-80.

¹⁰¹ şambarov, **a.g.e.**, s. 421.

¹⁰² Tatyana M. Tokmantseva, "Russkaya pravoslannaya tserkov i kazaçestvo", **Kazaçestvo Sibiri ot Yermaka do naşih dnei: istoriya, yazık i kultura**, Tyumen, İnstitut gumanitarnih issledovaniy tyumenskogo gasudarstvennogo universiteta, 2010, s. 239-243.

¹⁰³ Kalinin, v.d., "**Kazaçestvo na severnom Kavkaze: kultura i istoriya**", (Çevrimiçi) <https://www.npi-tu.ru/assets/files/kazaki/posobie/5.5.pdf>, 1 Eylül 2020.

*“Rusya’nın hiçbir kırsal kesiminde, Moskova ve Vladimir bölgesindeki dindar köylerde bile, Kuban’daki evlerde gördüğüm kadar çok ikona görmedim.”*¹⁰⁴

Dindar olan Kazaklar uyumadan önce ve uyandıktan sonra, yemekten önce ve yemekten sonra, bir işe başlamadan önce ve bir işi bitirdikten sonra dua ederler. Savaşa verilen önemden dolayı Kazaklar savaflara da dualarla gidip dualarla gelirler, silahları için dua okurlar.¹⁰⁵ Edilen dualar Kazakların yaşam tarzı ve hayata bakışıyla ilgili ipuçları vermesi bakımından önemlidir.

Kazaklar için çocuklarının erken yaşlardan itibaren dine yönelmesi oldukça önemlidir. Bu yüzden Kazaklar çocuklarını yedi günlükken vaftiz ettirirler. Onlara dua okumayı ve kilise Slavcasını öğretirler. Pazar günleri ve bayramlarda çocuklarıyla birlikte kiliseye giderler.¹⁰⁶

Din ile bağlantılı olarak, Kazak yaşamında dini bayramlar da önemli bir yere sahiptir. Birlik ve beraberliğin pekiştiği, sevgi ve saygının paylaşıldığı dini bayramlar kültürün nesilden nesile aktarılmasında köprü görevi gördüğü için Kazak kültüründe önemli bir role sahiptir. Kazak kültüründeki en önemli dini bayramlar arasında ise Noel ve Paskalya yer alır.

Kazakların konuştukları dile bakıldığında ise Kazakların kendilerine ait bir diyalekteye sahip oldukları görülür. Söz konusu diyalektik tıpkı giyim kuşamda, yeme içme alışkanlıklarında, dans ve şarkılarda olduğu gibi bölge halklarıyla kurulan etkileşimden etkilenir. Bu etkileşim sonucunda da Kazak diyalektğine Ukraynacadan, Rusçadan, Türkçeden, Tatarcadan ve Kafkas halklarının dillerinden çok sayıda sözcük girer. Örneğin, “senin adı ne?” anlamına gelen Rusça “kak tebya zovut?” sorusunu Kazaklar “vak tabeynaya imya yest” ya da “vak tabe kliçut?” olarak sorarlar. Görüldüğü üzere, söz konusu sorular “imya” ve “yest” gibi Rusça sözcükleri

¹⁰⁴ Maurice Hindus, **The Cossacks**, London and Glasgow, Collins Clear-Type Press, 1946, s. 261.

¹⁰⁵ Sergey V. Mosolov, **İstoriya kazaçestva pamyatka zapolyarnomu kazaku**, y.y., İzdatelskiye reşeniya, 2020, s. 298-301.

¹⁰⁶ Ryabova ve Şçublenkov, **a.g.e.**, s. 83, Kalinin, v.d., “**Kazaçestvo na severnom Kavkaze: kultura i istoriya**”, (Çevrimiçi) <https://www.npi-tu.ru/assets/files/kazaki/posobie/5.5.pdf>, 1 Eylül 2020.

bünyesinde barındırsa bile, soruların soruluşu genel olarak hem söyleyiş hem dilbilgisi hem de sözcük bakımından Rusçadan farklıdır.¹⁰⁷

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Kazaklar, Zaporog Kazakları ve Don Kazakları olmak üzere iki ana grup halinde ortaya çıkarlar. Zaporog Kazakları ve Zaporog Seçi'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni Kazak orduları Kazak diyalektiğinin yanı sıra Ukraynaca; Don Kazakları ve Don Kazaklarından ortaya çıkan yeni Kazak orduları da Rusça konuşurlar. Yüzyıllar boyunca süren Moğol egemenliğinden dolayı Kazaklar, Tatarcayı da iyi derecede bilirler.¹⁰⁸ Evde Kazak diyalektiği konuşan Kazaklar, toplum içinde Rusça¹⁰⁹ ya da Ukraynaca konuşurlar.

Genel bir değerlendirmeye, geniş ve ataerkil bir aile yapısına sahip olan Kazak toplumunda erkekler daha baskın karakterler olsa bile, kadınların da gündelik işlerde ve savaşlarda gösterdikleri becerilerle erkeklerden geri planda kalmadıkları sonucu çıkartılabilir. Savaşçı bir toplum olduklarından dolayı Kazaklar, erkek çocuklarını erken yaşlardan itibaren iyi bir savaşçı olacak; geleceğin ev hanımı ve annesi olarak gördükleri kız çocuklarını ise iyi bir ev hanımı ve iyi bir anne olacak şekilde yetiştirirler. Bilgelikleri ve tecrübeleri ile geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran ve topluma yol gösteren yaşlılara ise Kazaklar, kültürlerinin ve dinlerinin bir gereği olarak saygı ve hürmet gösterirler. Yaşadıkları bölgelerin halkları, özellikle de Rus, Ukrayna, Türk, Tatar, Leh ve Kafkas halkları Kazakları giyim kuşamlarından yiyecek içecek alışkanlıklarına, şarkı ve danslarından dillerine kadar büyük ölçüde etkiler. Kendilerini Ortodoksluğun koruyucusu olarak gördüklerinden dolayı Kazaklar, yaşam tarzlarını da bu doğrultuda şekillendirirler. İyi bir Ortodoks olmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışan Kazaklar, çocuklarını da din ile erken yaşlardan itibaren tanıştırlar ve onlara iyi bir Ortodoks olmanın gerekliliklerini öğretirler.

¹⁰⁷ Mosolov, **a.g.e.**, s. 283.

¹⁰⁸ Savalyev, **a.g.e.**, s. 377.

¹⁰⁹ James Minahan, **Encyclopedia of the Stateless Nations**, Westport, Greenwood Press, 2002, s. 1876.

2. RUS EDEBİYATINDA KAZAKLAR

2.1. Erken Dönem Rus Edebiyatında Kazaklar

Erken dönem Rus edebiyatında Kazaklardan ilk olarak destanlarda söz edilir. Örneğin, **İlya Muromets ve Haydut-Bülbül** (İlya Muromets i solovey-razboynik) adlı destanda bülbül gibi ısıklık çalarak ısıklıklarıyla etrafındaki canlıları öldüren haydut bülbül ile karşılaşmaktan korkmayan, Çernigov kentini düşmanlardan kurtaran İlya Muromets, haydut bülbül tarafından “yaşlı Kazak” olarak çağrılır.¹ Rus savaşçıların başında bulunan İlya Muromets’in Hazar Kağanı ile mücadelesinin anlatıldığı **İlya Muramets’in Yahudi ile Savaşı** (Boy İli Muromtsa s Jidovinom) adlı destanda ise İlya Muromets, Kazaklardaki en yüksek yönetici güç olan “ataman” unvanı ile birlikte anılır.² Her iki destanda da görüldüğü üzere, İlya Muromets tıpkı bir Kazak gibi Rus topraklarını ve Ortodoksluk inancını savunur. Bu nedenle de Rus topraklarının ve Ortodoksluk inancının koruyucusu olan İlya Muromets, Rus tarihindeki ilk Kazak olarak kabul edilir.³

Destanların yanı sıra Kazaklardan 15. yüzyıla ait **Yermolinskaya Yıllığı**’nda (Yermolinskaya letopis) ve 16. yüzyıla ait **Patriarşiya ya da Nikonovskaya Yıllığı**’nda (Patriarşiya ili Nikonovskaya letopis) da söz edilir. Luh bölgesini ele geçiren Çar Mehmet’in adamlarının karşısına çıkan Kazaklar **Yermolinskaya Yıllığı**’nda şu satırlarla betimlenir: “6953 yılında (...) Bahar mevsiminde Çar Mehmet ve oğlu Mahmut Çerkas’a adamlarını gönderdi. Onların karşısına iki bin Kazak çıktı. Çarın bilgisi olmadan oldukça zengin ve verimli Luh bölgesini ele geçirdiler.”⁴ 1444 yılında Mordvalılar ile birlikte Moskova’dan gelen güçlerin yanında yer alarak Tatarlara karşı savaşan Ryazan Kazaklarına ise **Patriarşiya ya da Nikonovskaya Yıllığı**’nda şu satırlarla yer verilir:

¹ Anonim, “İlya Muromets i solovey-razboynik”, **İlya Muromets**, red. D. S. Lihaçev, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1958, s. 31-41.

² Anonim, “**Boy İli Muromtsa s Jidovnikom**”, (Çevrimiçi) https://royallib.com/read/slavyanskiy_epos/boy_ili_muromtsa_s_gidovinom.html#0, 23 Haziran 2022.

³ Aleksey V. Şişov, **Kazaçi voyska Rossii**, Moskva, Veçe, 2007, s. 5.

⁴ Anonim, **Polnoye sobraniye russkih letopisey izdannoye po vısocayşemu povelenyu imperatorskoyu arheografiçeskoyu komisseyu**, **Yermolinskaya letopis**, Tom 23, S. Peterburg, Tipografiya M. A. Aleksandrova, 1910, s. 151.

“6952 yılında (...) Çareviç Mustafa, Ryazan’da Pereslavl kentindeydi. Ryazanlılar onu kentten gönderdiler. Kentten ayrılan Çareviç Pereslavl kentinin yakınlarına yerleşti. Moskova’dan Büyük Knez Vasili Vasilyeviç’in kumandanları geldi ve Listan’daki nehre ayak bastı. Tatarlar ise hiçbir şekilde zayıf, üşümüş ya da atsız kalmış değildi. (...) Bir taraftan ağızlarında oklarla, mızraklarla ve kılıçlarla Mordvalılar diğer taraftan ise ağızlarında oklarla, mızraklarla ve kılıçlarla Ryazan Kazakları geldi. Büyük Knez’in kumandanları da kendi güçleri doğrultusunda adamlarını, eşeklerini, baltalarını ve mızraklarını topladılar. Listan Nehri kıyısında büyük ve şiddetli bir savaş patlak verdi ve savaşta Hristiyanlar üstün geldi. (...) birçok Tatar yok edildi ve Çareviç Mustafa öldürüldü.”⁵

Kazaklardan söz eden bir diğer eser ise **Azak Hikâyeleri**’dir (Povesti ob Azove). **Azak’ın Tarihsel Hikâyesi** (İstoričeskaya povest ob Azove), **Azak’ın Özel Hikâyesi** (Osobaya povest ob Azove), **Azak’ın Belgesel Hikâyesi** (Dokumentalnaya povest ob Azove), **Azak’ın Şiirsel Hikâyesi** (Poetičeskaya povest ob Azove) ve **Azak’ın Masalsı Hikâyesi** (Skazočnaya povest ob Azove) olmak üzere toplam beş hikâyeden oluşan esere, Don Kazaklarının Zaporog Kazakları ile birlikte 1637-1642 tarihleri arasında kuşattıkları Azak Kalesi ilham olur.⁶ Her birinin 17. yüzyılın farklı tarihlerinde kaleme alındığı hikâyelerde Azak Kalesi’nin kuşatılması, ele geçirilmesi ve savunulması anlatılır. Bunun yanı sıra hikâyelerde Don Kazaklarının geleneklerine, yaşamına, onların siyasi, ekonomik ve dini çıkarlarına da değinilir. Bu nedenle Azeri araştırmacı Telman Caferov’un da vurguladığı üzere, **Azak Hikâyeleri** Kazakların Don çevresindeki hayatının tarihi bir ansiklopedisine dönüşür.⁷

Karadeniz’e açılan kapı olarak bilinen Azak’ın Ortodoksluk inancının koruyucusu Kazaklar tarafından ele geçirilmek istenmesinin asıl nedeni ise **Azak Hikâyeleri**’nde ekonomik ve siyasi gerekçelerden daha çok dini gerekçelere dayandırılır. Bu gerekçeler de **Azak’ın Tarihsel Hikâyesi**’nde kötü insanların

⁵ Anonim, **Polnoye sobraniye russkih letopisey izdannoye po visočayşemu poveleniyu imperatorskoyu arheografičeskoyu komisseyu, Letopisniy sbornik, imenuemy Patriarşeyu ili Nikonosvkoyu letopisyu**, Tom 12, S. Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, 1901, s. 62.

⁶ **Azak Hikâyeleri** hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Marianna D. Kagan, “Povesti ob Azove”, (Çevrimiçi) https://ksana-k.ru/Book/oldruss/p_azov.htm, 1 Kasım 2020.

⁷ Telman Caferov, **XV.-XVII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkler**, Çev. Natig Abdullayev, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2010, s. 48.

(Türklerin) Rusya ve Ukrayna'ya akınlar düzenlemeleri, kiliseleri yağmalamaları, Tanrı'nın tasvirlerine hakaret etmeleri, bu tasvirlerden altın ve gümüş parçaları koparıp çalmaları, Hristiyan Ortodokslarını kılıçtan geçirmeleri ve onları esir almaları olarak sıralanır. Kazaklar aynı zamanda Azak'ı ele geçirerek daha önceden Hristiyanların elinde bulunan İstanbul ve Kudüs'ü de Müslümanlardan geri almayı amaçlarlar.⁸ Ancak Kazaklar, ele geçirdikleri Azak Kalesi'ni 1642 yılında Rus Çarı Mihail Fyodoroviç'in emriyle Türklere bırakmak zorunda kaldıklarından dolayı bu amaçlarına ulaşamazlar.

Rus topraklarının ve Ortodoksluk inancının koruyucusu olan, düşmanlarına korku salan Kazaklara **Azak'ın Şiîrsel Hikâyesi**'nde, Türk yeniçerinin konuşmasında şu satırlarla değinilir:

“Ah, Tanrı'nın, göklerin çarın insanları! (...) Yükselen kartallar gibi korkusuzca havada uçuyorsunuz; vahşi aslanlar gibi çöllerde kükrüyorsunuz. Özgür ve acımasız Don Kazakları, bizim yakın komşularımızsınız, vefasız, kurnaz çöl insanlarısınız. Katiller ve acımasız eşkiyalarsınız (...) Siz Rusya'nın kutsal Rus bahadırları değil misiniz?”⁹

Yeniçerinin konuşmasında da görüldüğü üzere, Kazaklar bir yandan “özgür” ve “Rusya'nın kutsal bahadırları” diğer yandan da “acımasız”, “vefasız”, “kurnaz”, “katil” ve “eşkiya” sözcükleriyle nitelendirilir. Yeniçerinin kendileri hakkındaki bu düşüncelerine karşılık olarak ise Kazaklar şu yanıtı verirler:

“Bizler, Hristiyan Moskova Çarlığı'nın doğal köleleriyiz. İsmimiz ebedidir, Don Kazakları ise özgür ve korkusuzdur (...) Biz, özgür Kazaklar (...) kuvvetlerinizin büyüklüğünden korkmuyoruz. (...) Biz, Kazaklar kuşatmada (...) sadece beş bin kişi olmamıza rağmen Tanrı'nın yardımıyla sizin üç yüz bin kişilik büyük kuvvetinizden ve her türlü Alman hilesinden korkmuyoruz.”¹⁰

⁸ Anonim, **Voinskiye povesti drevney Rusi**, red. V. P. Adrianovoy-Peretts, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1949, s. 47-48.

⁹ A.e., s.62-63.

¹⁰ A.e., s. 66-67.

Kazaklardan Çehrin ve Zaporog Kazaklarının Türk Sultanı IV. Mehmed ile yazışmalarında da söz edilir. 17. yüzyılda kaleme alınan ve günümüze kadar ulaşan bu mektupların Ukraynalı tarihçi İlya Borşçak başta olmak üzere birçok tarihçi tarafından sahte oldukları ileri sürülür.¹¹ Genellikle savaşılan ülkelerin hükümdarlarıyla yapılan, düşselliğe gerçeklik süsü veren bu sahte (kurmaca) yazışmalar, özellikle 16. ve 17. yüzyıl Rus edebiyatında edebi bir tür olarak karşımıza çıkarlar.¹²

Çehrin Kazaklarının Rusça, Zaporog Kazaklarının Ukraynaca kaleme aldıkları mektuplar içerik olarak neredeyse birbirinin aynısıdır. Üslup olarak da Zaporog Kazaklarının mektubu Çehrin Kazaklarının mektubundan daha sert ve daha küfürlüdür. Bunun nedenini de akademisyen tarihçi İlyas Kemaloğlu Rusların gittikçe güçlenmesine bağlar. Bu güçlenmenin sonucu olarak da Kazaklar Türklere karşı daha cesur davranmaya başlarlar.¹³

Çehrin Kazaklarının mektubunda Kazaklar, Türk sultanına “şeytanın arkadaşı”, “Tatar köpeği”, “Podolyalı Kamenets hırsızı” olarak hitap ederler.¹⁴ Kazakların Türk sultanına karşı kaba ve küfürlü bir üslup kullanmasının nedeni ise Osmanlı Devleti’nin başarılı geçen Çehrin Seferi’dir (1677-1678). Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Rusların gittikçe güçlenmeye başlamasıyla birlikte Zaporog Kazakları mektubunda Türk sultanına “şeytanın arkadaşı” yerine “şeytanın kardeşi ve dostu”, “Tatar köpeği” yerine “Tatar sadağı”, “Podolyalı Kamenets hırsızı” yerine de “Kamenets celladı” ve “Podolya canisi” olarak hitap ederler.¹⁵ Zaporog Kazaklarının Türk sultanıyla bu yazışması aynı zamanda Rus ressam İlya Ye. Repin’in 1880-1891 tarihleri arasında resmettiği **Zaporog Kazakları Türk Sultanına Mektup Yazıyor** (Zaporojtsi pişut pismo turetskomu sultanu) adlı çalışmasına da konu olur.

Kazaklardan bandura eşliğinde söylenen dumalarda da söz edilir. Tarihi olayları ve kişileri destansı bir biçimde anlatan dumalar, 17. yüzyılda ortaya çıkmış

¹¹ Kagan, “Russkaya versiya 70-h godov XVII v. perepiski zaporojskih kazakov s turetskim sultanom”, **Trudi otdelna drevnerusskoy literaturı**, y.y., Akademiya nauk SSSR, y.t., s. 309-315.

¹² İlyas Kemaloğlu, **Rusların Gözüyle Türkler**, 1. bs., İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2015, s. 106-107, Emine İnandır, **Rus Edebiyat İncelemeleri Kiev Rusya’sından XVII. Yüzyıla**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 2003, s. 39-40.

¹³ Kemaloğlu, **a.g.e.**, s. 107.

¹⁴ Kagan, **a.g.e.**, s. 309-315.

¹⁵ **A.y**

Ukrayna halkına özgü bir edebiyat türüdür. **Marusya Boguslavka** (Marusya Boguslavka), **Bayda Hakkında Duma** (Duma pro Baydu) ve **Üç Kardeşin Azak'tan Kaçışı** (Vteça troh brativ z Azova) adlı dumalar bandura eşliğinde söylenen dumaların en ünlü olanlarıdır. Bu dumalarda genel olarak Kazakların Tatarlarla ve Türklerle yaptıkları savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklara, Kazakların Tatarların ve Türklerin eline esir düşmesine ve Kazakların esaret altında verdikleri özgürlük mücadelesine değinilir. Geç dönemde kaleme alınan dumalarda ise Ukrayna halkının Lehistan-Litvanya Birliği'ne karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine değinilir.¹⁶

Kazaklardan Rus folklorunda önemli bir yere sahip olan, Rus askeri şarkılarının üçte ikisini oluşturan şarkılarda da söz edilir.¹⁷ Birçok Kazak şarkısının konusunu da Kazakların zor yaşamı (**Türk Esaretinde İki Kahraman Vardı** (İşli dva geroya s turetskogo plena), **Türk Tarafında** (Oy, na turetskoy storone) ve Kazak liderlerin kahramanlıkları (**Kazaklar Gece Yarısından İtibaren Yürüyüşte Işık Çaldı** (Zasvistalı kozaçenkı v pohid z polunoçi), **Cesur Karabatağımız** (Naş Baklanov udaloy) oluşturur. Kazakların zor yaşamı ve Kazak liderlerin kahramanlıklarının yanı sıra şarkılarda Stepan Razin önderliğinde gerçekleşen köylü isyanı (**Razin Deniz Kıyısında** (Razin na more), **Stenka Razin İsyanı** (Vosstaniye Stenki Razin), Yermak Timofeyeviç önderliğinde gerçekleşen Sibirya'nın fethi (**Yermak Sibirya'yı Aldı** (Yermak vzyal Sibir), Azak'ın ve Kazan'ın Kazaklar tarafından ele geçirilmesi (**Azak'ın Kazaklar Tarafından Alınışı** (Vzyatiye Azova kazakam), **Yermak Kazan'ı Ahyor** (Yermak beryot Kazan) gibi gerçek tarihi olaylara da yer verilir.¹⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde (**Azak'ın Şiirsel Hikâyesi**'nde Kazakları "kurnaz", "katil" ve "eşkıya" sözcükleriyle özdeşleştiren yeniçerinin görüşleri hariç) Kazaklara yaklaşımın erken dönem Rus edebiyat eserlerinde olumlu olduğu görülür. Bu nedenle de Kazakların adı erken dönem Rus edebiyat eserlerinde "cesur", "korkusuz", "özgür" gibi sözcüklerle özdeşleşir.

¹⁶ Oleg V. Matveyev, **Slovo o kubanskom kazaçestve**, Krasnodar, Sov. Kuban, 1995, s. 40.

¹⁷ İgor Martinov, **"Kazaki v literature"**, (Çevrimiçi) <http://alexlib.ru/literatura/literaturnye-izyuminki/kazaki-v-literature/>, 23 Haziran 2022.

¹⁸ Mihail Kutuzov, **"Obraz kazaçestva v literature i iskusstve"**, (Çevrimiçi) <https://archipelag.ru/authors/kutuzov/?library=1138>, 23 Haziran 2022.

Kazaklara gösterilen bu olumlu yaklaşım 18. yüzyıla gelindiğinde yerini 1773-1775 yılları arasında gerçekleşen Pugaçov İsyanı ile birlikte olumsuz yaklaşıma bırakır.

2.2. 18. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kazaklar

Çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız üzere, Çariçe II. Katerina döneminde, 1773-1775 yılları arasında Kazak lider Yemelyan Pugaçov önderliğinde gerçekleşen Pugaçov İsyanı geniş bir halk tabakasına ulaşarak kısa sürede ülke çapında yayılır. Yaklaşık iki yıl süren isyan hükümet tarafından bastırılır. Ancak isyan bastırılrsa bile, Kazaklar hem topluma hem de hükümete korku salmayı başarır. Ülkeyi saran bu korku edebiyata da yansır ve yaşanan bu gelişme sonucunda 18. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan edebiyat eserlerinde Kazakların adı “cesur”, “korkusuz”, “özgür” sözcükleri yerine “katil”, “haydut”, “canavar”, “aşağılık” gibi sözcüklerle özdeşleşmeye başlar.

Rus Klasisizminin kuramcısı olan, eserleriyle soylu (dvoryan) tabakasına seslenen Aleksandr P. Sumarakov (1717-1777),¹⁹ soylu bakış açısıyla eserlerinde Kazaklara yer verir. Ona göre toplum ve devlet soylular tarafından yönetilmeli, köylüler de çalışarak hükümeti, özellikle de soyluları desteklemelidir. Bu bakış açısından yola çıkan Sumarakov, köylülerin serflikten kurtarılması gerektiği konusunda ise olumsuz bir tavır takınır. Ona göre köylülerin özgürleştirilmesi toplum için zarar verici bir eylem olup, köylüler serfliğe bağlı kalmaya devam etmelidir.²⁰ Bu bağlamda Sumarakov, bu bakış açısıyla Pugaçov İsyanı devam ederken iki şiir kaleme alır: **Simbirsk Kentine Pugaçov Stanzası** (Stans gradu Sinbirsku na Pugaçeva, 1774) ve **Pugaçov Hakkında Şiir** (Stihi na Pugaçeva, 1774). Adı geçen her iki şiirinde de Sumarakov, Pugaçov’a ve Pugaçov’un adamlarına duyduğu öfkeyi gözler önüne serer.

Sumarakov, Pugaçov İsyanı’nı anlattığı **Simbirsk Kentine Pugaçov Stanzası** adlı şiirinin ilk satırlarında “şimdiki Razin” olarak adlandırdığı Pugaçov’un yakalanıp

¹⁹ İnanır, I. Petro ve II. Katerina’nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı, İstanbul, İskenderiye Yayınları, 2008, s. 159.

²⁰ Grigoriy A. Gukovskiy, **Russkaya literatura XVIII veka**, Moskva, Gosudarstvennoye uşebno-pedagogşkeskoye izdatelstvo narkomprosa RSFSF, 1939, s. 132-133.

cezalandırılacağını dile getirir. Şiirin devamında ise yaş ve cinsiyet ayrımı yapmadan insanları öldüren Pugaçov’u “barbar” sözcüğüyle nitelendirir:

*“Dimdik ayakta duran ordunla kovdun Razin’i,
Simbirska, eski düşmanı yok ettin,
Ateşle acımasızca ilerlese de o
Volga Nehri’nin kıyılarında! Oysa ki şimdiki Razin zincirlerine düşecek,
Ve duvarlarına zincirlenmiş olarak oturacak.
Ona verilecek cezalar hazır,
Mahkeme kötülüğü affetmez. Moskova, Petrov kenti ve bütün Rus kentleri,
Rus ordusu, sunaklar ve taht
Acımadan onu cezalandırmaya çalışacaklar,
Don ondan nefret ediyor. Bu barbar ne yaş ne cinsiyet ayrımı yapmadı.”²¹*

Şiirin ilerleyen satırlarında şair, bu sefer öfkesini Pugaçov’un adamlarına yöneltir ve onları “sarhoş”, “canavar” gibi sözcüklerle betimler:

*“Ve balmumu eridi. Pugaçov, Tanrı hakkında hiçbir şey bilmeyen,
Çılgın adamları ağına aldı.
Gürültü yapan sarhoş insan grubuyla birlikte,
Doğanın canavarları da ona katıldı.”²²*

Pugaçov’un adamlarının ardından Sumarakov öfkesini yeniden Pugaçov’a yöneltir ve “barbar” sözcüğünün yanı sıra Pugaçov’u betimlerken “katil”, “haydut”, “aşağılık” gibi sözcükler de kullanır:

²¹ Aleksandr P. Sumarakov, *İzbranniye proizvedeniya*, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1957, s. 177.

²² A.e., s. 178.

*“Bu katil, soyluların tiranı,
Kaç ana babayı öldürdü!
İşe yaramaz savaşçılarla evlendiriyor
Saygıdeğer kızları. Hırsızlık, kadına şiddet, azaplar ve oradaki yangınlar,
Neredesin aşâğılık soyguncu, sakın gelme!
İşkence eden elleri kırmızıya dönüyor
En masum kanda! Ama sen, yeni Razin tüm kalplerde
Ne kadar aşâğılıksın,
Ruhun ne kadar alçak, cesaretin ne kadar az
Ve ne kadar korkunç, acımasız ve kabasın.”²³*

Pugaçov Hakkında Şiir (Stihi na Pugaçeva) adlı eserinde de Sumarakov, Pugaçov’dan söz eder ve Pugaçov’u “kaba”, “kötü adam”, “merhametsiz” gibi sözcüklerle nitelendirir:

*“Sen kaba, cüretkâr bir insansın,
(...)
Hem gerçeği hem kendini unutup
Sadece şeytanı seven,
(...)
Bugüne kadar ılık görmedin
Kötü adam, merhametsiz adam.”²⁴*

İlk özgün Rus şairi olan, Rus edebiyatında klasikçi kuralların dışına çıkarak Rus liriğinde yeni eğilimlerin ortaya çıkmasını sağlayan Gavril R. Derjavin (1743-1816)²⁵ de tıpkı Sumarakov gibi 1770’li yıllarda kaleme aldığı eserlerinde Pugaçov’a yer verir. On dokuz yaşında Preobrajenskiy Muhafız Alayı’nda askerlik görevine

²³ Sumarakov, **a.g.e.**, s. 179.

²⁴ **A.e.**, s. 308-309.

²⁵ İnanır, **I. Petro ve II. Katerina’nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı**, s. 241.

başlayan Derjavin, Pugaçov İsyanı'nın bastırılmasına şahsen katılır.²⁶ Aynı zamanda söz konusu isyanı bastırmak için bölgeye gönderilen General Aleksandr Bibikov'un karargahında ofis işlerini de yerine getirir. İsyanın bastırılmasına büyük katkı sağlayan Bibikov'un ölümünün ardından Derjavin, 1774 yılında **General Anşef Bibikov'un Ölümü Üzerine Kaside** (Od na smert general Anşefa Bibikova) adlı eserini kaleme alır. Bir yandan Bibikov'un ölümünden duyduğu üzüntüyü diğer yandan da Pugaçov İsyanı'nı anlattığı bu eserinde Derjavin, Rus araştırmacı Dmitriy V. Larkoviç'in de belirttiği üzere, Pugaçov'u kötü eylemlerin ve niyetlerin özel bir tezahürü olarak görüp²⁷ şöyle der: "*Pugaçov vahşete sarıldı.*"²⁸

Derjavin, **Kazan'ın Savunması Hakkında General Mihelson'a Mektup** (Epistol k generalu Mihelsonu na zaščişçeniye Kazani, 1775) adlı eserinde ise Pugaçov ve adamlarının elinden Kazan'ı kurtarmak için bölgeye gönderilen General İvan İ. Mihelson'dan söz eder. Kazan'ı Pugaçov ve adamlarının elinden kurtaran Mihelson'a "*kalbimizle ve ruhumuzla sana minnettarız*"²⁹ diye teşekkür eden şair, Pugaçov'u ise "kötü kalpli haydut Razin'in hemşerisi", "sahtekâr", "canavar" gibi sözcüklerle nitelendirir:

*Kötü kalpli haydut Razin'in hemşerisi,
Avını yakalamak için kükreyen yırtıcı ve öfkeli kaplan,
Büyük bir dalga gibi kapıyı zorlayarak içeri girdi Pugaçov.
Entrikalarla, soygunlarla ve vahşetle baştan çıkarılmış,
Fanatizmin tutuşturduğu en kaba kalabalık,
Yırtıcı kurtlar gibi cesede atladı
(...)
Herkes mutlu bir sahtekâr adına ölmekten.
(...)*

²⁶ Gukovskiy, **a.g.e.**, s. 390.

²⁷ Dmitriy V. Larkoviç, "Pugaçevskiy bunt v liriçeskom osmıslenii G. R. Derjavina", **Vestnik Surgutskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta**, № 2, 2007, s. 33-40.

²⁸ Gavril R. Derjavin, **Soçineniya Derjavina**, Tom 3, Sankt Peterburg, V tipografii imperatorskoy akademii nauk, 1866, s. 300.

²⁹ **A.e.**, s. 313.

Buradaki canavar değil, -hayvanlardan daha öfkeli bir insan.”³⁰

Eserlerinde Pugaçov İsyanı’na yer veren bir diğer isim ise Rus şair ve yazar Mihail İ. Verevkin’dir (1732-1795). 1774 yılında kısa bir süre Simbirska’da kalan ve isyanı yerinde gözlemleme imkânı bulan Verevkin, 1774 yılında tarihi gerçeklere dayanan ve üç perdeden oluşan **Yemalka Pugaçov** (Yemelka Pugaçev) komedisini kaleme alır. 1774 yılında Simbirska Tiyatrosu’nda sahnelenen bu komedi, 1785 yılında **Tam Aynısı** (Toç-v-toç) adıyla yayımlanır.³¹ Pugaçov İsyanı’nın son dönemlerinin anlatıldığı bu komedide, Pugaçov yakalanıp Moskova’ya gönderildiğinden dolayı eserde yer almaz. Pugaçov İsyanı’nın bastırılmasında görev alan Rus komutan Pyotr İ. Panin’i “cennetten gelen bir baş meleğe” benzeten Verevkin, Pugaçov’u ise “lanetli alçak” sözcüğüyle nitelendirir: “*Cennetten gelen bir baş melek gibi bize, bir avuç askeriyle birlikte lanetli alçağı yenen, yakalayan ve sakinleştiren bir komutan gönderildi.*”³²

Genel olarak değerlendirildiğinde Pugaçov İsyanı ile birlikte Kazaklara olan yaklaşımın olumsuz yönde değiştiği görülür. Hem topluma hem de hükümete korku salan bu isyan şairlerin ve yazarların Kazaklara yaklaşımını belirlemiş; Sumarakov, Derjavin ve Verevkin’in eserlerinde Kazaklar “katil”, “haydut”, “canavar”, “kötü adam”, “merhametsiz”, “lanetli alçak” gibi sözcüklerle özdeşleşmiştir.

Kazaklara gösterilen bu olumsuz yaklaşım 19. yüzyıla gelindiğinde ise yerini 1812 Vatan Savaşı ile birlikte yeniden olumlu yaklaşıma bırakır.

2.3. 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kazaklar

1812 yılında Rusya ile Fransa arasında gerçekleşen ve Rusya’nın zaferiyle sonuçlanan Vatan Savaşı, Rus halkının milli özüne dönmesinde ve milli bilincinin oluşmasında önemli bir dönüm noktasıdır. 1812 Vatan Savaşı’na katılan Kazakların

³⁰ Derjavin, **a.g.e.**, s. 320.

³¹ Lyobov A. Sapçenko, “Toç-v-toç (komediya M. İ. Verevkina i memuarı o pugaçevşçina)”, **Osnovniye natsionalnogo teatra i sudbi russkoy dramaturgii**, Sankt Peterburg, Sankt Peterburgskiy nauçnyy tsentr rossiyskoy akademii nauk, 2006, s. 110-118.

³² Akt. S. Yeleonskiy ve G. Aleksandrova, “Toç v toç” M. Verevkina”, **Literaturnoye nasledstvo (XVIII vek)**, Tom 9-10, Moskva, Jurnalno-gazetnoye obyedineniye, 1933, s. 433-438.

Ruslarla birlikte vatanlarını korumak için Fransızlara karşı büyük bir kahramanlık, cesaret ve vatanseverlik örneği göstermesi, savaş sonunda Rusların Kazaklara olan olumsuz yaklaşımının değişmesine neden olur. Söz konusu savaşla birlikte Rusların Kazaklara olan hayranlığı en üst seviyeye çıkar ve Kazaklar, Rus edebiyat eleştirmeni Nina V. Zababurova'nın da altını çizdiği üzere, Rus halkının bilincinde askeri cesaretin ve vatanseverlik ruhunun sembolü haline gelir.³³

1812 Vatan Savaşı'nın yanı sıra 1810'lu yıllar Rusya'da Romantizm akımının ortaya çıktığı yıllardır.³⁴ Bu akım sayesinde ulusal tarihe, beraberinde ise Kazaklara ve onların tarihine duyulan ilgi artar. Bir yandan 1812 Vatan Savaşı'nın diğer yandan da Romantizm akımının milli bilinci ortaya çıkarması sonucunda Kazak temasına duyulan ilgi 19. yüzyılın ilk 30'lu yıllarında artışa geçer.³⁵ Ve yukarıda da söz ettiğimiz üzere, 18. yüzyılın ikinci yarısında şairlerin ve yazarların eserlerinde “katil”, “haydut”, “canavar”, “kötü adam”, “merhametsiz” gibi sözcüklerle özdeşleşen Kazak adı 1810'lu yıllardan itibaren “cesur”, “korkusuz”, “özgür” gibi sözcüklerle yeniden özdeşleşmeye başlar.

1812 Vatan Savaşı'nın ve Romantizm akımının etkisiyle tarihe, tarih bağlamında da Kazaklara ilgi gösteren en önemli isimlerden biri Kondratiy F. Rıleyev'dir (1795-1826). Dekabrist şairlerin önde gelen temsilcilerinden biri olan Rıleyev, 1821 yılında en bilinen dumalarından biri olan **Yermak'ın Ölümü**'nü (Smert Yermaka) yazar. Arkadaşı olan tarihçi, Dekabrist Pyotr A. Muhonov'a (1798-1871) ithaf ettiği, gerçek bir tarihi olaya dayanan bu eserinde Rıleyev, IV. İvan döneminde Kazaklarla birlikte Sibiry'a'yı Rusya topraklarına katan Kazak Atamanı Yermak Timofeyeviç'i ve onun ölümünü konu alır. Ölümünden korkmayan ve sorumluluk sahibi

³³ Nina V. Zababurova, “S bregov voinstvennogo Dona”, **Letya v pili na počtovih**, Rostov-na-Donu, İzdatelstvo “Gefest”, 1997, s. 157-197.

³⁴ Rus edebiyatında Romantizm ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Türkan Olcay, “19. YY Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine”, **Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2008, s. 367-381.

³⁵ Judith Deutsch Kornblatt, **The Cossack Hero in Russian Literature: A Study in Cultural Mythology**, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1992, s. 13, Leyla İ. Gadjiyeva, Mir kazaçestva v izobraženii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo, Moskva, **Moskovskiy gosudarstvennyy humanitarniy universitet im. M. A. Şolokogo**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 32.

her yurttaş gibi vatanına ve milletine hizmet eden Kazakları ise eserinde şu satırlarla betimler:

*“Ölüm bizi korkutmaz;
Biz işimizi yaptık:
Sibiryâ’yı çara boyun eğdirdik,
Ve bu dünyada avarelik ederek yaşamadık!”³⁶*

Şiirin ilerleyen satırlarında ise Yermak’ın yendiği Küçüm Han’ın ve adamlarının Kazakların uyudukları çadırlara bir hırsız gibi girdiklerine ve Kazakları öldürdüklerine değinilir. Düşmanlarıyla karşı karşıya geldiğinde düşmanlarının elinde ölmek istemeyen Yermak ise İrtiş Nehri’ni yüzerek geçmek için nehre atlar. Ancak azgın dalgalar Yermak’ın hayatına mal olur. Vatanı ve milleti uğruna hayatını feda eden³⁷ Yermak’ın hüznü ölümü ise şiirde şu satırlarla ortaya konulur:

*“Nafile bir ölüm uğruna, dalgalara atıldı,
Ruhu cesaretle kaplıydı,
İrtiş kuvvetli bir biçimde dalgalanıyor
Yermak tüm gücüyle geriliyor
Ve güçlü kollarıyla
Ak dalgaları yarıyor.”³⁸*

Rıleyev, 1823-1824 yılları arasında ise en önemli ve en romantik eseri sayılan **Voynarovskiy** (Voynarovskiy) poemasını kaleme alır.³⁹ 1825 yılında yayımlanan bu poemasında Rıleyev, Ukrayna’nın bağımsızlık mücadelesine katılan, daha sonrasında

³⁶ Kondratiy F. Rıleyev, **Dumı**, Moskva, İzdatelstvo “nauka”, 1975, s. 58-59.

³⁷ Sevgi Ilıca, **1812 Anayurt Savaşı ve 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Dekabristler**, Ankara, İksad Yayınları, 2021, s. 120.

³⁸ Rıleyev, **a.g.e.**, s. 60.

³⁹ L. Z. Polesçuk, **İstoriya russkoy literaturı çast 1**, Vladivostok, Dalnevostoçnyy gosudarstvennyy universitet, 2005, s. 46.

politik düşüncelerinden dolayı Sibirya'ya sürgüne gönderilen Hetman İvan Mazepa'nın yeğeni Andrey Voynarovskiy'in hikâyesini konu eder. Sibirya'nın çetin hava şartlarında, dağlarda yalnız başına dolanıp duran Voynarovskiy, savaş kıyafetleri içinde kendisine Dinyeper ülkesindeki çevik bir Kazak'ı anımsatan bir Kazak görür. Voynarovskiy'in gördüğü bu Kazak ise poemada şu satırlarla betimlenir:

*“Sarp kıyı boyunca yürüyor
Sırtında taşıdığı uzun tüfekte;
Üzerine giydiği yarım kaftanla, başına taktığı siyah şapkayla
Ve beline bağladığı kuşakla,
Tıpkı Dinyeper ülkesindeki çevik bir Kazak gibi
Savaş kıyafetleri içinde değil mi?”⁴⁰*

Dağlarda yalnız başına dolaşıp durmasının yanı sıra Voynarovskiy, Sibirya'yı fetheden Yermak ve Kazaklarla, onların cesur seferleriyle ilgili hikâyeler de dinler:

*“Havanın kötü olduğu saatlerde
Yaşlılar hakkında
Yermak ve Kazaklar hakkında,
Onların cesur seferleri hakkında hikâyeler dinlemeyi severdi.”⁴¹*

Poemada Voynarovskiy'in sadece sürgündeki hayatından değil, aynı zamanda geçmişteki hayatından da söz edilir. Tıpkı bir Kazak gibi yiğitliğe düşkün olan Voynarovskiy'in Kırımlılar ve Lehlerle yaptığı savaşlar ise şu satırlarla gözler önüne serilir:

“Bir gün, yiğitliğe düşkün ben,

⁴⁰ Rıleyev, “Voynarovskiy”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/t/ryleew_k_f/text_0010.shtml, 26 Haziran 2022.

⁴¹ A.y.

*Az sayıdaki
Korkusuz adamımla,
Düşman kalabalığına saldırdım.
Düşman bizi giderek daha da sıkıştırdı,
Ve sonunda savaşı bırakıp,
Boş ve vahşi bozkırda
Dağılıp koşmaya başladık.”⁴²*

1825 yılında kaleme aldığı, fakat tamamlayamadığı **Nalivayko** (Nalivayko) poemasında ise 16. yüzyılın sonunda Kazak lider Severin Nalivayko önderliğinde Ukrayna Kazaklarının Lehlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini konu eder. Nalivayko’nun esaret altında bulunan Ukrayna topraklarıyla ve Kazaklarla ilgili düşüncelerine de poemasında şu satırlarla yer verir Rıleyev:

*“Benim için cehennem Ukrayna’yı esaret altında görmek,
Onu özgür görmekse cennet!..
(...)
Kazak üzüntüden solmadı mı?
İnlemedi mi esaretin boyunduruğu altında?
(...)
Anavatana duyulan ölümsüz aşkın-
Kutsal özgürlüğün sesi duyulacak,
Ve köle yeniden hayata uyanacak.”⁴³*

Voynarovskiy’in ve **Nalivayko**’nun yanı sıra Rıleyev, **Bogdan Hmel’nitskiy** (Bogdan Hmel’nitskiy, 1825) eserinde de Ukrayna Kazaklarına yer verir. Ve bu eserinde de tıpkı **Nalivayko**’da olduğu gibi Ukrayna Kazaklarının Lehlere karşı

⁴² Rıleyev, “**Voynarovskiy**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/r/ryleew_k_f/text_0010.shtml, 26 Haziran 2022.

⁴³ Rıleyev, “**Nalivayko**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/r/ryleew_k_f/text_0020.shtml, 26 Haziran 2022.

verdiği bağımsızlık mücadelesini konu eder. Ukrayna'nın bağımsızlık mücadelesine katılan Kazaklardan ise eserinde şu satırlarla söz eder:

*“Kazaklar yığınlar halinde toplanıyor.
“Arkadaşlar! diye cesurlara haykırıyordu, -
Göğsü intikamla dolu olanlar arkamda,
Kimi ölümü köleliğe tercih ediyordu.”⁴⁴*

Eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer Dekabrist şair ise Fyodor N. Glinka'dır (1786-1880). Bir asker olarak 1812 Borodino Savaşı'na katılan Glinka, savaşı ve savaşta yaşanan olayları yerinde gözleme imkânı bulur. Savaş bittikten sonra da Fransızlara karşı cesurca savaşmış askerlere ve generallere ithaf ettiği bir dizi şiir kaleme alır. 1819 yılında kaleme aldığı ve Borodino Savaşı'na katılan Don Kazaklarından Matvey İ. Platov'a ithaf ettiği **Don Kahramanının Anısına Kadeh Kaldırmak** (Tost v pamyat donskogo geroya) adlı şiiri bu şiir çalışmalarından sadece biridir. Adı geçen şiirinde Glinka, 1818 yılında vefat eden Platov'un Don Kazakları ile birlikte düşman alaylarına karşı savaşmak için cesurca kanlı savaş alanına gitmesine şu satırlarla değinir:

*“Ve bugün tam bir yıl geçti
Don lideri öldüğünden beri
Ve Don halkı üzgün...*

*Don Kazakları ile birlikte cesurca gitti kanlı savaş alanına-
Hem felaket hem ölüm getirdi düşman alaylarına!”⁴⁵*

Borodino Savaşı'ndaki gözlemlerine dayanarak kaleme aldığı **Borodino Savaşı Üzerine Denemeler** (Oçerki borodinskogo srejeniya, 1839) adlı eserinde ise

⁴⁴ Rıleyev, **Dumi**, s. 76.

⁴⁵ Fyodor N. Glinka, **İzbranniye proizvedeniya**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1957, s. 132.

Platov ile birlikte Borodino Savaşı'na katılan Kazakları şu satırlarla betimler Glinka: *“Kazaklarımız (10.000’den fazla) ünlü atamanları ile birlikte dinç ve neşeliydiler.”*⁴⁶

Rus Kazaklarının yanı sıra Glinka, eserlerinde Ukrayna Kazaklarına da yer verir. Bu bağlamda 1816 yılında **Zinoviý Bogdan Hmelnitskiy, ya da Küçük Rusya’nın**⁴⁷ **Özgürleştirilmesi** (Zinoviý Bogdan Hmelnitskiy, ili osvobojdenniya Malorossiya) adlı uzun öyküsünü kaleme alır. Tamamlanmamış bu eserinde Glinka, Türklere karşı savaşıarak Kırım’ın özgürleştirilmesine yardımcı olan, ülkesine döndükten sonra da Leh Knezi Çaplinskiy’in eline esir düşen Bogdan Hmelnitskiy’in hikâyesini anlatır. Türklere karşı savaşan Kazaklara ise şair, eserinde şu satırlarla yer verir: *“Cesur Kazaklar düşmanlarının çadırlarını mızraklarının uçlarıyla sökmek için sabırsızlıkla yanıp tutuştular.”*⁴⁸

Dekabrist şairlerin yanı sıra Rus edebiyatında Romantizm akımının önde gelen temsilcilerinden biri olan Vasiliy A. Jukovskiy (1783-1852) de eserlerinde Kazaklardan söz eder. Tıpkı Glinka gibi Borodino Savaşı'na katılan Jukovskiy, savaşı ve savaşa katılan askerlerin ve halkın cesaretini, kahramanlığını, vatana bağlılığını yakından gözlemleme imkânı bulur. Savaşın ardından şair, 1812 yılının Ekim ayında gerçekleşecek Tarutino Savaşı'na gönderilir ve burada 1812 Vatan Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynayan Rus komutan Mihail İ. Kutuzov’un karargahında görev alır. Tarutino Savaşı başlamadan önce Jukovskiy, yükselen vatanseverlik duygularının etkisiyle Kutuzov’un karargahında **Rus Askerlerin Kampındaki Şarkıcı** (Pevets vo stane russkih voinov) adlı şiirini kaleme alır.⁴⁹ Şiirin ana kahramanı şarkıcıdır. Şarkıcı hem 1812 Vatan Savaşı’nı anımsar hem de askerlere atalarının - Svyatoslav, Dmitriy Donskoy, I. Petro, Aleksandr V. Suvarov- kahramanlıklarını ve zaferlerini hatırlatır. Svyatoslav’ın, Dmitriy Donskoy’un, I. Petro’nun ve Aleksandr Suvarov’un yanı sıra şarkıcı, askerlere 1812 Borodino Savaşı'na katılan Aleksey P.

⁴⁶ Glinka, **“Oçerki borodinskogo srajeniya”**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/g/glinka_f_n/text_0050.shtml, 27 Haziran 2022.

⁴⁷ Malorossiya: Çarlık Rusya’sı döneminde Ukrayna’ya verilen isim. Bkz.: Anonim, **“Malorossiya”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/1687/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F>, 3 Ocak 2023.

⁴⁸ Glinka, **“Zinoviý Bogdan Hmelnitskiy, ili osvobojdennaya Malorossiya”**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/g/glinka_f_n/text_0090.shtml, 28 Haziran 2022.

⁴⁹ Vasiliy A. Jukovskiy, **Stihotvereniya**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1956, s. 15.

Yermalov, Nikolay N. Rayevskiy, Mihail A. Miloradoviç, Matvey Platov gibi generalleri de hatırlatıp, onların her birine methiyeler düzer. Kasırğa-Atamanı (Vihor-ataman) olarak nitelendirilen Kazak General Platov’u ise şu sözlerle över:

*“Övgüler olsun, Kasırğa-Atamanı ’mıza;
Zarar görmemişlerin lideri, Platov’a!
Büyülü kemendin
Düşmanların için bir fırtına.
Bulutların arasında kartal gibi ses çıkarıyorsun,
Tarlada kurt gibi dolaşıyorsun.”*⁵⁰

Jukovskiy, 1814 yılında ise kendisine halk efsanelerine, şarkılarına ve masallarına dönmesini tavsiye eden şair arkadaşı Aleksandr F. Voyeykov’a (1779-1839) şükranlarını iletme için bir mektup (poslaniye) yazar. **Voyeykov’a** (K Voyeykovu) adını taşıyan bu eserinde şair Rus bahadırlarına, onların savaşlarına ve kahramanlıklarına değinir. Don bahadırları olarak nitelendirdiği Kazaklardan ve Kasırğa Atamanı olarak nitelendirilen Don Kazak Atamanı Platov’dan ise şu satırlarla söz eder:

*“Ve tepelerin yamacında
Stanitsanın Don bahadırları;
Sık sık dinledin, şarkıcıların nasıl
Yücelttiğini sevgili Don’u,
Mutlu stanitsaları,
Liderleri ve onların çalışkan atlarının sakinliğini;
Alçakgönüllülükle eğildin
Kasırğa Atamanı ’nın konutunda.”*⁵¹

⁵⁰ Jukovskiy, **a.g.e.**, s. 115-116.

⁵¹ **A.e.**, s. 142-143.

Eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim 19. yüzyılın başlarında Rus tiyatrosunun önde gelen oyun yazarları arasında gösterilen Aleksandr A. Şahovskoy'dur (1777-1846). Yaklaşan 1812 Vatan Savaşı ile birlikte, o dönemde politik kinayelerle dolu oyunlar kaleme alınmaya başlar. Bu geleneği takip eden Şahovskoy da 1812 yılında tek perdeden oluşan **Kazak Şair** (Kazak-stihotvorets) adlı vodvilini yazar. 1812 Vatan Savaşı başlamadan önce sahnelenen oyun büyük bir başarı kazanır ve oyun 1820'li ve 1830'lu yıllarda da başarıyla sahnelenmeye devam eder.⁵² İlk Rus vodvili olarak kabul edilen,⁵³ olayların Poltava Savaşı sonrası Ukrayna'sında geçtiği bu eser, Kazaklara verilen paranın takibini yapması için bölgeye gönderilen Knez'i (eserde knezin adı belirtilmez) ve emir eri Demin'i, Knez'in ve Demin'in yolda karşılaştıkları Marusya'yı, Marusya'nın sevdiği adam Kazak şair Klimovskiy'i ve Marusya'yı seven Prudius'u konu eder. Sovyet ve Rus edebiyat eleştirmeni Abram A. Gozenpud'un da altını çizdiği gibi tüm sınıfları uyum içerisinde bir araya getiren, çar ve vatan sevgisi temeline dayanan oyunda⁵⁴ Knez "sadık" olarak nitelendirdiği Ukrayna Kazaklarına kazanılan zaferi şu satırlarla bildirir: "*Sadık Ukrayna Kazakları, size, vatanımıza giren düşmanın (...) yok edildiğini haber veriyorum.*"⁵⁵ Knez şarkılar yazıp besteleyen, şarkıları birçok subay ve asker tarafından ezbere bilinip söylenen, "cesur savaşçı" olarak nitelendirdiği Klimovskiy'e ise şöyle seslenir: "*İyi bir şairsin, cesur bir savaşçısın, sen kötülerin kötü adamı değilsin. Ve sen bu onura layıksın! Şimdi görkemli zaferimizi, ortak mutluluğumuzu ve senin düğününü kutlayabiliriz.*"⁵⁶

Rus edebiyatında ilk sosyal romanın (**Rus Düzenbaz** (Rossiyskiy Jilblaz, 1814)) yazarı Vasilij T. Narejny (1780-1825) da eserlerinde Ukrayna tarihine ve Ukrayna tarihi bağlamında Kazaklara yer verir. 1822 yılında yayımlanan **İlahiyat Öğrencisi** (Bursak) adlı romanında yazar, bir yandan ilahiyat eğitimini tamamladıktan sonra hetmanın sarayında görev yapan, daha sonra da hetmanın torunu olduğu

⁵² Abram A. Gozenpud, **A. A. Şahovskoy**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1961, s. 26.

⁵³ K. Yu. Rogov, "**Şahovskoy A. A.: biobibliografiçeskaya spravka**", (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/s/shahovskoj_a_a/text_0080.shtml, 28 Haziran 2022.

⁵⁴ Gozenpud, **a.g.e.**, s. 27.

⁵⁵ Aleksandr A. Şahovskoy, **Soçineniya knyazya A. A. Şahovskogo**, S. Peterburg, İzdaniye A. S. Suvorina, 1898, s. 31.

⁵⁶ **A.e.**, s. 35.

anlaşılan Neon'un maceralarını diğer yandan da Hetmanlık döneminde Ukrayna'yı ve Ukraynalıların Lehlere karşı verdiği mücadeleyi konu eder. Canlı, esprili ve gerçekçi anlatımıyla söz konusu eser, Leh edebiyat eleştirmeni George Grabowicz'in deyişiyle "muhtemelen yazarın en iyi eseridir."⁵⁷ Eserde doğru ve gerçekçi bir biçimde betimlenen ilahiyat okulu öğrencilerinin dış görünüşü, onların okuldaki yaşamı ve adetleri ise Rus yazar Nikolay V. Gogol'ün (1809-1852) **Viy** (Viy) öyküsünde betimleyeceği gerçekçi sahnelerin (ilahiyat okulu öğrencilerinin dış görünüşü, öğrencilerin ilahiyat okulundaki yaşamı ve adetleri) habercisidir.⁵⁸

Narejnyy, **Zaporog Kazak'ı** (Zaporojetsı, 1824) adlı öyküsünde ise sonradan Kazak olan İspanyol Avenir'in hikâyesini ve Zaporog Seçi'ndeki günlük yaşamın canlı bir resmini okuyucuya sunar. Zaporog Seçi'nin nerede bulunduğu, kimlerin seçe katıldığı, seçteki yaşamın nasıl olduğu ise eserde şu satırlarla gözler önüne serilir:

*"Avrupa'nın güneydoğu ucunda arayan herkesin gerçek bir sığınak bulacağı bir yer biliyorum. Bu yer Zaporog Seçi'dir ve burası, sularının Karadeniz'e aktığı Dinyeper şelalelerinden çok uzakta değildir. Başlangıçta anavatanlarında barınak ya da yiyecek bulamayan, farklı sınıflardan gelen Ukraynalılar buraya yerleştiler. Bu cesur insanlar, küçük cumhuriyetlerini devirebilecek kavga, kargaşa ve çekişmelerden kendilerini korumak için yanlarında kadın bulundurmamaya karar verdiler, hatta şehir kapısından tek bir kadının bile girmesine izin vermeyecek bir kanun yaptılar. (...) Farklı mezheplerden gelen Hristiyanların, Müslümanların, Yahudilerin ve putperestlerin orada yaşamasına ve ticaret yapmasına izin verilir. Kazaklığa kabul edilirken Kazakların ileri gelenleri kimin Zaporog Kazak'ı (...) olmak istediğiyle ilgilenmez. Orada yaşayan İngiliz lordları, İspanyol donları, Fransız kontları, markizler var. Fakat bu özel topluluğa girerken tıpkı manastıra kabul edildiğinde olduğu gibi bütün eski unvanları ve işaretleri bırakmak gerekir. Orada herkes eşittir. Bugün koşevoy⁵⁹ ya da yargıç, ertesi gün sıradan bir Kazak olursun."*⁶⁰

⁵⁷ George Grabowicz, **Hanbook of Russian Literature**, ed. Victor Terras, y.y., Yale University Press, 1990, s. 293.

⁵⁸ Nikolay L. Stepanov, "Narejnyy", **İstoriya russkoy literaturı: V 10 t.** Tom 5, M.; L., İzdatelstvo AN SSSR, 1941, s. 275-292.

⁵⁹ Koşevoy: Zaporog Kazaklarındaki en yüksek yönetici güç. Bkz.: Aleksey P. Fedotov, **Kazaçestvo. Entsiklopediya**, Moskva, OOO "İzdatelstvo "Entsiklopediya", 2008, s. 299.

⁶⁰ Vasiliy T. Narejnyy, **"Zaporojetsı"**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/n/narezhnjy_w/text_0070.shtml, 10 Temmuz 2022.

Alıntıda da görüldüğü üzere, gerçekçi bir biçimde betimlenen Zaporog Seçi, ilerleyen yıllarda sadece Gogol'ün **Taras Bulba** (Taras Bulba) eserinde gerçekçi bir biçimde betimleyeceği Zaporog Seçi'nin değil,⁶¹ aynı zamanda Leh kökenli Rus yazar Faddey V. Bulgarin'nin (1789-1859) **Düzmece Dmitriy** (Dimitriy samozvanets) eserinde de gerçekçi bir biçimde betimleyeceği Zaporog Seçi'nin habercisidir.

Rus edebiyatına kazandırdığı yarı otobiyografik eserleriyle tanınan Sergey T. Aksakov (1791-1859) da 1821 yılında yazdığı **Ural Kazak'ı** (Uralskiy kazak) adlı şiirinde Kazaklara değinir. Aksakov şiirinde, yukarıda ele aldığımız yazar ve şairlerin eserlerinden farklı olarak, eşini bırakarak düşmanlarıyla savaşmaya giden, döndüğünde ise eşinin kendisini aldattığını öğrenen genç Kazak'ın hüznü hikâyesini romantik bir üslupla okuyucuya anlatır. Genç kadın yaptıklarından pişman olmasına rağmen Kazak kendisine sadık kalmayan eşini affetmez ve onu bir kılıç darbesiyle öldürür:

“Aniden güçlü bir elle kılıcı kaldırdı

(...)

Genç eşinin kafası yere yuvarlandı!”⁶²

Eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim Slavcı düşüncenin kurucularından ve önde gelen temsilcilerinden biri olan Rus filozof ve şair Aleksey S. Homyakov'dur (1804-1860). Homyakov, 1832 yılında yayımlanan ve beş perdeden oluşan **Yermak** (Yermak) adlı tragedyasında sevdiği kızı kaçıran muhafızı öldürdükten sonra kaçmak zorunda kalan, önce soygunculuk yapıp, daha sonra da Kazaklara katılarak Sibirya'yı fetheden Yermak'ı ve onun trajik ölümünü anlatır. Yukarıda ele aldığımız şairlerin ve yazarların eserlerinden farklı olarak, Homyakov'un bu tragedyasında Kazaklara korku salan Yermak'a ilahi bir anlam yüklediği görülür

⁶¹ Stepanov, **a.g.e.**, s. 275-292.

⁶² Sergey T. Aksakov, “**Uralskiy kazak**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/a/aksakow_s_t/text_0250-1.shtml, 3 Temmuz 2022.

ve Yermak’a yüklenen bu ilahi anlam da tragedyada yaşlı Kazak’ın ve Meşçeryak’ın sözleriyle ortaya konur:

Yaşlı Kazak

“Kardeşlerim, onunla fazla tartışmayacaksınız.

İnanın bana, Yermak’ı tanıyorum:

Unvanıyla, sahip olduğu güçle değil

Yavaş yavaş korku salıyor cesur Kazaklara.

Hayır! Gücünü Tanrıdan aldı.

Gökyüzünde pek çok korkusuz kuş var;

Onların mavimsi kırmızı renkli çarı olan kartal uçuşunda,

Hepsi yeryüzüne inmiyor mu?

Atamanımız da işte böyle. Ne zaman isterseniz,

Size, onun nasıl seçildiğini anlatırım.”⁶³

Meşçeryak

“Onlar için o, gökyüzünden gönderilmiş bir Tanrı,

Onların mutluluk ve zafer garantisi.”⁶⁴

Rus edebiyatının klasikleri arasında yer alan **Kambur At** (Konyok-Gorbunok) masalının yazarı Pyotr P. Yerşov (1815-1869) da eserlerinde Kazakları konu eder. Babasının memur olmasından dolayı sık sık yer değiştiren yazar, Yermak ve Pugaçov ile ilgili hikâyelerin anlatıldığı yerleri ziyaret etme imkânı bulur.⁶⁵ Ziyaret ettiği yerlerde dinlediği hikâyelerin etkisiyle Yerşov, 1830’lu yılların başında Yermak’ın ölümünü anlattığı **Yermak’ın Ölümü** (Smert Yermaka) adlı sonesini ve Türklerle savaşmak için Türk topraklarına sefere gidecek bir Kazak’ın hikâyesini anlattığı **Kazak’ın Şarkısı** (Pesnya kazaka) adlı şiirini kaleme alır. **Yermak’ın Ölümü** ve **Kazak’ın Şarkısı**’nın yanı sıra Yerşov **Sibirya Kazak’ı** (Sibirskiy kazak, 1835) adlı

⁶³ Aleksandr S. Homyakov, *Stihotvereniya i dramy*, y.y., Sovetskiy pisatel, 1969, s. 154.

⁶⁴ *A.e.*, s. 158.

⁶⁵ Pyotr P. Yerşov, *Konek-gorbunok*, y.y., Sovetskiy pisatel, 1976, s. 5-7.

baladında ve **Sibirya Efsanesi** (Sibirskoye predaniye, 1838) alt başlığına sahip **Suzge** (Suzge) adlı poemasında da Kazaklardan söz eder. Atamanın emriyle eşini bırakıp Kırgızlarla savaşmaya giden genç bir Kazak'ın hikâyesini anlattığı **Sibirya Kazak'ı** eserinde yazar, eğlenceye gider gibi savaşa giden Kazakları şu satırlarla betimler:

*“İşte dört nala giden askerler:
“Tanrı sizi korusun çocuklar!” diye bağırdı.
Kazaklar eyerlerinin üzerinde yükseldi,
Kılıçları parladı –
(...)
Eğlenceye gider gibi savaşa koştu.”⁶⁶*

Yeršov, eşlerinden biri olan Suzge Hanım'ın isteğiyle İrtiş Nehri kıyılarına Suzgun kentini inşa ettiren Küçüm Hanı ve Küçüm Han'ın Kazaklarla savaşını anlattığı **Suzge** poemasında ise Suzgun kentine şarkı söyleyerek neşeyle giren Kazakları şu satırlarla betimler:

*“İyi Kazaklar geliyor.
Hareketli şarkılar söyleyerek –
Şarkıları anne ve Volga Nehri hakkında,
Don Nehri ve doğup büyüdüğüleri Don hakkında,
Kazakların şan ve şöhreti hakkında.”⁶⁷*

Eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim Faddey Bulgarin'dir. Tarihi romanının kurucusu olarak gösterilen İskoç yazar Walter Scott'un (1777-1832) etkisiyle Bulgarin, **İvan Vıjigin** (İvan Vıjigin, 1829), **Düzmece Dmitriy** (Dimitriy samozvanets, 1830), **Mazepa** (Mazepa, 1834) gibi tarihi romanlarını kaleme alır. Ve

⁶⁶ Yeršov, **a.g.e.**, s. 139.

⁶⁷ **A.e.**, s. 210.

adı geçen tarihi romanlarıyla Bulgarın, Rus araştırmacı Svetlana M. Lyapina'nın da altını çizdiği gibi genetik olarak romanı, Batı Avrupa macera türüne yükseltir.⁶⁸ 1830 yılında yayımlanan tarihi romanı **Düzmece Dmitriy**'de Bulgarın, Moskova Çarlığı tahtında hak iddia ederek, 1605'ten 1606 yılındaki ölümüne kadar yaklaşık bir yıl I. Dmitriy adıyla Rusya'yı yöneten düzmece çarın hikâyesini konu eder. Moskova tahtına çıkmak için Lehlerin desteğini alan Düzmece Dmitriy'in yeni müttefikler aramak amacıyla Zaporog Seçi'ne giderken evinde kaldığı yaşlı Kazak'ın kendisine Zaporojye bölgesini ve Zaporog Kazaklarının seçteki yaşamını gerçekçi bir biçimde betimlemesiyle birlikte, eserde Kazaklarla ilgili bölümler okuyucunun gözlerinin önüne serilir:

“Şelalelerin arkasında yetmiş tane Kazak adamız var. Ve bu adaların başlıcaları da Tatarlardan ganimet ve barut sakladığımız Hortitsa ve Tomanovka'dır. Çertomlık Nehri'nin aşağısında Buzuluk Nehri'nin Dinyeper'e döküldüğü yerde de seçimiz var. (...) Etrafında dolaşmamız iki gün sürüyor. Seç'ten Kırım'a ise dört günde ulaşıyor. Ah Zaporojye, Zaporojye! (...) Orada Kazakların karınlarının doyduğu, eğlendiği ve dövuştüğü özgür bir dünya var!”

- Kimler Kazak olarak kabul edilir? diye sordu Düzmece Dmitriy.
- Tanrı'nın güç ve cesaret verdiği herkes. Leh, Tatar, Ulah, Macar ya da Alman olması hiç fark etmez. Yeter ki Rus inancına göre vaftiz edilmiş, on yıldır evli olmamış ve şelalelerden botuyla geçmiş olsun.
- Seç'te kadın olmadığı doğru mudur? diye sordu Düzmece Dmitriy.
- Bu yüke ihtiyacımız mı var? diye yanıtladı yaşlı adam, karısına gülümseyerek. – Ne de olsa bir eş kulübede iyidir, savaş alanında değil. Karılarımızı koruduğumuz kendi köylerimiz ve seferlerde de her türlü gereksiz yükümüz var.

(...)

- Seç'te nasıl yaşıyorsunuz? diye sordu Düzmece Dmitriy.
- Nasıl yaşanır! diye haykırdı yaşlı adam. Atları otlatıyor, salamata denilen yağ ya da iç yağ ile undan yapılmış sıvı yulaf lapası yiyor, şarap içiyoruz (...) Kazak kardeşlerimizle neşeyle yaşamayı ve neşeyle sabretmeyi biliyoruz. Et ve un olmadığında ayı gibi pençemizi emiyor, Dinyeper Nehri'nin suyunu içiyor, eski seferlerle ilgili şarkılar söylüyoruz... Şunu bilin ki beyim, Zaporog Kazak'ı olmayan biri, savaşçı olmamıştır.⁶⁹

⁶⁸ Svetlana M. Lyapina, “Russkiy istoričeskiy roman XIX veka v kontekste kulturnogo soznaniya”, **Jurnal “İstoriya: faktı i simvolı”**, № 5 (4), 2015, s. 73-99.

⁶⁹ Faddey V. Bulgarın, **Dimitriy Samozvanets**, Çast II, Sankt Peterburg, V tipografii Aleksandra Smirdina, 1830, s. 195-198.

Tatar saldırılarına karşı bölgeyi koruyarak halkın huzur içinde yaşamasını sağlayan Zaporog Seçi'nin stratejik önemi ise eserde rahibin sözleriyle ortaya konur:

“Bu bozkırlarda yırtıcı Bucak Tatarları sürekli dolaşıyor, güçlü Kırım Tatarları ise sık sık buraya geliyor. Ünlü Zaporog Seçi'nin koruyucuları olmasaydı, burada hiçbir köy ya da sanayici huzur içinde yaşayamazdı. Seç, sadece Ukrayna'yı değil, aynı zamanda Polonya'yı da Tatarlardan hiçbir kalenin koruyamayacağından daha iyi koruyor. (...) Hristiyanlar Tatarları yok edene kadar bu ülkede savaşçılar dışında hiç kimse yaşayamaz.”⁷⁰

Rahip, konuşmasının devamında ise seçin ilk temelinin 13. yüzyılda atıldığına, Kazakların yazılı kanunlarının olmadığına, geçimlerini hayvancılıkla, balıkçılıkla ve avcılıkla idame ettirdiklerine, Türklere karşı düzenledikleri deniz seferlerine dair bilgiler verir.⁷¹

Bulgarin, 1833-1834 yılları arasında kaleme aldığı **Mazepa** (Mazepa) romanında ise Poltava Savaşı'nı ve Rusya'dan ayrılıp bağımsız bir devlet kurmak isteğiyle Poltava Savaşı'nda İsveç Kralı XII. Karl'ın yanında yer alan Kazak Hetmanı İvan Mazepa'yı konu alır. Rusya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurma isteğini ise Mazepa, yeğeni Voynarovskiy'e şu sözlerle ifade eder:

“O zaman dinle! Yaşlılığında, cesur ama ileriye göremeyen Zinoviy Hmel'nitskiy'in ardından seleflerimin boşuna denediği bir başarıya ulaşmak zorunda kalacağım. Rusya'dan ayrılmaya, bağımsız bir devlet kurmaya, Rusya'ya düşman olan komşu yöneticilerle ittifakları güçlendirmeye ve kurduğum tahtta neslimi seninle devam ettirmeye karar verdim.”⁷²

Rus tarihinin önde gelen isimlerinden Nikolay İ. Kostomarov (1817-1885) da hem tarihi hem de edebi eserlerinde Kazaklara değinir. Bu bağlamda 1841 yılında

⁷⁰ Bulgarin, **a.g.e.**, s. 205-206.

⁷¹ **A.e.**, s. 206-207.

⁷² Bulgarin, **Polnoye sobraniye soçineniy Faddeya Bulgarina, Zapiski Çuhina i Mazepa**, Tom 3, Sankt Peterburg, V tipografii K. Jernakova, 1843, s. 133.

yayımlanan **Pereyaslav Gecesi** (Pereyaslavskaya noç) adlı tragedyasında Kostomarov, Ukrayna halkının 17. yüzyıldaki ulusal kurtuluş mücadelesini milliyetçi bir ruhla konu eder. Kazakların herhangi bir otoriterinin boyunduruğunu sevmediğini ise eserde Kazak Lisenko üzerinden şu satırlarla ortaya koyar:

*“O bir Kazaktı ve boyunduruğu sevmiyordu,
Tanrı bize felaket gönderdiğinde
Dayanamadı, birkaç kişiyi topladı.”⁷³*

Pereyaslav Gecesi’nin yanı sıra Kostomarov, aynı konuyu **Ukrayna Baladları** (Ukrayinskiye balladı, 1839), **Vetka** (Vetka, 1840) ve **Savva Çalıy** (Savva Çalıy, 1838) adlı eserlerinde de ele alır.⁷⁴

Tıpkı Kostomarov gibi eserlerinde Ukrayna Kazaklarına yer veren bir diğer isim Nikolay Gogol’dür. 1830’lu yıllarda, romantizmden gerçekçiliğe geçiş döneminde Gogol, **Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları**⁷⁵ (Veçera na hutore bliz Dikanki), **Mirgorod** (Mirgorod) ve **Hetman** (Getman) adlı eserlerini kaleme alır. **Mirgorod** eserinin içerisinde yer alan **Viy, Eski Zaman Beyleri** (Starosvetskiye pomeşçiki) ve **İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç Nasıl Bozuştı?** (Povest o tom kak possorilsya İvan İvanoviç s İvanom Nikiforovičem) adlı öykülerinde ve **Dikanka Akşamları**’nda Gogol, Ukrayna’daki taşranın, yerleşik hayata geçmiş Kazakların sıradan yaşamını okuyucuya yansıtır. **Hetman**’da ve **Mirgorod** eserinin içerisinde yer alan **Taras Bulba**’da ise Ukrayna’nın övünç kaynağı olan Zaporog Kazaklarının Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesini konu eder.

Eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim ise Rus edebiyatının kurucusu Aleksandr S. Puşkin’dir (1799-1837). Yukarıda ele aldığımız yazar ve şairlerin

⁷³ Nikolay İ. Kostomarov, **“Pereyaslavskaya noç”**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/k/kostomarov_n_i/text_1841_pereyaslavskaya_noch.shtml, 2 Temmuz 2022.

⁷⁴ Anonim, **Vsemirnaya istoriya. Ensiklopediya. V 14 t.**, red. A. O. Çubaryan, V. V. İşçenko vd., Tom 5, Moskva, İzdatelstvo “OLMA-PRESS”, 2006, s. 149.

⁷⁵ Çalışmamızda kısaca **Dikanka Akşamları** olarak kullanacağız.

eserlerinden farklı olarak, Puşkin çalışmalarında sadece 1812 Vatan Savaşı'nın ve Romantizm akımının etkisiyle tarihe, tarih bağlamında da Kazaklara yönelmez, aynı zamanda Kafkasya ile bağlantılı olarak da Kazaklara yönelir. Bu bağlamda 1821 yılında kaleme aldığı **...Bir Burkanın Altında Kazak, Kafkasya'nın Efendisi...** (...Pod burkoyu kazak, Kavkaza vlastelin...) adlı çalışmasıyla Puşkin, Kafkasya ile bağlantı olarak ele alınan Kazak temasının Rus edebiyatında yaygınlaşmasını sağlar.⁷⁶

Puşkin'in Kazaklarla ilgili ilk çalışması ise şiirle yoğun biçimde uğraştığı lise dönemine denk düşer. 1814 yılında genç şair, Ukrayna halk şarkılarının etkisiyle **Kazak** (Kazak) şiirini kaleme alır. El yazmasında **Küçük Rusya'ya Taklit** (Podrajaniye malorossiyskomu) alt başlığına sahip bu şiirinde⁷⁷ Puşkin, genç bir kızın aklını başından alan, daha sonra da onu başka bir kızla aldatan genç ve cesur Kazak'ın hikâyesini anlatır. Gece yarısında sis ve karanlığın içinde ata binen cesur Kazak'ın romantik görüntüsünü ise şair şu satırlarla betimler:

*“Bir keresinde, bir gece yarısında,
Sis ve karanlığın içinde,
Nehrin üzerinde sessizce gidiyordu
Cesur Kazak.*

*Siyah şapkası yana kaymış,
Bütün jupanı⁷⁸ toz içinde.
Tabancaları dizinin yanında,
Kılıcı yere kadar uzanıyordu.”⁷⁹*

⁷⁶ Gadjiyeva, **a.g.e.**, s. 33.

⁷⁷ Boris V. Tomaşevskiy, **Puşkin kniga pervaya 1813-1824**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1956, s. 98.

⁷⁸ Jupan: Yarım kaftana benzeyen erkek giysisi. Bkz.: Anonim, **“Jupan”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/801010>, 3 Ocak 2023.

⁷⁹ Aleksandr S. Puşkin, **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, stihotvereniya 1814-1822**, Tom 1, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1959, s. 238.

Özgürlükçü düşüncelerin etkisiyle kaleme aldığı **Özgürlük** (Volnost, 1817), **Çaadayev'e** (K Çaadayevu, 1818), **Köy** (Derevnya, 1819) gibi devrimci şiirlerinden dolayı 1820 yılında güneye sürgüne gönderilen ve burada dört yıl geçiren Puşkin, Kafkasya temasıyla bağlantılı olarak, 1820 yılında ilk güney sürgünü poeması olan **Kafkas Tutsağı'nı** (Kavkazskiy plennik) yazar. İngiliz şair George Byron (1788-1824) romantizminin etkisiyle kaleme aldığı bu poemasında Puşkin, yaşadığı kentin boğucu ortamında yaşama sevincini yitirdiğinden dolayı doğup büyüdüğü toprakları terk ederek Kafkasya'ya gelen ve burada Çerkeslerin eline esir düşen bir Rus gencinin hikâyesini anlatır. Rus gencin yanı sıra Puşkin poemasında Kafkasya'daki yaşamı tehlikelerle dolu olan, ölümü her zaman enselerinde hisseden Kazaklara da yer verir. Poemada, şairin Kazak'ın hayatını koruduğu ve onu tehlikelere karşı ise şu sözlerle uyardığı görülür:

*“Kazak kendinden geçmiş uyukluyor,
Yaslanmış çelik mızrağına.
Uyuma Kazak: Karanlık gecede
Çeçen dolaşır ırmağın gerisinde.”⁸⁰*

Savaşçı bir toplum olan Kazaklar, hayatlarının büyük bir bölümünü savaşlarda ve seferlerde geçirirler. Bu bağlamda da ölüm, Kazakların yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturmakta olup, kurgan denilen tepe biçiminde mezarlara Kazakların yaşadıkları bölgelerde sık sık rastlamak olasıdır. Poemada ise şair, kurganlara, stanisalara ve Kazaklara şu satırlarla değinir:

*“Seviyordu savaşçı stanitsaları,
Endişelerini cesur Kazakların,
Kurganları, sessiz mezarları,
Kışnemesini ve patırtısını yilkaların.”⁸¹*

⁸⁰ Puşkin, **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, 1. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 40.

⁸¹ **A.e.**, s. 44.

Puşkin, Byron romantizminin etkisiyle 1821-1822 yılları arasında **Haydut Kardeşler** (Bratya razboyniki) poemasını yazar. Gerçek bir olaya dayanan, haydutluk yaparken yakalanıp hapse atılan, daha sonra da hapisten kaçmayı başaran iki kardeşin hikâyesini konu ettiği bu poemasında Puşkin, Volga Nehri'nin ötesinde, ateşin çevresinde toplanan çetenin arasında yer alan Kazakları şu satırlarla betimler:

“Volga'nın ötesinde, ateşin çevresinde

Yaman bir çete toplanmış geceleyin.

(...)

Kulübelerden, hücrelerden, mahpustan

Hepsi kopup gelmiş mal mülk için!

Her yüreğin tek bir amacı vardı burada –

Kanunsuz, başına buyruk yaşamak,

Kaçak da vardır onların arasında

Savaşçı Don kıyılarında Kazak,

Saçları siyah bukleli bir Yahudi de.”⁸²

Güney sürgününün ardından Puşkin, 1824 yılında iki yıl kalacağı Mihaylovskoye'ye gelir. Burada devrim, demokrasi ve halkçılık kavramları üzerinde derinlemesine düşünen şair, halkın ruhunu daha iyi anlayabilmek için Rusya tarihine yönelik okumalar yapar. Yaptığı okumalar sonrasında Rusya tarihinin en karışık ve en dramatik dönemlerinden biri olan Kargaşa Dönemi'ni (1598-1613) ve Boris Godunov'un çar seçilmesini anlattığı **Boris Godunov** (Boris Godunov) tragedyasını kaleme alır. 1825 yılında tamamladığı, Romantizmden gittikçe uzaklaşarak gerçekçiliğe doğru yol aldığı bu tragedyasında yazar, Kazaklardan da söz eder. IV. İvan döneminde kendilerine verilen imtiyazların Boris Godunov döneminde ellerinden alınması sonucunda Kazaklar, özgürlüklerini geri almak için Düzmece Çar Dmitriy'in

⁸² Puşkin, **Poemalar**, s. 69.

huzuruna Karela adında bir temsilci gönderirler. İkili arasında geçen konuşmada düzmece çar, tahta geçtiğinde “sadık” ve “hür” olarak nitelendirdiği Don Kazaklarına eski imtiyazlarını geri vereceğini şu satırlarla dile getirir:

“DÜZMECE

*Don Kazaklarını bilirim. Hiç şüphem yoktu
Kazak atlarını saflarımda göreceğimden.
Teşekkür ederim Don ordumuza.
Kazakların haksız yere yurtlarından kovulduğunu,
Eziyete uğradığını biliyorum elbet,
Ama Tanrı babamızın tahtına geçmemize
Yardım ederse, sadık ve hür Don Kazakları’nı
Eskisi gibi memnun edeceğiz.”⁸³*

Özgürlük tutkusunun yanı sıra tragedyada Kazakların yağmacı yönüne de değinilir. Ve Kazakların yağmacı yönü tragedyada düzmece çar Dmitriy’in adamlarından Knez Gavril Puşkin’in konuşması üzerinden ortaya konur:

“PUŞKİN

*Yanılıyorsun, o kadara da varmaz.
Sana açık söyleyeyim, bizim ordu
Beş para etmez.
Kazaklar köy yağmalamayı,
Lehler böbürlenip içmeyi bilir sadece.”⁸⁴*

Tarihe yönelik okuma ve yazmasının yanı sıra Puşkin, Mihaylovskoye’deki sürgün döneminde dadısı Arina Rodionovna Yakovleva’dan Rus halk masallarını, hikâyelerini ve şarkılarını da dinler. Böylece hem tarihe duyduğu ilgiden hem de

⁸³ Puşkin, **Boris Godunov**, Çev. Özcan Özer, 1. bs., İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 52.

⁸⁴ **A.e.**, s. 92.

dadısından dinlediği şarkılardan dolayı köylü isyanına önderlik eden Kazak Stepan (Stenka) Razin’le ilgilenir. Şarkılarla tanışıklığı Puşkin’e Stepan Razin’le ilgili olarak kendi eserlerini yaratması için ilham olur. Bu bağlamda şair, 1826 yılında **Nasıl Volga Nehrinde, Geniş...** (Kak po Volge reke, po širokoy...), **Stepanka Razin Gelirdi...** (Hodil Stepanka Razin...), **Ne Atın Ayak Takırtısı, Ne İnsan Fısıltısıydı...** (Şto ne konskiy top, ne lyudskaya molv...) türkülerinden oluşan **Stenka Razin Hakkında Türküler**’i (Pesni o Stenke Razine) kaleme alır.⁸⁵ Puşkin, söz konusu türkülerde Volga Nehri’nde teknesiyle giderken karşısına çıkan esir prensesi yakalayan, daha sonra da prensesi hediye olarak Volga’ya atan Razin’in hikâyesini konu eder. Ancak uygunsuz içeriğinden ve kilisenin Razin’i lanetlemiş olmasından dolayı **Stenka Razin Hakkında Türküler** Puşkin hayattayken yayımlanmaz.⁸⁶

Rıleyev’in **Voynarovskiy**, Bulgarın’ın **Mazepa** eserlerinde ele aldığı gibi Puşkin de 1828 yılında yayımlanan **Poltava** (Poltava) adlı tarihsel poemasında, 1820’li ve 1830’lu yıllarda Rus edebiyatında en sık ele alınan tarihi olaylardan biri olan Poltava Savaşı’nı konu eder. Puşkin’in I. Petro komutasındaki Rus ordusunun İsveç ordusunu bozguna uğrattığı Poltava Savaşı’nı anlattığı bu poema, Ukraynalı araştırmacı Valentina İ. Matsapura’nın deyişiyle “Poltava metinleri” nin tepe noktasıdır.⁸⁷ Herhangi bir otoritenin boyunduruğu altında olmak istemeyen, Kazakların bağımsızlık ve özgürlük tutkusu ise poemada Mazepa’nın sözleriyle dile getirilir:

“Bizim için vakti geldi hayırlı günlerin;

Büyük bir savaşın yakındır saati.

Biricik özgürlüğümüz ve şanımız olmadan,

⁸⁵ Vasiliy İ. Kuleşov, **Puşkin**, Çev. Birsen Karaca, İstanbul, Multilingual, 2000, s. 129.

⁸⁶ Puşkin’in çalışmalarını yayımlatmak için Jandarma Şefi Aleksandr Hristoforoviç Benkendorf’dan izin alması gerekmektedir. Bu nedenle 20 Temmuz 1827 tarihinde eserini yayımlatmasına izin vermesi için Benkendorf’a mektup yazar. Ancak eserin yayımlatılmasıyla ilgili olarak Jandarma Şefi’nin 22 Ağustos 1827 tarihli mektubunda Puşkin’e verdiği yanıt olumsuzdur. Bkz.: Viktor V. Kunin, **Jizn Puşkina, Rasskazaniya im samim i ego sovremennikami**, Tom 2, Moskva, İzdatelstvo “Pravda”, 1988, s. 91.

⁸⁷ Valentina İ. Matsapura, **“Poltavskiy mif v russkoy literature 1820-1830-h godov”**, (Çevrimiçi) <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6039/1/Macapura2.pdf>, 5 Temmuz 2022.

*Bizler boynumuzu büktük uzun bir zaman
Mutlak egemenliğinde Moskova'nın
Ve himayesi altında Varşova'nın...
Ama bağımsız bir devlet olma zamanı
Geldi de geçti bile Ukrayna'nın:
Ve ben kaldıracağım Petro'ya karşı
Kanlı bayrağını bağımsızlığımızın.”⁸⁸*

Puşkin, 1828-1829 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'na sivil olarak katılır. Ve bu yolculuğu sırasında kendisine Kazaklar eşlik eder. Savaştan döndükten sonra yazar, savaşla ilgili izlenimlerini **1829 Seferi Sırasında Erzurum'a Yolculuk** (Puteşestviya v Arzrum vo vremya pohoda 1829 goda, 1836) adlı eserinde kaleme alır. Puşkin'in önyargısız ve nesnel bir yaklaşımla başka bir halkın yaşamını ve törelerini anlattığı bu eser, gerçekçi Rus gezi edebiyatının ise ilk örneği sayılır.⁸⁹ Yazar, eserinde 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılan Kazakların hem kılavuzluk yapan yönünü hem de savaşçı yönünü okuyucuya gösterir:

“(...) Kapkara bir geceydi. Kılavuz Kazak önden gidiyordu. Dağlara sarmaya başladık. Bu sırada yağmur dindi, bulutlar dağıldı. Gümrü'ye on verst⁹⁰ kalmıştı (...) Gümrü'ye gece yarısına doğru vardık. Kazak, doğruca karakola götürdü beni. (...) Boğazı geçince çarpışmayı gördüm. 200 kadar Kazak, karşımızdaki dağın yamacında bir lav yatağında savaş düzeni almıştı.”⁹¹

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Puşkin eve dönüş yolunda Don bölgesine uğrar. Burada bulunduğu süre içerisinde Kazaklarla, onların yaşamıyla, Don Kazak kadınlarının giydikleri *kubeleklerle*⁹² ve başlarına taktıkları şapkalarla yakından

⁸⁸ Puşkin, **Poemalar**, s. 161.

⁸⁹ Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013, s. 218.

⁹⁰ Verst: 1.06 kilometreye karşılık gelen eski Rus uzunluk ölçü birimi. Bkz.: Anonim, **“Versta”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/21286>, 3 Ocak 2023.

⁹¹ Puşkin, **Yüzbaşının Kızı – Bütün Öyküler Bütün Romanlar**, Çev. Ataol Behramoğlu, 12. bs., İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2019, s. 526-527, 535.

⁹² Kubelek: Don Kazak kadınlarının giydikleri yakasız, geniş kollu elbise. Bkz.: Anonim, **“Kubelek”**, (Çevrimiçi) <https://kazak.academic.ru/958/%D0%9A%D0%A3%D0%91%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A>, 3 Ocak 2023.

ilgilenir.⁹³ Kazaklar ve Don bölgesiyle ilgili izlenimlerini de Kafkasya seyahati dönüşünde kaleme aldığı **Don** (Don, 1829), **Delibaş** (Delibaş, 1829) ve **Don Kazaklarının Arasındaydım** (Bıl i ya sredi dontsov, 1829) adlı şiirlerinde yansıtır.

1830’lu yıllarda Puşkin’in yaratıcılığında düzyazı türü ve tarihsellik ağırlık kazanır. Hem Avrupa’da hem de Rusya’da 1830’lu yıllarda yaşanan siyasi gelişmeler Puşkin’in tarihsel olaylara bakışını değiştirerek, Puşkin gerçekçiliğinin gelişimini yeni bir aşamaya taşır.⁹⁴ Köylülerin yaşam koşulları, köylü problemleri ve köylü isyanları üzerinde düşünmeye başlayan yazar, bu konuları **Pugaçov İsyanının Tarihi** (İstoriya pugaçevskogo bunta, 1833) ve **Yüzbaşının Kızı** (Kapitanskaya dočka, 1836) adlı eserlerinde ele alır. Adı geçen her iki eserinde de yazar, 1773-1775 yılları arasında Kazak lider Yemelyan Pugaçov önderliğinde gerçekleşen Pugaçov İsyanı’nı gerçekçi bir biçimde okuyucuya anlatır.⁹⁵ Puşkin, yukarıda ele aldığımız Sumarakov, Derjavin ve Verevkin’in eserlerinden farklı olarak, **Pugaçov İsyanının Tarihi** ve **Yüzbaşının Kızı** adlı eserlerinde Pugaçov’un sadece olumsuz yönlerine değil (isyan sırasında Pugaçov insanlara zulüm eder, onları öldürür, astırır, yağmacılık yapar), aynı zamanda Puşkin gerçekçiliğinin temel bileşenlerinden biri olan hümanizm çerçevesinde Pugaçov’un insani yönlerine de değinir. Bu bağlamda yazar, **Pugaçov İsyanının Tarihi** eserinde Kazan’da bir kışlada tutulan eşi Sofya Pugaçova ve üç çocuğuyla karşılaştığında ağladığı söylenen Pugaçov’u şu satırlarla betimler: *“Birkaç aydır Kazak Sofya Pugaçova üç çocuğuyla birlikte bir kışlada tutuluyordu. Sahtekarın onları gördüğünde ağladığını söylerler, fakat o, iradesine hâkim olmuştur.”*⁹⁶ Pugaçov’un insani yönü eserde, öldürülen Simbirsk komutanının babası Akademisyen Rıçkov ile Pugaçov arasında gerçekleşen görüşme üzerinden de ortaya konur:

⁹³ Anatoliy M. Linin, **A. S. Puşkin na Donu**, Rostov na Donu, Rostovskoye oblastnoye knigoizdatelstvo, 1941, s. 45-47.

⁹⁴ Tomaşevskiy, **Puşkin kniga vtoraya 1824-1837**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1961, s. 177.

⁹⁵ Aleksandr S. Puşkin’in eserlerinde Pugaçov İsyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail Serdar, A. S. Puşkin’in Eserlerinde 1773-1775 Pugaçev İsyanı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2015.

⁹⁶ Puşkin, **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, İstoriya Pugaçeva, İstoriçeskiye stati i materialı, vospominaniya i dnevniki**, Tom 7, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1962, s. 85.

“Pugaçov, tahta bir tabakta balık çorbası yiyordu. Rıçkov’u görünce ona “Hoş geldiniz” diyerek yemeğe çağırdı. Akademisyen, “bu hareketinden onun ne kadar alçak gönüllü olduğunu anladım” diye yazar. Rıçkov ona, bu kadar büyük cinayetleri işlemeye nasıl cesaret edebildiğini sordu. – Pugaçov, “Tanrı’nın ve Çariçe’nin huzurunda suçluyum, fakat bu günahlarımı bağışlatmaya çalışacağım” diyerek yanıt verdi. (...) Oğlundan bahsederken Rıçkov gözyaşlarını tutamadı, Pugaçov da ona bakarak ağladı.”⁹⁷

Yüzbaşının Kızı eserinde ise Puşkin, Pugaçov’un insani yönünü eserin ana kahramanlarından biri olan Pyotr Grinyov ile ilişkisi üzerinden ortaya koyar. Tipi sırasında Pyotr, Pugaçov’a tavşan kürkü gocuğunu armağan eder. Kendisine yapılan iyiliği unutmayan Pugaçov, idam edilmek üzere olan Pyotr’u affeder. Pyotr’u affetmesinin yanı sıra isyancı, genç adamın sevdiği kız Maşa’yı da Şvabrin’in elinden kurtarmasına yardım eder. Genç adam ayaklanmaya ve ayaklanmacılara karşı olsa da Pugaçov’a itaat etmese de Kazak lidere olan minnettarlığını cesurca şu satırlarla dile getirir:

“Seni nasıl adlandıracağımı bilemiyorum, bilmek de istemiyorum... Fakat Tanrı tanışımıdır ki benim için yaptıklarına karşılık seve seve hayatımı verirdim. Ne var ki, şerefime ve Hristiyan vicdanıma aykırı bir şey isteme benden. Velinimetimsin. Başladığın gibi bitir. Bırak beni zavallı yetim kızla birlikte Tanrı’nın bize göstereceği yola gidelim. Nerede olursan ol, başına ne gelirse gelsin, günahkâr ruhunun kurtuluşu için her gün Tanrı’ya dua edeceğiz.”⁹⁸

Puşkin’in Kafkasya ile bağlantılı olarak eserlerinde Kazaklara yer vermesi geleneğini Rus yazar ve şair Mihail Yu. Lermontov (1814-1841) da devam ettirir. Lermontov’un Kazaklarla tanışması ise küçük yaşta (1818, 1820 ve 1825 yılları) anneanesi Yelizaveta Arsenyeva ile birlikte Kafkasya’ya yaptığı yolculuklar sayesinde olur. Bu yolculukları sırasında Lermontov, Hostatovların evinde (Yelizaveta Arsenyeva’nın kız kardeşinin ve ailesinin evi) kalır. Hostatovların evi Terek Nehri kıyısında bulunduğu ve Greben Kazakları ile komşu olduğundan dolayı

⁹⁷ Puşkin, **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, İstoriya Pugaçeva, İstoriçeskiye stati i materialı, vospominaniya i dnevniki**, s. 100.

⁹⁸ Puşkin, **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, romanı, pyesi**, Tom 5, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1960, s. 379.

Lermontov, Greben Kazaklarını çocukluk yıllarından itibaren yakından gözlemle imkânı bulur.⁹⁹ Lermontov, Kafkasya’da bulunduğu süre içerisinde sadece Greben Kazaklarını gözlemlemez, aynı zamanda anneannesinin kız kardeşi Yekaterina Arsenyeva’dan Kafkasyalılar hakkında birçok hikâyeye de dinler. On dört yaşına geldiğinde ise çocukluğunda edindiği izlenimlerin ve dinlediği hikâyelerin etkisiyle **Çerkesler** (Çerkesı) ve **Kafkas Tutsağı** (Kavkazskiy plennik) adlı ilk Kafkas temalı poemalarını kaleme alır. Romantizm akımının etkisiyle yazdığı her iki poemasında da Byron’un ve Puşkin’in büyük etkisi görülür.

Çerkes prensin Rusların eline esir düşen kardeşini kurtarma girişimini konu ettiği **Çerkesler** poemasında Lermontov tıpkı Puşkin’in **Kafkas Tutsağı** eserinde olduğu gibi Kazak’ın hayatını korur ve onu tehlikelere karşı şu sözlerle uyarır:

*“Gecenin karanlığında uyuma Kazak;
Çeçenler ırmağın gerisinde dolaşıyor!...”¹⁰⁰*

Poemanın ilerleyen satırlarında ise Lermontov’un 1812 Vatan Savaşı’na katılan Kazakların görkemli yükselişini hatırlayarak,¹⁰¹ Paris’e kadar Fransız ordusunun peşinden giden Kazaklara öykündüğü görülür. Bu bağlamda şair, Çerkeslerin peşinden giden korkusuz Don Kazaklarını şu satırlarla betimler poemasında:

*“Yenilen Çerkesler koşuyor,
Don’un korkusuz oğulları,
Reyn, Loar ve Lona*

⁹⁹ Margarita F. Nikoleva, **Mihail Yuryeviç Lermontov jizn i tvorçestvo**, Moskva, Gosudaderstvennoye izdatelstvo ministerstva prosveşçeniya RSFSR, 1956, s. 12-15, Leonid P. Semenov, **Lermontov i folklor kavkaza**, Pyatigorsk, Ordjonikidzevskoye krayevoye izdatelsvo, 1941, s. 42.

¹⁰⁰ Mihail Yu. Lermontov, **Sobraniye soçineniy v četireh tomah, poemı**, Tom 2, Moskva.Leningrad, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1962, s. 8.

¹⁰¹ Nadejda K. Potapova, **“Lermontov i kazaçestvo”**, (Çevrimiçi) <https://museum-tarhany.livejournal.com/19051.html>, 12 Mart 2021.

Hep beraber arkalarından gidiyor.”¹⁰²

Lermontov, **Kafkas Tutsağı**’nı ise yukarıda ele aldığımız Puşkin’in aynı adlı poemasının güçlü etkisi altında kaleme alır. Poemanın konusu da Puşkin’inkine yakındır. Fakat Lermontov’da diyalog ve kişi sayısı daha fazladır, karakterler de farklıdır.¹⁰³ Çerkeslerin eline esir düşen Rus gencinin hikâyesini anlattığı bu poemasında Lermontov, Kafkas Savaşı’na katılan Don Kazaklarının çatışmalardan ziyade düşüncesiz davranışlarından dolayı öldüklerine ise şu satırlarla değinir:

*“Düşüncesiz Kazaklar için bir felaket!
Doğup büyüdükları Don’u görmemeleri,
Çanların seslerini duymamaları!
Artık Çeçen dağın altında,
Demir zincir zırhı parlıyor;
Yayı ses çıkartıyor, oku titriyor;
Atışı ölümcül...
-Kazak! Kazak! – Ah zavallı!
Kötü adam seni neden öldürdü?
Tehlikeli kurşunun
Onu neden bu kadar hızlı yere sermedi?”¹⁰⁴*

Romantizm akımının etkisiyle Lermontov, 1832 yılında **Doğu Öyküsü** (Vostochnaya povest) alt başlığına sahip **İsmail Bey** (İzmail Bey) poemasını kaleme alır. 19. yüzyılın başında yaşanan gerçek bir olaya dayanan poemada şair, İsmail Bey (poemanın kahramanlarından biri) önderliğinde Kafkasyalıların Ruslara karşı verdiği özgürlük mücadelesini ve İsmail Bey ile Roslamberk arasındaki kardeş kavgasını konu eder. Poemada Kazaklar ise İsmail Bey’in Ruslarla ilişkisi bağlamında gözler önüne

¹⁰² Lermontov, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁰³ Murat Topçu, 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kafkasya İmgesi, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2016, s. 191-192.

¹⁰⁴ Lermontov, **a.g.e.**, s. 28.

serilir. İsmail Bey'in yurdu olan Maşuk ve Beştu arasındaki bölgede Çerkeslerle Ruslar barış ve huzur içinde yaşarlar. Ancak bölgedeki barış ve huzur ortamı Rus ordusunun gelmesiyle bozulur. Ruslar Çerkesleri esaret altına almak istediklerinden dolayı Çerkesler yaşadıkları toprakları terk etmek ve köylerini çok uzak dağlarda, Argun Nehri kıyısında kurmak zorunda kalırlar. Rusya'da eğitim gören İsmail Bey ise yıllar sonra evine, Kafkasya'ya döndüğünde, doğduğu köyü bulamaz. Her yer boştur. Tam da bu noktada İsmail Bey, çalılıkların arasında karşısına çıkan Kazak'a *"bu yerler çoktan beri mi boştur"*¹⁰⁵ diye sorar. Bu soru üzerine Kazak şu yanıtı verir:

*"-Ruslardan korkmaya başladığından beri
Senin korkusuz halkın!
Yabancı dağlarda bizden saklandıkları,
Bugün tam beşinci yıl."*¹⁰⁶

Aldığı yanıt üzerine İsmail Bey'in *"içindeki doğal ruh uyanır"*¹⁰⁷ ve kılıcını çekip Kazak'ı öldürür. Çünkü Rus savaşçı çocukluğunu geçirdiği köyü, camileri, barış içinde yaşayan köyleri yok etmiştir.¹⁰⁸

1831 yılında Lermontov, **Ataman** (Ataman) şiirini kaleme alır. Stepan Razin'le ilgili türkülere dayanarak yazdığı bu şiirinde şair, genç kızı nehre atan Volga atamanını konu eder. Genç kızı öldüren acımasız atamanı ise şu satırlarla betimler şiirinde:

*"Şu andan itibaren temiz suyla
Yıkamaktan korkuyor ellerini.
Yıkamayı seviyor ellerini
(...)"*

¹⁰⁵ Lermontov, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁰⁶ **A.y.**

¹⁰⁷ **A.y.**

¹⁰⁸ **A.e.**, s. 176.

Savunmasız dul kadınların göz yaşlarıyla

Ve çocukların kanıyla!”¹⁰⁹

Şairin toplumdaki rolünü hançer ile paralellik kurarak anlattığı (sahibinin ölümünden sonra duvara asılıp unutulmuş hançer gibi şiirini altına, “parlak pullar ve aldatılara” tercih eden şair de toplumdaki önemini yitirir) **Şair** (Poet, 1838) şiirinde de Lermontov Kazaklara değinir. Savaşlara katılan, birçok göğüste birçok yara açan hançer, sahibinin ölümünden sonra bir yana atılıp, uzun süre unutulur. Hançer sahibinin soğumuş cesedinden hançeri alan yiğit Kazak’ı ise şu satırlarla betimler şair:

“Onu, yiğit bir Kazak, Terek Nehri ötesinde,

Soğumuş cesedinden almıştı sahibinin.”¹¹⁰

Aynı yıl (1838) şair, **Kazak Ninnisi** (Kazaçya kalıbelnaya pesnya) adlı şiirini yazar. Gerçek bir olaya dayanarak kaleme aldığı şiirinin arkasında yatan hikâyeye ise kısaca şöyledir. Lermontov Kafkasya’dayken Çervlennaya Stanitsa’ında bulunan bir eve uğrar. Bu evde bebek beşiğinin başında ninni söyleyen genç ve güzel Kazak kızı Dunka Dogadiha’yı (bebeğin teyzesi) görür. Gördüğü bu manzara karşısında Lermontov, eşyaları arasından bir parça kâğıt çıkarıp **Kazak Ninnisi**’ni yazar. Daha sonra da yazdığı bu şiiri Dunka’ya okur.¹¹¹ Rus edebiyat eleştirmeni Vissorian G. Belinskiy’in (1811-1848) deyişiyle “annenin sanatsal olarak tanrılaştırıldığı” bu şiirde Lermontov, kadın ve annelik duygularının sırlarına nüfuz etmeyi başarır.”¹¹² Bebeğin annesi Kazak olduğundan dolayı şair, şiirinde Kazak yaşamını -Kazak çocuğunun, Kazak annesinin ve Kazak babasının yaşamı- da gözler önüne serer. Lermontov,

¹⁰⁹ Lermontov, **Sobraniye soçineniy v četireh tomah, stihotvereniya 1828-1841**, Tom 1, Moskva.Leningrad, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1961, s. 207.

¹¹⁰ Lermontov, **Hançer**, Çev. Atol Behramoğlu, İstanbul, Adam Yayınları, 1985, s. 42.

¹¹¹ Yekaterina M. Beletskaya, “Kazaçına grebenskoy v tvorçestve M. Yu. Lermontova”, **VII Vserossiyskaya konferantsiya “Dergačevskiye çteniya-2004. Russkaya literatura: natsionalnoye razvitiye i regionalniye osobennosti”**, İzdatelstvo uralskogo universiteta, 2006, s. 8-14.

¹¹² Vissorian G. Belinskiy, **Polnoye sobraniye soçineniy, stati i retsenzii 1840-1841**, Tom 4, Moskova, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1954, s. 535-536.

anneninin söylediği ninni üzerinden Kazak çocuğu imgesini ve Kazak çocuğunu bekleyen geleceği ise şu satırlarla betimler:

*“Kendin öğreneceksin zamanı gelince
İnceliklerini savaşın;
Cesurca geçirip ayağını üzengiye
Tüfeğini kavrayacaksın.
İbrişim iplikle dikeceğim
Atının eyerini.
Uyu, yavrucuğum benim,
Ninni.
Görünüşünle tam bir yiğit
Ruhunla Kazak olacaksın.”¹¹³*

Alıntıda da görüldüğu üzere, Kazak çocuğun kaderinin Kazaklar ile aynı olacağı sonucuna varılabilir. Zamanı geldiğinde Kazak çocukları iyi bir savaşçı olmaları için yetiştirilirler. Savaşın inceliklerini öğrendikten sonra da Kazak çocukları düşmanlarıyla savaşmaya, Kazaklara şan ve şöhret getirmeye hazır hale gelirler.

şair, şiirinde Kazak annesi imgesine de değinir. Kazak yaşamının bir parçası olarak, zamanı geldiğinde Kazak anneleri oğullarını askere gönderirler. Bu durum evlatlarından ayrı kalmak zorunda olan anneler için oldukça zordur. Oğlunu askere gönderdikten sonra anneninin yaşayacağı acı, dökeceği gözyaşı, zamanını nasıl geçireceği ise şiirde şu satırlarla dokunaklı bir biçimde ortaya konur:

*“Seni yola saldığım vakit
Bana el sallayacaksın...
O gece ne çok acı gözyaşı
Akıtacağım gizli gizli!...”*

¹¹³ Lermontov, **Hançer**, s. 44-45.

*Uyu meleğim, mışıl mışıl,
Ninni.*

*İçime bir tasa düşecek,
Yollarda kalacak bakışlarım;
Bütün gün dua edecek,
Gece fal bakacağım;
Düşüneceğim durmadan
Gurbette özlem çektiğini...
Uyu şimdi, uzakken kaygıdan
Ninni.* ¹¹⁴

Lermontov, şiirinde Kazak çocuğu ve Kazak annesi imgesinin yanı sıra Kazak babası imgesine de yer verir. Savaşlarda ustalaşarak iyi bir savaşçı olan çocuğun yiğit babasını ise şu satırlarla betimler şair:

*“Baban senin yiğit Kazak,
Nice savaşlarda pekişti:
Uyu yavrum, kaygısızca,
Ninni.* ¹¹⁵

1839 yılında Lermontov, Belinskiy’in deyişiyle “Kafkasya’nın şiirsel olarak tanrılaştırıldığı”¹¹⁶ **Terek’in Armağanları** (Darı Tereka) adlı şiirini kaleme alır. “Kafkasya’yı şiirsel olarak tanrılaştırdığı” bu şiirinde şair, coşkunun akan Terek Nehri ile güçlü Hazar Denizi’ni kişileştirir. Terek Nehri söz verdiği gibi Hazar Denizi’ne üç armağan verir. Ancak Hazar Denizi ilk iki armağana karşı kayıtsız kalır. Üçüncü armağan olan bir Kazak dilberin cesedini ise sevinçle kabul eder:¹¹⁷

¹¹⁴ Lermontov, **Hançer**, s. 45.

¹¹⁵ **A.e.**, s. 44.

¹¹⁶ Belinskiy, **a.g.e.**, s. 535.

¹¹⁷ Semenov, **a.g.e.**, s. 44.

*“Dinle amca! Eşsiz bir armağan
Sunacağım hepsinden değerli!
(...)*

*Cesedini bir Kazak dilberinin
Alacaksın birazdan koynuna
Koyu-solgun omuzları
Parlak-sarı saçlarıyla.
Yüzü dalgın, kederli
Bakışı dingin, uyuyor tatlı tatlı
Küçük bir yaradan, göğsündeki,
Sızıyor hızla al bir akıntı.
(...)*

*Nehir sustu birdenbire,
Ve dalgalarında, ine çıka,
Çözülmüş saç örgüleriyle
Bir baş belirdi, kar aklığında,
İhtiyar gücünün görkeminde
Doğrulup kalktı, fırtına gibi;
Koyu mavi gözlerini
Bürüyüp tutkunun nemi...*

*Kabarıp yükseldi sevinç dolu,
Ve koşup gelen dalgalara
Açtı engin kucakını
Bir sevda mırıltısıyla.”¹¹⁸*

Lermontov, 1840 yılında Ruslarla Çeçenler arasında Valerik Nehri kıyısında gerçekleşen çarpışmaya katılır. Bu çarpışmada arkadaşı, Dekabrist Vladimir A.

¹¹⁸ Lermontov, **Hançer**, s. 54-55.

Liharev'in (1803-1840) öldürülmesi ve savaşın şiddeti Lermontov'u derinden sarsar. Bunun üzerine, savaşta edindiği izlenimler ışığında Lermontov, 1840 yılında **Valerik** (Valerik) şiirini kaleme alır ve bu şiiriyle birlikte, savaşın acımasız yönünü ilk kez Rus edebiyatında tüm gerçekliğiyle gözler önüne serer (Lev N. Tolstoy'un savaş öykülerine kadar Lermontov dışında hiç kimse savaşı gerçekçi bir biçimde eserlerinde betimlemez).¹¹⁹ Hem Kafkasya'daki savaş yaşamını hem de kendi duygularını, düşüncelerini, hatıralarını ve gözlemlerini yansıttığı bu şiirinde Lermontov, Kafkasyalı mürid ile Greben Kazak'ı arasındaki çatışmayı ise şu satırlarla okuyucuya anlatır:

*“İşte türbanlı bir mürid
Sırtında kırmızı çerkaskasıyla gidiyor,
Gri renkli atı koşuyor,
El sallıyor, - cesur nerede? diye bağırtıyor
Kim onunla öldüresiye dövüşecek!..
Şimdi bakınız: Siyah şapkalı
Greben Kazak'ı yola çıktı;
Tüfeğini hızlıca çıkarttı,
Yakından ateş etti... hafif bir duman yükseldi...
(...)
Ve karşılıklı ateş başladı.”¹²⁰*

Alıntıda da görüldüğü üzere, Kafkasyalı mürid ile Greben Kazak'ı arasındaki çatışma bir nevi düelloyu anımsatır. Rus edebiyat tarihçisi Pavel A. Viskovatov'un da belirttiği gibi, o dönemde düello tarzındaki çatışmalar yasak olsa da pratikte uygulanmaya devam eder.¹²¹

¹¹⁹ Lermontov, **Profil**, Haz. ve Çev. Kayhan Yükseler, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 17, Nikoleva, **a.g.e.**, s. 222-229.

¹²⁰ Lermontov, **Sobraniye soçineniy v četireh tomah, stihotvereniya 1828-1841**, s. 500.

¹²¹ Pavel A. Viskovatov, **“Jizn i tvorčestvo M. Yu. Lermontova”**, (Çevrimiçi) http://dugward.ru/library/lermont/viskovatij_erm.html, 22 Temmuz 2022.

Poemalarının ve şiirlerinin yanı sıra Lermontov, 1832-1834 yılları arasında üzerinde çalıştığı **Vadim** (Vadim) adlı tarihsel romanında da Kazaklara yer verir. Tamamlanmamış bu romanında yazar tıpkı Puşkin'in **Yüzbaşının Kızı** eserinde olduğu gibi II. Katerina döneminde patlak veren Pugaçov İsyanı'nı konu alır. Araştırmacı Nihal Erturan'ın da belirttiği üzere, her iki yazarın da aynı tarihsel konuları çalışmış olması, aynı toplum koşullarından etkilendiklerinin bir göstergesidir.¹²²

Lermontov, **Vadim**'de Puşkin'in **Yüzbaşının Kızı**'ndan farklı olarak Pugaçov'un sadece olumsuz yönlerine değinir ve onu (Pugaçov'u) "küstah", "deli", "adi" gibi sözcüklerle nitelendirir. Pugaçov'un yanı sıra yazar, adı geçen eserinde Rus edebiyat eleştirmeni Nestor A. Kotlyarevskiy'in de belirttiği üzere, "Pugaçov döneminin Kazak yaşamı" na¹²³ da yer verir ve isyan sırasında sergiledikleri kanlı eylemlerinden dolayı "Uralların özgür sakinleri" olan Kazakları "cani", "katil", "dinsiz", "kana susamış haydut", "vahşi kalpli" gibi sözcüklerle özdeşleştirir. Lermontov eserinde Kazakların sadece kanlı eylemlerine değil, aynı zamanda özgürlük tutkusuna da değinir ve Kazakların özgürlük tutkusunu da eserinde bir Kazak'ın söylediği şarkı üzerinden şu satırlarla gözler önüne serer:

*"Fakat Tanrı bana
Genç bir eş verdi,
Serbestlik – Hürlük.
Güzelim Hürriyet,
Hiçbir şeyle kıyas edilmez.
Hiçbir şeyle değişilmez."*¹²⁴

Lermontov, **Vadim**'de araştırmacı Nadejda K. Potapova'nın da belirttiği üzere, Kazakların özgürlük tutkusunun yanı sıra onların anlık öfkesini de gözler önüne serer.

¹²² Nihal Erturan, M. Yu. Lermontov'un Roman Sanatı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2010, s. 37.

¹²³ Nestor A. Kotlyarevskiy, **M. Yu. Lermontov, ličnost poeta i yego proizvedeniya**, Sankt-Peterburg, Knizny mir, 2009, s. 83.

¹²⁴ Lermontov, **Vadim**, Çev. Servet Lünel, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 78

Bunu yaparken de eserin ana kahramanlarından biri olan Vadim'den faydalanır. Kazak ruhunun hassas noktalarını (Kazaklar çabuk öfkelenirler) çok iyi bilen Vadim, Kazakları öfkeliendirerek, yakalanan yaşlı adamı ve kızını öldürmesi konusunda Kazakları kolayca ikna etmeyi başarır:¹²⁵

“- Peki ne bekliyorsunuz?... Çınar ağacı var... ip var...

- Ama izin yok... Bölükbaşı onların Belborodka'ya götürülmesini emretti!..
- Ah, ben bölükbaşı olsaydım!..

(...)

Vadim, kurnaz bir gülümsemeyle:

- Onları öldürmenize kim engel oluyor? Yoksa bölükbaşlarından mı korkuyorsunuz?

Bu, barut yığınının atılan bir kıvılcımdı!..

Sarhoş Kazaklar:

- Kim engel olacak! diye bağırdılar. Bize engel olmağa kim cesaret edebilir! Biz dilediğimizi yaparız, biz köle değiliz. Allah kahretsin!.. Öldürmeli, evet öldürmeli! Kardeşlerimizin öcünü alalım... Haydin, çocuklar.”¹²⁶

1839 ve 1840 yıllarında Lermontov'a büyük ün kazandıran, gerçekçilik akımının en önemli eserlerinden biri olarak görülen **Zamanımızın Bir Kahramanı** (Geroy našego vremeni) adlı romanının ilk bölümleri yayımlanır. Önsözü ile birlikte öykülerin toplu halde yayımlanması ise 1841 yılında gerçekleşir. **Bela** (Bela), **Maksim Maksimîç** (Maksim Maksimîç), **Taman** (Taman), **Prenses Meri** (Knyajna Meri) ve **Kaderci** (Fatalist) olmak üzere toplam beş öyküden oluşan eserde, öyküler kronolojik olarak verilmez. Her öykü, olay örgüsü açısından birbirinden bağımsız olup, anlatıcı tarafından Grigoriy Peçorin üzerinden birbirine bağlanır. Öykülerin kronolojik bir sıra izlememesi, Lermontov'un Peçorin'in ruhsal yapısındaki karmaşıklığı daha belirgin bir biçimde ortaya koymak amacıyla uyguladığı bir yöntem olarak düşünülür.¹²⁷

¹²⁵Potapova, “Lermontov i kazaçestvo”, (Çevrimiçi) <https://museum-tarhany.livejournal.com/19051.html>, 12 Mart 2021.

¹²⁶ Lermontov, **Vadim**, s. 182.

¹²⁷ Vadim E. Vatsuro, “Lermontov”, **İstoriya vseirnnoy literaturı: v 9 t.**, Tom 6, Moskva, Nauka, 1989, s. 360-369.

Öykülerin kronolojik olarak gerçekleşme sırası ise şöyledir: **Taman, Prenses Meri, Bela, Kaderci ve Maksim Maksimic.**

Rus edebiyatının ilk psikolojik romanı olan **Zamanımızın Bir Kahramanı**'nda Lermontov, bir yandan Peçorin üzerinden o dönemin insan portresini –gereksiz insan tipini (lišniy çelovek)¹²⁸- diğer yandan da Rus ordusunun Kafkasya'daki hareketlerini anlatır. Kazaklardan ise eserin son öyküsü olan **Kaderci**'de söz edilir. Öykü, Peçorin'in iki haftalığına gittiği Kazak köyünde geçer. Peçorin subaylarla birlikte, her akşam sırayla birbirlerinin evinde toplanıp, kâğıt oynarlar. Bir akşam subaylar kâğıt oynarken insanın kaderiyle ilgili derin bir tartışmaya girerler. Peçorin, alınyazısı diye bir şeyin olmadığını ileri sürer. Üsteğmen Vuliç, Peçorin ile girdiği iddiada şansını denemek ister. Duvardan bir silah alıp, kafasına iki el ateş eder. İlk atışta silah patlamaz, ikincisinde ise kasketi delinir. Şansı yaver gitmesine rağmen Vuliç'e Peçorin, o akşam öleceğini söyler. Tam da bu noktada Lermontov eserine şarap içtikten sonra kendini kaybeden canı bir Kazak'ı yerleştirir. Sarhoş Kazak önce kılıçla bir domuzu ikiye ayırır, daha sonra da kılıcını Vuliç'in omuzuna indirip neredeyse kalbine kadar yarar. Son nefesini verirken Vuliç *“o haklıydı”*¹²⁹ diyerek Peçorin'in kendi ölümüyle ilgili söylediklerini onaylamış olur. İşlediği cinayetten sonra Kazak boş bir kulübeye kapatılır. Katili yakalamak için subaylar ve Kazaklar kulübeye giderler. Kulübenin etrafındaki kalabalık heyecanlı heyecanlı konuşup, sarhoş Kazak'ı suçlu bulurken, Potapova'nın da belirttiği üzere, Peçorin herkesten farklı olarak bir trajedi görür bu olayda.¹³⁰ Bu trajedi de katilin yaşlı annesinin görüntüsünde şu satırlarla somutlaştırılır: *“Aralarında, büyük bir umutsuzlukla kaplı yaşlı bir kadın yüzü çaktı dikkatimi. Bir kütüğün üzerinde, dirseklerini dizlerine dayayıp başını iki elinin arasına almış, oturuyordu. Katilin*

¹²⁸ “Gereksiz insan” sahip olduğu yetenekleri hiçbir alanda kullanamayan, birçok işi başarmaya niyetli olup bir türlü harekete geçemeyen, bunun sonucunda da ruhsal bunalıma girerek bulunduğu topluma yabancılaşan kişidir. Bkz.: Esra Kadioğlu, XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında “Gereksiz İnsan” Tiplemesi, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2013, s. 3-21.

¹²⁹ Lermontov, **Zamanımızın Bir Kahramanı**, Çev. Ergin Altay, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 223.

¹³⁰ Potapova, **“Lermontov i kazaçestvo”**, (Çevrimiçi) <https://museum-tarhany.livejournal.com/19051.html>, 12 Mart 2021.

annesi olsa gerekti. Dudakları arada bir, dualar veya lanetler mırıldanıyor gibi kıpırdıyordu.”¹³¹

Kazak Yüzbaşı kulübenin kapısına dayanır. Katile adıyla (katilin adı Yefimic) seslenerek teslim olmasını ister. Ancak her Kazak gibi özgürlüğüne düşkün olan Yefimic teslim olmak istemez. Kazakların özgür doğası da eserde yüzbaşı ile Yefimic arasında geçen diyalogda şu satırlarla ortaya konur:

“Kazak yüzbaşı, ”Bir hatadır yaptın Yefimic dostum,” dedi. “Olan oldu artık, gel teslim ol!”

“Teslim olmayacağım! diye karşılık verdi içerdeki Kazak.

“Tanrı’dan kork. Dinsiz bir Çeçen değilsin sen, bir Hristiyanısın. İşlediğin günah korkutuyorsa seni, yapılacak bir şey yok: Alnında yazılı olandan kurtuluş yoktur!”

İçerden bağırdı Kazak:

“Teslim olmayacağım!”

Bu arada tabancasının horozunu kaldırdığı duyuldu.”¹³²

Alıntıda da görüldüğü üzere, kendisini vurmak için tabancasının horozunu kaldıran Yefimic’in ölmeyi bile hapse girmeye tercih ettiği sonucu çıkartılabilir.

Kafkasya ile bağlantılı olarak Rus yazar ve tarihçi Stepan D. Neçayev’in (1792-1860) de **Vospominaniya** (Hatıralar, 1825) adlı şiirinde Kazaklara yer verir. 1823 yılında etnografik çalışmalarda bulunmak, makaleleri için materyal toplamak ve Kafkasya’nın sularından şifa bulmak amacıyla Kafkasya’ya giden Neçayev, Kafkasya dönüşü orada edindiği izlenimleri **Hatıralar** şiirinde kaleme alır.¹³³ Adı geçen şiirinde Neçayev, Kafkasya’nın verimli topraklarından, dağlarından, nehirlerinden, halkından ve Kazaklardan söz eder. Ziyaret ettiği yerlere ve düşman kabilelerinin savaş tehlikesi altında bulunan “misafirperver” Kazaklara ise şu satırlarla değinir şiirinde:

¹³¹ Lermontov, **Zamanımızın Bir Kahramanı**, s. 224.

¹³² A.y.

¹³³ Vladimir A. Şkerin, “Russkiy dvoryanin v doroge: puteşestviya S. D. Neçayeva 1820-h gg.”, **Uralskiy istoričeskiy vestnik**, № 2(51), 2016, s. 71-78.

*“Ziyaret ettim Terek vadileri boyunca,
Çiçek açan geniş bahçeyi,
Sayısız hayvan sürüleri arasındaki çobanların çadırlarını,
Şanlı Greben Kazaklarının misafirperver kulübelerini.
Çoşkun nehrin arkasındaki düşman kabileleri
Dinlenmeden nöbet tutuyorlar:
Zanaatları hırsızlık, zenginlikleri soygunun meyvesi,
Nefret ederler kıyıda bulunan köylerin sessizliğinden;
İntikamları pusuya yatmış bütün gün eşikte oturuyor
Ve vahşi bir cesaret gibi gecenin karanlığında sinsice dolaşiyor.
Fakat tehlikede olan Kazaklar farkında değil savaş korkusunun.”¹³⁴*

Rus edebiyatında Romantizm akımının önemli temsilcilerinden Aleksandr A. Bestujev-Marlinskiy (1797-1837) de Kafkasya ile bağlantılı olarak, 1832 yılında yayımlanan **Ammalat Bek** (Ammalat Bek) öyküsünde Kazaklara yer verir. 1825 yılının Aralık ayında gerçekleşen Dekabrist Ayaklanması'na katıldığından dolayı Marlinskiy önce Sibirya'ya, daha sonra da Kafkasya'ya sürülür. 1829 yılının baharında geldiği Kafkasya'da Marlinskiy, Kafkasya'yı ve Kafkas halklarının kültürlerini yakından gözlemler ve inceler.¹³⁵ Buradaki gözlemlerini de Kafkasya temalı öykülerinde (**Ammalat Bek** de dâhil) ayrıntılı olarak yansıtır. Tarihi gerçeklere dayanan, Rus yazar, yayımcı Nikolay A. Polevoy'a (1796-1846) ithaf ettiği ve doğu motifleriyle bezediği **Ammalat Bek**'te yazar, sevdiği kıza kavuşmak için dostunu öldürmek zorunda kalan Ammalet Bek'in hüznü hikâyesini anlatır. Ammalat Bek'in kişisel hikâyesinin yanı sıra etnografik bir belge niteliği taşıyan bu öyküsünde Marlinskiy, bölgenin yerel halklarıyla ilgili gözlemlerine de yer verir. Bu bağlamda

¹³⁴ Stepan D. Neçayev, “Vospominaniya”, **Poeti 1820-1830-h godov**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1972, s. 105-111.

¹³⁵ Kotlyarevskiy, “Aleksandr Aleksandroviç Bestujev-Marlinskiy”, (Çevrimiçi) http://dugward.ru/library/kotlarevskiy_n_a/kotlarevskiy_n_a_akexandr_alexandrovich_bestujev.html#a010, 16 Aralık 2022.

yazar, Kafkas Hattı Kazaklarının¹³⁶ kökenini, onların dağlılarla etkileşimini ve dağlılarla savaş halinde olduklarından dolayı Kafkas Hattı Kazaklarının hançerlerini ve tüfeklerini her zaman yanlarında taşıdığını şu satırla betimler:

“Terek’in sol yakasında şanlı Zaporog Kazaklarının torunları olan Kafkas Hattı Kazaklarının zengin stanitsaları sıralanır. (...) Bu Kazaklar, sadece tıraşsız kafalarıyla dağlılardan ayrılırlar: Silahları, kıyafetleri, koşum takımları ve huyları ise dağlılarla aynıdır. (...) Hemen hemen Kazakların hepsi Tatarca konuşur, dağlılarla arkadaş olur, hatta karşılıklı kaçırdıkları eşleri vesilesiyle birbirleriyle akrabalık kurarlar. Fakat savaş alanında birbirlerinin amansız düşmanlarıdır. Terek’in dağlık tarafına geçmek her ne kadar yasak olsa da cesur insanlar oraya yüzerek gider, her türlü hayvanı avlarlar. Buna karşılık dağlılar da geceleri Terek’te dolaşırlar (...) En çaresiz olanlar köyün yakınlarındaki üzüm bağlarında saldırı fırsatı bekleyerek iki gün geçirirler. Bu nedenle Kafkas Hattı Kazakları hançersiz eşikten dışarıya adımlarını atmaz, tarlaya tüfeksiz gitmezler: Sırtlarında tüfekleriyle otları biçer, tarlayı sürerler.”¹³⁷

Kafkasya ile bağlantılı olarak eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim Rus yazar Aleksandr İ. Polejyev’dir (1804-1838). 1829 yılında birliğiyle birlikte Kafkasya’ya giden Polejyev, Çeçenistan’da ve Dağıstan’da çarpışmalara katılır. Kafkasya’da bulunduğu üç yıl içinde **Kazak** (Kazak, 1830) şiiri de dâhil olmak üzere birkaç şiir ve poema kaleme alır.¹³⁸ Romantik üslupla yazdığı **Kazak** şiirinde Polejyev tıpkı Aksakov’un **Ural Kazak’ı** şiirinde olduğu gibi genç eşini bırakarak sefere giden, döndüğünde ise eşinin kendisini aldattığını öğrenen Kazak’ın hüznü hikâyesini okuyucuya anlatır. Eşinin sadakatsizliğine üzülse bile Kazak, eşini affetmez ve onun öldürülmesini şu satırlarla emreder:

“İki yüzlüyü öldürün – sadakatsiz o!”

¹³⁶ Kafkas Hattı Kazakları: Karadeniz Kazakları dışında Kafkasya’da yaşayan Kazaklar bir araya gelerek 1832 yılında Kafkas Hattı Kazak Ordusu’nu oluştururlar ve Rusya’nın Kuzey Kafkasya’yı ve Dağıstan’ı ele geçirmek için başlattığı Kafkas Savaşı’na katılırlar. Bu orduya katılanlar da Kafkas Hattı Kazakları olarak adlandırılırlar. Kafkas Hattı Kazak Ordusu 1860 yılında dağılır. Bkz.: Şişov, **Kazaçi voyska Rossii**, s. 67, Albert Seaton, **The Cossacks**, Berkshire, Osprey Publishing Limited, 1972, s. 18.

¹³⁷ Aleksandr A. Bestujev-Marlinskiy, **Povesti, rasskazi, oçerki, stihotvereniya, stati, pisma**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1981, s. 44-45.

¹³⁸ Aleksandr İ. Polejyev, **Stihotvereniya i poemı**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1987, s. 35-36.

(...)

Ve istavroz çıkararak Nikola'ya şunları söyledi:

“Nikola, Nikola, beni savaşta korudun,

Peki sadakatsiz bir eşten beni neden korumadın?”

Zavallı Kazak!”¹³⁹

Rus yazar Yekaterina P. Laçinova (1810-1896) da Kafkasya ile bağlantılı olarak, 1844 yılında yayımlanan **Kafkasya'da Yaramazlıklar** (Prodelki na Kavkaze) adlı eserinde Kazaklara yer verir. Yazarın Kazaklarla tanışması ise eşi Nikolay Ye. Laçinov'un yüzbaşı olarak Kafkasya'da görev yaptığı döneme (1836-1840) denk düşer. Eşiyle birlikte Kafkasya'da kaldığı dört yıl boyunca Laçinova hem Kafkas Savaşı'nı hem de Kazaklar da dâhil olmak üzere bölgede yaşayan diğer halkları (Çerkesler vd) yakından gözlemleme imkânı bulur ve burada edindiği izlenimleri de **Kafkasya'da Yaramazlıklar** adlı eserinde yansıtır. Ye. Hamar-Dabanov takma adıyla 1844 yılında Saint Peterburg'da yayımlanan ve içeriğinden dolayı tirajının neredeyse tamamı aynı yıl toplatılıp imha edilen (1844 yılından itibaren eser Rusya'da bir daha yayımlanmaz. Günümüze ise eserin sadece birkaç nüshası ulaşır. Eser, Rusya dışında ilk kez 1846 yılında Almanya'nın Leipzig kentinde Almanca olarak yayımlanır) **Kafkasya'da Yaramazlıklar** adlı eserinde yazar, Kafkasya'nın Rusya'ya katılma sürecinde yaşanan olayları gerçekçi bir biçimde konu eder. Yazarın, Kafkas Savaşı sırasında yaşanan, ama gün yüzüne çıkmayan gerçeklere yer verdiği (generallerin acımasızlığı, subayların ahlaksızlığı vd) bu eseri, o dönemde hem Rus çarını hem de Rus çarının çevresini dehşete düşürür. Bu bağlamda eserle ilgili olarak Çar I. Nikolay “Kafkasya hakkında hiçbir şey bilmiyoruz, ama bu hanımefendi gözlerimizi açıyor”, Savaş Bakanı Aleksandr İ. Çernişev ise “Bu kitap çok daha zararlı çünkü içindeki her satır doğru” değerlendirmelerinde bulunur.¹⁴⁰

İki ana bölümden oluşan **Kafkasya'da Yaramazlıklar**'da Laçinova, Kafkasya'da Ruslarla birlikte Kafkas halklarına karşı savaşan Kazaklardan yer yer söz

¹³⁹ Polejajev, **a.g.e.**, s. 111.

¹⁴⁰ Ye. Hamar-Dabanov, **Prodelki na Kavkaze**, Stavropol, Stavropolskoye knijnoye izdatelstvo, 1844, s. 5.

eder. Okuyucunun Kazaklarla tanışması ise eserin ana kahramanlarından biri olan Nikolay Petroviç Pustogorodovoy'un Kafkasya'ya seyahati ile başlar. Ana seyahat noktası olan İran'a gitmeden önce Nikolay, Kafkasya'da yüzbaşı olarak görev yapan kardeşi Aleksandr Petroviç Pustogorodovoy'u ziyaret etmek ister ve bu amaç doğrultusunda Kafkasya'ya doğru yola çıkar. Kafkasya'ya geldiğinde ise Nikolay'ın dikkatini yol boyunca nöbet tutan Kazaklar (Kafkas Hattı Kazakları) çeker. Hem çevreyi hem de Kazakları daha yakından tanımak isteyen Nikolay, orada bulunan bir köylüye hem çevre hem de Kazaklar hakkında sorular sorar ve Kazakların görevleri ile ilgili olarak da köylü, Nikolay'a şu yanıtı verir: “(...) *Geceleri Kuban'da gizli görevleri yerine getiriyorlar, devriye geziyorlar; gündüzleri de yoldan geçenlere eşlik ediyorlar, evrak taşıyorlar.*”¹⁴¹ Köylünün söz ettiği görevleri yerine getirmelerinin yanı sıra Kazaklar, iyi bir askerdir de aynı zamanda. Bu bağlamda Nikolay'ın kardeşi Aleksandr'ı ziyaret eden ve on dört yıldır Kazaklara komuta eden albayın Kazakların ne kadar iyi askerler olduğunu şu sözlerle dile getirdiği görülür: “*On dört yıldır bu Kazaklara komuta ediyorum ve tüm dünyada Kazak ordusuna benzer bir ordunun olmadığını biliyorum...*”¹⁴² Albayın Kazaklarla ilgili düşüncesine benzer bir düşünceyi Aleksandr Pustogorodovoy'a “*Nerede görev yapıyorsunuz?*”¹⁴³ diye soran subay da paylaşır. Aleksandr'ın Kafkas Hattı Kazak Ordusuna komuta ettiğini öğrendikten sonra subay Kazak Ordusu ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle ifade eder: “*Ne kadar şanlı bir ordu! Daha iyisi düşünülemez!..*”¹⁴⁴

Laçinova, eserinde Kazakların korkusuz ve cesur yönlerine de değinir. Bu bağlamda Çerkesler, Aleksandr'ın yaşadığı *stanitsaya* saldırdığında, Kazakların bir an bile tereddüt etmeden Çerkeslerin peşinden dört nala gittikleri görülür: “*Toplanma yerinde, yani kilise meydanında Kazakların dört nala koşan atlarının sesleri duyuldu.*”¹⁴⁵ Korkusuz ve cesur olmalarının yanı sıra Kazaklar eğlenceli ve neşeli insanlardır. Bu bağlamda Çerkeslerin peşinden dört nala giderken bile, Kazakların eğlenmeye vakit buldukları görülür: “(...) *Kazaklar şarkı söylüyor, içlerinden iki kişi*

¹⁴¹ Hamar-Dabanov, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁴² **A.e.**, s. 127.

¹⁴³ **A.e.**, s. 287.

¹⁴⁴ **A.y.**

¹⁴⁵ **A.e.**, s. 135.

de kamıştan yapılmış gaydayı çalıyordu. Tüm bunlar olurken birkaç kişi atından indi; Rus trepak dansını, ara sırada lezginka denilen dansı etti.”¹⁴⁶

Yazar, eserinde kültürlerarası etkileşime de yer verir. Bilindiği üzere, Kafkas Hattı Kazaklarının yaşadığı Kafkasya din, dil ve etnik gruplar açısından heterojen bir yapıya sahiptir. Bölgenin sahip olduğu bu heterojen yapı da kültürlerarası etkileşimi beraberinde getirir. Rusların ve Kafkas halklarının arasında yaşayan Kazaklar, zaman içerisinde hem Rusların hem de Kafkas halklarının yaşam tarzından, geleneklerinden ve göreneklerinden etkilenirler. Bu bağlamda kültürlerarası etkileşimi Laçinova, eserinde Kazakların evleri ve giyim kuşamları üzerinden şu satırlarla okuyucuya aktarır:

“Bozkırda veya orada yer alan stanitsaların ne bir çiti ne bir hendeği ne de bir kapısı vardı. Stanitsalar, nehir diye adlandırılan gölgeli bir derenin iki yanında sıralanıyordu. Bu stanitsaların bazılarında evler ahşaptan, bazılarında ise el değmemiş taşlardan yapılmıştı, ama Rusya’da olduğu gibi bütün evler samanla kaplıydı. (...) Kazak kadınları Rus köylüleri gibi giyiniyor, sadece bazı stanitsalarda kadınlar başlarını türban şeklinde bağlıyorlardı. Erkekler ise genellikle Çerkes kıyafetleri giyiyorlardı.”¹⁴⁷

Tüm bunların yanı sıra Laçinova, gerçekçi bir yazar olarak **Kafkasya’da Yaramazlıklar**’da Kazakların olumsuz yönlerine de değinir ve yukarıda şu ana kadar ele aldığımız eserlerden farklı olarak, yazar bu eserinde öldürülen Çerkeslerin kafalarını generalin emriyle kesen Kazaklardan söz eder. Yazar, eserinde generalin adını belirtmez. Ancak yazarın “general” olarak söz ettiği bu kişi araştırmacı Sergey Boyko’nun da belirttiği üzere, Rus general Grigoriy Hristofotoviç Zass’dan (1797-1883) başkası değildir.¹⁴⁸ 19. yüzyılda Rus-Çerkes Savaşı’nda Rus birliklerine komuta eden Zass, Çerkeslere karşı ırkçı görüşleri ve acımasız yöntemleriyle (ölen Çerkeslerin kafalarının kesilmesi vd) ün kazanır. Çerkeslerin öldürülmesini ve bilimsel deneylerde kullanılmak üzere yurtdışına gönderilmesini destekler. Bu konuyla ilgili olarak da Kafkasya üzerine birçok çalışması bulunan Rus tarihçi Valeriy D. Dzidzoyev

¹⁴⁶ Hamar-Dabanov, a.g.e., s. 140.

¹⁴⁷ A.e., s. 257.

¹⁴⁸ A.e., s. 16.

düşüncelerini şu satırlarla ifade eder: “Çar generali Zass, tarihe Çerkeslerin en acımasız ve kibirli cellatlarından biri olarak geçti.”¹⁴⁹ Laçinova, generalin Çerkeslere karşı uyguladığı acımasız yöntemlerden biri olan öldürülen Çerkeslerin kafalarının kesilmesini ve Çerkeslerin kafalarını generalin emriyle kesen Kazakları, Aleksandr Pustogorodovoy ile Kazak Alim arasında geçen diyalog aracılığıyla okuyucunun gözleri önüne serer:

“İki Kazak yaklaştı. Biri dağlı gibi kıvranıp duruyor, Çerkes dilinin seslerini ustalıkla taklit ediyordu; diğeri de Rus dilini ustalıkla çarpıtarak konuşan tercümandı.

- Merhaba Alim! Nereden geldin? diye sordu Aleksandr gülümseyerek. Kazak, Çerkes geleneklerine göre eğildi ve Çerkesceye benzer bir şeyler mırıldandı.

Gerçek bir tercüman olmayan Kazak söylenenleri şöyle tercüme etti:

- Alim, Alman siperinden, dedi.

(...)

Aleksandr, gülerek kardeşine alçak sesle şunları söyledi:

- Ne haydutlar ama! (...) bütün Almanlar bizim tüm kanadımız gibi Güçlü Siper'deler. – Sonra tekrar tercümana döndü: - Generalin sağlığı nasıl? Bugünkü işimizden memnun mu? diye sordu.

Tercüman, yüzbaşının sözlerini Alim'e iletti; Alim bir şeyler mırıldandı. Daha sonra da tercüman, Alim'in söylediklerini şu şekilde yüzbaşına tercüme etti:

(...)

- Alim, generalin yüzbaşına çok kızdığını söylüyor dedi. Öldürülen kırk kadar Çerkesin cesedini ve başını getirmedi. Kazak, kafaların kesilmesini ve eyere konulmasını emretmişti, ama bunun yerine yaralanan on beş Çerkes esir alındı. Ne yapacağım onları? Kafalarını kesmem için beni gönderdi.”¹⁵⁰

Alim ve Aleksandr arasında geçen diyalogun yanı sıra Laçinova, bu eserinde (eserin dipnotunda) öldürülen Çerkeslerin kafalarının kesilmesinin Kuban dışında yaşayan Kazaklar arasında bir gelenek haline geldiğine de değinir. Kazakların,

¹⁴⁹ Valeriy D. Dzidzoyev, “Kolonialnaya politika tsarskoy Rossii na severnom kavkaze i yiyo posledstviya. Çast 1.” (Çevrimiçi) https://iratta.com/materials/novaya/print:page,1,569-kolonialnaya_politika_carskojj_rossii_na_severnom_kavkaze_i_ee_posledstviya_chast_1.html, 16 Şubat 2023.

¹⁵⁰ Hamar-Dabanov, a.g.e., s. 141-142.

öldürülen Çerkeslerin kafalarını kesmelerinin nedenini ise alınacak fidye ile açıklar. Çerkes geleneklerine göre ölen bir kişi, kafası olmadan gömülmez. Bu nedenle de ölen kişinin akrabaları kafayı geri almak için Kazaklara fidye öder.¹⁵¹

Rus yazar Aleksandr V. Şidlovskiy (doğum ve ölüm tarihleri belli değil) de Kafkasya ile bağlantılı olarak **Greben Kazak'ı** (Grebenskiy kazak, 1831) adlı eserini yazar ve bu eserini yazarken de Lermontov gibi Puşkin'in **Kafkas Tutsağı** adlı poemasının etkisi altında kalır. Romantik üslupla kaleme aldığı **Greben Kazak'**nda Şidlovskiy, yaşadığı köyün boğucu ortamında yaşama sevinci yitiren, bu nedenle de doğup büyüdüğü toprakları terk ederek özgürlüğün hüküm sürdüğü Kafkasya'ya gelen ve burada bir Kazak genci ile evlenen Zamira'nın hikâyesini okuyucuya anlatır. Kazak genci ile Zamira'nın hikâyesine geçmeden önce ise Şidlovskiy Greben Kazaklarının kökeni ile ilgili iki varsayımın olduğunu altını çizerek. Bu varsayımlardan ilkinde göre Greben Kazaklarının kökeni Don Kazaklarına, ikinci varsayıma göre ise Zaporog Kazaklarına dayanır. Ancak Greben Kazaklarının Zaporog Kazaklarından geldiğine dair anlatılan hikâye daha bilindik olduğundan dolayı (bu hikâyeye göre Dinyeper Nehri kıyısında yaşayan Zaporog Kazakları Kafkasya'ya gelip yerleşirler) Şidlovskiy, Greben Kazaklarının kökeninin Zaporog Kazaklarına dayandığı fikrini kabul eder.¹⁵²

Eserin ilk sayfalarına bakıldığında kurgan denilen tepe biçiminde mezarlarda nöbet tutan Kazak'ın tıpkı Puşkin'in **Kafkas Tutsağı**'nda olduğu gibi uyukladığı görülür. Ancak uyuklasa bile, Puşkin'in Kazak'ından farklı olarak Şidlovskiy'in Kazak'ı kendisine yaklaşan tehlikenin (dağlının) farkındadır:

*“Cesur nöbetçi Kazak,
Başını yaya yaslayarak,
Dikkatsizce kurganın üzerinde uyukluyor.
(...)
Rüzgârın hışırtısını duyuyor,
Ve uyanmış bir el*

¹⁵¹ Hamar-Dabanov, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁵² Aleksandr Şidlovskiy, **Grebenskiy kazak**, S. Peterburg, V tipografii A. Smirdina, 1831, s. III-IV.

*Tıpkı Zaporog Kazak'ının kılıcının Lehli'ye olduğu gibi,
Dağlı için de aynı derecede ölümcül!"*¹⁵³

Şidlovskiy, eser boyunca “cesur”, “korkusuz” gibi sözcüklerle nitelendirdiği Greben Kazak'ının ise ne kılıçtan ne kementten ne de tüfekten korkmadığını belirtir.¹⁵⁴ Bu konuyla ilgili olarak da Kazakların eline esir düşen dağlı, düşüncelerini şu satırlarla dile getirir: “Onların ruhları gece, kalpleri çelik.”¹⁵⁵

19. yüzyılın ilk 30'lu yıllarının yanı sıra 1850'li ile 1870'li yıllar arasında da Kazak temasına duyulan ilgi artar. Bu ilgiyi arttıran temel sebep ise tıpkı 19. yüzyılın ilk 30'lu yıllarında olduğu gibi tarih olur. Rus toplumunu, Kırım Savaşı (1853-1856) ile birlikte vatanseverlik duygusu ve coşkusu sarar; bu duygunun ve coşkunun etkisiyle de Rus toplumu tarihe yönelir.¹⁵⁶ Tarihe gösterilen bu ilgi dışında, Kafkas Savaşı'nın (1817-1864) 1820'li ve 1830'lu yıllarda olduğu gibi 1850'li ve 1860'lı yıllarda da edebiyata Kazak temasıyla ilgili bolca materyal sunduğu görülür. Bu doğrultuda Rus yazar Lev N. Tolstoy (1828-1910) da Puşkin, Lermontov gibi isimlerin ardından Kafkasya ile bağlantılı olarak eserlerinde Kazaklara yer verme geleneğini devam ettirir. Ve Kafkasya deneyimleri ışığında kaleme aldığı **Baskın** (Nabeg, 1853), **Orman Kesimi** (Rubka lesa, 1855), **Kafkas Tutsağı** (Kavkazskiy plennik, 1872), **Kazaklar** (Kazaki, 1863), **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor** (Kak umirayut russkiye soldatı, 1912) ve **Hacı Murat** (Hacı Murat, 1912) adlı eserlerinde Kazaklara yer verir.

Tolstoy dışında 19. yüzyılın ikinci yarısında eserlerinde Kazaklara yer veren bir diğer isim ise Ukrayna doğumlu Rus yazar Daniil L. Mordovtsev'dir (1830-1905). Baba tarafından Kazak olan Mordovtsev, çocukluğunda Zaporog Kazakları ve onların seferleri ile ilgili hikâyeler dinler. Üniversite yıllarında ise tarihle, tarih bağlamında da Don Kazakları ile ilgilenir. Onlarla ilgili masalları, efsaneleri ve söylenceleri not eder. Çocukluğunda ve gençlik yıllarında edindiği bu izlenimlerin etkisiyle de konusunu 17. ve 18. yüzyıl Kazak tarihinden aldığı **Kazaklar ve Deniz** (Kazaki i more, 1859), **Çar**

¹⁵³ Şidlovskiy, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁵⁴ **A.e.**, s. 10.

¹⁵⁵ **A.e.**, s. 23.

¹⁵⁶ Gadjiyeva, **a.g.e.**, s. 32, 35.

ve **Hetman** (Tsar i hetman, 1880), **Sagaydaçnıy** (Sagaydaçnıy, 1882) gibi tarihi eserlerini yazar.¹⁵⁷

Tıpkı Mordovtsev gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı tarihi eserleri ile tanınan Grigoriy P. Danilevskiy'in (1829-1890) de çalışmalarında Kazaklara yer verdiği görülür. Eserlerinin konularını 18. ve 19. yüzyıl Rusya tarihinden alan Danilevskiy, özellikle 1860 ile 1890 yılları arasında kaleme almış olduğu eserlerinde Kazaklara yer vermiştir: **Novorrossiya'daki Kaçaklar** (Beglye v Novorossii, 1862), **İrade. Kaçaklar Geri Döndü** (Volya. Beglye vorotilis, 1863), **Tuna'daki Potyomkin** (Potemkin na Dunae, 1876), **Miroviç** (Miroviç, 1879), **Yanmış Moskova** (Sojjennaya Moskva, 1885), **Kara Yıl** (Çyornıy god, 1888) vd. **Kara Yıl** dışında adı geçen bütün eserlerinde yazarın, Kazaklara kısaca değindiği görülür. **Kara Yıl**'da ise yazar, Kazakları eserin merkezine koyar ve bir aile dramını Rusya tarihinin en önemli köylü isyanlarından biri olan Pugaçov İsyanı ile birlikte ele alır. Hem hükümete hem de topluma korku salan Pugaçov İsyanı'nı yazar, II. Katerina'nın 1774 yılında Baron Grim'e ve Voltaire'ye yazdığı mektup ve eserin kahramanları arasında geçen konuşmalar aracılığıyla okuyucuya aktarır. Yazar, II. Katerina'nın Baron Grim'e ve Voltaire'ye yazdığı mektuptan aldığı alıntıyı eserin ikinci bölümünün başına bir epigraf olarak yerleştirir ve Pugaçov'un çariçenin başına açtığı belayı ve çariçenin korkusunu bu epigraf aracılığıyla okuyucunun gözleri önüne serer: *"Bay Voltaire'in de ona hitap ettiği gibi Markiz Pugaçov başımı çok fazla belaya soktu. Timur'dan sonra insanlığı böyle yok eden kimse gelmedi."*¹⁵⁸ Eserin diğer kahramanlarının (Gleb Duganov, Gleb'in üvey abisi Aleksey Duganov vd) arasında geçen konuşmalarda olduğu gibi subayları ve soyluları öldüren, aileleri yok eden ve hakimiyet alanını günden günde genişleten Pugaçov'un Aleksey'in eşi Serafima Duganova'yı da korkuttuğu görülür. Gleb'in eşi Marya Duganova kendisine Pugaçov'u sorduğunda Serafima şu yanıtı verir: *"Ah onun hakkında konuşma. (...) Onun, kanı bozuk bir insan olduğuna dair çok fazla haber aldık! Adını ilk duyduğumuzda birkaç gece uyuyamadık. Diyelim ki bu canavarın ortaya çıktığı yerden yayıldığı alana kadar olan mesafe üç*

¹⁵⁷ Yuriy V. Lebedev, "Daniil Lukiç Mordovtsev", **D. L. Mordovtsev, soçineniya v dvuh tomah**, Tom 1, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1992, s. 5-41.

¹⁵⁸ Grigoriy P. Danilevskiy, **Soçineniya G. P. Danilevskogo (1847-1889 g.)**, Tom tretiy, S. Peterburg, Tipografiya M. M. Stasyuleviça, 1890, s. 126.

yüzden versten fazla...ama yine de korkunç!”¹⁵⁹ Eserin ilerleyen sayfalarında Pugaçov’un “canavar” sözcüğü dışında “kötü adam”, “cani”, “sahtekâr”, “soyguncu” gibi sözcüklerle de nitelendirildiği görülür.

Yukarıda ele aldığımız şair ve yazarların yanı sıra 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kazak temasına en büyük katkıyı sağlayan isimlerden biri de **Yaşayan Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü’nün** (Tolkoviy slovar jivogo velikorusskogo yazıka) yazarı Vladimir İ. Dal (1801-1872) olur. Yazarlık hayatına Kazak Luganskiy takma adıyla başlayan Dal’ın Kazaklar ile tanışması Orenburg Valiliği’ne atanan Vasiliy A. Perovskiy’in işlerini yürütmesi için kendisine teklif ettiği özel sekreterlik görevini kabul ederek Orenburg’a taşınmasıyla gerçekleşir. Olası bir Kazak isyanı 1833 yılının yaz aylarında Orenburg’da huzursuzluğa neden olduğundan Dal, Orenburg’a varır varmaz Kazak ordusunu gözlemlemek üzere Ural bölgesine göreve gönderilir. Orada kaldığı süre içerisinde Kazakların yaşamını, gelenek ve göreneklerini yakından gözlemleme imkânı bulur. Ve bu gözlemlerinin sonucu olarak da Dal, Kazaklarla ilgili düşüncelerini şu satırlarla dile getirir: *“Ural’daki bu genç halk güçlü ve kuvvetli. (...) Kazak kadınları ise tıpkı Ruslar gibi pahalı, hatta lüks sayılabilecek kıyafetler giyiyorlar.*”¹⁶⁰

Orenburg’da kaldığı süre içerisinde Ural Kazaklarının yaşam tarzından oldukça etkilenen Dal, 1840’lı yılların başında Orenburg deneyimlerini Doğalcı Okulun¹⁶¹ sanatsal özellikleriyle birleştirerek **Ural Kazak’ı** (Uralskiy Kazak, 1843) adlı denemesini kaleme alır. Ve söz konusu denemesinde yazar, denemenin ana kahramanı Markian Proklyatov’un üzerinden Ural Kazaklarının yaşamını, gelenek ve göreneklerini okuyucuya gerçekçi, ayrıntılı ve fotografik biçimde anlatır.

Denemede Ural Kazaklarının dış görünüşünü etkileyen en önemli faktörün din olduğu görülür. Örneğin, Eski İnananların dini uygulamalarını takip ettiklerinden dolayı Ural Kazakları sakal bırakırlar. Çünkü Kazaklar için sakalların kesilmesi Tanrı’nın emirlerinden birinin çiğnenmesi anlamına gelmektedir. Hatta konuyla ilgili

¹⁵⁹ Danilevskiy a.g.e., s 138.

¹⁶⁰ Mayya Besserab, **Vladimir Dal**, Moskva, Moskovskiy raboçiy, 1968, s. 94.

¹⁶¹ Rus edebiyatında Doğalcı Okul ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul, İÜ Basım ve Yayınevi, 2003.

olarak da İncil’de şu satırlara yer verilir: “*Şakaklarınızdaki saçları kısa kesmeyeceksiniz ve sakalınızın kenarlarını kesmeyeceksiniz.*”¹⁶² Eski geleneğin bir sembolü olarak gördükleri sakalı Kazaklar aynı zamanda Pirmanovna’nın da belirttiği üzere vatanları (oteçestvo) olarak da görürler.¹⁶³ Bu nedenle de sakal bırakma haklarını tıpkı vatanlarını savundukları gibi savunurlar. Bir Eski İnanan olan Markian için de durum aynıdır. Sakal onun için vatanın bir sembolüdür ve onu korumak için elinden gelen her şeyi yapar. Sakalın önemi de denemede Markian üzerinden şu sözlerle aktarılır: “*Onun için sakal kafadan daha değerlidir.*”¹⁶⁴

Dinin etkisi sadece sakal bırakmakta değil, aynı zamanda Markian’ın günlük yaşamında da kendisini gösterir. Yaşlı adam, Eski İnananların dini uygulamalarını takip ettiği için evinde şarkı söylemez, masal anlatmaz, dans etmez ve sigara içmez. Evine girerken de eşikte durup, “*Tanrı’nın oğlu İsa, merhamet et bize*”¹⁶⁵ der.

Genel bir değerlendirmeye, 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kazaklara duyulan ilginin iki dönemde arttığı görülür. Bu dönemlerden ilki 19. yüzyılın ilk 30’lu yılları, ikinci dönem ise 1850’li ile 1870’li yıllar arasındır. Her iki dönemde de Kazaklara duyulan ilgiyi arttıran temel sebep tarih olur. 19. yüzyılın ilk 30’lu yıllarında Romantizm akımının, 1850’li ile 1870’li yıllar arasında ise Kırım Savaşı’nın etkisiyle tarihe yönelme gerçekleşir.

Yukarıda ele aldığımız yazar ve şairlerin eserleri göz önünde bulundurulduğunda ise Kazaklara yaklaşımın 19. yüzyıl Rus edebiyatında genel anlamda olumlu olduğu görülür. Bu olumlu yaklaşımın oluşmasında ise 1812 Vatan Savaşı’nda Kazakların Fransızlara karşı gösterdikleri kahramanlık, cesaret ve vatanseverlik önemli rol oynamıştır.

¹⁶² Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi, New York, Watch Tower Bible and Tract Society of New York, Inc, 2019, s. 163.

¹⁶³ Nazira İ. Pirmanovna, “Kultura uralskih (yaitskih) kazakov-starooobryadtsev skvoz prizmu yazıka (na materiale uralskih govorov,” (Çevrimiçi) <https://www.science-education.ru/pdf/2015/1/1847.pdf>, 16 Eylül 2020.

¹⁶⁴ Vladimir İ. Dal, “Uralskiy kazak”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/d/dalx_w_i/text_0130.shtml, 6 Aralık 2021.

¹⁶⁵ A.y.

3. N. V. GOGOL'ÜN “TARAS BULBA” VE L. N. TOLSTOY'UN “KAZAKLAR” ADLI ESERLERİNDE KAZAKLARIN İNCELENMESİ

3.1. N. V. Gogol ve Eserlerinde Kazaklar

Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün (1809-1852) Kazaklara ilgi duymasını sağlayan iki faktör vardır. Bu faktörlerden ilki babaannesi Tatyana Semyonovna Gogol-Yanovskaya'dır (Lizogub). Kazak asıllı Tatyana Semyonova, torununa Zaporog Kazaklarından ve Gogol soyuna adını veren dedeleri Ostap Gogol'den söz eder; Zaporog Kazakları hakkında efsaneler ve söylenceler anlatır. Tüm bunların yanı sıra babaanne, torununa korkunç halk hikâyeleri anlatıp, Ukrayna halk şarkıları da söyler.¹ Gogol'ün çocukluğunda dinlediği bu efsanelerin, söylencelerin, korkunç halk hikâyelerinin ve Ukrayna halk şarkılarının izleri ise onun erken dönem eserlerinde - **Hetman, Dikanka Akşamları** ve **Mirgorod**- açıkça görülür.

İkinci faktör ise Gogol'ün tarihe duyduğu ilgidir. Baba tarafından Kazak olan ve Kazaklardan her zaman çok etkilenen Gogol, 1831-1835 yılları arasında Yurtsever Enstitüsünde tarih dersleri verdiği sırada Romantizm akımının da etkisiyle Küçük Rusya (Ukrayna) Kazaklarının tarihini yazmaya karar verir. Bu bağlamda arşivleri ve vakanüvislerin çalışmalarını inceler. Ancak geçmişi öğrenmek için resmî belgeleri incelemeyi sıkıcı bulan Gogol, hayalini kurduğu Küçük Rusya Kazaklarının tarihini tamamlamayı başaramaz. Bunun yerine 1832 yılında **Küçük Rusya'nın Oluşumuna Bir Bakış** (Vzglyad na sostavleniye malorossii) adlı bir makale kaleme alır. Bu makalesinde yazar, Kazakların ortaya çıkışını 13. yüzyılın sonu olmasa bile, 14. yüzyılın başına kadar götürür ve Kazakların ortaya çıkmasında coğrafi şartların önemli rol oynadığını belirtir. Gogol aynı zamanda coğrafyanın Kazakların yaşam tarzını ve karakterini de etkilediğinin altını çizer. Bu bağlamda da uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşayan Kazakların özgürlüklerine düşkün olduklarına vurgu yapar. Farklı milletlerden gelen ve sınırlarda ikamet eden Kazakların dinlerinin ve dillerinin de Küçük Rusya'da yaşayanlarınkine benzediğine dair kanıtlar olduğuna dikkat çeken

¹ Nikolay L. Stepanov, **Gogol. Jzn zameçatelnih lyudey**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM “Molodaya gvardiya”, 1961, s. 10.

Gogol, makalesinin geri kalanında Zaporog Kazaklarına dair bilgiler vermeye devam eder.²

Makalede yazarın dikkat çektiği noktalardan bir diğeri ise Kazakların sahip oldukları zıtlıklardır. Tıpkı Ruslar gibi Avrupa ve Asya kültürü arasında sıkışıp kalan Kazaklarla ilgili olarak yazar şu değerlendirmelerde bulunur:

“Ve böylece yerleşim yeri ve inanç olarak Avrupa’ya ait olan fakat yaşam tarzı, gelenekleri ve kıyafetleri Asya’ya ait olan bir halk ortaya çıktı. Dünyanın iki zıt parçasının, iki farklı unsurunun tuhaf bir biçimde çarpıştığı bir halk: Avrupa ihtiyatı ve Asya dikkatsizliği, yüreklilik ve kurnazlık, güçlü eylem ve en büyük tembellik ve memnuniyet, gelişme ve mükemmelleşme hevesi – ve aynı zamanda herhangi bir mükemmelliği küçümseme arzusu...”³

Ukraynalı yazar ve eleştirmen Panteleymon O. Kuliş’in “kazakomaniya”,⁴ diğeri bir ifadeyle Kazaklara düşkün kişi olarak adlandırdığı Gogol, yukarıda ele aldığımız makalesi dışında erken dönem sanatında Kazakları, Ukrayna ve Ukrayna tarihi ile birlikte ele almaya devam eder. Bu bağlamda Gogol’ün erken dönem sanatında Kazaklara yer verdiği ilk edebi eseri **Hetman**’dır. Dört bölümden oluşan tamamlanmamış bu tarihi romanında* yazar Zaporog Kazaklarının Lehlere karşı verdiği mücadeleyi konu alır. Eserin **Tarihi Romandan Bir Bölüm** (Glava iz istoričeskogo romana) başlığını taşıyan bölümü 1831 yılında **Severnaya Pçela** (Kuzey Arısı) dergisinde yayımlanır. **Kanlı Banduracı** (Krovavnyy bandurist) başlığını taşıyan bölüm 1834 yılında **Okuma Kütüphanesi** (Biblioteka dlya çteniya) dergisinde, **Bitmemiş Öyküden Birkaç Bölüm** (Neskolko glav iz neokonçennoy povesti) ile **Albayı Görmem Gerekıyor** (Mne nujno videt polkovnika) başlıklarını taşıyan bölümler ise Gogol’ün on ciltten oluşan derleme eserlerinin beşinci cildinde

² Nikolay V. Gogol, **Stati, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 8, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1952, s. 40-49.

³ **A.e.**, s. 49.

***Taras Bulba**’yı yazma fikrinin ortaya çıkması üzerine Gogol, **Hetman** üzerinde çalışmayı bırakır ve söz konusu eserin konusunu geliştirerek **Taras Bulba**’da kullanır.

⁴ Akt. Leyla İ. Gadjiyeva, *Mir kazaçestva v izobraženii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo*, Moskva, **Moskovskiy gosudarstvennyy humanitarniy universitet im. M. A. Şolokogo**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 42.

yazarın ölümünden sonra yayımlanır.⁵ Ancak esere bakıldığında bölümlerin yayımlanma tarihine göre sıralanmadığı görülür. **Hetman**'da bölümlerin sıralanışı şu şekildedir: **Bitmemiş Öyküden Birkaç Bölüm, Kanlı Banduracı, Tarihi Romandan Bir Bölüm ve Albayı Görmem Gerekıyor**. Yazar, bu eserinde tarihi olayları kronolojik sıraya göre anlatmaz. Çünkü Rus araştırmacı Leyla İ. Gadjiyeva'nın da belirttiği üzere, Gogol tarihi gerçeklerle değil, geçmişin ruhuyla ilgilenir.⁶

Bitmemiş Öyküden Birkaç Bölüm'ün ilk sayfalarında yazar, Paskalya arifesinde kilisede toplanan Kazakları Matsapura'nın deyişiyle "dışarıdan bir gözlemci"⁷ gibi aktarır ve bu doğrultuda yazar, "17. yüzyılın resmini"⁸ hayal etmeye davet eder okuyucuyu. Kazaklara duyduğu hayranlığını gizlemeyen yazar, Kazaklardan ise şu satırlarla söz eder eserinde:

*"Cesur, ince, keskin hatlara sahip yüzleri, tıraşlı kafaları, göğüslerine düşen bıyıkları, geniş omuzları, atletik vücutları, her birinin kuşaklarına sıkıştırdıkları tabanca ve kılıçlar Kazakların hangi çağda bir araya geldiklerini gösteriyordu. Rahatsız olmadan kafalardan oluşan bu denize bakmak tuhaftı. İzleyicileri bir saygı duygusu sardı. Burada toplanan her şeyin bir karakteri ve iradesi vardı."*⁹

Kazakların cesareti ve dış görünüşü dışında Gogol, eserin aynı bölümünde direğe asılan Yahudi aracılığıyla Kazakların acımasız yönünü de okuyucuya gösterir. Eserin tarihsel olarak arka planına bakıldığında (**Bitmemiş Öyküden Birkaç Bölüm**'de olaylar 1645 yılının Nisan ayında geçer), 17. yüzyılda Ukrayna topraklarının Polonya tarafından hem sömürüldüğü hem de Katolikleştirmeye ve

⁵ Paul A. Karpuk, "Gogol's Unfinished Historical Novel "The Hetman", **The Slavic and East European Journal**, Vol. 35, № 1, Spring 1991, s. 36-55.

⁶ Gadjiyeva, "**İstoričeskiye realii i sudbi kazačestva v hudožestvennom prostranstve "Večerov na hutore bliz Dikanki"**", (Çevrimiçi) <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-realii-i-sudby-kazačestva-v-hudožestvennom-prostranstve-večerov-na-hutore-bliz-dikanki-n-gogolya/viewer>, 25 Ekim 2022.

⁷ Valentina İ. Matsapura, "**Nezaveršennyy roman Gogolya "Getman": Osobennosti poetiki, problema konteksta"**", (Çevrimiçi) <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27840/03-Matsapura.pdf?sequence=1>, 17 Eylül 2022.

⁸ Gogol, **Povesti, Polnoye sobraniye sočineniy**, Tom 3, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1938, s. 277.

⁹ A.y.

serfleştirilmeye çalışıldığı görülür. Bu bağlamda da Gogol, eserine vergisini ödemediği için yaşlı Kazak'ın elinden Paskalya yumurtalarını ve koçunu alan üç Yahudi'yi yerleştirir. Yahudilerin bu davranışı Kazakları çok sinirlendirir. Yazarın “cesur, güçlü ve gerçek bir şövalye” sözcükleriyle betimlediği eserin ana kahramanlarından Stepan Ostranitsa, Kazaklar ile Yahudiler arasındaki gergin ortamı sakinleştirir. Ancak Matsapura'nın deyişiyle “göze göz dişe diş”¹⁰ ilkesiyle hareket eden Kazaklar Yahudilerin bu davranışını cezasız bırakmaz ve Ostranitsa'nın Kazakların elinden kurtardığı Yahudi'yi baş aşağı direğe asarlar.

Çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız üzere, Kazaklar erken yaşlardan itibaren iyi bir savaşçı olmak için yetiştirilirler. Ve bu doğrultuda Kazaklar, Kazak yaşamının bir parçası olarak hayatlarının büyük bir kısmını ya savaşlarda ya da seferlerde geçirirler. Zorlu yaşam şartları, özellikle Kazaklığın erken döneminde Kazakların aile kurmasını zorlaştırır. Bu nedenle Ostranitsa sevdiği kız Galya ile birlikte Ukrayna'yı terk etmek istese de kendisini bekleyen geleceğin farkında olan Galya, Ostranitsa'ya şöyle der: *“Sen, o değilsin, sen bir Kazaksın. Sana bir at, bir koşum takımı ve bozkır verdiklerinde başka bir şey düşünmene gerek kalmayacak. Bir Kazak olsaydım, pipo içseydim, ata binseydim, ben de senin gibi düşünürdüm.”*¹¹

Gogol'ün erken dönem sanatında Kazaklara yer verdiği bir diğer eseri ise **Dikanka Akşamları**'dır. Yazarın Romantizm akımının etkisiyle kaleme aldığı; folklorik, fantastik ve gerçekçi öğeler içeren **Dikanka Akşamları** adlı eseri farklı zamanlarda yazılan iki bölümden oluşur. 1831 yılının Eylül ayında yayımlanan eserin ilk bölümünde bir önsöz ve dört öykü yer alır. Bu öyküler sırasıyla **Soroçinets Panayırı** (Soroçinskaya yarmarka), **İvan Kupala Arifesi Akşamı** (Veçer nakanune İvana Kupala), **Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız** (Mayskaya noç, ili utoplennitsa) ve **Kaybolan Yazı**'dır (Propavşaya gromata). Eserin 1832 yılının Mart ayında yayımlanan ikinci bölümünde ise tıpkı ilk bölümünde olduğu gibi bir önsöz ve dört öykü yer alır. Bu öyküler de sırasıyla **Noel Gecesi** (Noç pered rojdestvom),

¹⁰ Matsapura, “Nezaversenny roman Gogolya “Getman”: Osobennosti poetiki, problema konteksta”, (Çevrimiçi) <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27840/03-Matsapura.pdf?sequence=1>, 17 Eylül 2022.

¹¹ Gogol, **Povesti**, s. 289.

Korkunç İntikam (Strašnaya mest), **İvan Fyodoroviç Şponka ve Teyzesi** (İvan Fyodoroviç Şponka i ego tyotuška) ve **Büyülü Yer**'dir (Zakoldovannoye mesto).

Değişik olayların, konuların ve zamanların ele alındığı öykülerin hepsi birbirinden farklı ve birbirinden bağımsızdır. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen eserde herhangi bir kopukluk yoktur. İçsel edebi bütünlüğün sağlandığı eserde iki bölüm bir araya gelerek bir kitap oluşturur. İki bölümün bütünlüğünü de ihtiyar arı bakıcı Rudıy Panko'nun anlattığı iki önsöz sağlar.¹² Öyküleri birbirine bağlayan bir halka görevi üstlenen bu iki önsöz aynı zamanda Sovyet edebiyat eleştirmeni Semyon İ. Maşinskiy'in de belirttiği üzere, Gogol'ün estetik görüşlerinin ve arayışlarının anlaşılmasına da yardımcı olur.¹³

Dikanka Akşamları'nın konusunu Ukrayna köylülerinin (**Soroçinets Panayırı, İvan Kupala Arifesi Akşamı, Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız, Büyülü Yer**), Kazakların (**Kaybolan Yazı, Noel Gecesi, Korkunç İntikam**) ve küçük taşra çiftçilerinin (**İvan Fyodoroviç Şponka ve Teyzesi**) yaşamları, inançları, gelenek ve görenekleri oluşturur. Gogol üzerine çalışmaları bulunan Türkan Olcay'ın da belirttiği üzere, Rus edebiyatında ilk defa halk yaşamını doğal ve şiirsel biçimde anlatan bu eser¹⁴ yayımlandığı dönemde edebiyat çevrelerinde büyük bir coşkuyla karşılanır. Yazarına büyük ün kazandıran bu eserle ilgili olarak da Rus edebiyat eleştirmeni Nikolay İ. Nadejdin “edebiyatımızın en hoş olayı”¹⁵ değerlendirmesinde bulunur. Gogol'den **Dikanka Akşamları**'nın bir kopyasını alan Rus şair Yevgeniy A. Baratinskiy (1800-1844) ise 1832 yılının Nisan ayında eser ile ilgili olarak edebiyat eleştirmeni ve filozof İvan V. Kireyevskiy'e (1806-1856) şu satırları yazar: *“Yanovskiy'e hediyesi için minnettirim. Onunla tanışmayı çok isterdim. Henüz böyle neşeli bir yazarımız olmadı, kuzeyimizde bu durum çok nadirdir. Yanovskiy, yetenekli bir kişi. Hecesi canlı, orijinal, renklerle dolu ve çoğu zaman da zevkli.”*¹⁶

¹² Türkan Olcay, Rus Edebiyatında Romantizm, Gogol ve Dikanka Akşamları Yapıtı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 1997, s. 31-32.

¹³ Semyon İ. Maşinskiy, **Hudojestvenniy mir Gogolya**, Moskva, Prosveşçeniye, 1979, s. 62.

¹⁴ Olcay, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁵ Nikolay İ. Nadejdin, **Literaturnaya kritika. Estetika**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1972, s. 280.

¹⁶ Akt. Dmitriy İ. Pisarev, **“İvan i Pyotr Kireyevskiye. Materialı k biografiyam”**, (Çevrimiçi) <https://fenzin.org/online/565862/6>, 13 Eylül 2021.

Dikanka Akşamları'nın ilk bölümünün ilk öyküsü olan, olayların 19. yüzyılda geçtiği, genç Gritsko'nun Güzel Paraska'ya olan aşkını anlattığı **Soroçinets Panayarı**'nda Gogol Kazaklara yaşlı Solopiy Çerevik'in çekingen ve şüpheli kişiliğe sahip arkadaşı Kazak Tsıbul dışında yer vermez.

Olayların 17. yüzyılda geçtiği **İvan Kupala Arifesi Akşamı**'nda Gogol tıpkı **Soroçinets Panayarı**'nda olduğu gibi aşkı konu alır ve okuyucuya kimsesiz Petro'nun, köyün eski haydutlarından Korj'un kızı Pidorka'ya olan aşkını anlatır. **Soroçinets Panayarı**'ndan farklı olarak Petro ve Pidorka'nın aşkı karşılıklıdır. Yazar, bu öyküsünde Zaporog Seçi'ne ve Kazaklara anlatıcı Foma Grigoryeviç aracılığıyla değinir. Eski zamanları hatırlayan Foma Grigoryeviç, Zaporog Seçi'ndeki yaşamı (yazar, bu öyküsünde Zaporog Seçi'nin adını direkt olarak söylemez) şu satırlarla okuyucunun gözleri önüne serer:

“Yoksul olmasına o kadar yoksul sayılmazlardı aslında, çünkü o zamanlar hemen hemen herkes haydutluk yapar ve yabancı topraklardan bolca ganimet getirirdi. (...) düzgün bir evde yaşamayı ise gereksiz görürlerdi. O zamanlar her millettten haydut dolaşırdı buralarda: Kırımlılar, Lehler, Litvanyalılar! Bazen öyle oluyordu ki, toplu halde dolaşıyor ve kendi milletlerinden gelenleri soyuyorlardı.”¹⁷

Zaporog Seçi'nin adını direkt olarak söylemeden anlatıcı Zaporog Seçi'ne öykünün ilerleyen satırlarında Petro'nun babasının Zaporojye'de olduğunu söyleyerek bir kez daha değinir:

“(...) dedemin teyzesi bunu bilmek istemedi, var gücüyle onun akrabalarının olduğunu savunuyordu. Halbuki zavallı Petro'nun, bizim geçen yılın karına ihtiyacımız olduğu kadar ihtiyacı vardı akrabaya. Dedemin teyzesi, Petro'nun babasının hâlâ Zaporojye'de olduğunu, Türklerin eline esir düştüğünü, daha sonra da harem ağası kılığında girerek kaçtığını söylüyordu.”¹⁸

¹⁷ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 1, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1940, s. 139.

¹⁸ **A.e.**, s. 140.

Anlatıcı, isim vermeden Zaporog Seç'i'ne değinmesinin yanı sıra iki farklı Kazak yaşamını da okuyucunun gözleri önüne serer. Bir yandan tarımla uğraşan diğer yandan da sefere giden Kazakları şu satırlarla betimler okuyucuya: *“Bütün yaz böyle geçti. Birçok Kazak ekinleri biçti, diğerlerinden daha gözü pek birçok Kazak ise sefere gitti.”*¹⁹

Gogol, olayların 18. yüzyılda geçtiği **Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız**'da da yukarıda ele aldığımız iki öyküde olduğu gibi aşkı konu alır ve okuyucuya birbirini seven genç Kazak Levko ile güzel Ganna'nın hikâyesini anlatır. Tıpkı Petro ve Pidorka gibi Levko ve Ganna'nın aşkı da karşılıklıdır. Bu öyküsünde yazar, yukarıda ele aldığımız diğer öykülerinden farklı olarak, Kazakların refakatçi yönüne değinir ve Kazakların refakatçi yönünü de **Golova** (Başkan) adlı bölümde köy başkanı Evtuh Makogenko (Levko'nun babası) aracılığıyla okuyucuya yansıtır. Gogol, Kazakların tarihinde önemli rol oynayan Çariçe II. Katerina'nın Kırım yolculuğuna refakat eden köy başkanını şu satırlarla betimler: *“Eskiden, çok eskiden (...) yüce çariçemiz Katerina'nın Kırım yolculuğuna refakatçi olarak seçilmişti o.”*²⁰

Kazakların refakatçi yönünün yanı sıra yazar bu öyküsünde Kazakların korkusuzluğuna da değinir. Köy başkanı, aşkını Ganna'ya ilan ederken oğlu duyar. Bu duruma çok şaşırın Levko, Kazak delikanlılarını toplayarak babasına iyi bir ders vermek ister. Kazakların hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmadıkları ise Kazak delikanlısı üzerinden şu satırlarla okuyucuya aktarılır:

“- Bugün başkanı güzelce deli etmeye var mısınız?”

“- Başkanı mı dedin?”

“- Evet başkan! Gerçekten ne yaptığını sanıyor o? Bizi hetmanmış gibi yönetiyor. Bizi sadece itip kalkmakla kalmıyor, aynı zamanda bizlere kendi kölesiymişiz gibi davranıyor, kızlarımıza asılıyor. Bana sorarsan, köyde başkanın asılmadığı tek bir kız bile yok.”

“- Doğru, çok doğru” diye bağırdı gençler tek bir sesle.

¹⁹ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 149.

²⁰ **A.e.**, s. 161.

“- Biz neyiz çocuklar, uşak mıyız? Biz de onunla aynı soydan değil miyiz? Tanrı’ya şükür, hür Kazaklarız! Ona, hür Kazaklar olduğumuzu gösterelim çocuklar!”²¹

Gogol’ün bu öyküsünü şu ana kadar ele aldığımız diğer öykülerinden ayıran en önemli özellik, Olcay’ın da vurguladığı gibi özgürlük ögesidir.²² Çalışmamızın ilk bölümünde de söz ettiğimiz üzere, her türlü baskıdan ve zorbalıktan kaçarak bir araya gelen Kazaklar özgürlüklerine düşkünlüdürler. Bu bağlamda yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, kendini hür Kazak olarak gören delikanlı diğer Kazak delikanlılarıyla birlikte insanlara köle gibi davranan ve genç kızlara asılan başkan delirtmeye hazırdır. Bu da bizlere Olcay’ın da altını çizdiği gibi Kazakların baskıya ve zorbalığa karşı duydukları nefreti göstermektedir.²³

İlk bölümün son öyküsü olan **Kaybolan Yazı**’da ise olaylar 18. yüzyılda, Kazak Hetmanlığı’nın son yıllarında geçer. Kazak Hetmanı’nın Çariçe’ye yazdığı yazıyı götürmesi için görevlendirdiği bir Kazak’ın başından geçen olayları anlattığı bu öyküsünde yazar tıpkı **Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız**’da olduğu gibi Kazakların korkusuzluğuna değinir. Hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmayan Kazakların korkusuzluğu öyküde, Çariçe’ye yazıyı götürecek Kazak’ın kaldığı hanın sahibinin sözleri üzerinden okuyucuya aktarılır. Şeytanın çaldığı yazıyı bulması için Kazak’a yardım eden hancı şeytanla karşılaşmaktan korkmayan Kazak’a şöyle der: *“Bir Kazak olduğunu gözlerinde görebiliyorum. Korkmazsın sen.”²⁴* Kendisine verilen görevi hakkıyla yerine getirmek isteyen, “korku bilmez takımından” olan Kazak fazla düşünmeden cehenneme gider. Orada cadı ve şeytanlarla karşılaşan Kazak onlara da korkusuzca şöyle bağırır: *“Siz, zalimler, benimle alay mı ediyorsunuz? Hemen şimdi Kazak şapkamı geri vermezseniz, Katolik olayım, sizin o domuz suratlarınızı enselerinize çevirmezsem!”²⁵*

²¹ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 163-164.

²² Olcay, **a.g.e.**, s. 54.

²³ **A.y.**

²⁴ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 185.

²⁵ **A.e.**, s. 188.

Kazakların korkusuzluğunun yanı sıra yazar bu öyküsünde Kazakların dış görünüşüne ve Kazakların özgür ruhlarını yansıtan dans ve şarkılara da değinir. Bu bağlamda Çariçe'ye yazıyı götüren Kazak'ın yolda karşıladığı Zaporog Kazak'ını şu satırlarla betimler öyküsünde:

“Daha yirmi adım atmadan karşısına Zaporog Kazak'ı çıktı. İşi gücü olmadığı yüzünden belliydi! Kıpkırmızı şalvarı, lacivert jupanı, parlak renkli kuşağı, yanda sarkan kılıcı ve topuğa kadar uzanan bakır zincire bağlı piposuyla tam bir Zaporog Kazak'ıydı! Ah Kazaklar! Şöyle bir durdu, gerindi, eliyle bıyığını sıvazladı, topuklarını birbirine vurdu ve oynamaya başladı! Hem de ne oynama: Ayakları sanki bir kadının elindeki eğirtmeç gibi dans ediyor, eliyle banduranın tellerini çekip bırakıyor, iki yana çömelerek dans ediyor ve şarkı söylüyordu...”²⁶

Yazar, öyküsünde Kazakların Ruslara ve Lehlere yaklaşımlarını da gözler önüne serer. Çalışmamızın ilk bölümünde de söz ettiğimiz üzere, 1686 yılından itibaren Zaporog Kazaklarının topraklarının kontrolünün Rusların eline geçmesi Kazakları memnun etmez. Bu yüzden de Kazaklar Ruslara karşı olumsuz tavır takınırlar. Bu bağlamda yazıyı bulmak için handa bulunan kişilere akıl danışmaya giden Kazak'a bazılarının şu yanıtı verdiği görülür: “Şeytan ya da Ruslar bir şey çaldı mı onun üzerine bir bardak soğuk su iç artık.”²⁷ Alıntıda da görüldüğü üzere, Kazakların gözünde Ruslar şeytanla bir tutulmaktadır. Yazıyı bulması için kendisine yardım eden hancının tavsiyesini dinleyen Kazak cehenneme gitmek üzere yola çıkar. Ancak Kazak, yolda çeşitli engellerle karşılaşır. Derenin karşı kıyısında sönecek gibi olan, daha sonra yeniden canlanan bir ateş görür. Yanıp sönen bu ateşin deredeki yansımaları da Foma Grigoryeviç'in anlatımıyla “Kazak pençesindeki bir Leh soylusuna”²⁸ benzetilir. Çünkü çalışmamızın ilk bölümünde de ele aldığımız üzere Lehlerin dini, siyasi, ekonomik ve kültürel baskılarına maruz kalan Kazaklar Lehleri sevmezler. Söz konusu baskılara boyun eğmemek için Kazaklar Lehlerle mücadele ederler.

²⁶ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 182-183.

²⁷ **A.e.**, s. 185.

²⁸ **A.e.**, s. 186-187.

Kitabın ikinci bölümü ise **Noel Gecesi** ile başlar. Olayların 18. yüzyılın ikinci yarısında bir Noel arifesi sırasında geçtiği bu öyküsünde yazar, demirci Vakula'nın, Kazak Çub'un güzel kızı Oksana'ya olan aşkını anlatır. Yukarıda ele aldığımız öykülerinden farklı olarak, yazar **Noel Gecesi**'nde Kazaklara, onların yaşamına ve tarihine daha geniş yer ayırır. Gogol, eski bir Kazak askeri olan ve büyücü olduğuna inanılan Patsyuk üzerinden Kazakların yaşamını okuyucunun gözleri önüne serer. Kendilerini savaşı olarak gördüklerinden dolayı Kazaklar çalışmayı sevmezler. Yemek yiyerek, içki içerek ve uyuyarak hayatlarını geçirirler. Zaporozje'den neden geldiği bilinmeyen, on, belki de on beş yıldır Dikanka'da yaşayan tembel Patsyuk da tıpkı bir Zaporog Kazak'ı gibi yemeyi, içmeyi ve uyumayı çok sever. Ancak grotesk bir karakter olarak niteleyebileceğimiz Patsyuk, alışılmışın dışında çok yemek yer ve çok içki içer. Bu bağlamda Patsyuk şu satırlarla anlatılır öyküde: *“Hiç çalışmıyor, günün dörtte üçünü uyuyarak geçiriyor, altı orakçının yiyeceğini bir oturuşta yiyor, bir dikişte neredeyse bütün kovayı içiyordu.”*²⁹

Kazaklar kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gördüklerinden, Ortodoksluk inancına uygun biçimde yaşamaya çalışırlar. Bu bağlamda Vakula öyküde Ortodoksluk inancına en uygun yaşayan kişi olarak karşımıza çıkar. Dinine bağlı bir demirci olan Vakula, kısa bir süreliğine de olsa yolunu şaşırp, çariçenin potinlerini almak için kendisine yardım edeceğini umduğu şeytanın nerede olduğunu öğrenmek adına Patsyuk'un yanına gitse bile, yaptığı yanlışları hemen anlar. Büyük bir günah işlediğinin farkına varan demirci, Patsyuk'un yanından koşarak uzaklaşır. Vakula'nın dini inancının gücünü sorgulayan ikinci olay ise sırtında taşıdığı çuvaldan çıkan şeytanın para ve Oksana'nın kendilerinin olacağı vaadiyle demirciyi kandırmaya çalışmasıdır. Demirci ilk başta şeytanın teklifini kabul eder. Kötü ruhun cehennemden kovulması resmini betimlediği için Vakula'ya hâlâ kızgın olan şeytan, demirciyi eline düşürdüğüne çok sevinir. Ancak şeytanın sevinci uzun sürmez. Vakula, *“iyi insanları ve dini bütün Hristiyanları kötü yola çekmek neymiş göstereceğim ben sana”*³⁰ diyerek cebinden çıkardığı haçla şeytanı bir kuzu gibi uysallaştırır. Ata biner gibi şeytanın sırtına binen Vakula, çariçenin potinlerini almak

²⁹ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 222.

³⁰ **A.e.**, s. 225.

için şeytanla birlikte Peterburg’a, çarichenin sarayına gider. Alıntıdan da anlaşıldığı üzere, şeytan insana zarar vermeye çalışsa bile bunu başaramaz. Böylece Maşinskiy’in de altını çizdiği üzere insana, halka ve halkın gücüne inanan, iyiliğin kötülüğe karşı zaferinden ilham alan Gogol,³¹ **Noel Gecesi** ile birlikte insanın kötü ruh üzerindeki üstünlüğünü okuyucuya göstermiş olur.

Gogol, yukarıda ele aldığımız öykülerinden farklı olarak, **Noel Gecesi**’nde coşkulu bir ortama sahip Dikanka’nın karşısına Kazak dünyasına son derece yabancı ve uzak bir dünya olan Peterburg’u ve saray ortamını koyar. Öyküde Dikanka’da coşkuyla ve tüm gelenekleriyle kutlanan bir Noel bayramını tasvir eder. Noel geceleri Ukrayna’da pencereler altında çoğunlukla İsa’nın doğumunu anlatan *kalyadka* denilen şarkılar söylenerek kutlanır. Aynı zamanda Noel kutlamalarına gençlerin şakalaşmaları, kar topu atmaları ve dansları da eşlik eder. Bu bağlamda eğlenceli, neşeli ve coşkulu ortam öyküde şu satırlarla betimlenir:

“Şarkılar ve bağrısmalar daha çok çınlatıyordu sokakları. Komşu köylerden gelen gençlerle kalabalık daha da artmıştı. Delikanlılar şakalaşıyor, gönüllerince eğleniyorlardı. Kolyadkaların arasından sık sık, hemen oracıkta genç Kazaklardan birinin uydurduğu neşeli bir şarkı duyuluyordu. (...) Dört bir yandan gelen delikanlılar bir köşe başında bir kız grubunun çevresini sardılar: Bağırış çağırış, gürültü, birbirine kar topu atanlar.”³²

Dikanka Akşamları’nda ilk kez karşımıza çıkan Peterburg ise Dikanka’dan oldukça farklıdır. Bu bağlamda Vakula’nın algılamasıyla Peterburg şöyle betimlenir öyküde:

“(...) birdenbire önünde ıslıl ıslıl Peterburg’u gördü. (...) Aman Tanrım! Gürültü, patırtı, ışıklar; dört katlı apartmanlar sokağın iki yanında sıralanıyordu; nal ve tekerlek sesleri gök gürültüsüyle yankılanıyordu; her adım başında yerden evler yükseliyordu; köprüler sallanıyordu; kupa arabaları uçarcasına gidiyordu; arabacılar çığlık çığlığa bağırıyordu; kar her yerden gelen binlerce kızığın altında ıslık çalıyordu; yayalar kandillerle

³¹ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 59.

³² Gogol, **Gants Kyuhelgarten: Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 220.

aydınlatılmış evlerinin diplerine çekiliyor, evlerin duvarlarına düşen kocaman gölgeleri su borularına ve çatılara kadar uzuyordu.”³³

İlk kez gördüğü bu ortam Vakula’ya oldukça uzak ve yabancısıdır. Bu nedenle Vakula ne yapacağını, ne düşüneceğini, nasıl davranacağını bilmeden şaşkın şaşkın etrafına bakar ve Peterburg ile ilgili düşüncelerini şu satırlarla aktarmaya devam eder: *“Oldukça soylu bir bölge (...) Söyleyecek bir şey yok, evler kocaman (...) Birçok evde altın varaklı harflerle yazılı göz alıcı yazılar var. Söyleyecek bir şey yok, her şey çok güzel burada!”*³⁴ Vakula’yı şaşırtan bir başka unsur ise kentin ışıklarıdır. Bu bağlamda Peterburg’un aydınlığını Dikanka’nın aydınlığıyla karşılaştıran genç adam şöyle der: *“Aman Tanrım, bu ne ışık!... Bizim orada gündüzleri bile bu kadar aydınlık olmaz.”*³⁵

Peterburg’un yanı sıra Vakula saray ortamıyla da ilk kez Peterburg’a geldiğinde tanışır. Dikanka’nın neşeli, eğlenceli ve lirik ortamından oldukça farklı olan saray ortamında Maşinskiy’in görüşüyle dalkavukluk, menfaatçilik, kurnazlık ve kibir hüküm sürer.³⁶

Saraya Zaporog Kazakları ile birlikte gelen Vakula’nın sarayda karşılaştığı ilk kişi ise soylu bir aileden gelen ve Çariçe II. Katerina’nın gözdelerinden biri olan Grigoriy Potyomkin olur. Yeteneği sayesinde önemli görevlere gelen Potyomkin, aynı zamanda Zaporog Seçi’nin yıkılmasında da görev alır. Ancak Potyomkin Rusya’nın güney sınırlarını koruyan Kazakların ne kadar önemli bir görev üstlendiğini anlar. Bunun üzerine geride kalan Zaporog Kazaklarından 1783 yılında Karadeniz Kazak Ordusu’nu oluşturur ve 1790 yılında da söz konusu ordunun hetmanı olur. Vakula’nın ilk başta Çar sandığı Potyomkin, öyküde şu satırlarla anlatılır:

“Salonda üniformalı altın sırmalı birkaç general vardı. Zaporog Kazakları dört bir yana selam verdikten sonra bir köşeye toplandılar. Bir dakika sonra salona hetman üniforması ve sarı çizme giymiş, çok uzun boylu, iri yapılı bir

³³ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 232.

³⁴ **A.e.**, s. 234.

³⁵ **A.y.**

³⁶ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 63.

adam girdi. Saçları dağınık, bir gözü hafif şaşığı. Yüzünde ise kibirli bir ifade vardı. Hareketlerinden emir vermeye alışık bir insan olduğu anlaşılıyordu.”³⁷

Potyomkin’in yanı sıra yazar bu öyküsünde Çariçe II. Katerina’dan, onun Kazaklara ve Vakula’ya yaklaşımından da söz eder. Ve Vakula’nın algılamasıyla da Çariçe şu satırlarla betimlenir öyküde: *“O sırada demirci başını kaldırmaya cesaret etti ve önünde kısa boylu, biraz şişman, yüzü pudralı, mavi gözlü, sadece hükmeden kadınlarda görülebilecek görkemli gülümsemesiyle her şeyi fethedebilecek bir kadın gördü.”³⁸* Çariçe’nin kendisiyle konuşmak için saraya gelen Zaporog Kazaklarına karşı davranışı ise arkadaşçadır. Hatta Kazaklara, onların gelenekleri ve yaşam tarzı hakkında sorular da sorar. Kazaklara *“duyduğuma göre sizin Seç’tekiler hiç evlenmiyormuş”³⁹* diye sorduğunda Kazaklardan birinin Çariçe’ye verdiği yanıt şu olur:

“Amma da yaptın anacığım! Sende bilirsin ki erkekler kadınsız yaşayamaz. (...) Bizler keşiş değiliz. Günahkâr insanlarız. Tüm dürüst Hristiyanlar gibi bizler de haram şeylere düşkünüz. Çoğu Kazak’ın karısı vardır. Sadece karılarımızı seçe sokmayız. Bazılarının karısı Lehistan’dan, bazılarının Ukrayna’dan, bazılarının ise Türk illerindendir.”⁴⁰

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, Kazaklar Çariçe’ye son derece doğal davranırlar ve Çariçe’ye “siz” yerine “sen” diye hitap ederler. Çariçe’ye karşı itaatkâr davranmayan Kazaklar, Kazak ordusuyla ilgili değişikliklerin nedenini ise Çariçe’ye rahatlıkla sorarlar.

“Bağışla anacığım! Sadık halkını neden yok ediyorsun? Seni ne kızdırdı? Pis Tatarların elini mi sıktık? Türklerle herhangi bir konuda antlaşma mı yaptık? Eylemlerimizle ve düşüncelerimizle sana ihanet mi ettik? Nedendir öfken? Önce her yerde bize karşı kaleler inşa ettirdiğini duyduk. Daha sonra da duyduk ki ordumuzu değiştirmek istiyorsun. Şimdi de başka şeyler duyuyoruz.

³⁷ Gogol, **Gants Kyuhelgarten: Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 235.

³⁸ A.e., s. 236.

³⁹ A.e., s. 238.

⁴⁰ A.y.

Zaporog Ordusu'nun suçu nedir? Orduna Perekop'u geçirtmek ve generallerine Kırımhları kesmeleri için yardım etmek mi?"⁴¹

Olayların 17. yüzyılda geçtiği **Korkunç İntikam**'da ise Gogol özgürlük temasına geri döner ve Kazakların vatanlarını ve dinlerini korumak için Lehlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini destansı bir biçimde okuyucuya anlatır. Yazar, **Noel Gecesi**'nde olduğu gibi bu öyküsünde de Kazaklara, onların yaşamına ve tarihine geniş yer ayırır. Yukarıda ele aldığımız öykülerinden farklı olarak, yazar bu öyküsünde yerleşik hayata geçmiş Kazakların sadece gündelik yaşamını değil, aynı zamanda savaşı yönünü de okuyucuya gösterir.

Kazak yaşamının okuyucunun gözlerinin önüne serilmesi öykünün ilk sayfalarında anlatılan Kazak Yüzbaşı Gorobets'in oğlunun düğünüyle başlar. Toplumun her sınıfından insanı bir araya getiren bu düğüne Ukrayna'nın farklı köşelerinden çok sayıda konuk katılır. Kazaklar arasındaki birlik ve beraberliği sağlayan düğüne yiyecekler, içecekler, müzikler, şarkılar ve danslar eşlik eder. Söz konusu düğün sahnesi ise öyküde şu satırlarla anlatılır:

"Kiev'in bir ucunda gürültü ve patırtı vardı. Kazak Yüzbaşı Gorobets oğlunu evlendiriyordu. Düğüne her yerden birçok konuk gelmişti. (...) Konuklara üzümlü, erikli varenikiler, tepsi tepsi yumurtalı, sütlü korovay denilen ekmek ikram ettiler. İçlerine para konulup pişirilen bu ekmeklerin önlerinden geçerken müzisyenler müziği kesiyor, çembalolarını, kemanlarını ve teplerini yere koyuyorlardı. (...) Avluya bir bal fıçısını yuvarlayarak getirdiler ve Yunan şarabını kovalara bol miktarda yerleştirdiler. Herkes yeniden neşelendi. Müzisyenler oynak havalar çalıyor; genç kızlar, parlak jupanlar giymiş genç ve cesur Kazaklar ise oynuyorlardı. Doksan ve yüz yaşındaki yaşlılar da ortaya çıkmışlardı. Geride bıraktıkları yılları boşuna geçirmediklerini hatırlayarak dans ediyorlardı. Gece geç saatlere kadar yenilip içildi. Şimdikilere hiç benzemeyen bir ziyafetti bu. Sonunda konuklar dağılmaya başladılar. Ancak çok azı evlerine gitti. Birçoğu geceyi yüzbaşının geniş avlusunda geçirmek için kalmıştı. Bir o kadar Kazak da davetsiz, bankların altlarında, yerde, atın ve ahırın etrafında sarhoş sarhoş uykuya dalmıştı."⁴²

⁴¹ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 236-237.

⁴² **A.e.**, s. 244-245.

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, düğün sahnesi aracılığıyla okuyucuya Kazakların yeme içmeleri, müzikleri ve dansları hakkında bilgi verilir. Düğünde konuklara yemek olarak *vareniki* ve *korovay*, içki olarak ise bal ve şarap ikram edilir. Alıntıda Kazakların sarhoşluklarına da vurgu yapılır. İçki içmeyi çok sevdikleri için birçok Kazak evlerine gidemeyecek kadar sarhoş olur. Kazakların içkiye olan düşkünlüğü ise Danilo'nun söylediği şu satırlarda açıkça belirtilir: *“Ah şu Kazaklar! Ne kadar cesur bir halk! Arkadaşları için canlarını vermeye hazırlar, ama içkiyi bulduklarında gözleri hiçbir şey görmez, bütün içkiyi kendileri içerler.”*⁴³ Müzik, şarkı ve dans ise yediden yetmişe her Kazak'ı bir araya getirerek düğünde eğlenmelerine vesile olur.

Gogol, öyküsünde Danilo ve eşi Katerina üzerinden kadın-erkek ilişkilerine de değinir. Ataerkil Kazak toplumunda Danilo, ailenin reisidir. Hem evin içinde hem de evin dışında genç adamın sözü geçer. Bu bağlamda Danilo, Katerina'ya dün gece neden geç geldiğini soran kayınbabasına, evin reisinin kendisi olduğunu vurgulamak istercesine şu yanıtı verir. *“Bunu ona değil, bana sormalısınız peder bey! Bunun yanıtını kadın değil, erkek verir. Kusura bakma, bizde adet böyledir!”*⁴⁴ Katerina'yı çok sevmesine rağmen genç adamın eşine yaklaşımı ise genel olarak kabadır. Örneğin, Katerina büyücüyle karşılaşmak isteyen eşi için endişelenir. Ancak Danilo, eşinin bu endişesini anlamaz. *“Kes sesini kadın! (...) Sizi dinleyen erkek de kadınladır. (...) Bizim karımız pipomuz ve keskin kılıcımızdır.”*⁴⁵ diyerek eşini tersler.

Yazar bu öyküsünde ilerleyen yıllarda Lermontov'un yaratıcılığını da (çalışmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız **Kazak Ninnisi** şiiri) etkileyecek olan Kazak çocuğu imgesinden söz eder. Öyküde Katerina'nın oğlu İvan'a söylediği ninni üzerinden Kazak çocuğunu bekleyen geleceği ise şu satırlarla anlatır Gogol:

“Uyusun da büyüsün ninni!

Eğlenerek büyüsün,

⁴³ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 254.

⁴⁴ A.y.

⁴⁵ A.e., s. 247.

Benim oğlum ninni!
Kazaklara şan ve şöhrat getirsin!
Düşmanlarını öldürsün!”⁴⁶

Yukarıdaki ninniden yola çıkarak, İvan’ın kaderinin de birçok Kazak ile aynı olacağı sonucu çıkartılabilir. Çünkü doğduğu andan itibaren iyi bir savaşçı olarak yetiştirilen Kazakların ileride düşmanlarını öldürecek, Kazaklara şan ve şöhrat getirecek bireyler olması beklenir.

Gogol, öyküsünde Dinyeper Nehri üzerinden Kazak annesi imgesine de değinir. Tepelerden güröldeyerek gelen sular önce nehrin kıyısına çarpar, daha sonra da ağlaya ağlaya kıyıdan uzaklaşır. Suların kıyıya gelip, ağlaya ağlaya uzaklaşması ise öyküde oğlunu askere gönderen gözü yaşlı anneye benzetilir. Çalışmamızın ilk bölümünde de ele aldığımız üzere, zamanı geldiğinde Kazak anneleri oğullarını askere göndermek zorundadır. Bu durum evladından ayrı kalmak zorunda olan bir anne için oldukça zordur. Gogol de Dinyeper Nehri aracılığıyla annelik duygularının içine girer ve oğlunu askere gönderen Kazak annesini şu satırlarla okuyucuya betimler:

“Oğlunu askere gönderen yaşlı bir Kazak annesi de böyle paralar kendini. Kara yağız bir ata binmiş, şapkasını yana yatırmış delikanlı pervasızca ve keyifle gider askere. Kadıncağız ise hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak oğlunun peşinden koşar. Atının üzümlerini yakalar. Kollarını oğluna uzatarak, hüngür hüngür ağlar.”⁴⁷

Kazakların kendilerine özgü yasaları ve kuralları vardır. Kazaklara ve Kazak kardeşliğine ihanet Kazak dünyasındaki en büyük suçtur ve bu suçun cezası ise ölümdür. Bu bağlamda Gogol, Kazakların kendilerine özgü yasalarını ve kurallarını öyküsünde düşmanlarıyla iş birliği yapan, Ukraynalıları Katoliklere satan ve Ortodoks kiliselerini yaktıran kayınbabasını affetmeyen Danilo üzerinden okuyucuya gösterir. Ortodoks ülkesine ihanet eden yaşlı adamı Danilo zindana kapatır ve yaşlı adam da

⁴⁶ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 249.

⁴⁷ **A.e.**, s. 269.

orada idam edileceği günü beklemeye başlar. Danilo'ya ve Kazaklara ihanet eden tek kişi büyücü değildir öyküde. Aynı zamanda babasını serbest bırakan Katerina da Danilo'ya ihanet eder. Büyücüyü birinin salıverdiğini düşünen Danilo, o kişinin kim olduğunu öğrenemez. Büyücüyü salıveren kişi Kazaklardan biri olsaydı onu öldürürdüm der genç adam. Bunun üzerine “*ya o kişi ben olsaydım?*”⁴⁸ diye sorar Katerina eşine. Danilo da hiç tereddüt etmeden eşine şu yanıtı verir: “*Bunu yapan sen olsaydın, o zaman karım bilmezdin seni artık. Seni bir çuvala koyar, Dinyeper'in ortasına atardım.*”⁴⁹

Noel Gecesi öyküsünde de söz ettiğimiz üzere, Kazaklar kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gördüklerinden Ortodoksluk inancına uygun yaşamaya çalışırlar. Bu bağlamda bu öyküde Danilo'nun da tıpkı Vakula gibi Ortodoks inancına uygun yaşamaya çalıştığı görülür ve Hristiyan olmayan bir adamın kızıyla evlendiği için günaha girdiğini düşünen Danilo eşine şöyle der: “*Böyle bir baban olduğunu bilseydim seninle evlenmezdim. Terk ederdim seni. Hristiyan olmayan insanlarla akraba olma günahına girmedim bile.*”⁵⁰ Bunları duyan Katerina, sevdiği adamın yanında kalabilmek için **Taras Bulba**'da ele alacağımız Andriy karakteri gibi babasını babalıktan siler ve eşine “*bundan böyle babam sensin*”⁵¹ der.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Gogol bu öyküsünde Kazakları, diğer öykülerinden farklı olarak savaş halinde de gösterir. Çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız gibi 1596 yılında imzalanan Brest Kilise Birliği Antlaşması'ndan sonra Lehistan'ın Ukrayna toprakları üzerindeki dini baskısı artar ve Ortodoks Ukrayna toprakları Lehler tarafından Katolikleştirilir. Bu bağlamda öyküde Ukrayna halkını uşakları olarak gören Lehlerin Ortodokslar ile alay ettikleri, Leh papazların da Ukrayna'da dolaşarak Kazakları Katolik olarak vaftiz etmeye çalıştıkları görülür. Kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gören Kazaklar ise bu duruma çok üzülür ve yaşananlar karşısında içlerinden şarkı söylemek bile gelmez.⁵²

⁴⁸ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 264.

⁴⁹ **A.y.**

⁵⁰ **A.e.**, s. 260.

⁵¹ **A.y.**

⁵² **A.e.**, s. 246.

Kazakları üzen bir diğer gelişme ise Ukrayna’da ne orduda ne de halk arasında dirlik ve düzenin kalmamasıdır. Albayların ve binbaşılardan birbirleriyle tartışmalarından dolayı ordunun başında herkesin sevip saydığı bir kişi bulunmaz. Halk arasında da Ukrayna soylularının Leh geleneklerini benimsemesi sonucunda toplumsal tabakalaşma baş gösterir.⁵³ **Korkunç İntikam**’da ana hatlarıyla betimlediği toplumsal tabakalaşmanın nedenlerini Gogol, çalışmamızın ilerleyen sayfalarında ele alacağımız **Taras Bulba**’da daha detaylı bir biçimde gözler önüne serecektir.

Öykünün baş kahramanı olan bahadır özelliklerine sahip efsanevi Danilo Burulbaş,⁵⁴ Kazakların özgürlüğünü Leh papazlarından ve toprak beylerinden koruyan güçlü kuvvetli bir kişidir. Geçmişte de vatanını ve dinini korumak için Lehler ve Türkler ile korkusuzca savaşmıştır. İnandığı değerleri korumak adına düşmanlarıyla savaşmaya ise her zaman hazırdır. Danilo aynı zamanda cesur Kazak ruhuna da büyük önem verir. Kazakların korkusuzluğunu da *“Tanrı’ya şükür, Kazak dediğin ne şeytanlardan ne de Leh papazlarından korkmaz.”*⁵⁵ sözleriyle vurgular.

Danilo iyi bir asker olmasının yanı sıra karısını çok seven bir koca ve çocuğuna şefkatle yaklaşan bir babadır da aynı zamanda. Ailesini çok sevmesine rağmen ailesi ve vatanı arasında seçim yapmak zorunda kaldığında hiç tereddüt etmeden vatanını seçer.

Orduda ve halk arasında dirlik ve düzenin olmaması Danilo’yu hayal kırıklığına uğrattır. Bu nedenle de geçmişte Kazak ordusuna şan ve şöhret getiren Hetman Pyotr Konaşeviç önderliğindeki alayları özler; albayları, binbaşılardan, Leh geleneklerini benimseyen soyluları ve Yahudileri şu satırlarla eleştirir.

“Kazak alayları şimdi gözlerimin önünden geçiyormuş gibi! Ne görkemli günlerdi onlar, Katerina! Yaşlı hetman yağız atının üzerinde oturuyordu. Topuzu elinde parlıyordu; etrafında koruyucular vardı; Zaporog Kazakları kızıl denizi her iki yandan karıştırıyordu... Ne çok altın toplamıştık! Kazaklar değerli taşları şapkalarına dolduruyorlardı. Ne atlar, ah ne atlar alırdık Katerina!... Ukrayna’da düzen kalmadı. Albaylar ve binbaşılardan kendi

⁵³ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 65.

⁵⁴ Aleksandr İ. Revyakın, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka pervaya polovina**, Moskva, Prosveşçeniye, 1985, s. 382.

⁵⁵ Gogol, **Gants Kyuhelgarten: Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 247.

aralarında köpekler gibi çekişiyorlar. Herkesin sevip saydığı bir baş yok artık. Soylularımız Leh geleneklerini ve kurnazlığını benimsediler... ruhlarını sattılar, düşmanla birlik oldular. Yahudiler yoksul halkı eziyor. Ah o günler ah! Nereye gitti benim eski günlerim?”⁵⁶

Lehlerin Dinyeper’de görünmesiyle birlikte Danilo “*görünen o ki, şan ve şöhret için bir kez daha savaşmamız gerekiyor! Son bir kez daha gülsün Kazak ruhu! Haydi aslanlarım, bayramımız bu bizim!*”⁵⁷ diyerek Lehlerle savaşmaya başlar.

Lehlerin başında Danilo’ya tamamen zıt bir karakter olan büyücü bulunur. Yaşamında pek çok karanlık nokta olan büyücü bir Kazak yüreğine sahip değildir. Kazakların özgürlüğü için bir kerecik olsun kadeh kaldırmaz. Kazaklar gibi neşelenmez, onlar gibi yiyip içmez. Ortodoks Rus topraklarının düşmanlarıyla iş birliği yaparak anayurduna ihanet eder.

Kazakların Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi aynı zamanda Rus şair ve edebiyat eleştirmeni Vasiliy V. Gippius’un görüşüyle iyiliğin ve kötülüğün de mücadelesidir. Kötülük hem bir katil hem de Ukrayna halkını Katoliklere satan bir hain olan büyücünün imajında; iyilik ise vatanını ve dinini korumak için Lehlerle savaşan Danilo’nun imajında somutlaşır. Kazaklar Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesini kazansalar bile, Danilo halkın bir kahramanı olarak trajik bir şekilde ölür.⁵⁸ Bu ölüm de bizlere şeytani güçlerin insan üzerindeki zaferini gösterir. Ancak Gogol kötü büyücüyü bağışlamaz.⁵⁹ Anayurduna ihanet eden yarı insan yarı canavar büyücüye manevi bir çöküş yaşatır. Büyücü, Danilo’dan sonra kızını ve torununu da öldürür.⁶⁰ Büyücünün sonuysa kendi ölümüyle son bulur.

Yazar, Kazakların Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesini ise neşeli ve eğlenceli bir atmosferle betimler öyküde: “*Neşe vardı dağlarda, eğlence vardı: kılıçlar şakırdıyor, mermiler vınıyor, atlar kışneyerek ayaklarını yere*

⁵⁶ Gogol, **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 266.

⁵⁷ **A.y.**

⁵⁸ Vasiliy V. Gippius, “Tvorçeskiy put Gogolya”, **Ot Puşkına do Bloka**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo “Nauka”, 1966, s. 68.

⁵⁹ Gippius, **Gogol**, Sankt Peterburg, İzdatelstvo “Logos”, 1994, s. 33.

⁶⁰ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 65.

vuruyorlardı.”⁶¹ Eski Rus savaş hikâyelerinin tadının hissedildiği bu alıntıda Kazaklar bir yandan savaşırken diğer yandan da eğlenirler. Ancak savaşırken ve eğlenirken Danilo dünya nimetlerinin Kazakları baştan çıkarmasını engellemek istercesine Kazaklara şu öğütte bulunur: “*Salla kılıcını ey Kazak! Yürü Kazak! Genç yüreğini hoş tut; ama altın koşumlara ve jupanlara bakma! Altınları ve değerli taşları ayaklarının altında çiğne! Vur Kazak! Yürü Kazak!*”⁶² Danilo’nun bu öğütüne rağmen Kazaklar Lehler dağılmaya başladıktan sonra öldürdükleri Lehlerin altın işlemeli jupanlarını ve değerli silahlarını toplarlar. Yazar, Kazakların bu davranışı üzerinden okuyucuya Kazakların yağmacı yönünü de göstermiş olur.

Olayların 19. yüzyılda geçtiği ve Ukrayna’daki taşra yaşamını konu aldığı **İvan Fyodoroviç Şponka ve Teyzesi** öyküsünde ise Gogol Kazaklardan direkt söz etmez. Ancak İvan Fyodoroviç Şponka’ya kalan toprakların bulunduğu Hortışçe köyünün adı Zaporog Kazaklarının yaşadığı Hortitsa Adası’nı çağrıştırır.

Hem kitabın hem de ikinci bölümün son öyküsü olan **Büyülü Yer**’de ise yazar **Dikanka Akşamları**’nda yer alan diğer öykülerinden farklı olarak, olayların hangi yüzyılda geçtiğini belirtmez. Kolayca zengin olma konusunu ele aldığı bu öyküsünde Gogol, yaşlı dede Maksim aracılığıyla Gadjiyeva’nın da altını çizdiği gibi düşmanların değil, paranın peşinden koşan Kazaklara yer verir.⁶³ Kolay yoldan zengin olmak isteyen yaşlı dedenin kazanı bulması ve kazanı bulduktan sonra yaşadığı hayal kırıklığı ise öyküde şu satırla betimlenir:

*“Haydi çocuklar şimdi yaşadınız! Altın işlemeli jupanlar içinde dolaşacaksınız bundan böyle köpoğulları! Dedem, “Bakın, buraya bakın, neler getirdim size!” diyerek kazanı açtı. Söyleyin bakalım içinde ne olduğunu düşünüyorsunuz? (...) Altın mı? Ne altını? Çer çöp, pis, değersiz şeyler... İnsan söylemeye utanıyor. Dedem tükürdü, kazanı fırlatıp attı ve ardından ellerini yıkadı.”*⁶⁴

⁶¹ Gogol, **Gants Kyuhelgarten: Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 266.

⁶² **A.e.**, s. 267.

⁶³ Gadjiyeva, Mir kazaçestva v izobraženii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo, s. 68.

⁶⁴ Gogol, **Gants Kyuhelgarten: Veçera na hutore bliz Dikanki**, s. 315.

Gogol'ün erken dönem sanatında Kazaklara yer verdiği son eseri **Mirgorod**'dur. 1835 yılında yayımlanan, sırasıyla **Eski Zaman Beyleri**, **Taras Bulba**, **Viy** ve **İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç Nasıl Bozuştı?** adlı eserlerin yer aldığı bu öykü derlemesinde yazar Ukrayna'daki taşra ve yerleşik hayata geçmiş Kazakların sıradan yaşamını (**Taras Bulba** hariç. Konu olarak **Taras Bulba**, **Mirgorod**'da yer alan diğer öykülerden farklıdır.) konu alır. Gogol, her ne kadar **Mirgorod** öykü derlemesine **Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantılarının Devamı Olan Öyküler** (Povesti, slujaşçiye prodoljeniyem "Veçerov na hutore bliz Dikanki) başlığını verse de konu ve üslup olarak her iki eser birbirinden farklıdır. Söz konusu öykü derlemesi Gogol'ün edebiyat yaşamında yeni bir evreyi başlatması bakımından ise büyük önem taşır. Çünkü yazar, Rus edebiyat tarihçisi İgor P. Zolotusskiy'in de belirttiği üzere, **Mirgorod** ile birlikte masal dünyasından gerçek dünyaya geçiş yapar.⁶⁵

Yayımlanır yayımlanmaz edebiyat dünyasında büyük bir başarı kazanan **Mirgorod** öykü derlemesi Belinskiy'in takdirini kazanır. Adı geçen eleştirmen, 1835 yılında yayımlanan **Bay Gogol'ün Rus Hikâyesi ve Hikâyeleri Hakkında** (O russkoy povesti i povestyah g. Gogolya) adlı makalesinde söz konusu eseri ve Gogol'ü över. Gogol ile ilgili olarak da düşüncelerini şu satırlarla ifade eder: "*Edebiyatımızda Bay Gogol nedir? Onun edebiyatımızdaki yeri nerededir? (...) En azından günümüzde o, edebiyatın başıdır, şairlerin başıdır; o, Puşkin'in bıraktığı yeri alıyor.*"⁶⁶

Kitabın ilk öyküsü **Eski Zaman Beyleri**'dir. İki yaşlı çiftin hem mutlu hem de hüzünlü hikâyesini anlattığı bu öyküsünde yazar Kazaklara geçmişin hatırlanması aracılığıyla yer verir. Gençliğinde gönüllü süvari alayında görev yapmış, sonra binbaşılığa dek yükselmiş altmış yaşındaki Afanasiy İvanoviç Tovstogub evlerini ziyaret eden konuktan Napolyon'un Rusya'ya saldırmayı planladığını öğrenir. Bunun üzerine Afanasiy İvanoviç geçmiş günlere özlem duyarak şöyle der:

⁶⁵ İgor P. Zolotusskiy, **Gogol. Jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, Molodaya gvardiya, 1979, s. 176.

⁶⁶ Vissarion G. Belinskiy, **Stati i retsenzii. Hudojestvenniye proizvedeniya. 1829-1835, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 1, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1953, s. 305-306.

“Ben de savaşa gitmeyi düşünüyorum; hem neden savaşa gitmeyecekmişim?”

“Tabii, gidersin” diye araya girdi Pulheriya İvanovna. “İnanmayın ona”, diyerek konuğuna döndü. “Bu yaşlı haliyle nasıl savaşa gitsin? Karşısına çıkan ilk asker vurur onu! Yemin ederim vurur! İşte böyle nişan alıp vurur.”

“Ne olmuş yani? dedi Afanasiy İvanoviç. “Ben de onu vururum.”

“Ne dediğini duyuyor musunuz?” diye atıldı Pulheriya İvanovna. “Savaşa mı gitmek! Tabancaları çoktan paslanmış, dolapta duruyor. (...)”

“Pekâlâ” dedi Afanasiy İvanoviç. “Kendime yeni silahlar alacağım. Bir kılıç ve Kazak mızrağı edineceğim.”⁶⁷

Mirgorod öykü derlemesi içerisinde yer alan ikinci eser **Taras Bulba**’dır. Zaporog Kazaklarının Lehlerle karşı verdiği mücadeleyi anlatan bu eseri, çalışmamızın temelini oluşturan Kazaklar ve onların yaşamları çerçevesinde “N. V. Gogol’ün “Taras Bulba” Adlı Eserinde Kazaklar” başlığında detaylı olarak ele alacağız.

Mirgorod öykü derlemesi içerisinde yer alan üçüncü öykü **Viy**’dir. Kitabın en mistik ve en korku dolu öyküsü olan **Viy** tamamen halk efsanesine dayanır. Eserin dipnotunda da belirttiği gibi Gogol öyküsünde halk efsanesini değiştirmeden kullanır.⁶⁸ Slav mitolojisinde gözkapakları ta yere kadar uzanan ve cüce gnomları yöneten bir yaratık olarak tanımlanan Viy, uzun gözkapaklarının ve kirpiklerinin arkasında öldürücü bakışlara sahiptir. Kendisine bakanları da bir bakışıyla öldürmektedir.⁶⁹ Viy’in bakışlarıyla öldürdüğü ruhban okulu öğrencisi Kazak Homa Brut’un hüznü hikâyesini anlattığı bu öyküsünde de yazar, Kazaklardan söz eder. Bu bağlamda arabanın çevresinde nöbet tutan ve yüzlerindeki küçük yara izlerinden savaşlarda kahramanca çarpıştıkları anlaşılan Kazakları yazar, öyküsünde şu satırlarla betimler:

“Biraz yaşlı, sağlıklı ve güçlü altı Kazak arabanın etrafında bekliyordu. İnce kumaştan dikilmiş püsküllü svitalarından⁷⁰ oldukça önemli ve zengin bir

⁶⁷ Gogol, **Mirgorod, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 2, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1937, s. 25-26.

⁶⁸ **A.e.**, s. 175.

⁶⁹ Anonim, **Slavyanskaya mifologiya, entsiklopedičeskiy slovar**, Nauçniye red. V. Ya. Petruhin vd., Moskva, Ellis Lak, 1995, s. 90.

⁷⁰ Svita: Ukrayna, Rusya ve Belarus’da hem kadınların hem de erkeklerin giydiği, kaba kumaştan dikilmiş, uzun bir giysi. Bkz.: Anonim, **“Svita”**, (Çevrimiçi)

kişinin adamları oldukları anlaşıyordu. Yüzlerindeki küçük yara izleri bir zamanlar savaşlarda kahramanca savaştıklarını gösteriyordu.”⁷¹

Eğlenmek, eğlenirken de içki içmek Kazak yaşamının en önemli parçalarından biridir. Kazakların içkiye olan düşkünlüğü de öyküde bir resim aracılığıyla okuyucuya gösterilir: *“Alçak bir kapının olduğu üçgen biçimindeki her duvara yağlıboyayla çeşitli resimler yapılmıştı. Bu resimlerden birinde fıçı üzerine oturmuş bir Kazak vardı. Kazak, başının üzerinde ise “Ben her şeyi içeceğim” yazılı bir kupa tutuyordu.”⁷²*

Gogol, öyküsünde Kazakların savaşlarda kahramanca savaşmaları ve içkiye olan düşkünlüklerinin yanı sıra Homa Brut üzerinden Kazakların korkusuzluğuna da değinir. Ruhban okulu öğrencisi Homa Barut bir kilisede yüzbaşının ölen kızı için üç gün dua okumakla görevlendirilir. Ancak tabutun yanına geldiğinde Homa tabutun içinde yatan kızın kendi elleriyle öldürdüğü cadı olduğunu anlar. Homa, bir tebeşirle daire çizer ve bu dairenin içinde kalarak ölü için dualar okur. Gece olunca tabutun içindeki ölü dirilip ayağa kalkar, delikanlıya doğru yürür, sonra geri tabutuna döner. Sabah olduğunda her şey eski haline döner. Kan ter içinde kalan Homa bu duruma iki gün dayanır. Delikanlı kaçmaya karar verir. Ancak kaçarken yüzbaşının hizmetçisi Kazak Yavtuh’a yakalanır. Yavtuh’un ardından yürüyen Homa şöyle der: *“Ne yapıyorum ben böyle? Neden korkuyorum? Kazak değil miyim ben? İki gece dua okudum, üçüncü gece de Tanrı yardım eder bana. Görünen o ki kötü ruh peşini bırakmadığına göre lanet olası cadı çok günah işlemiş.”⁷³* Yavtuh’la birlikte yüzbaşının avlusuna giren Homa direkt arkadaşı Doroş’un yanına gider. İki arkadaş birlikte içki içip sarhoş olur. Dans etmekten yorgun düşen Homa uykuya dalar. Akşam yemeğine doğru bir kova soğuk suyun yardımıyla uyanan Homa akşam yemeğinde Kazak’ın ne olduğunu ve bir Kazak’ın dünyada hiçbir şeyden korkmaması gerektiğini

<https://kartaslov.ru/%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/%D1%81%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B0>, 3 Ocak 2023.

⁷¹ Gogol, **Mirgorod**, s. 190.

⁷² **A.e.**, s. 194.

⁷³ **A.e.**, s. 215.

anlatıp durur.⁷⁴ Akşam yemeğindeki bu konuşmasından sonra Homa üçüncü gecede yüzbaşının ölen kızı için dua okur. Üçüncü gecede aynı olaylar yaşanır. Ölü kız delikanlının okuduğu dualarla baş edemeyeceğini anlayınca Viy'i yardımına çağırır. Homa, Viy'e bakmaması gerektiğini aksi takdirde öleceğini bilir. Ancak merakına engel olamayan delikanlı göz ucuyla Viy'e bakar. Viy'i gördüğü anda dehşete kapılan delikanlı orada ruhunu teslim eder.

Kitabın son öyküsü ise **İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç Nasıl Bozuştu?**'dur. Sovyet edebiyat eleştirmeni Nikolay L. Stepanov'un serf toplumundaki ruhsal parçalanmayla acımasızca alay eden sosyal bir hiciv olarak tanımladığı⁷⁵ bu öyküde, Gogol birbirlerine pek benzemeseler de çok iyi iki dost olan, daha sonra da araları açılan İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in gülünç hikâyesini okuyucuya anlatır. İki dostun arasını açan olay ise İvan İvanoviç'in İvan Nikiforoviç'in tüfeğini bir domuz ve iki çuval yulaf karşılığında istemesiyle başlar. İvan Nikiforoviç, İvan İvanoviç'in tüfek karşılığında önerdiği teklifi kabul etmez ve İvan İvanoviç'e "kaz" der. Bunun üzerine iki dost birbirine küser. Agafiya Fedoseyevna'nın (İvan Nikiforoviç'in evinde kalan bir kişi) İvan Nikiforoviç'i İvan İvanoviç'e karşı doldurmasıyla İvan Nikiforoviç mahkemeye şikâyet dilekçesi verir. Ancak İvan İvanoviç'in domuzu İvan Nikiforoviç'in dilekçesini alıp kaçar. Dostları iki arkadaşı barıştırmaya çalışsalar da amaçlarına ulaşamazlar. Gogol bu öyküsünde, Kazaklara Rus edebiyat eleştirmeni Sergey A. Şults'dan aktarım yapan Gadjiyeva'nın da belirttiği üzere, Kazak yaşamının bir sembolü olan tüfek üzerinden değinir.⁷⁶ Bu öyküde yazar her ne kadar yerleşik hayata geçmiş Kazaklardan söz etse de İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in yaşadığı Mirgorod sakin bir bölge değildir. Hatta haydutlar zaman zaman bölge sakinlerinin evlerine bile girmektedir. Bunun üzerine İvan Nikiforoviç, İvan İvanoviç'in orduya girmeye hazırlanırken bir Türk'ten aldığı tüfeğin gereksiz olduğunu söylediğinde İvan İvanoviç şu yanıtı verir: "*Peki, haydutlar evime saldırdığında ne yapacağım? Gereksiz olur mu hiç? Tanrı'ya şükürler olsun! Şimdi sakinim ve hiç kimseden korkmuyorum. Neden mi? Çünkü dolabımda bir*

⁷⁴ Gogol, **Mirgorod**, s. 215.

⁷⁵ Stepanov, **N. V. Gogol. Tvorçeskiy put**, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1959, s. 147.

⁷⁶ Akt. Gadjiyeva, *Mir kazaçestva v izobraženii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo*, s. 73.

tüfeğimin olduğunu biliyorum.”⁷⁷ Kendisi için değerli olan tüfeği İvan İvanoviç’in bir domuz ve iki çuval yulaf karşılığında değiş tokuş etmek istemesini ise hakaret sayan İvan Nikiforoviç şöyle der: “Anlamıyorum İvan İvanoviç, bunu nasıl söyleyebiliyorsunuz?”⁷⁸ İvan İvanoviç, tüfek karşılığında İvan Nikiforoviç’e domuzla birlikte iki çuval yulaf teklif etse bile tıpkı Don Kazaklarının ambleminde yer alan sarhoş ve çıplak bir Kazak’ın boş şarap fıçısı üzerinde elindeki kılıç ve tüfeği düşmanlarına vermeden oturduğu gibi İvan Nikiforoviç de tüfeğini İvan İvanoviç’e vermez.

Genel bir değerlendirmeye, Gogol’ün 1830’lu yıllarda, romantizmden gerçekçiliğe geçiş döneminde kaleme aldığı **Hetman, Dikanka Akşamları** ve **Mirgorod** eserlerinde Kazakları Ukrayna ve Ukrayna tarihi ile birlikte ele aldığı görülür. Folklorik, fantastik ve gerçekçi öğeleri kullanarak kaleme aldığı bu eserlerinde Gogol iki tür Kazaklara değinir. Bunlardan ilki Ukrayna’nın bağımsızlığı için Lehlere karşı savaştan savaştan Kazaklar (**Hetman, Korkunç İntikam** ve **Taras Bulba**); ikincisi ise 1775 yılında Zaporog Seçi’nin yıkılmasından sonra yavaş yavaş savaştan özelliklerini kaybederek yerleşik hayata geçmiş Kazaklardır (**İvan Kupala Arifesi Akşamı, Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız, Kaybolan Yazı, Noel Gecesi, Büyülü Yer, Eski Zaman Beyleri, Viy** ve **İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç Nasıl Bozuşt?**). Erken dönem eserlerinin merkezinde yer alan bu Kazakları Gogol hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle okuyucuya aktarır. Bu bağlamda yazar, eserlerinde Kazakların bir yandan cesaretini, korkusuzluğunu ve refakatçi yönünü diğer yandan da acımasızlığını okuyucuya gösterir.

Yukarıda Kazakların Gogol’ün erken dönem eserlerine nasıl yansıdığını gördük. Şimdi de çalışmamızın ana konusunu oluşturan Gogol’ün **Taras Bulba** adlı eserindeki Zaporog Kazaklarını ve onların yaşamını ele alalım.

⁷⁷ Gogol, **Mirgorod**, s. 234.

⁷⁸ A.y.

3.2. N. V. Gogol’ün “Taras Bulba” Adlı Eserinde Kazaklar

3.2.1. “Taras Bulba” Hakkında Genel Bilgiler

Eserin Oluşum Süreci ve Yorumlar

Gogol, Ukrayna tarihi üzerine yaptığı çalışmaların bir ürünü olan **Taras Bulba**’yı 1833-1834 yılları arasında, romantizmden gerçekçiliğe geçiş döneminde kaleme alır ve yukarıda da söz ettiğimiz üzere, eser **Mirgorod** öykü derlemesi içerisinde 1835 yılında uzun öykü olarak yayımlanır. Ancak yazar, çalışmasının bazı bölümlerinden memnun kalmaz. Bunun üzerine 1842 yılının ortalarına kadar eser üzerinde çalışmaya devam eder. Yapılan değişiklikler ve eklemelerle birlikte tarihsel arka planı önemli ölçüde zenginleşen eserin 1842 tarihli baskısı yaklaşık dokuz yıllık bir çalışmanın ürünü olarak 1842 yılında yayımlanır.⁷⁹ Yazarın eserlerinde sık sık yaptığı değişikliklerle ilgili olarak da Maşinskiy düşüncelerini şu satırlarla ifade eder: *“Eserini yazdıktan, hatta yayımladıktan sonra bile, üzerinde çalıştığı eserin asla bitmediğini düşünürdü. Bu yüzden eserin şiirsel üslubunun tüm unsurlarını mükemmelleştirmek için yorulmadan çalışmaya devam ederdi. İşte bu nedenle, bu yazarın eserleri birçok düzeltmeye sahiptir.”*⁸⁰

Gogol, eseri yazma sürecinde ise Ukrayna tarihi hakkında kaleme alınan kroniklerden, Ukrayna halk şarkılarından ve masallarından yararlanır; İskoç yazar Walter Scott’un tarihi romanlarından, Dekabristlerin ve Puşkin’in çalışmalarından ilham alır.⁸¹

Sovyet ve Rus edebiyat eleştirmeni Vasiliy İ. Kuleşov’un “gerçek halk destanının ruhunun estiğini”⁸² ifade ettiği **Taras Bulba**, Rus edebiyatında kaleme alınan ilk milli destan olma özelliğine sahiptir. Söz konusu eserde Gogol, Taras Bulba

⁷⁹ Ö. Aydın Süer, **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, 1. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1994, s. 62, Revyakın, **a.g.e.**, s. 387.

⁸⁰ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 99.

⁸¹ Revyakın, **a.g.e.**, s. 388-389. Gogol’ün **Taras Bulba**’yı yazarken yararlandığı ve ilham aldığı kaynaklar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Yevgeniy İ. Prohorov, “İstoriçeskiye i folklornıye istoçniki Tarasa Bulbi”: (K tvorçeskoy istorii povesti), **Gogol N. V. Taras Bulba**, Moskva, İzdatelstvo akademii nauk, 1963, s. 199-217.

⁸² Vasiliy İ. Kuleşov, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka**, Moskva, Akademiçeskiy proekt: Fond “Mir”, 2005, s. 291.

önderliğinde Zaporog Kazaklarının Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesini destansı bir biçimde okuyucuya anlatır. Bu konuyla ilgili olarak da Macar edebiyat bilimcisi Georg Lukacs Kazakların Lehlerle mücadelesini Gogol'ün Scott'dan daha milli ve daha destansı bir biçimde ele aldığını ifade eder.⁸³ Belinskiy ise bu eserinden dolayı Gogol'ü **İlyada** ve **Odyseia** adlı destanları yazan Homeros ile karşılaştırır ve konuyla ilgili düşüncelerini de şu sözlerle dile getirir:

“Cesur ve geniş bir fırçayla yazılan bu muhteşem destan, emekleme döneminde olan halkın kahramanca yaşamının göz kamaştırıcı bir taslağıdır, dar çerçeve içerisindeki bu büyük resim Homeros'a yakışır. (...) Taras Bulba, bir halkın yaşamının büyük destanından bir alıntı, bir bölümdür. Eğer Homeros'un destanı günümüzde yaratılsaydı, size bunun en yüksek örneği, ideali ve prototipi Taras Bulba olurdu!”⁸⁴

Belinskiy gibi Fransız edebiyat eleştirmeni Charles Sainte-Beuve de **Taras Bulba**'yı Homeros'un **İlyada** ve **Odyseia**'sı ile karşılaştırır ve **Taras Bulba**'yı “Zaporojye'nin İlyada” s1 olarak tanımlar.⁸⁵

Taras Bulba ile birlikte Gogol, Avrupa edebiyatında en çok tartışılan konulardan biri olan tarihsel gerçek ile kurgu arasındaki ilişkiyi de benzersiz ve cesur bir biçimde çözüme kavuşturur. Gerçek tarihi kişileri ve olayları anlatmayı reddeden yazar, söz konusu eserinde tarihsel gerçeğin bir uyarlamasını –gerçek tarihe benzeyen ama gerçek tarih ile aynı olmayan tarihsel bir gerçeklik- yaratır.⁸⁶ Örneğin, Kazakların Dubno kentine saldırısı, Taras Bulba karakteri birebir tarihsel gerçeklik ile örtüşmez ancak gerçek tarihe benzer.

Eserin Konusu ve Kahramanları

1835 yılı baskısı dokuz, 1842 yılı baskısı ise eklemelerle birlikte on iki bölümden oluşan **Taras Bulba**'da olaylar 15. ve 17. yüzyıllar⁸⁷ arasında Ukrayna ve

⁸³ Georg Lukacs, **The Historical Novel**, London, Merlin Press, 1962, s. 74.

⁸⁴ Belinskiy, **a.g.e.**, s. 298.

⁸⁵ Akt. Barbe d'Orevili, “**Nikolay Gogol**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/b/barbe_d_orewilxi_z_a/text_1859_gogol.shtml, 5 Eylül 2021.

⁸⁶ Gippius, “Tvorçeskiy put Gogolya”, **Ot Puškina do Bloka**, s. 93.

⁸⁷ **Taras Bulba**'da olayların üç farklı yüzyılda, 15. ve 17. yüzyıllar arasında geçtiği kabul edilir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Karpuk, “Reconciling Chronological Inconsistencies in Gogol's “Taras Bulba”,

Lehistan’da geçer. Eserin ana kahramanı Ostap Gogol, Bogdan Hmel’nitskiy, Danilo Apostol gibi vatansever, kahraman atamanların genel özelliklerini karakterinde barındıran,⁸⁸ aynı zamanda esere de adını veren Taras Bulba’dır. Taras, altmış yaşında (eserin 1842 tarihli baskısında Taras’ın yaşı belirtilmez), inatçı, güçlü bir Kazak olup Gogol’ün eserin 1842 tarihli baskısı için üzerinde yeniden çalıştığı bir karakterdir. Eserin 1835 tarihli baskısında saldırılardan ve isyanlardan önce Taras’ın büyük bir avcı olduğunu belirten Gogol kahramanını şu satırlarla betimler:

“Bulba, çok inatçıydı. Yarı göçebe Doğu Avrupa’da, Ukrayna’nın sahip olduğu yasal ve yasal olmayan toprakların mülkiyet hakkının tartışıldığı ve çözüme kavuşmadığı dönemde o, 15. yüzyılın kaba koşullarında ortaya çıkabilecek karakterlerden biriydi. O, saldırılardan ve isyanlardan önce büyük bir avcıydı.”⁸⁹

Eserin 1842 tarihli baskısında ise Taras, büyük bir avcı yerine eski bir albay ve Ortodoksluğun koruyucusu olarak karşımıza çıkar:

“Bulba, çok inatçıydı. Knezlerin terk ettiği güneydeki ilkel Rusya, Moğol avcılarının sonu gelmez saldırılarıyla yakılıp yıkıldığında o, 15. yüzyılın ağır koşullarında Avrupa’nın yarı göçebe köşesinde ortaya çıkabilecek karakterlerden biriydi. (...) Taras eski, önemli albaylardan biriydi. (...) Kendini Ortodoksluğun yasal savunucusu sayardı...”⁹⁰

Eserin 1835 tarihli baskısı ile 1842 tarihli baskısı arasındaki en önemli farklılıklardan birini de eserin 1842 tarihli baskısında Rus soylularını etkileyerek toplumsal tabakalaşmaya neden olan Leh kültürünün sert bir biçimde eleştirilmesi oluşturur. Ortodoksluğun savunucusu olan Taras kendilerini Katolik yapmak isteyen Lehleri ve onların gösterişli yaşam tarzını sevmez. Kazakların sade yaşamını seven

Russian Language Journal, Vol 45, No. 151-152, Spring-Fall 1991, s. 93-110, Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 94, Grigoriy A. Gukovskiy, **Realizm Gogolya**, Moskva-Leningrad, Hudojestvennay literatura, 1959, s. 127.

⁸⁸ Vladimir D. Denisov, “Taras Bulba: Geroy kozak i ego vremya”, **Kultura i tekst**, № 4, 2017, s. 73-91.

⁸⁹ Gogol, **Mirgorod**, s. 283.

⁹⁰ **A.e.**, s. 46.

Taras, bu bağlamda sık sık Varşova'ya özenen arkadaşlarıyla tartışır. Lehistan'ın Rus soyluları üzerindeki etkisi ve Taras'ın bu duruma tepkisi de eserde şu satırlarla verilir:

“O zaman Lehistan'ın etkisi Rus soyluları üzerinde görülmeye başlanmıştı. Birçoğu Leh gelenek ve göreneklerini benimsiyor, lüks bir yaşam sürüyor, gösterişli hizmetçiler, şahinler, avcılar besliyor, öğle yemekleri veriyor, avlular yaptırıyorlardı. Taras, bundan hoşlanmıyordu. O, Kazakların sade yaşamını seviyor, Varşova'ya özenen arkadaşlarıyla tartışıyor ve onları Leh soylularının köleleri olmakla suçluyordu.”⁹¹

Özgürlükleri ve bağımsızlıkları için savaşılan insanların kahramanca görüntüsünü yansıtan Taras Bulba tipik ve ulusal bir karakterdir de aynı zamanda. Bu konuyla ilgili olarak da “Taras Bulba nedir?” diye soran Belinskiy şu yanıtı verir: *“Bir kahramandır, hayatın bilinen bir çağında tüm halkın, tüm siyasi toplumun yaşamının bir temsilcisidir.”⁹²*

Taras Bulba'nın yanı sıra Taras'ın oğulları Ostap ve Andriy, Taras'ın eşi, Leh voyvodasının kızı, Leh voyvodasının kızının Tatar hizmetçisi, *koşevoy* Kirdyaga ve Yankel eserin diğer karakterleridir.

Rus tarihi romanında önemli bir dönüm noktası olan ve Amerikalı yazar Ernest Hemingway'in (1899-1961) “tüm zamanların en büyük on kitabından biri”⁹³ olarak nitelendirdiği **Taras Bulba**'nın olay örgüsü kısa şöyledir.

Eser bir kutlama sahnesi ile başlar. Taras, Kiev Akademisi'nde öğrenimlerini tamamladıktan sonra evlerine dönen oğulları Ostap ve Andriy için üst rütbeli askerlerin davet edildiği bir kutlama yemeği düzenler. Bu kutlama yemeği sırasında Taras herkesin önünde oğullarını Zaporog Seçi'ne göndereceğini söyler. Bu haberi duyan Taras'ın eşi oğullarını doya doya göremeyeceği için çok üzülür. Taras da bir Kazak olarak eşinin dizinin dibinde oturmayı, tarla işleriyle ve hayvanlarla ilgilenmeyi

⁹¹ Gogol, **Mirgorod**, s. 46.

⁹² Belinskiy, “**Gore ot uma**”. **Komediya v 4-h deystviyah, v stihah A. S. Griboyedova**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/b/belinskij_w_g/text_0020.shtml, 6 Eylül 2021.

⁹³ Akt. David Bentley Hart, **In the Aftermath: Provocations and Laments**, Michigan/Cambridge, William B. Eerdmans Publishing Company, 2009, s. 37.

istemez. Bu yüzden o da oğullarıyla birlikte Zaporog Seçi'ne gitmeye karar verir. Çünkü hayat onun için sadece savaşmaktan ibarettir. Okumanın ve bilimin onun gözünde hiçbir değeri yoktur. Bu bağlamda da oğullarına şöyle der: *“Bu kılıcı görüyor musunuz? İşte sizin anneniz budur. Kafalarınıza doldurdukları bütün saçmalıkların; okulun, kitapların, alfabe kitaplarının ve felsefenin hepsi boştur. (...) En iyisi sizi gelecek hafta Zaporog Seçi'ne göndereyim. Bilimin nasıl olduğunu orada görürsünüz.”*⁹⁴

Hristiyanlığın gereği yaşlı kadın seçe gitmeden önce oğullarını kutsar ve onlar için dua eder. Daha sonra da Taras yemeyi, içmeyi ve dövüşmeyi seven büyük oğlu Ostap ve kadınlara düşkün olan küçük oğlu Andriy ile birlikte Zaporog Seçi'ne gider. Ancak oğullarının iyi bir savaşçı olmasını isteyen Taras seçteki askeri eğitimi zaman kaybı olarak görür. Ona göre bir Kazak kendisini savaş meydanında ispatlamalıdır. Bunun üzerine Taras *koşevoya* din düşmanları Tatarlar ve Türkler ile savaşmayı teklif eder. Ancak *koşevoy*, sultana verdikleri sözden dolayı Taras'ın bu teklifini reddeder.

Yaşanan bu olaya bozulan Taras Kazakları toplayıp *koşevoyu* devirttirir. Eski *koşevoyun* yerine de cesur bir savaşçı olan arkadaşı Kirdyaga'yı seçtirir. Kirdyaga, Türklerle karşı savaşmaya karar verir. Ancak Yahudilerin kiliseleri kiraladıkları, Katolik papazların bütün Ukrayna'da dolaştıkları haberlerinin alınması üzerine Kazaklar Türklerle savaşmaktan vazgeçip Lehlerin üzerine yürürler.

Kazaklar, Dubno kentini kuşatırlar. Ancak bu kuşatma sırasında Andriy, Leh voyvodasının kızının Tatar hizmetçisi sayesinde Kiev'de tanıştığı ve âşık olduğu Leh voyvodasının kızının bu kentte yaşadığını öğrenir. Andriy, gizlice Leh kızıyla buluşur. Onun yanında kalmak için ailesini ve anayurdunu terk eden Andriy, Lehlerin yanında Kazaklara karşı savaşır. Andriy'in ihanetine çok sinirlenen Taras oğlundan intikam almak için yemin eder.

Kazakların Lehlere karşı savaşmasını fırsat bilen Tatarlar Zaporog Seçi'ni basarlar. Her şeyi talan edip, hazineyi ele geçirirler. Kazakları ise ya öldürürler ya da esir alırlar. Bu gelişmeler üzerine Kazaklar orduyu ikiye bölmek zorunda kalırlar.

⁹⁴ Gogol, **Mirgorod**, s. 43.

Taras önderliğinde Kazakların bir kısmı Lehlerin peşinden giderler. *Koşevoy* önderliğinde Kazakların diğer kısmı da Tatarların peşinden giderler.

Kazak ordusunun ikiye bölünmesini fırsat bilen Lehler Andriy'in başında olduğu bir birlikle Kazaklara saldırırlar. Leh üniforması içerisinde Andriy'i gören Taras oğlunu öldürür. Andriy ölürken bile annesinin, babasının ya da kardeşinin adını mırıldanmaz. Mırıldandığı tek isim Leh kızının ismidir. Gelen takviye askerlerle birlikte Lehler Kazakları yenerler. Ostap'ı ele geçirirler. Yaralanan Taras ise seçe götürülür.

Yaraları iyileşen Taras, Yankel'in yardımıyla Ostap'ı kurtarmak için Varşova'ya gider. Ancak oğlunu kurtaramaz. Oğlu gözlerinin önünde idam edilir. Ölmeden önce Ostap, "*Baba! Neredesin? Duyuyor musun?*"⁹⁵ diye seslenir. Taras, "*duyuyorum*"⁹⁶ diye yanıt verir. Bu ses üzerine süvariler Taras'ı bulmak için kalabalığın arasına dalar fakat onu bulamaz.

Lehlerden intikam almak için yemin eden Taras yüz yirmi bin Kazakla geri döner. Bu sefer Lehler yenilir ve hetman albaylarla birlikte Lehlerin barış teklifini kabul eder. Ancak Lehlerin samimiyetine inanmayan Taras bu teklifi kabul etmez. Ostap'ın ve Kazakların intikamını almak için alayı ile birlikte bütün Lehistan'ı dolaşır, köyleri ve kiliseleri talan eder, birçok Leh savaşıcısını öldürür, zenginlerin evlerini yağmalar. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Lehler Kazakların peşine düşerler. Taras yakalanır. Bir ağaca zincirlenir, ellerine çiviler çakılır, altına da ateş yakılır. Ortodoksluğun savunucusu olan Taras'ın savaşlarla dolu hayatı Dinyester Nehri'nin kıyısında hüznü bir biçimde son bulur.

3.2.1.1. Zaporog Kazaklarının Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik İlkeleri Üzerine Kurulan Dünyası: Zaporog Seç'i

Zaporog Seç'i'nin ve oradaki yaşamın okuyucunun gözlerinin önüne detaylı bir biçimde serilmesi, eserin 1842 tarihli baskısında Taras'ın oğullarıyla birlikte Zaporog Seç'i'ne gelmesiyle başlar. Farklı sınıflardan gelen, zulme ve toprak köleliğine karşı

⁹⁵ Gogol, **Mirgorod**, s. 165.

⁹⁶ A.y.

olan, hayatlarının çoğunu savaşlarda geçiren, düşmanlarının soluklarını her zaman enselerinde hisseden, kadınların girmesinin yasak olduğu seçte Kazakların yaşamı oldukça zordur. Dolayısıyla bu zorlu yaşam koşulları altında Kazaklar kendi kendilerine yetmeyi öğrenirler. Bu bağlamda Taras ve oğullarının seçe gelişi sırasında devrilmiş bir fiçinin üzerinde oturan ve gömleğini yamayan Kazak, okuyucuya şaşırtıcı gelmez: “Devrilmiş büyük bir fiçinin üzerinde Zaporog Kazak’ı gömleksiz oturuyordu. Elinde tuttuğu gömleğinin deliklerini acele etmeden yamıyordu.”⁹⁷

Dikiş diken Kazak’ın yanı sıra Taras ve oğullarını karşılayanlar arasında dans eden Kazaklar da vardır. Kazak yaşamının dışavurumunu ve özgürlüğünü yansıtan dans, aynı zamanda Sovyet ve Rus edebiyat eleştirmeni Yuriy V. Mann’ın da belirttiği üzere, Kazaklardaki birlik ve beraberliğe de işaret eder.⁹⁸ *Hopak, tropak ve kazaçok* danslarını yapan Kazaklar eserin 1842 tarihli baskısında şu satırlarla betimlenir:

“Toprak dört bir yandan sessizce uğulduyordu. Havada hopak ve tropak danslarını yapanların giydikleri çizmelerin mahmuzlarından çıkan sesler uzaklardan yankılanıyordu. Fakat içlerinden biri daha canlı bağılıyor ve dansta diğerlerinin arkasından uçuyordu. Tepesindeki perçemi rüzgârda savruluyordu. Güçlü göğsü açıktı. Kışlık bir mont giymişti ve buram buram terlemişti. Taras sonunda, “Hiç değilse montunu çıkar! Baksana nasıl terlemişsin,” dedi. Zaporog Kazak’ı, “Çıkaramam!” diye ona yanıt verdi. “Neden çıkaramazsın?” – “Çıkaramam çünkü şöyle bir huyum var: Üzerimden çıkardığım her şeyi içkiye veririm.” Uzun zamandır bu gencin başında şapkasının, kaftanında kuşağının, boynunda işlemeli atkısının olmadığı belliydi. Anlaşılan hepsi gitmesi gereken yere gitmişti. Kalabalık giderek büyüyor, diğerleri de dans edenlere katılıyordu. Güçlü yaratıcılarına ithafen kazaçok olarak adlandırılan, dünyanın en özgür ve en çılgın dansını izlerken insanın ruhunun hareketsiz kalması mümkün değildi.”⁹⁹

Yukarıdaki dans sahnesinde de görüldüğü üzere, Kazakların ruhunu harekete geçiren dans hem onların kendilerini özgür hissetmelerine hem de bir araya gelmelerine vesile olur. Özgürlüğü, birlik ve beraberliği ifade eden dans aynı zamanda

⁹⁷ Gogol, **Mirgorod**, s. 62.

⁹⁸ Yuriy V. Mann, **Poetika Gogolya**, Moskva, Coda, 1996, s. 17.

⁹⁹ Gogol, **Mirgorod**, s. 63.

Taras Bulba'da bir metafor olarak da kullanılır. Dans ederek prangalarından kurtulan ve özgür olan insanı yazar, eserinin 1835 tarihli baskısında şu satırlarla anlatır:

*“Sadece müzik insana özgürlük verir. Ancak o, her yerde prangalanmış vaziyettedir. Yaşamla temasa geçtiği her yerde prangalar, toplumun ve otoritenin ona dayattığı baskıdan daha fazla acı verir. O, bir köledir. Yalnızca ruhunun bedeninden korkmadığı çılgın dansın içinde kaybolduğunda (...) özgürdür.”*¹⁰⁰

Dansın yanı sıra askeri eğitimden ve savaşlardan geriye kalan zamanlarda Kazaklar yemeye, içmeye ve eğlenmeye de büyük önem verirler. Yemek yiyerek ve içki içerek neşelenen Kazaklar kısa bir süreliğine de olsa sahip oldukları zorlu yaşam koşullarından uzaklaşarak mutlu olurlar. İçki içmeyi çok sevdiklerinden dolayı Kazakların kör kütük sarhoş olmaları her zaman olasıdır. Bu nedenle seferler sırasında Kazakların içki içmesi yasaktır. Bu kurala uymayanlar ise cezalandırılır. Esere bakıldığında Lehlerle savaşacak Kazaklara *koşevoyun* yaptığı uyarılardan birinin içki yasağı hakkında olduğu görülür:

*“Bakin beyler, size peşin söylüyorum: Eğer biriniz sefer sırasında sarhoş olursa yargılamadan emir veririm. Kim olursa olsun, ister ordunun en yiğit Kazak'ı olsun, bir arabanın arkasına boynundan köpek gibi bağlatırım. Bir köpek gibi olduğu yerde vurulacak ve kuşların yemesi için gömülmeden öylece bırakılacak. Çünkü sefer sırasında içki içip sarhoş olan bir kişinin Hristiyanlık dinine göre gömülmeye hakkı yoktur.”*¹⁰¹

Kiminin savaşçı olmak, kiminin özgür olmak, kiminin ise günlük hayatın dertlerinden kurtulmak için geldiği seçte herkes eşittir. Farklı sınıflardan gelen insanların aynı düzeye geldiği, hiyerarşinin kaybolduğu, herkesin düşüncelerini özgürce paylaştığı seç bizlere bir nevi Rus filozof ve edebiyat teorisyeni Mihail M. Bahtin'in karnaval kuramına temel oluşturan karnavalı anımsatır.¹⁰² Orta Çağ'ın en

¹⁰⁰ Gogol, **Mirgorod**, s. 300.

¹⁰¹ **A.e.**, s. 81.

¹⁰² Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Mihail M. Bahtin, **Tvorçestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovya i Renessansa**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1990.

önemli şenliklerinden biri olan, kilisenin ve feodal sistemin egemen olduğu, insanların baskı altında tutulduğu o dönemde karnavallar insanların bir parça da olsa rahatladıkları ve eğlendikleri yerler olarak karşımıza çıkarlar. Hiyerarşinin ortadan kalktığı, kimin kim olduğunun sorulmadığı, zenginle fakirin, siyahla beyazın, efendiyle kölenin yan yana oturduğu karnavallar, insanların düşüncelerini özgürce söyledikleri yerlerdir de aynı zamanda. Tıpkı karnavallar gibi seçte de insanlar eşit ve özgür bir biçimde bir arada bulunurlar. Bu yüzden Gogol'ün eserinde de belirttiği üzere, “*bütün Ukrayna'ya dağılan özgürlük ve Kazaklığın kaynağı*”¹⁰³ olan seç, farklı sınıflardan gelen insanları bir miknatis gibi kendisine çeker. Taras'ın oğullarıyla birlikte geldiği Zaporog Seçi de okuldan kaçan öğrencilerden savaşçılara, macera arayanlardan evsizlere kadar her sınıftan insana kapılarını açar. Tıpkı bir anne gibi Ostap ve Andriy'i de bağrına basan seçte her şeyi dikkatlice gözlemleyen iki kardeş hiç kimsenin kendilerine kim olduklarını, nereden geldiklerini, adlarını sormamasını garipsese de kendilerini birkaç gün önce ayrıldıkları yuvalarında gibi hissederler. Seç, sadece iki kardeşe değil, aynı zamanda diğer Kazaklara da yuva olur. Onları bir anne gibi koruyup kollar. Bu bağlamda eserin ilerleyen sayfalarında Kazakların, seçi anneleri gibi gördükleri gözlemlenir ve Lehlerle savaşmak için seçten ayrılırken Kazaklar tek bir ses halinde seçe “*Elveda annemiz! (...) Tanrı seni her türlü beladan korusun!*”¹⁰⁴ derler. Kazakların seçle vedalaşması bizlere Ostap ve Andriy'in anneleri ile vedalaşmasını anımsatır aynı zamanda. Zaporog Seçi'ne gitmeden önce Ostap ve Andriy'in anneleri, oğullarına “*Korusun sizi... Tanrımızın annesi... Unutmayın, oğullarım, annenize... arada bir haber yollayın...*”¹⁰⁵ der.

Bazı şartları yerine getirmek şartıyla isteyen herkes Kazak olabilmektedir. Bu bağlamda seçte, *koşevoy* ile seçe yeni gelen ve Kazak olmak isteyen kişi arasında şu diyalogun yaşandığı görülür:

“- Merhaba! İsa'ya inanır mısın?

- İnanırım, diye yanıt verdi yeni gelen.

¹⁰³ Gogol, **Mirgorod**, s. 62.

¹⁰⁴ **A.e.**, s. 82.

¹⁰⁵ **A.e.**, s. 52.

- Kutsal üçlüye inanır mısın?

- İnanırım!

- Kiliseye gider misin?

- Giderim

- Öyleyse bir haç çıkar!

Yeni gelen haç çıkardı.

- O zaman, pekâlâ dedi koşevoy. Git ve bildiğin bir askeri kampa katıl. ”¹⁰⁶

Yukarıdaki diyalogda da görüldüğü üzere, Ortodoks olmak ve Ortodoksluk inancının gerekliliklerini yerine getirmek Kazak olmanın en önemli şartlarından biridir. Aynı zamanda tıpkı dans gibi Ortodoksluk inancı da Kazakları bir araya getiren ve Kazaklar arasında bütünlüğü sağlayan en önemli unsurlardandır. Bu bağlamda kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gören Kazaklar kiliselerini korumak için canları pahasına mücadele ederler. Bu konuyla bağlantılı olarak da Taras Bulba eserin ilk sayfalarında düşüncelerini “*Şu üç durumda her zaman kılıca sarılmak gerekir. Komiserler büyüklere saygı göstermezler ve önlerinde şapkalarını çıkarmazlarsa, Ortodoksluk ile alay eder ve atalarından kalma kurallara uymazlarsa ve son olarak da düşmanlar dinsizler ve Türklerse.*”¹⁰⁷ sözleriyle paylaşır. Görüldüğü üzere, bu üç durumdan ikincisi Ortodoksluk inancını savunmakla ilgilidir ve ne olursa olsun bu üç durumda Kazakların kılıca sarılması gerekmektedir.

Dans ve Ortodoksluk inancının yanı sıra Kazakları bir araya getiren diğer bir unsur ise vatan sevgisidir. Dolayısıyla eserde Kazaklar inançlarını ve vatanlarını korumak adına kendilerini Katolik yapmak isteyen Lehlere karşı amansız bir mücadeleye girişirler. Bu bağlamda Stepanov, Kazakları Ukrayna dumalarındaki, Rus destanlarındaki ve **İgor Destanı**’ndaki (Slovo o polku İgoreve) cesur kahramanlara benzetir.¹⁰⁸ Çünkü söz konusu kahramanlar gibi Zaporog Kazakları da inançlarını ve vatanlarını korumak için damarlarındaki son damla kana kadar mücadele ederler.

¹⁰⁶ Gogol, **Mirgorod**, s. 66.

¹⁰⁷ **A.e.**, s. 48.

¹⁰⁸ Stepanov, **Gogol. Jizn zameçatelnih lyudey**, s. 145

Eserde askeri ve demokratik bir yapıya sahip olan Zaporog Seçi'nin idari yapısı, Kazakların mal ve mülk edinimleri hakkında da okuyucuya bilgi verilir. Zaporog Seçi öğrencilerin askeri eğitim gördükleri, yatılı okulları anımsatan altmış ayrı askeri kamptan (kuren) oluşur. Bağımsız cumhuriyetleri anımsatan her bir *kurende* hiç kimsenin mal ve mülk edinme hakkı yoktur. Mal ve mülkün serbest dolaştığı bir dünya olan *seçte* Kazakların sahip olduğu her şey topluluğa aittir. Ve söz konusu mal ve mülklerin saklanması, paylaşılması ise *kuren* atamanının sorumluluğundadır. Bu yüzden de *seçte*ki herkes *kuren* atamanına baba (batko) diye seslenir.

Ostap ve Andriy'i oldukça heyecanlandıran Zaporog Seçi kendine özgü yasalara ve kurallara da sahiptir. Örneğin, hırsızlığın cezası kazığa bağlanarak ölesiye dövülmek, borcunu ödememenin cezası ise bir topa zincirlenmektir. Andriy'i en çok etkileyen sahne ise cinayet işleyen bir kişinin aldığı korkunç ceza olur. Tüyleri ürperten ve insanın kanını donduran bu sahne eserde şu satırlarla betimlenir: *“Suçlunun huzurunda bir çukur kazdılar, katili canlı canlı çukura attılar, üzerine öldürdükleri kişinin bulunduğu tabutu yerleştirdiler. Daha sonra da ikisinin üzerini toprakla doldurdular.”*¹⁰⁹

Ostap ve Andriy kısa sürede kendilerini Kazaklara sevdirebilirler; onlarla birlikte kuş, geyik, yaban keçisi avlamaya ve balık tutmaya giderler. Ancak tüm bunlar Taras için yeterli değildir. Kazak mentalitesinde erkeklik ve savaşmak özdeş anlamlara sahip olduğundan¹¹⁰ Taras, savaşa katılmamış genç bir Kazak'ın tam anlamıyla Kazak sayılmadığını iyi bilir. Bu nedenle çocuklarını savaş meydanında görmek isteyen Taras, *koşevoyun* karşısına dikilir. Ona din düşmanları Tatarlar ve Türkler ile savaşmayı önerir ve bu önerisini de *“ama o, bizim dinimizden değil. Tanrı ve kutsal kitabımız sizin dininizden olmayanları öldürün”*¹¹¹ der cümlesiyle destekler. Ancak dinlerinin üstüne yemin ederek sultana söz verdikleri için *koşevoy* Taras'ın önerisini geri çevirir. Tam da bu noktada Gogol, Kazaklar arasındaki eşitliği vurgulamak amacıyla eserinin 1842 tarihli baskısında eserinin 1835 tarihli baskısında yer

¹⁰⁹ Gogol, **Mirgorod**, s. 67-68.

¹¹⁰ Tatyana V. Levçenko, **Traditsii rossiyskogo kazaçestva – duhovnyy resurs patriotičeskogo vospitaniya detey i molodyoji**, Volgograd, İzdatelstvo VolGMU, 2013, s. 25.

¹¹¹ Gogol, **Mirgorod**, s. 68.

vermediği *koşevoy* seçimine yer verir. *Koşevoy*un teklifini kabul etmemesine kızan Taras, ondan intikam almaya karar verir. Birkaç Kazak ile anlaşarak bütün Kazakları eğlenceye çağırır. Sarhoş olan bir grup Kazak, *rada*¹¹² toplantılarının yapıldığı meydana koşarak timbali çalmaya başlar. Timbalin sesini duyan bütün Kazaklar meydana gelerek bir çember oluştururlar. Daha sonra da meydana elinde asasıyla *koşevoy*, ordu mührüyle yargıç, mürekkep hokkasıyla kâtip ve bastonuyla *yesaul* gelir. *Koşevoy* ve *starşina* denilen ordunun ileri gelenleri şapkalarını çıkararak Kazakları selamlarlar. Kazaklara neden toplandıklarını, ne istediklerini soran *koşevoy*un sözü Kazakların bağırış çağırışlarıyla kesilir. Kazaklar, *koşevoy*un asasını bırakmasını ve görevini terk etmesini isterler. *Koşevoy*, asasını ve görevini bırakır. Onun yerine Kazakların önerdiği birkaç aday içerisinde Kirdyaga yeni *koşevoy* olarak seçilir. Töre gereği Kirdyaga üçüncü defasında asayı kabul eder. Geldiği yeri unutmaması adına da başına bir avuç çamur konulur. Bu *koşevoy* seçimi de bizlere hiçbir Kazak'ın ayrıcalığının olmadığını, her Kazak'ın eşit olduğunu ve eski *koşevoy*un yerine her an yeni bir *koşevoy*un seçilebileceğini göstermektedir.

Özgürlük ve eşitliğin yanı sıra Kazaklığın dayandığı temel ilkelerden bir diğerini ise kardeşlik ilkesi oluşturur. Söz konusu ilke de tıpkı dans, Ortodoksluk inancı ve vatan sevgisi gibi Kazakları bir araya getirerek Kazaklar arasında birlik, beraberlik ve bütünlüğü sağlar. Kan bağıyla değil, ruh bağıyla bir araya gelen Kazaklar “Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz”¹¹³ ilkesiyle hareket ederek iyi günde kötü günde birbirlerine her zaman destek olurlar. Bu bağlamda eserde Kazakların ne Tatarlar tarafından esir alınan ne de Lehler tarafından yakalanan arkadaşlarını yalnız bırakmadıkları görülür. Zor durumda olan arkadaşlarına yardım etmek için Kazaklar orduyu ikiye böler; bir grup Kazak Tatarların peşinden, bir grup Kazak ise Lehlerin peşinden gider. Kazaklarda birlik, beraberlik ve bütünlüğü sağlayan söz konusu kardeşlik ilkesi ise eserde yaşlı Kazak Bovdyug'un sözleriyle ortaya konur:

¹¹² Rada: Ukrayna, Belarus, Polonya ve Litvanya'daki halk meclislerinin genel adı. Bkz.: Anonim, “**Rada**”, (Çevrimiçi)

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/2328/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B0>, 3 Ocak 2023.

¹¹³ Nicholas V. Feodoroff, **History of the Cossacks**, New York, Nova Science Publishers, Inc., 1999, s. 15.

“Bir Kazak’ın ilk görevi ve onuru Kazak kardeşliğine uymaktır. Bunca yıldır yaşıyorum, bir Kazak’ın arkadaşına ne ihanet ettiğini ne de onu terk ettiğini duydum. Bunlar da onlar da kardeşlerimiz. Daha az ya da daha çok olması fark etmez, hepsi kardeşlerimizdir, bizim için hepsi değerlidir. Bu yüzden ben şöyle diyeceğim. Tatarların esir aldıkları Kazaklar kimler için daha değerliyse onlar Tatarların peşinden gitsin, Lehlerin elindekiler kimler için daha değerliyse ve haklı davasını terk etmek istemiyorsa onlar burada kalsın.”¹¹⁴

Eserde Kazakların özgürlüğüne, eşitliğine ve kardeşliğine yapılan bu vurgu aynı zamanda akademisyen Tarık Demir’in de belirttiği üzere, Gogol’ün çarlık rejimine karşı cumhuriyetçi ve liberal ideallerini de yansıtır. Çar I. Nikolay döneminde kendilerine Dekabristler adı verilen bir grup çarlık rejiminin bir anayasa ile sınırlandırılması ve toprak köleliği sisteminin ortadan kaldırılmasına yönelik 1825 yılının Aralık ayında Aralıkçılar Ayaklanması’nı gerçekleştirir. Ana düşüncesini Fransız Devrimi’nin “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” ilkelerinin oluşturduğu bu ayaklanmadan Gogol de etkilenir. Dolayısıyla yazar, Kazaklığın temel ilkelerini oluşturan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik aracılığıyla eserinde hem kendi cumhuriyetçi ve liberal ideallerini yansıtır hem de otoriter Rus devletinin karşısına koyduğu özgür ve eşitlikçi ruha sahip Kazak imajı ve eşitlikçi Kazak toplumu kurgusuyla 19. yüzyılın baskıcı siyasi ortamına tepki gösterir.¹¹⁵

Sonuç olarak bazı şartların yerine getirilmesiyle isteyen herkesin Kazak olabildiği, askeri ve demokratik bir yönetim yapısına sahip olan seç; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri üzerine kuruludur. Söz konusu ilkelerden kardeşlik ilkesi ise aynı zamanda dans, Ortodoksluk inancı ve vatan sevgisiyle birlikte Kazaklarda birlik ve beraberliği sağlayan en önemli unsurlardandır. Eserden alınan örneklerle dayanarak Zaporog Seçi’nin Kazak dünyasının somut bir temsilini yansıttığı sonucu çıkartılabilir.

3.2.1.2. Kıyafetler, Silahlar ve Mekânlar Açısından Birbirinden Tümüyle Farklı İki Dünya: Zaporog Seçi ve Dubno Kenti

Gogol, **Taras Bulba**’da insanların özgürce, birlik ve beraberlik içerisinde bir arada yaşadığı, askeri eğitimin verildiği, dansın, müziğin ve eğlencenin eksik

¹¹⁴ Gogol, **Mirgorod**, s. 125.

¹¹⁵ Tarık Demir, “Taras Bulba”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 15, Haziran 2012, s. 227-230.

olmadığı, hayatın canlı bir biçimde aktığı, sade bir yaşam tarzına sahip Zaporog Seçi'nin karşısına Leh soylularının yaşadığı Dubno kentini koyar. Özellikle Dubno kentinin kuşatılmasıyla birlikte iki dünyanın zıtlıkları daha ayrıntılı bir biçimde gözler önüne serilir. Gogol'ün Zaporog Seçi'nin karşısına Dubno kentini koymasının nedeni de Lehlerin gösterişli yaşam tarzına karşı Kazakların sade yaşam tarzını yüceltmek istemesi oluşturur. Lehlerin gösterişli, Kazakların sade yaşamı da eserde kıyafetler ve silahlar üzerinden karşılaştırma yapılarak verilir:

“Her biri birbirinden daha yakışıklı Leh şövalyeleri surlarda duruyorlardı. Bir kuğu gibi bembeyaz tüylerle süslü tunç miğferler güneş gibi parlıyordu. Diğerlerinin başında tepeleri yana yatık pembe ve mavi hafif şapkalar vardı; katlanabilir kollu kaftanlarının üzerine ise altın sırmalar ve bağcıklar dikilmişti. Beylerin, kılıçların ve tüfeklerin kılıflarına çok para ödedikleri belliydi ve ayrıca birçok başka süsleme de vardı. Önde altın işlemeli kırmızı bir şapka takan Bucak Alayı'nın albayı küstahça duruyordu. Albay iriyarıydı, herkesten daha uzun ve daha şişmandı. Geniş ve pahalı kaftanı vücudunu zar zor sarıyordu. (...) Onların arkasında kimi kendi altınlarıyla, kimi krallık hazinesinden aldıkları altınlarla, kimileri de dedelerinden kalma kaleleri Yahudilere rehin vererek aldıkları altınlarla silahlanmış birçok Leh soylusu vardı. (...) Kazaklar sessizce duvarın önünde duruyorlardı. Hiçbirinin üzerinde altın yoktu. Yalnızca bazı kılıçların saplarında ve tüfeklerin dipçiklerinde altın parlıyordu. Savaşa giderken Kazaklar güzel giyinmeyi sevmeylerdi. Zırhları ve svitaları sadeydi, koyun postundan yapılmış kırmızı tepeli şapkaları ise uzaktan simsiyah görünürdü.”¹¹⁶

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere, Lehler Kazakların aksine gösterişe büyük önem verirler. Lehlerin gösterişe düşkünlüğünü vurgulamak için Gogol, onların kıyafetlerini ve silahlarını Kazaklarınkine göre daha uzun ve daha detaylı bir biçimde betimler. Taras'ın bıyığını ve Kazakların perçemini saymazsak yukarıdaki alıntı, yazarın eser boyunca Kazakların dış görünüşü hakkında yaptığı nadir betimlemelerden biridir de aynı zamanda. Kazaklarla ilgili bu kısa betimleme bizlere Kazakların maddiyata Lehler gibi önem vermediklerini göstermektedir.

Kazakların bu sade ve basit yaşamı aynı zamanda bizlere asil vahşi (Rus. Blagorodniy dikar, İng. Noble savage) kavramını da anımsatır. Romantizm döneminde en popüler edebiyat kahramanlarından biri olan asil vahşi genellikle ilkel toplumlarda

¹¹⁶ Gogol, **Mirgorod**, s. 114-115.

yetişmiş, doğallığını kaybetmemiş, saf ve cahil kişileri tanımlamak için kullanılır. Bu kavrama göre insan kendi doğal yaşam alanında sade, basit, huzurlu ve barış içerisinde bir hayat sürer. Açgözlülük, endişe ve şiddet ise Amerikalı akademisyen Steven Pinker'in **Boş Sayfa: İnsan Doğasının Modern İnkârı** (The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature) adlı eserinde belirttiği üzere uygarlığın ürünleridir.¹¹⁷ Bu bağlamda Gogol de eserinde Andriy dışında bütün Kazakları asil vahşiye örnek olacak biçimde anlatıp yüceltir.¹¹⁸

Yazar, kıyafetler ve silahların yanı sıra Kazak ve Leh dünyası arasındaki zıtlığı mekân üzerinden de okuyucuya yansıtır. Zaporog Seç'i, açık ve doğal bir mekân olan Hortitsa Adası üzerinde kuruludur. Kazakların özgür yaşamına oldukça uygun olan bu ada, eserde şu satırlarla betimlenir: *“Burada ne bir çit, ne de yakın bölgede yerden çok yüksek olmayan ahşap direkler üzerine kurulmuş tenteli alçak evler vardı. Hiç kimsenin korumadığı alçak surları ve çentik ise buradakilerin ne denli kaygısız ve rahat olduklarını göstermekteydi.”*¹¹⁹ Seç'in aksine Dubno kenti ise yüksek surlarla çevrilidir ve bir garnizon tarafından korunur: *“Topraktan yapılmış yüksek surlar kenti çevreliyordu. Surların daha alçak olduğu yerde ise batarya olarak kullanılan taş bir duvar ya da ev vardı. (...) Garnizon güçlüydü ve görevinin önemini biliyordu.”*¹²⁰ Her iki betimlemede de görüldüğü üzere, hem seçte hem de Dubno'da surlar bulunur. Ancak seçteki surlar yüksek değildir ve söz konusu surları koruyan hiç kimse yoktur. Dolayısıyla bu durum Kazakların seçin etrafında özgürce dolaşmasına ve eğlenmesine fırsat verir. Yüksek surlarla çevrili olan ve bir garnizonun koruduğu Dubno kenti ise bir nevi hapisaneyi anımsatır. Özellikle Kazakların kenti kuşatmasıyla birlikte Lehler surlar içerisinde daha fazla sıkışıp kalırlar. Her şeyin köylerden geldiği ve yiyecek stokunun yapılmadığı kentte açlık baş gösterir. Bu konuyla ilgili olarak da Leh kızının Tatar hizmetçisi şöyle der: *“Her şeyi, bütün sığırları yedik... Kentte ne bir at, ne bir*

¹¹⁷ Steven Pinker, **The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature**, London, Penguin Books Ltd, 2002, s. 6.

¹¹⁸ Murat Belge, **Step ve Bozkır: Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 183.

¹¹⁹ Gogol, **Mirgorod**, s. 62.

¹²⁰ A.e., s. 85.

köpek, ne de bir fare bulamazsın. Kentimizde hiçbir zaman yiyecek stoku yapılmazdı, her şey köylerden gelirdi."¹²¹

Açlığın etkisi Dubno kentinde yaşayan karakterlerin dış görünüşlerine de yansır. Bu bağlamda Gogol'un, Tatar kızın bir deri bir kemik kalmış solgun yüzünü Andriy'in sağlıklı yüzüyle karşılaştırarak okuyucuya çarpıcı biçimde şu satırlarla yansıttığı görülür: *"Şövalyenin sağlık fışkıran diri, genç ve güzel yüzü arkadaşının bir deri bir kemik kalmış solgun yüzüyle güçlü bir tezat oluşturuyordu."*¹²²

Açlığa bağlı olarak Dubno kentinde ölüm de baş gösterir. Bu bağlamda kentte yaşanan ve Andriy'i dehşete düşüren ölüm, eserin 1842 tarihli baskısında şu satırlarla okuyucuya aktarılır:

*"Meydan ölü gibiydi, ama Andriy bir ara birtakım zayıf iniltiler duyar gibi oldu. Başını çevirip etrafına baktığında meydanın diğer ucunda yerde neredeyse kımıldamadan yatan iki üç kişi gördü. Onların ölü mü yoksa uyuyor mu olduklarını anlamak için daha dikkatli bakarken, o sırada yerde yatan bir şeye ayağı takıldı. Yahudi gibi görünen bir kadın cesediydi bu. Bozulmuş, bir deri bir kemik kalmış yüz hatlarına rağmen hâlâ genç görünüyordu. (...) Hemen yanında kadının cılız göğsüne elleriyle yapışmış, orada süt bulamadığı için istem dışı bir öfkeyle parmaklarını göğsüne geçirmiş bir bebek yatıyordu. Bebek artık ağlamıyordu, çılgılık da atmıyordu. Hafifçe inip kalkan göbeğinden henüz ölmediği, ama yakında son nefesini vereceği anlaşıyordu. Andriy ve Tatar kızı birlikte yan sokağa saptılar. Sapar sapmaz da Andriy ve Tatar kızı, Andriy'in değerli yükünü gören, "Ekmek!" diye bağırarak bir kaplan gibi Andriy'in üzerine saldıran çıldırmış biri tarafından durduruldular. Çılgınlığına rağmen adamın yeterli gücü yoktu. Andriy onu itti. Adam yere uçuştı. Acıdığı için ona bir parça ekmek attı Andriy. Kudurmuş bir köpek gibi ekmeğin üzerine atlayan adam, ekmeği kemirip ısırıldı; uzun süredir yemek yemediği için kıvrınarak sokakta can verdi. Neredeyse her adım başında açlığın kurbanları vardı. Anlaşılan o ki, evde kalmaya dayanamayan birçok kişi, belki gökten güçlerini besleyecek bir şeyler düşer umuduyla kendilerini sokağa atmıştı. Bir evin kapısında yaşlı bir kadın oturuyordu. Uyuyor muydu, ölmüş müydü, yoksa kendinden mi geçmişti, anlamak mümkün değildi. En azından, artık bir şey duymuyor, bir şey görmüyordu, başı göğsüne düşmüş, kıpırdamadan aynı yerde oturuyordu. Başka bir evin çatısından ipe bağlı kupkuru bir beden aşağıya sarkıyordu. Zavallı adam, açlığın acılarına artık dayanamamış, intihar ederek kendi sonunu hızlandırmak istemişti."*¹²³

¹²¹ Gogol, **Mirgorod**, s. 99.

¹²² **A.e.**, s. 95.

¹²³ **A.e.**, s. 97-99.

Hayatın canlı ve hareketli olduğu seçin aksine Dubno'daki hayat açlık ve ölümün de etkisiyle cansız ve hareketsizdir. Kentin bu cansız ve hareketsiz görüntüsü Leh karakterlerin betimlemesine de yansır eserde. Gogol, Amerikalı akademisyen Judith Deutsch Kornblatt'ın da belirttiğı üzere, Leh karakterlerin hareketsizliğini ve duyarsızlığını vurgulamak için onları sık sık heykele benzetir.¹²⁴ Örneğin, Leh kızını görmek için kente gelen Andriy'in karşılaştığı iki nöbetçiyi Gogol eserinde şu satırlarla betimler:

*“Merdivenin alt basamağının iki yanında birer nöbetçi duruyordu. Biri eliyle baltalı kargıyı simetrik olarak tutuyor, diğeri ise öne düşen başlarına destek oluyordu. Bu yüzden bu duruşlarıyla canlı bir insandan daha çok heykeli anımsatıyorlardı. Uyumuyorlardı, düşüncelere dalmış da değillerdi fakat her şeye karşı duyarsız görünüyorlardı.”*¹²⁵

Kentteki açlığa ve ölüme rağmen Andriy, Kazakların kamp kurdukları açık araziye terk eder ve sevdiği kızı görmek için Tatar kızın peşinden kente gider. Tam da bu noktada eserin 1835 tarihli baskısı ile 1842 tarihli baskısı arasındaki farklılık ortaya çıkar. Eserin 1842 tarihli baskısında Gogol, Andriy'in yer altı tünelinden Leh kızının odasına olan yolculuğunu anlatırken daha fazla sayıda kapalı mekâna başvurur. Böylece yazarın, her yeni kapalı mekânla birlikte Andriy'i daha fazla kente hapsedtiğı sonucu çıkartılabilir. Kazakların özgürce hareket ettikleri ve düşüncelerini özgürce söyledikleri açık araziye terk eden Andriy, Kornblatt'a göre metaforik olarak kente hapsedilmesiyle birlikte düşüncelerini de özgürce ifade edemez.¹²⁶ Bu düşüncesini de eserden aldığı *“Bir şey konuşmasına engel oluyordu”*¹²⁷ sözleriyle destekler. Eserin 1842 tarihli baskısında Andriy Leh kızının odasına ulaşmak için sırasıyla yer altı tünelini, ibadet yeri olan küçük bir alanı, yer altı mezarlarını, kiliseyi ve meydanı

¹²⁴ Judith Deutsch Kornblatt, “Gogol and the Muses of Mirgorod”, **Slavic Review**, Vol. 5. № 2, Summer 1991, s. 309-316.

¹²⁵ Gogol, **Mirgorod**, s. 99.

¹²⁶ Kornblatt, **The Cossack Hero in Russian Literature: A Study in Cultural Mythology**, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1992, s. 75.

¹²⁷ Gogol, **Mirgorod**, s. 102.

geçer. Daha sonra da voyvodanın evine gelip kızın odasına girer. Eserin 1835 tarihli baskısında ise Andriy'in yolculuğunun anlatımı daha kısadır ve Andriy yer altı tünelini, meydana ve verandayı geçerek kızın odasına ulaşır:

“Ayaklarının altında aşağıya doğru giden basamakları hissetti. Birisi onu elinden yakaladı. Onlar uzun süre yürüdüler, sonunda basamaklar bitti, ayaklarının altında düz toprak vardı. Fenerin ışığı yer altının karanlığında parladı. Bir ses ona, şimdi dümdüz gidin dedi. Tatar kızının sesiydi bu. Tünel kent duvarının altından geçiyordu ve yukarıya doğru çıkan bir merdivenle son buluyordu. Sonunda, kendini kentin ortasında buldu. (...) Verandaya koştu, odaya girdi.”¹²⁸

Kazak ve Leh dünyası arasındaki zıtlık mekânsal açıdan kiliselerde de kendini gösterir. Ortodoks Zaporog Kazaklarının tıpkı kıyafetleri ve silahları gibi kilisesi de sadedir. Zaporog Seçi'ndeki kilisenin içerisinde tek bir süslemenin olmayışını ise Taras Bulba şu satırlarla dile getirir: *“Tanrı'nın yardımıyla seçimiz uzun yıllardır ayaktadır. Ancak dışarıdan bakıldığında kilisemiz kilise gibi gözüксе de içerisinde tek bir süsleme bile yoktur.”¹²⁹*

Dubno kentinde yaşayan Leh kızını görmek için Andriy'in geçtiği mekânlardan biri olan Katolik kilisesi ise renkli ve gösterişlidir. Andriy'i kendine hayran bırakan Katolik kilisesi eserde şu satırlarla betimlenir:

“Sunağın üzerindeki renkli camlı pencere sabahın kızıl ışıklarıyla aydınlanmıştı, oradan süzülen ışık da zeminde mavi, sarı ve yeşil renklerde yuvarlak ışık halkaları oluşturarak karanlık kilisenin içini aydınlatıyordu. Tüm sunak, sunağın uzaktaki girintisi bile aniden ışıltılı olmuştu. Buhurdanlığın dumanı gökkuşağının aydınlattığı bir bulut gibi havada asılı kalmıştı. Andriy bulunduğu karanlık köşeden ışığın yarattığı bu mucizeyi şaşkınlık içinde izliyordu. O sırada orgun görkemli kükreyişi birdenbire kilisenin içini doldurdu. Orgun kükremesi yükseldikçe yükseldi, büyüdü, şiddetli bir gök gürültüsüne dönüştü, sonra birden ilahi bir müziğe dönüşerek, ince genç kız sesini anımsatan notalarla kemerlerin altına kadar ulaştı, sonra tekrar gür bir kükremeye, gök gürültüsüne dönüşüp sustu. Kemerlerin altında

¹²⁸ Gogol, **Mirgorod**, s. 316-317.

¹²⁹ **A.e.**, s. 74.

gök gürültüsünü anımsatan bu ses uzun bir süre yankılandı. Ve Andriy, bu görkemli müziği, ağzı yarı açık dinledi."¹³⁰

Katolik kilisesi, yukarıda da söz ettiğimiz üzere, eserin 1835 tarihli baskısında Andriy'in Leh kızını görmek için geçtiği mekânlardan biri değildir. Gogol'ün, eserin 1842 tarihli baskına Katolik kiliseyi eklemesi Rus edebiyat araştırmacısı İgor A. Vinogradov'un **Taras Bulba ve N. V. Gogol'ün Katoliklikle İlişkisi** (Taras Bulba i otnoşeniye N. V. Gogolya k katolitsizmu) başlıklı yazısında da dile getirdiği üzere, yazarın Avrupa seyahati ile ilişkilidir. 1837-1839 yılları arasında Roma'da yaşayan Gogol, orada kaldığı süre içerisinde sık sık Katolik kiliseyi ziyaret edip dua eder. Leh göçmenlerle, Katolik papazlarla ve sonradan Katolikliğe geçen Knyagina Zinaida A. Volkonskaya ile vakit geçirir. Hatta 1837 yılının sonlarında annesine yazdığı mektubunda "Dinimiz (...) Katolik dini ile tıpatıp aynı..." der. Gogol'ün, 1839 yılının Haziran ayında Roma'dan ayrılmasıyla birlikte Katolik kilisesiyle ve Katolik papazlarla ilişkisi sona erer. Ancak bu durum yazarın Katolik kilisesine duyduğu hayranlığı sona erdirmez. Rusya'ya döndükten sonra **Taras Bulba**'nın 1842 tarihli baskısı üzerinde çalışmaya devam eden yazar, eserine Katolik kilisesini ekler ve Katolik kilisesinin güzelliğine duyduğu hayranlığı da yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, Andriy karakteri aracılığıyla okuyucuya yansıtır.¹³¹ Gogol'ün, Katolik kilisesine duyduğu hayranlık, Katolik olduğuna dair söylentilerin çıkmasına neden olur. Ancak Rus edebiyat eleştirmeni Konstantin V. Moçulskiy'in de belirttiği üzere Gogol, Katolik kilisesinin güzelliğinden etkilense bile, hiçbir zaman dinini değiştirmeyi düşünmemiştir.¹³²

Sonuç olarak Gogol; Kazakların sade, özgür ve canlı yaşam tarzını yüceltmek için eserde gösterişli yaşam tarzına sahip olan, özgürlüğün kısıtlandığı, açlık ve ölümün görüldüğü Dubno kentine yer verir. Çalışmamızda ele aldığımız örneklerde de görüldüğü üzere yazar her iki dünyadaki zıtlıkları kıyafetler, silahlar ve mekânlar üzerinden okuyucuya sunar.

¹³⁰ Gogol, **Mirgorod**, s. 96-97.

¹³¹ İgor A. Vinogradov, **Gogol hudojnik i mıslitel: Hristianskiye osnovı mirosozertsaniya**, Moskva, İMLİ RAN, "NASLEDİYE", 2000, s. 183-199.

¹³² Konstantin V. Moçulskiy, **Duhovnyıy put Gogolya**, Paris, YMCA-Press, 1934, s. 48.

3.2.1.3. Zaporog Kazaklarının Dünyasındaki Bölünme: Kadın-Erkek İlişkileri, Ordu ve Aile

Leh edebiyat eleştirmeni George Grabowicz'in **Kazak Geçmişi Üzerine Üç Bakış Açısı: Gogol, Ševčenko, Kuliš** (Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol, Ševčenko, Kuliš) başlıklı çalışmasında belirttiği üzere, **Taras Bulba** tıpkı Gogol'un diğer Ukrayna hikâyelerinde olduğu gibi bir bölünme (ikiye ayrılma) üzerine yapılandırılır. Adı geçen edebiyat eleştirmeni, söz konusu çalışmasında bölünmenin eserde esas olarak kadın-erkek ilişkilerinde kendini gösterdiğini dile getirir. Eserin ilk sayfalarında da Gogol, kadın-erkek ilişkileri üzerinden kadınların ve erkeklerin yiyecek içecek seçimlerindeki ve uyku alışkanlıklarındaki bölünmeye değinir.¹³³ Kiev Akademisi'nde öğrenimlerini tamamlayan oğulları için kutlama yemeği veren Taras, eşine şöyle der:

*“Git, git, ne var ne yok, hazırla soframızı. Çöreğe, ballı cevizli pastaya, haşhaşlı ve tatlı şeylere gerek yok. Bize bütün bir koyun, keçi ve kırk yıllık baldan getir! Ama boğaz yakanından daha fazla getir, sakın kuru üzümünden ve her türlü uyduruk çeşidinden yapılmışından getirme, temizinden, ağızda fışır fışır köpüreninden getir.”*¹³⁴

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, ataerkil Kazak toplumunda cinsiyete ve eşitsizliğe dayalı bir beslenme alışkanlığının olduğu sonucu çıkartılabilir. Kadınlara atfedilen hamur işleri ve tatlılar yerine Taras Bulba masaya et getirilmesini ister. Çünkü et, özellikle de kırmızı et, birçok kültürde olduğu gibi Kazak toplumunda da erkeklere atfedilir. Erkeklik edimi olarak kabul edilen et, araştırmacı Jeffery Sobal'ın da vurguladığı üzere avcılık, doğaya hükmetme, güçlülük gibi erkeklere atfedilen birtakım özellikler ile ilişkilendirilir.¹³⁵

Kadınların ve erkeklerin uyku alışkanlıklarına bakıldığında ise kadınların kapalı, erkeklerin ise açık mekânlarda uyumayı tercih ettikleri görülür. Kadınlar

¹³³ George Grabowicz, “Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol, Ševčenko, Kuliš”, **Harvard Ukrainian Studies**, Vol. 5, № 2, June 1981, s. 171-194.

¹³⁴ Gogol, **Mirgorod**, s. 43.

¹³⁵ Jeffery Sobal, “Men, Meat, and Marriage: Models of Masculinity”, **Food and Foodways**, y.y., Routledge Taylor & Francis Group, 2005, s. 135-158.

evlerinde uyurken, Taras oğullarıyla birlikte avluda uyumak ister: *“Pekâlâ çocuklar, şimdi yatmamız gerekiyor. Yarın da kaderimizde ne varsa onu yaşayacağız. Bizim yatağımızı yapma! Yatağa ihtiyacımız yok. Avluda uyuyacağız.”*¹³⁶ Taras’ın bu ifadesinden yola çıkarak, Kazakların kapalı bir mekânda uyumayı sevmedikleri sonucu çıkartılabilir. Çünkü kapalı mekânlar onların özgür ruhlarının kafese tıklması anlamına gelir. Açık mekânlarda ise bir yere bağlı olmayan Kazaklar kendilerini kuş gibi özgür hissederler.

Grabowicz, aynı zamanda söz konusu çalışmasında, Gogol’ün kadın-erkek ilişkileri üzerinden, kadın ve erkek dünyasındaki bölünmeye de değindiğini dile getirir.¹³⁷ Bu bağlamda Zaporog Seçi’ni erkek dünyası olarak gören Taras, eserde şu düşünceleri paylaşır:

*“Burada neyi bekliyorum? Karabuğday ekip ev mi bekleyeceğim, koyunlara ve domuzlara bakıp, eşimin dizinin dibinde mi oturacağım? Ne hali varsa görsün o. Ben bir Kazak’ım, onun dizinin dibinde oturmak istemiyorum! Şu anda savaş olmasın varsın. Ben dolaşmak için sizinle Zaporog Seçi’ne geleceğim. (...) Burada oturarak hangi düşmanı bekleyeceğim? Bu eve niçin ihtiyacımız var? Bütün bunlara neden ihtiyacımız var? Şu çanak çömleği ne yapacağız?”*¹³⁸

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, karabuğday ekmenin, ev beklemenin, koyunlarla ve domuzlarla ilgilenmenin kadınlara atfedilen sorumluklardan bazıları olduğu sonucu çıkartılabilir. Bu yüzden de bir Kazak olan Taras’ın ev işleri yapmayı, tarla işleriyle ve hayvanlarla ilgilenmeyi küçük düşürücü bir hareket olarak gördüğü varsayılabilir. Çünkü o, bir Kazak olarak savaşmalıdır. Eşinin dizinin dibinde oturmamalıdır.

Ataerkil Kazak toplumunda kadın ve erkek dünyasındaki en önemli bölünmelerden bir diğerini ise kadının toplumdaki yeri oluşturur. Evin bütün işiyle, çocuklarla, hayvanlarla ve tarlayla ilgilenen kadınlar, erkeklerin yokluğunda hem aileyi hem de toplumu ayakta tutan en önemli güçlerden biridir. Ancak gösterdikleri

¹³⁶ Gogol, **Mirgorod**, s. 49.

¹³⁷ Grabowicz, **a.g.e.**, s. 171-194.

¹³⁸ Gogol, **Mirgorod**, s. 45.

tüm fedakârlıklara rağmen kadınlar ne eşlerinden ne de toplumdan hak ettikleri ilgiyi ve saygıyı görmezler. Halbuki demokratik düzenin hüküm sürdüğü Zaporog Seç'i'nde durum tam tersidir. Seç'te Kazaklar eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesi içerisinde bir arada yaşarlar. Ancak kadınlarla birlikte yaşadıkları seç dışındaki hayatlarında ise eşitlik ve karşılıklı saygı ilkelerini takip etmezler. Bu durum Maşinskiy'in de vurguladığı üzere, ataerkil demokrasinin zayıflığına ve Kazakların doğasında var olan geriliğe işaret eder.¹³⁹ Zor şartlar altında sevgi ve saygı görmeden yaşayan, eşinin dayaklarına ve küfürlerine maruz kalan kadının durumu ise eserde Taras'ın çilekeş eşi üzerinden verilir:

“Gerçekten de o çetin zamanlardaki her kadın gibi acınacak durumdaydı. Yalnızca gençliğin ve tutkunun ilk ateşinde kısa bir süre için yaşamıştı aşkı. Ama o (Taras) gönlünü çelen kılıcı için, arkadaşları için, içip eğlenmek için eşini terk etmişti. Kocasını yılda iki ya da üç gün görüyordu. Daha sonra da Taras'dan birkaç yıl haber alamıyordu. Onu gördüğünde, birlikte yaşadıklarında ise kadıncağızın hayatı hayat mıydı? Hakaretlere, hatta dayaklara katlanmak zorunda kalırdı. (...) Zaporojye yaşamının sert damgasını vurduğu, kadınlardan uzak yaşayan bu şövalyeler grubunun içinde kadın tuhaf bir varlıktı. Gençliği zevk almadan gözlerinin önünden geçip gitti, güzel körpe yanakları ve göğüsleri öpülmeden soldu ve zamanından önce kırıştı.”¹⁴⁰

Kadın-erkek ilişkilerinin yanı sıra bölünme Kazak ordusunda da kendini gösterir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi Tatarların Zaporog Seç'i'ne saldırıp Kazakların bir kısmını esir alması üzerine Kazak ordusu ikiye bölünür. Ordunun bir kısmı Tatarların, bir kısmı da Lehlerin peşinden gider. Ordunun ikiye bölünmesi konusunda ise koşevoy şöyle der: “Şimdi ayrılalım efendi kardeşlerim! Kim gitmek istiyorsa sağa geçsin, kim kalmak istiyorsa sola geçsin!.. Ve Kazakların kimi sağa, kimi sola geçmeye başladı.”¹⁴¹ Kazak ordusundaki bölünme eserin ilerleyen sayfalarında da karşımıza çıkar. Lehlerden intikam almak için yüz yirmi bin kişiden (bu sayı eserin 1835 tarihli baskısında otuz bin kişidir) oluşan Kazak ordusu geri dönüp Lehlere saldırır. Lehler yenilir ve yenilen Lehler Kazaklar ile barış antlaşması imzalamak ister. Tam da bu

¹³⁹ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁴⁰ Gogol, **Mirgorod**, s. 49-50.

¹⁴¹ **A.e.**, s. 126.

noktada Kazak ordusunda bölünme kendini gösterir. Kazakların bazıları Lehlerin teklifini kabul eder. Bu teklife göre, Lehler Hristiyan kiliselerine özgürlüklerini tanıyacak, Kazaklarla eski düşmanlıklarını unutacak ve Kazaklara bir daha asla saldırmayacaktır.¹⁴² Yalnızca bir albay, Taras “*Hey, hetman ve albaylar! Kadın gibi davranmayın! Lehlere inanmayın!*”¹⁴³ diyerek Lehlerin teklifini reddeder. Çünkü söz konusu teklifi kabul etmenin anayurduna, dinine ve Kazak kardeşliğine ihanet etmek anlamına geleceğini çok iyi bilmektedir. Bu yüzden de alay kâtibi barış koşullarını yazılı olarak kendisine getirdiğinde Taras çok öfkelenir. Öfkeyle kılıcını kınından çıkararak bir baston gibi ikiye böler. Kılıcın bir parçasını bir yana, diğer parçasını öbür yana fırlatan Taras Kazaklara şöyle der: “*Elveda kardeşlerim! Bu iki parçanın bir araya gelip bir kılıç olamayacağı gibi, biz de bu dünyada bir daha görüşemeyeceğiz.*”¹⁴⁴ Taras’ın kılıç üzerinden yaptığı bu konuşma Kazak ordusundaki ilk bölünmeden farklı olarak, tehlikeli bir bölünmenin habercisi olup, Kazak ordusundaki parçalanmayı ifade etmektedir.

Kadın-erkek ilişkilerinde ve orduda görülen bölünme ailede de kendini gösterir. Andriy, Leh kızına âşık olur. Ancak Maşinskiy’in de vurguladığı üzere, bu aşk, genç adamın arkadaşlarına ve anayurduna karşı duyduğu görev duygusuyla çatışmaya girer. Andriy’in iç dünyasındaki bu çatışmayı ise Leh kızına duyduğu aşk kazanır. Doğasında cesaret ve cüret olan Andriy, Leh kızının yanında kalabilmek için ailesinden, arkadaşlarından ve anayurdundan vazgeçer;¹⁴⁵ kalbinin sesiyle hareket ederek Leh kızına şöyle der:

*“Babamdan, arkadaşlarımdan ve anayurdumdan bana ne!.. Hiç kimsem yok benim! Hiç kimsem, hiç kimsem!.. Benim anayurdumun Ukrayna olduğunu kim söyledi? Oranın anayurdum olduğuna kim karar verdi? Ruhumuzun aradığı, ona tatlı gelen yerdir anayurt. Benim anayurdum sensin! İşte benim anayurdum! Yaşadığım sürece bu anayurdu kalbimde taşıyacağım, Kazaklardan biri onu oradan söküp almaya çalışsın bakalım! Böyle bir anayurt için her şeyimi satıp savarım, hatta canımı bile veririm!”*¹⁴⁶

¹⁴² Gogol, **Mirgorod**, s. 167.

¹⁴³ **A.y.**

¹⁴⁴ **A.e.**, s. 168.

¹⁴⁵ Maşinskiy, **a.g.e.**, s. 107-108.

¹⁴⁶ Gogol, **Mirgorod**, s. 106.

Moçulskiy ise doğası gereği ahlaka aykırı olan aşkı tüm ahlaki değerleri çökerten bir kavram olarak değerlendirir. Dolayısıyla Leh kızına âşık olan Andriy de sevdiği kız için ailesinden, arkadaşlarından ve anayurdundan vazgeçer.¹⁴⁷

Andriy'in Leh kızı için ailesinden, arkadaşlarından ve anayurdundan vazgeçmesi aynı zamanda “insanın epik bütünlüğünün parçalanması”¹⁴⁸ anlamına gelir. Bu parçalanmanın doğal bir sonucu olarak genç adamın ruhunda Kazak olan her şey ölür. Bu durumu da Gogol, “*Ve Kazak öldü!*”¹⁴⁹ sözüyle ifade eder. Andriy'in bu sembolik ölümüne eserin ilerleyen sayfalarında gerçek ölümü de eşlik eder. Kazak kardeşliğine inanan, anayurdu ve Ortodoksluk inancını savunan Taras için Kazak toplumunun mutluluğunu, birlik ve beraberliğini korumak Stepanov'un da ifade ettiği üzere, kan bağından daha önemlidir.¹⁵⁰ Bu yüzden Leh tarafına geçtiği için oğluna kızgın olan Taras, “*Seni dünyaya ben getirdim, ben öldüreceğim*”¹⁵¹ diyerek oğlunu savaş alanında öldürür.

Andriy'in ölümü trajik olmasına rağmen Belinskiy, bu ölümü Andriy için bir ceza değil, tek çıkış yolu olarak görür. Çünkü sevdiği kız için ailesini, arkadaşlarını ve anayurdu terketen Andriy, Belinskiy'e göre zaten cezalandırılmıştır. Genç adamın işlediği suçun cezasından tam anlamıyla kurtulması ise kendi ölümünden geçmiştir.¹⁵²

Eserin 1842 tarihli baskısında Andriy karakterini geliştiren Gogol, eserin 1835 tarihli baskısından farklı olarak, Yankel aracılığıyla Andriy'in kendi özgür iradesiyle Leh tarafına geçtiğini belirtir.¹⁵³ Böylece Yankel, Andriy'in kararının bireysel bir karar olduğunu vurgulamış olur. Genç adamın almış olduğu bu karar Sovyet ve Rus edebiyat eleştirmeni Aleksandr S. Yanuşkeviç'in de belirttiği üzere, onun Kazaklar

¹⁴⁷ Moçulskiy, **a.g.e.**, s. 33.

¹⁴⁸ Bahtin, **Voprosi literatury i estetiki**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1975, s. 480.

¹⁴⁹ Gogol, **Mirgorod**, s. 107.

¹⁵⁰ Stepanov, **Gogol N. V., İstoriya russkoy literatury: v 10 tomah**, Tom 7, Moskva-Leningrad, AN SSSR, 1955, s. 164.

¹⁵¹ Gogol, **Mirgorod**, s. 144.

¹⁵² Belinskiy, **Stati i retsenzii pyatidesyatiletney dyadyuşka 1839-1840. Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 3, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1953, s. 445-446.

¹⁵³ Gogol, **Mirgorod**, s. 113.

arasında bir yabancı, diğer bir ifadeyle “öteki” olmasına neden olur.¹⁵⁴ Gogol, kendi özgür iradesiyle ailesinden, arkadaşlarından ve anayurdundan vazgeçen ve batılı değerleri kucaklayan Andriy’i ise eserin 1842 tarihli baskısında batılı bir savaşçı olarak betimler. Leh savaşçılar gibi giyinen Andriy, eserde şu satırlarla anlatılır:

*“- Efendi Andriy’i bağlamaya kim cesaret edebilir? Şimdi o, öyle önemli bir şövalye olmuş ki... Yemin ederim, tanıyamadım onu! Apoletleri altın sırmalı, kol ağızları altın sırmalı, aynası altından, miğferi altından, kemeri altın işlemeli, altın her yerde, her şeyi altın. İlkbaharda güneş nasıl parlıyorsa, bahçede kuşlar nasıl cıvıldaşıp ötüyorsa, otlar nasıl kokuyorsa, o da altınlar içinde pırıl pırıl parlıyordu.”*¹⁵⁵

Görüldüğü gibi, bölünme eserde kadın-erkek ilişkilerinde, orduda ve ailede kendisini gösterir. Kadın-erkek ilişkilerinde ve orduda yaşanan ilk bölünme Kazak toplumundaki birlik ve beraberliği tehdit edecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaz. Ancak söz konusu durumu orduda yaşanan ikinci bölünmede ve Andriy’in vermiş olduğu kararda göremeyiz. Çünkü hem ordudaki ikinci bölünme hem de Andriy’in bireysel kararı Kazak toplumundaki birlik ve beraberliği tehdit edecek boyuttadır.

3.2.1.4. Kazak Milliyetçiliğinden Panslavizme: Zaporog Kazaklarının Rus Savaşçılara Dönüşmesi

Gogol’ün Zaporog Kazaklarını Rus ruhuyla birleştirerek Rus savaşçılara dönüştürmesi eserin 1842 tarihli baskısında gerçekleşir. Yazar, eserin 1842 tarihli baskısında 1835 tarihli baskısından farklı olarak “russkiy” sıfatının nitelediği üç yerine yirmi dört tane sözcük kullanır. Kullanılan bu sözcükler de Zaporog Kazaklarının Rus savaşçılara dönüşmesine büyük katkı sağlar. Eserin 1835 tarihli baskısında yazar, “russkiy” sıfatının nitelediği “Rus tüccar kadını (russkaya kupçihha)”, “Rus soyluları (russkiye dvoryan)” ve “Rus ruhban sınıfı (russkoye duhovenstvo)” sözcüklerini kullanır. Ancak bu sözcükler Güney Koreli araştırmacı SaeraYoon’un da ifade ettiği üzere, vatanseverlik duygusundan oldukça uzak olup, belli bir sınıfı ifade etmek için

¹⁵⁴ Aleksandr S. Yanuşkeviç, *İstoriya russkoy literaturı pervoy treti XIX veka*, Moskva, İzdatelstvo “FLİNTA”, 2013, s. 620.

¹⁵⁵ Gogol, *Mirgorod*, s. 111.

kullanılmıştır.¹⁵⁶ Milli bir özellik taşımayan bu sözcükler Zaporog Kazaklarını Rus ruhuyla birleştirmekten oldukça uzaktır. Eserin 1842 tarihli baskısında ise yazar, “russkiy” sıfatının nitelediği “Rus karakteri (russkiy harakter)”, “Rus toprağı (russkaya zemlya)”, “Rus gücü (russkaya sila)”, “Rus inancı (russkaya vera)”, “Rus ruhu (russkaya duşa)” gibi sözcükler kullanır. Hem vatanseverlik özelliği hem de milli bir özellik taşıyan bu sözcükler Zaporog Kazaklarının Rus savaşçılara dönüşmesine büyük katkı sağlar.

Eserin 1835 tarihli baskısında düşmanları olan Lehler ve Tatarlar ile mücadele içinde olan Kazaklar Rus topraklarının, Rus gücünün, Rus inancının ve Rus ruhunun bilincinde değildir. Stepanov’un da belirttiği üzere Gogol, Ukrayna halkının Lehlerle savaşını Ukrayna Kazaklığının yerel bir savaşı olarak gösterir. Ancak eserin 1842 tarihli baskısında Kazaklar Rus topraklarının, Rus gücünün, Rus inancının ve Rus ruhunun bilincine varır. Bunun doğal bir sonucu olarak da Ukrayna halkı mücadelesini Rus ruhuyla birleştirerek Rus topraklarını korumak için savaşır.¹⁵⁷ Bu bilincin oluşmasında ise “russkiy” sıfatının nitelediği hem vatanseverlik özelliği hem de milli bir özellik taşıyan sözcükler önemli rol oynar.

Zaporog Kazaklarının Rus savaşçılara dönüştüğü sahneler eserin 1842 tarihli baskısında Kazak Mosiy Şilo, Stepan Guska, Bovdyug, Balaban, Kukubenko ve Taras Bulba aracılığıyla okuyucuya aktarılır. Taras dışında adı geçen diğer Kazaklar ise eserin 1835 tarihli baskısında yer almazlar. Gogol’ün eserin 1842 tarihli baskısına eklediği bu yeni karakterlerin hepsi Lehler tarafından öldürülür. Düşmanla canla başla mücadele eden bu savaşçıların ölümlerini şiirleştiren Gogol, bu vesileyle onların milliyetçi duygularını da açığa çıkarmış olur. Bu nedenle ölmeden önce söz konusu savaşçıların her birinin Ortodoks Rus yurdunun sonsuza kadar yaşamasını temenni ettikleri görülür. Örneğin, Mosiy Şilo ölmeden önce “*Elveda kardeşlerim, yurttaşlarım! Ortodoks Rus yurdu sonsuza kadar yaşasın, şanlı şerefli olsun*”¹⁵⁸, Stepan Guska “*Bütün düşmanlarımız yok olsun, Rus yurdu sonsuza kadar yaşasın*”¹⁵⁹,

¹⁵⁶ Saera Yoon, “Transformation of a Ukrainian Cossack into a Russian Warrior: Gogol’s 1842 “Taras Bulba”, *The Slavic and East European Journal*, Vol. 49, № 3, 2005, s. 430-444.

¹⁵⁷ Stepanov, *Gogol N. V., İstoriya russkoy literaturı: v 10 tomah*, s. 162.

¹⁵⁸ Gogol, *Mirgorod*, s. 138.

¹⁵⁹ A.e., s. 139.

Bovdyug “*Bu dünyadan ayrılacağım için üzgün değilim. Tanrı herkese böyle bir ölüm nasip etsin! Rus yurdu sonsuza kadar şanla şerefle yaşasın*”¹⁶⁰, Kukubenko ise “*Dilerim Tanrı’dan bizden sonra gelenler bizden daha iyi yaşarlar ve İsa’nın sevdiği Rus yurdu da sonsuza kadar şanla şerefle yaşar.*”¹⁶¹ der.

Eserin 1835 tarihli baskısında Taras’ın, konuşmalarında sık sık Kazak kardeşliğini, vatanseverliğini ve Ortodoksluk inancını yücelttiği görülür. Örneğin, Tatarların Zaporog Seçi’ne saldırması üzerine Kazak ordusu ikiye bölünür ve Kazakların bir kısmı Tatarların, bir kısmı da Lehlerin peşinden gider. İçkinin de etkisiyle Taras, Kazaklara Kazak ruhunu daha da güçlendirecek olan şu sözleri söyler:

“Öyle bir zaman gelecek ki, Hristiyanlık bütün dünyaya yayılacak ve Müslümanların hepsi Hristiyan olacak. Zaporog Seçi’imize içelim! Seçimizin bütün Müslümanları yok etmesine içelim! Seçimize her yıl birbirinden daha iyi yiğitlerin katılmasına içelim! Evet birlikte şan ve şöhretimize (...) içelim! (...) Dinimize içelim!

Ön sırada bulunanlar ellerini yukarıya kaldırarak haykırdı:

- *Dinimize içelim!*

Arkadakiler de haykırdı:

- *Dinimize içelim!*

Taras, elini yeniden yukarıya kaldırdı:

- *Seçi’imize içelim! dedi.*

Öndekiler haykırdı:

- *Seçi’imize içelim!*

Arkadakiler de haykırdı:

- *Seçi’imize içelim!*

- *Şan ve şöhretimize, Tanrı’nın dünyasında yaşayan Hristiyanlara içelim!*

Öndekiler tekrar etti:

- *Şan ve şöhretimize, Hristiyanlara içelim!*

Arkadakiler de tekrar etti:

¹⁶⁰ Gogol, **Mirgorod**, s. 139-140.

¹⁶¹ **A.e.**, s. 141.

- Şan ve şöhretimize, Hristiyanlara içelim!..”¹⁶²

Taras, eserin 1842 tarihli baskısında ise Rus yurdunu, Rus ruhunu, Ortodoks Rus inancını ve Rus gücünü yücelten bir savaşçı olarak karşımıza çıkar. Özellikle Taras’ın zincirlendiği, ellerinden çivilendiği, altına ateş yakıldığı son sahne Zaporog Kazak’ı olan Taras’ın nasıl Rus bir savaşçıya dönüştüğünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Taras, yönlendirmesiyle Lehlerden kaçmayı başaran Kazakların arkasından şöyle seslenir:

*“Elveda kardeşlerim!.. Unutmayınız beni, gelecek bahar yeniden geliniz ve güzelce geziniz! Aşağılık Lehler, elinize ne geçti? Kazakların korkacak bir şeyleri olduğunu mu sanıyordunuz dünyada? Bekleyiniz, zamanı gelecek, bir gün gelecek, Ortodoks Rus inancının ne olduğunu öğreneceksiniz! Uzaktaki ve yakındaki halklar şimdiden hissetmeye başladılar bile: Rus toprağından kendi çarı doğacak ve dünyada ona boyun eğmeyecek hiçbir güç olmayacak!”*¹⁶³

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, Ortodoks Rus inancını, Rus toprağını ve Rus çarını yücelten Taras’ın Rusya’nın görkemli geleceğini dört gözle beklediği sonucu çıkartılabilir. Taras’ın bu konuşmasını eserin 1842 tarihli baskısının sonuna bilinçli bir biçimde koyan Gogol, Ortodoks Rus şövalyesi yaratarak Ukraynalı bir kahraman olan Taras’ı başarılı bir biçimde Rus bir kahramana dönüştürmüş olur. Böylece yazar bu dönüşüm sayesinde Rus okurun duygularına da hitap etmeyi başarır.¹⁶⁴

Eserin sonunda yanarak ölen Taras’ın ölümü ise sembolik bir anlam taşır. Ruhunun bedeninden ayrılmasıyla birlikte sonsuzluğa geçen Taras tıpkı bir şarkı sözü gibi gelecek nesiller tarafından hatırlanmaya ve söylenmeye devam eder. Böylece yurdunu ve inancını korumak için ölen Taras ölümsüzlüğe ulaşmış olur. Ayrıca onun aracılığıyla Kazaklar da ölümsüzlüğe ulaşır.¹⁶⁵

¹⁶² Gogol, **Mirgorod**, s. 328.

¹⁶³ **A.e.**, s.172.

¹⁶⁴ Yoon, **a.g.e.**, s. 430-444.

¹⁶⁵ Kornblatt, “Gogol and the Muses of Mirgorod”, s. 309-316.

Zaporog Kazaklarının Rus savaşçılara dönüşmesine paralel olarak Gogol, Rus edebiyatı konusunda çalışmaları bulunan Ömer Aydın Süer'in de belirttiğı üzere, eserin 1842 tarihli baskısında Panslavizm düşüncesine de erişir. Eserin 1835 tarihli baskısında kardeşlik, vatanseverlik ve Ortodoksluk gibi Kazak değerlerini yücelterek Kazak milliyetçiliğine ulaşan yazar, eserin 1842 tarihli baskısında ise Slav ırkını, Rusları ve Ortodoks Rus inancını yücelterek Panslavizm düşüncesine ulaşır.¹⁶⁶ Slav ırkı ise eserde Gogol'ün ağzından şu satırlarla yüceltilir: *“Yalnızca Slav ırkı, diğer ırkların önünde cıvı nehirlerin karşısındaki deniz gibi geniş ve güçlüdür. Fırtınalı havada o deniz kabarır ve çoşar...”*¹⁶⁷ Taras'ın ağzından yazar, Rus yurdundaki kardeşliğı ise şu sözlerle över: *“O zaman Rus yurdundaki kardeşliğin ne demek olduğunu öğrenecekler! Sıra ölmeye gelirse, onların hiçbirisi bizim gibi ölmeyecektir! ...Hiçbiri, hiçbirisi!”*¹⁶⁸

Genel bir değerlendirmeye, eserden alınan alıntılardan ve örneklerden yola çıkarak, Gogol'ün eserin 1835 tarihli baskısı ile 1842 tarihli baskısı arasında yaptığı en büyük değişikliklerden birinin Zaporog Kazaklarını Rus savaşçılara dönüştürmesi olduğu sonucu çıkartılabilir. Fransız akademisyen Jean Bonamour'un **Rus Edebiyatı** adlı eserinde de belirttiğı üzere, tarihsel gerçekliğı milliyetçilik duygularına feda ederek,¹⁶⁹ Rus ruhunu Zaporog Kazakları ile birleştiren Gogol, böylelikle Rus topraklarını ve Ortodoks Rus inancını savunan Rus-Kazak kahramanını yaratmış olur.

Kazak teması tıpkı Gogol gibi Lev N. Tolstoy'un yaratıcılığında da önemli bir yer tutar. Şimdi de çalışmamız çerçevesinde Tolstoy'un eserlerine Kazakların nasıl yansıdığını ele alalım.

3.3. L. N. Tolstoy ve Eserlerinde Kazaklar

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un (1828-1910) Kazaklarla tanışması Kafkasya'da askerlik yaptığı döneme (1851-1854) denk düşer. 1851 yılının ilkbaharında yaşam tarzını değiştirmek ve kötü alışkanlıklarından kurtulmak (kumar oynamak vd) için Tolstoy subay olan abisi Nikolay ile birlikte Kafkasya'ya Terek Nehri kıyısında

¹⁶⁶ Süer, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁶⁷ Gogol, **Mirgorod**, s. 129.

¹⁶⁸ **A.e.**, s. 134.

¹⁶⁹ Jean Bonamour, **Rus Edebiyatı**, Ankara, Dost Kitabevi, 2006, s. 46.

bulunan bir Kazak *stanitsası* olan Starogladkovskaya'ya (bu *stanitsa* **Kazaklar**'da Novomlinskaya olarak adlandırılır) gider. Burada askeri hayatla tanışan Tolstoy, iki yılı aşkın bir süre topçu alayında görev yapar. Askerlik hayatının yanı sıra Starogladkovskaya'da Greben Kazaklarının yaşamıyla ve onların gelenekleriyle de ilk kez yakından tanışma imkânı bulur. Toprak köleliğine karşı olan, özgürlüğü, sadeliği ve doğallığı seven Kazaklar Tolstoy'un ilgisini çeker. Kardeşçe bir arada yaşayan ve mutlu olan bu Kazaklar, aynı zamanda Tolstoy'a çocukluk ideali olan "karınca kardeşliği" ni anımsatır. Karınca kardeşliğiyle ilgili olarak da 1905 yılında kaleme aldığı **Anılar**'da (Vspominaniya) şu satırları yazar Tolstoy:

*"Karınca kardeşliği bizler tarafından keşfedildi. Ancak bizim büyük sırrımız bütün insanların herhangi bir talihsizlik yaşamaması, asla kavga etmemesi, kızmaması ve sürekli mutlu olmasıdır. Bu sır bize söylendiği gibi onun tarafından yeşil bir değneğe yazılmıştır. Bu değnek de eski vadinin kıyısındaki yolun kenarında gömülüdür."*¹⁷⁰

Greben Kazaklarından oldukça etkilenen Tolstoy onlarla ilgili efsaneleri, şarkıları ve dergilerde yayımlanan yazıları toplar. Onların düşünlerine katılır. Hatta Rusya'nın geleceğini bile Kazaklıkta görür. Bu konuyla ilgili olarak da 1 Nisan 1857 tarihli günlüğüne şu satırları yazar: "*Rusya'nın geleceği Kazaklıktır: özgürlük, eşitlik ve herkesin yerine getirmekle yükümlü olduğu zorunlu askerlik hizmetidir.*"¹⁷¹ Tolstoy, aynı zamanda Rus ve Sovyet edebiyat eleştirmeni, kuramcısı Viktor B. Şklovskiy'in de belirttiği üzere, toprak köleliğine karşı olan Kazakları Rusya'nın tamamı için bir model olarak da görür. Çünkü Kazaklar başlarında bir çiftlik sahibi olmadan özgürce yaşamaktadırlar.¹⁷²

Tolstoy, ilerleyen yıllarda ise Rus halkının düşüncesinde yer alan özgür olma isteği ile Kazakların özgürlük tutkusu arasında bir bağlantı kurarak 2 Nisan 1870 tarihli

¹⁷⁰ Lev N. Tolstoy, **Povesti i rasskazy, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 14, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1983, s. 426-427.

¹⁷¹ Tolstoy, **Dnevnik i zapisniye knijki 1854-1857, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 47, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo "hudojestvennaya literatura", 1937, s. 203.

¹⁷² Viktor B. Şklovskiy, **Lev Tolstoy, Jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM "Molodaya gvardiya", 1963, s. 140.

günlüğüne şu satırları yazar: “Rusya’nın bütün tarihi Kazaklar tarafından yapılmıştır. Avrupalıların bizi Kazak olarak çağırması boşuna değildir. Halk Kazak olmak istiyor.”¹⁷³ Günlüğüne yazdığı “Rusya’nın bütün tarihi Kazaklar tarafından yapılmıştır” cümlesiyle Tolstoy’un aynı zamanda Kazakların Rus tarihinde oynadığı role de dikkat çektiği sonucu çıkartılabilir. IV. İvan döneminden itibaren Rus çarlarına ve çariçelerine hizmet etmeye başlayan, 16. ve 20. yüzyıllar arasında Rusya’nın katılmış olduğu bütün önemli savaşlarda yer alan, Kargaşa Dönemi’nde olduğu gibi tarihin kırılma anlarında ortaya çıkarak olayların seyrine etki eden Kazaklar Rus tarihinin şekillenmesinde önemli rol oynarlar.

Kazakların özgür, sade ve doğal yaşamından etkilenmesi Tolstoy’un eserlerine de yansır. Ve Tolstoy, genel olarak eserlerinde Kazaklara yaşamının farklı dönemlerinde ele aldığı çalışmalarının ana temasını oluşturan Kafkasya ile birlikte yer verir. Bu bağlamda Tolstoy’un Kazaklara yer verdiği ilk eseri **Baskın**’dır. Yazarın ilk olarak **Kafkasya’dan Mektup** (Pismo s Kavkaza) adını verdiği, daha sonra da **Baskın** olarak değiştirdiği bu ilk savaş konulu öyküsü 1853 yılında **Sovremennik** dergisinde yayımlanır. **Bir Gönüllünün Öyküsü** (Rasskaz volontera) alt başlığını taşıyan **Baskın**’ın konusu ise Tolstoy’un kendi izlenimlerine dayanır. Gönüllü olarak Rus ordusuna katılan Tolstoy, Kafkasya’da bizzat savaşın içinde yer alır. Bir Rus birliğinin Kafkas köyüne düzenlediği baskına katılan Tolstoy, bu baskın sırasında edindiği izlenimleri de **Baskın**’da orduya gönüllü olarak katılan bir subayın ağzından anlatır. Savaşın gerçek yüzünü yansıttığı bu öyküsünde Tolstoy, Kazaklara öyküsünün son sayfalarında yer verir. Don Kazaklarının hem acımasız hem de yağmacı yönünü Kazakların kesmeye çalıştıkları beyaz oğlak üzerinden okuyucuya şu satırlarla gösterir:

“Bizim bulunduğumuz yerin az ötesinde toplanmış Don Kazaklarını göstererek, telaşla yüzbaşının sözünü “Ne yapıyor onlar burada?” diyerek kestim.

Aralarında bir çocuğun ağlamasına benzer bir ses ile birtakım konuşmalar duyuluyordu:

¹⁷³ Tolstoy, **Dnevnik i zapiski 1858-1880 gg.**, Tom 48, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1952, s. 123.

“Dur diyorum sana...kesme...görecek onlar. Bıçak var mı yanında Yestigneiç? Ver bıçağı bana...”

-Yüzbaşı sakince, “Bir şeyi bölüşüyor, alçaklar” dedi.

Tam o anda köşeden öfkeden kızarmış ve korkmuş bir yüzle yakışıklı bir teğmen çıktı. Elini kolunu sallayarak Kazaklara doğru koştu.

“- Dokunmayın, vurmayın ona” diyerek bağırdı çocuksu bir sesle.

*Subayı gören Kazaklar geri çekildi ve ellerindeki beyaz oğlağı serbest bıraktı.
(...)*

“- Bir çocuğu öldürmek istiyorlar sandım” dedi çekingen bir şekilde gülümseyerek.”¹⁷⁴

Tolstoy Kazaklara, 1854 yılında kaleme aldığı **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor** adlı eserinde de yer verir. Yazarın ilk olarak **Endişe** (Trevoga) adını verdiği, daha sonra da **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor** olarak değiştirdiği bu tamamlanmamış öyküsü 1912 yılında yayımlanır. Kendi savaş gözlemlerine dayanarak kaleme aldığı bu öyküsünde Tolstoy, Çeçenlerin atları çalması üzerine Çahgiri Kalesi’nde askerler arasında yaşanan endişeyi konu alır. Çeçenlerin atları çaldığının fark edilmesi üzerine kalede tehlike çanları çalar. Tam da bu noktada Tolstoy, öyküsüne Çeçenlerin peşinden dörtnala giden korkusuz Kazak’ı yerleştirerek şöyle der: *“Bir Kazak sokakta dörtnala gitti.”¹⁷⁵*

Genç Tolstoy’un Kazaklara yer verdiği bir diğer eseri ise **Orman Kesimi**’dir. Yazarın 1852-1854 yılları arasında kaleme aldığı ve **Subayın Öyküsü** (Rasskaz yunkera) alt başlığını taşıyan bu öyküsü 1855 yılında **Sovremennik** dergisinde yayımlanır. Tıpkı **Baskın** ve **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor** adlı öykülerinde olduğu gibi kendi izlenimlerinden yola çıkarak, kaleme aldığı bu öyküsünde Tolstoy, genç bir subayın ağzından hem Rus topçu birliğinin Kafkasya Savaşı sırasında Kafkasya’da gerçekleştirdiği orman kesimini hem de Rus askerlerinin Tatarlarla çarpışmasını gerçekçi bir biçimde okuyucuya anlatır. Yazar bu öyküsünde de diğer öykülerinde olduğu gibi Kazaklara kısaca değinir ve Ruslarla birlikte Tatarlara karşı savaşan Kazakların savaşçı yönünü okuyucuya eserin dokuzuncu bölümünde şu satırlarla

¹⁷⁴ Tolstoy, **Povesti i rasskazy, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 2, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1979, s. 28.

¹⁷⁵ **A.e.**, s. 378.

gösterir: “Genel olarak işler iyi gidiyordu. Kazakların görkemli bir saldırı gerçekleştirerek üç Tatar öldürdüklerinin haberi geldi.”¹⁷⁶

Kafkasya teması ile birlikte Tolstoy Kazaklara, 1863 yılında **Russkiy Vestnik** (Rus Habercisi) dergisinde yayımlanan **Kazaklar** adlı eserinde de yer verir. Yazarın kendi gözlemlerinden yola çıkarak, Greben Kazaklarının yaşamını, gelenek ve göreneklerini okuyucuya yansıttığı bu eserini, çalışmamızın temelini oluşturan Kazaklar ve onların yaşamları çerçevesinde “L. N. Tolstoy’un “Kazaklar” Adlı Eserinde Kazaklar” başlığında detaylı olarak ele alacağız.

1872 yılında ise Tolstoy’un, **Zarya** (Şafak) dergisinde **Kafkas Tutsağı** adlı eseri yayımlanır. Bu eserde yazar, Puşkin ve Lermontov’un aynı adı taşıyan **Kafkas Tutsağı** eserlerinde ele aldıkları gibi Rus edebiyatının klasik temalarından biri olan Kafkasyalıların eline esir düşen Rus temasını işler. Kendi anılarından yola çıkarak, kurguladığı, Rus subay Jilin’in, arkadaşı Kostilin ile birlikte Tatarlar tarafından kaçırılarak tutsak edilmesini anlattığı bu öyküsünde Tolstoy Kazaklara, öyküsünün son iki sayfasında yer verir. Jilin, öykünün kahramanlarından biri olan küçük kız Dina’nın yardımıyla Tatarların elinden kaçmayı başarır. Birliğin kaldığı kaleye ulaşmak için Jilin önce dere kenarından, daha sonra da ormanın içinden yürür. Ormandan çıktıktan sonra kaleyi, Kazakları ve askerleri net bir biçimde görür. Kaleyi gören Jilin sevinir ve dümdüz bozkırda karşısına bir atlı Tatarın çıkmamasını umut ederek yürümeye başlar. Ancak Jilin’in umduğu şey gerçekleşmez. Hemen solundaki tepede Jilin’i gören üç Tatar atlısı dörtnala Jilin’e doğru atlarını sürer. Elini kolunu sallayarak var gücüyle “*Kardeşler! Kardeşler! Kardeşler!*”¹⁷⁷ diye bağırarak Jilin yardım ister. Tam da bu noktada Tolstoy, öyküsüne hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmayan korkusuz Kazakları yerleştirir. Ve kendisini en umutsuz hissettiği anda Jilin’in yardımına gelen ve düşmanlarına korku salan Kazakları şu satırlarla okuyucuya betimler:

¹⁷⁶ Tolstoy, **Povesti i rasskazi, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 2, s. 72.

¹⁷⁷ Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 9, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1982, s. 229.

“Kazaklar on beş kişiydi.

Tatarlar korktular, - Jilin’e yaklaşmadan atlarını yavaşlatıp durdular. Jilin Kazaklara doğru koştu.”¹⁷⁸

Tolstoy’un çalışmalarının ana temalarından birini oluşturan Kafkasya ile birlikte Kazaklara yer verdiği son çalışması **Hacı Murat**’tır. Gerçek olaylardan esinlenerek 1896 yılında kaleme aldığı bu eserini Tolstoy 1904 yılında tamamlar. Ancak otokrasiyi, savaşı, Rusların Kafkas kabilelerine karşı takındığı zorbalığı sert bir biçimde eleştirdiği için yazar, eserin sansür kurulu tarafından onaylanmasının zor olacağını düşünür. Bu nedenle de eser, yazar hayattayken yayımlanmaz. İlk kez sansürlü olarak Moskova’da 1912 yılında **L. N. Tolstoy’un Ölümünden Sonraki Eserleri** (Posmertniye hudojestvenniye proizvedeniya L. N. Tolstogo) seçkisinde, sansürsüz olarak ise aynı yıl Berlin’de yayımlanan bu eserinde yazar, Çeçen isyancı Hacı Murat’ın Şeyh Şamil’e karşı verdiği amansız mücadeleyi anlatır. Hacı Murat’ın kişisel hikâyesinin yanı sıra yazar, Kafkas Savaşı yıllarında Şeyh Şamil’in buyruğu altında bulunan dağlıların Ruslara karşı gösterdikleri destansı direnişi de okuyucuya gerçekçi bir biçimde aktarır.¹⁷⁹ Yazar bu eserinde de Kazaklara, Kafkasya temalı diğer öykülerinde olduğu gibi kısaca değinir (**Kazaklar** eseri hariç. Çünkü bu eserinde yazar, Kazaklara geniş yer ayırır) ve Kazakların hem cesur hem refakatçi hem de askeri yönünü eserin on dördüncü bölümünde ordu başkomutanı Mihail Semyonoviç Vorontsov’un Savunma Bakanı Çernişev’e yazdığı mektup aracılığıyla okuyucuya gösterir: “Onu (Hacı Murat), yirmi ya da otuz cesur Kazaktan oluşacak bir konvoyla yeniden Grozniy’e göndermenizi istiyor. Bu Kazaklar hem onu düşmanlardan koruyacak hem de bize niyetinde ne kadar içten olduğunu göstermesine yardımcı olacaktı.”¹⁸⁰ Alıntıdan yola çıkarak, Kazakların güvenilir insanlar olduğu sonucu da çıkartılabilir. Çünkü Hacı Murat, Grozniy’e giderken kendisine Rusların ya da başka milletten gelen insanların değil, Kazakların eşlik etmesini ister.

¹⁷⁸ Tolstoy, **Povesti i rasskazy 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, s. 229-230.

¹⁷⁹ A. Sergeyenko, “L. N. Tolstoy “Hadji Murat” Neizdanniy tekst”, **L. N. Tolstoy, Kniga 1**, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1939, s. 517-565, Romain Rolland, **Tolstoy’un Yaşamı**, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 93.

¹⁸⁰ Tolstoy, **Povesti i rasskazy, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 14, s. 80.

Kazakların cesur, refakatçi ve askeri yönlerinin yanı sıra Tolstoy **Hacı Murat**'ın yirmi beşinci bölümünde Kazakları “kurban” olarak da gösterir. Yasak olmasına rağmen Hacı Murat 25 Nisan günü korumalarının hepsini aynı anda yanına alarak gezintiye çıkar. Bu durumu fark eden Kazak komutan Nazarov adamlarıyla (Kazak muhafızları) birlikte hem Hacı Murat'ı hem de Hacı Murat'ın korumalarını takip eder. Arkasından bağırarak Hacı Murat'ı yaptığıının yasak olduğu konusunda birkaç kez uyarır. Ancak Hacı Murat, Nazarov'u dinlemeyerek atını dörtlale sürmeye devam eder. Bunun üzerine Nazarov da atını dörtlale sürer ve Hacı Murat'a yetişir. Tam Hacı Murat'ın atının dizginini tutmaya çalışırken bir silah sesi duyulur. Gelenler dağlılardır. Nazarov, Kazaklara “*vurun onları, çocuklar*”¹⁸¹ diye bağırır, ama dağlılar Kazaklardan önce davranırlar. Tabancalarıyla ve kılıçlarıyla Kazakları öldürürler.

Tolstoy, eserin yirmi dördüncü bölümünde ise Hacı Murat'ın kesik başını (Hacı Murat'ı eski dostu Hacı Ağa öldürür. Başını da gövdesinden ayırır) torbasından çıkartan Don Kazak'ı Çihirev'in soğukkanlılığını gözler önüne serer:

“- Çihirev, diye seslendi Kamenev Kazak'a. Buraya gel.

Don Kazak'ı diğerlerinden ayrıldı ve atıyla Kamenev'e yaklaştı. Sıradan bir Don forması giymişti Kazak. Ayaklarında çizmeleri, sırtında kaputu vardı ve eyerinin iki yanında heybeleri asılıydı.

(...)

Kazak, kafayı bir torbayla getirdi. Kafayı çıkarttılar. (...) Herkes dikkatle inceledikten sonra kafayı Kazak'a geri verdi. Kazak, kafayı torbasına koydu ve elinden geldiğince ses çıkartmamaya çalışarak torbayı yere bıraktı.”¹⁸²

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, sadece Çihirev'in değil, aynı zamanda kafayı inceleyen diğer kişilerin (Rus ordusunda görev yapan Kamenev ve Butler) de oldukça soğukkanlı oldukları görülür. Bu durum da hem Çihirev'in hem de Kamenev ve Butler'in yaptıkları askerlik mesleğiyle açıklanabilir. Çünkü mesleklerinden dolayı adı geçen isimlerin savaş alanlarında hem yaralı hem ölmüş hem kolu bacağı kopmuş hem de başı gövdesinden ayrılmış insan görmeleri her zaman olasıdır. Kamenev ve

¹⁸¹ Tolstoy, **Povesti i rasskazi, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 14, s. 130.

¹⁸² A.e., s. 127-128.

Butler, Hacı Murat'ın kesik başını soğukkanlılıkla inceleseler bile, Hacı Murat'ın kahramanlığını, kurnazlığını, zekâsını ve gözü açıklığını överler. Bu konuyla ilgili olarak Kamenev, Hacı Murat için *“bir kahraman gibi öldü”*,¹⁸³ Butler ise *“kim ne derse desin, yaman adamdı”*¹⁸⁴ der.

Kafkasya temalı eserleri dışında Tolstoy **Savaş ve Barış** adlı romanında da Kazaklara yer verir. Altı yıllık titiz bir çalışmanın ürünü olan (1863-1869), yüzlerce karakteri bünyesinde barındıran bu tarihsel ve destansı romanı Tolstoy Homeros'un **İlyada**'sı ile karşılaştırır ve bu eserle ilgili olarak Sovyet ve Rus yazar Maksim Gorkiy'e *“alçakgönüllü olmaya gerek yok, bu eser tıpkı İlyada gibi”*¹⁸⁵ der. Dört kitaptan oluşan ve yazarın ününün zirveye çıkmasını sağlayan bu roman bütünüyle 1869 yılında **Russkiy Vestnik** dergisinde yayımlanır. Geniş bir zaman sürecini (1805 ile 1820 yılları arası) kapsayan bu eserinde Tolstoy, Napolyon döneminde Rusya ile Fransa arasında gerçekleşen 1812 Vatan Savaşı'nın öncesini ve sonrasını konu alır. **Savaş ve Barış**'ta eserin merkezinde yer almasalar bile, özellikle savaş temasının (1812 Vatan Savaşı) açılımıyla birlikte Tolstoy'un eserin üçüncü ve dördüncü kitaplarında Kazaklara yer yer olsa da daha sık yer verdiği görülür.

Tolstoy, **Savaş ve Barış**'ta iki türlü savaşı konu eder. Bunlardan ilki 1805 ile 1807 yılları arasında Rusya toprakları dışında gerçekleşen savaşlardır (Schöngaben Savaşı ve Austrelitz Savaşı). İkinci ise 1812 yılında Rusya topraklarında Fransa ile gerçekleşen Vatan Savaşı'dır (Oteçestvennaya Voyna). Rusya toprakları dışında gerçekleşen savaşlarda Tolstoy Kazaklardan neredeyse hiç söz etmez. Bu savaşların amacı Kazaklar da dâhil olmak üzere Rus halkına ve askerlerine tamamen yabancısıdır. Ancak 1812 Vatan Savaşı öyle değildir. Çünkü düşman artık Rusya toprakları dışında değil, Rusya toprakları içindedir. Napolyon önderliğinde Fransız ordusunun sınırları aşıp Rusya'ya saldırması yoksul, soylu demeden her sınıftan Rus'u bir araya getirir. Milli ruh bilinciyle ve vatanseverlik duygusuyla hareket eden Rus halkı, vatanlarını savunmak için Fransızlara karşı var gücüyle savaşıyor. Çünkü bu savaşta hem Rus halkı

¹⁸³ Tolstoy, **Povesti i rasskazy, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 14, s. 127.

¹⁸⁴ **A.e.**, s. 128.

¹⁸⁵ Maksim Gorkiy, “Lev Tolstoy: Pismo”, **L. N. Tolstoy v russkoy kritike**, Sb. st. / Vstup. st. i primeçaniya S. P. Biçkova, Moskva, Gosudaterstvennoye izdatelstvo hudojestvennaya literatura, 1952, s. 477.

hem de Rus ordusu neden savaştığının bilincindedir. Rus halkının birlik ve beraberlik içinde mücadele ettiği 1812 Vatan Savaşı Rusların zaferiyle sonuçlanır.

1812 Vatan Savaşı'nda Ruslarla birlikte vatanlarını savunmak için Fransızlara karşı büyük bir kahramanlık, cesaret ve vatanseverlik örneği gösteren Kazaklara Tolstoy yukarıda da söz ettiğimiz üzere, eserin üçüncü ve dördüncü kitaplarında yer yer olsa da daha sık yer verir. Ve yazar, eserinde sık sık küçük birlikler halinde korkusuzca hareket eden Kazakların bütün bir alayın elde edebileceğinden daha büyük bir başarı elde ettiğinin altını çizer. Örneğin, Kont Orlov Denisov'un himayesinde bulunan Kazakların Fransızların kaldıkları karargâha saldırarak bin beş yüz Fransız'ı esir almasını yazar şu satırlarla betimler: *“Ormanda ‘Hurrraaaa!’ sesleri uğuldamaya başladı ve Kazaklar tıpkı bir çuvaldan dökülür gibi, yüzer kişilik birlikler halinde birbirini izleyerek, omuzlarında mızraklarıyla, neşeyle derenin üzerinden karargâha doğru uçtular. (...) Hemen orada bin beş yüz kişiyi tutsak ettiler.”*¹⁸⁶

Kazakların cesareti ve korkusuzluğunun yanı sıra yazar, eserinde Kazakların hem askeri hem refakatçi hem de keşifçi yönlerine değinir. Ve Kazakların bu yönlerini de şu satırlarla okuyucunun gözleri önüne serer:

*“Düşmanın gözetlenmesi için sadece bir Kazak devriyesi yeterliydi. (...) Prens Andrey, o yöne bakınca Woltzeugen ile Klauzevitz'i tanıdı. Arkalarından bir Kazak geliyordu. (...) Düşman hatlarına gönderilen Kazak keşif kollarının verdikleri raporlarda da doğruluğu ispatlanan haberler, durumun tam kıvamına geldiğini kesinlikle göstermişti.”*¹⁸⁷

Rus edebiyat eleştirmeni Roman A. Disterlo'nun da belirttiği üzere, Tolstoy tüm eserlerinde olduğu gibi **Savaş ve Barış**'ta da gerçeğin peşindedir.¹⁸⁸ Bu nedenle gerçekçi bir yazar olarak Tolstoy, eserinde sadece Kazakların olumlu yönlerine değil, aynı zamanda olumsuz yönlerine de değinir. Savaşlarda elde ettikleri ganimetler Kazakların en önemli geçim kaynaklarından biridir. Bu nedenle Kazaklar bir defa

¹⁸⁶ Tolstoy, **Savaş ve Barış**, Çev. Leyla Soykut, Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 570-571.

¹⁸⁷ **A.e.**, s. 227, 254, 564.

¹⁸⁸ Roman A. Disterlo, **“Graf L. N. Tolstoy kak hudojnik i moralist”**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/d/disterlo_r_a/text_1887_tolstoy_kak_hudojnik.shtml, 15 Ekim 2022.

ganimetlere ulaştıklarında onları yerlerinden kımıldatmanın imkânı yoktur. Tolstoy da Fransızların karargâhına saldırdıktan sonra çevresinde olup biten hiçbir şeyle ilgilenmeyen, komutanlarını bile dinlemeyerek ganimetleri alan yağmacı Kazakları eserinde şu satırlarla betimler:

“Kazaklar arkalarında ve çevrelerinde olup bitene hiç önem vermeyerek Fransızları izlemiş olsalardı Murat’yı bile tutsak eder, orada bulunan her şeyi ganimet olarak alırlardı. Zaten komutanlarının da istediğı buydu. Ama Kazaklar bir defa ganimetler ve tutsaklara ulaştıktan sonra artık onları yerlerinden kımıldatmaya imkân yoktu. Komutanları kimse dinlemiyordu. Hemen orada bin beş yüz kişiyi tutsak ettiler. Ganimet olarak da otuz sekiz top, birçok sancak ve Kazaklar için daha önemli olan at, eyer, battaniye ve çeşitli eşya aldılar. Bütün bunları bir düzene koymak, tutsakları derleyip toplamak, topları yerli yerine teslim etmek, ganimeti paylaşmak, bağırıp çağırarak, hatta kavgaya tutuşmak gerekiyordu; Kazaklar işte bu işlerle uğraşmaya başlamışlardı.”¹⁸⁹

Kazakların ganimetlerle meşgul olması, çevresinde olup bitenlere önem vermemesi Fransızların yavaş yavaş kendilerini toplamasına, birliklerini yeniden düzenleyerek ateş etmesine sebebiyet verir. Kazakların ganimetlere düşkün olmaları aynı zamanda Napolyon’u da ellerinden kaçırmalarına neden olur. Bu bağlamda Tolstoy, Napolyon’u yakalamaya oldukça yaklaşan, ancak ganimetlerle ilgilendiklerinden dolayı Napolyon’u ellerinden kaçıran Kazakları şu satırlarla okuyucuya yansıtır:

“Ganimet toplamak için oraya buraya sokulan Kazaklar, bir ara imparatorun kendisiyle burun burun geldiler. Az kalsın onu yakalıyorlardı. O sırada Napolyon’u yakalayamamalarının nedeni, yani onu kurtaran şey Fransızları felakete sürükleyen nedenin aynısıydı: Ganimet! Kazakların Tarutin’de olduğu gibi burada da çevredekilere önem vermeden üzerine atıldıkları ganimet! Napolyon’a hiç dikkat etmeden, ganimetlerin üzerine atılmış, Napolyon da böylece oradan kaçmaya fırsat bulmuştu.”¹⁹⁰

¹⁸⁹ Tolstoy, **Savaş ve Barış**, Cilt II, s. 570-571.

¹⁹⁰ **A.e.**, s. 614.

Tolstoy Kazakların cesareti, korkusuzluğu, yağmacı, askeri, refakatçi ve keşifçi yönlerinin yanı sıra eserinde, Kazak kültürünün ayrılmaz bir parçasını oluşturan atlara da değinir. Bir Kazak'ın doğumundan ölümüne kadar hep yanında olan at, zaman ilerledikçe Kazak'ın yoldaşı, sırdaşı ve en yakın dostu olur. Erken yaşlardan itibaren iyi bir savaşçı olmak için yetiştirilen Kazak, zaman içerisinde at binme konusundaki yeteneğini ve becerisini de geliştirerek atıyla bir bütün haline gelir. Atıyla bütünleşerek tek vücut haline gelen Kazak'ın gücü iki katına çıkar. Bu bağlamda Tolstoy da atıyla bütünleşen Kazak'ı, eserinde Kazak yüzbaşısı üzerinden Kont Orlov Denisov ile karşılaştırarak okuyucuya aktarır.

“Gerçi ilk bakışta binicilerin özelliklerinin ne olduğunu söylemeye imkân yoktu. Kazak yüzbaşısı ile Denisov'a ilk bakıştan anlaşılıyordu ki Denisov ıslaklıktan rahatsız oluyor, atının üzerinde bir türlü rahat oturamıyordu; daha doğrusu, Denisov sadece ata binmiş bir adamdı. Oysa Kazak yüzbaşısının her halinden belliydi ki o atının sırtında her yerde olduğu gibi rahatça oturuyordu ve sakindi. Yani sadece ata binmiş bir adam değil, altındaki atla tek bir varlık olmuş, onunla gücü iki katına çıkmış bir adamdı.”¹⁹¹

Tolstoy olgunluk döneminde kaleme aldığı eserlerinden biri olan **Yermak** (Yermak) adlı öyküsünde de Kazaklara yer verir ve bu öyküsünde, yukarıda ele aldığımız diğer eserlerinden farklı olarak (**Kazaklar** eseri hariç. Çünkü bu eserinde Kazaklar, eserin merkezinde yer alır) Kazakları öyküsünün merkezine yerleştirir. 1875 yılında **Okunacak İkinci Rusça Kitap** (Vtoroya russkaya kniga dlya çteniya) derlemesinde yayımlanan ve gerçek bir tarihsel olaya dayanan bu öyküsünde yazar, Yermak Timofeyeviç'in önderliğinde Kazakların Sibirya'yı fethedişini konu alır. Öykünün ilk sayfalarında Tolstoy, Yermak'ı herkesin korktuğu bir figür olarak betimleyerek şöyle der: *“Yermak Timofeyeviç'ten daha kötü bir ataman yoktur. Bin adamı var. Ondan sadece halk ve tüccarlar korkmuyor, aynı zamanda çarlık ordusu da ona yaklaşmaya cesaret edemiyor.”¹⁹²* İlerleyen satırlarda ise yazar, Tatarları kolayca yenen Kazakların hem savaşçı hem de yağmacı yönlerini şu satırlarla okuyucuya betimler: *“Ataman Yermak Timofeyeviç ile birlikte altı yüz Kazak,*

¹⁹¹ Tolstoy, **Savaş ve Barış**, Cilt II, s. 629.

¹⁹² Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, s. 99.

Stroganov'a geldi. Stroganov, Kazakları önce Tatarların üzerine gönderdi. Kazaklar onları öldürdü. Daha sonra yapacak bir şeyleri kalmayınca Kazaklar etrafta dolaşmaya ve etrafı yağmalamaya başladılar."¹⁹³

Sibirya'yı fetheden Yermak'ı ve Kazakları gerçekçi bir biçimde betimlemesine rağmen Tolstoy, Gadjiyeva'nın da belirttiği üzere, Kazakların ne kadar güçlü olduğunu vurgulamak amacıyla öyküsünde yer yer abartı sanatına da başvurur.¹⁹⁴ Bu bağlamda yazar, yirmi Kazak'ın Tatarları nasıl korkuttuğunu, bütün kasabayı ve büyükbaş hayvanları nasıl ele geçirdiğini şu satırlarla okuyucuya anlatır: *"Yirmi Kazak gitti. Tatarları korkutup, bütün kasabayı ve büyükbaş hayvanları ele geçirdi."*¹⁹⁵

Tolstoy, öyküsünde Kazakların sahip olduğu demokratik ortama da değinir. Yaralanan ve ölen Kazakları gören bazı Kazaklar, arkadaşlarıyla aynı kaderi yaşamamak için geri dönmek isterler. Kazaklara önderlik etmesine rağmen Yermak, bu konu hakkında yardımcısı İvan Koltso'nun ne düşündüğünü bilmek ister. Öyküdeki demokratik ortamı da Yermak ve Koltso arasında yaşanan diyalog aracılığıyla okuyucunun gözleri önüne serer:

"Yermak, yardımcısı İvan Koltso'ya "Peki ne düşünüyorsun Vanya?" diye sordu. Koltso da "Ne mi düşünüyorum? Bugün öldürmezlerse yarın, yarın öldürmezlerse de bir ocakta bir hiç uğruna öleceğiz. Bence kıyıya gitmeli ve Tanrı'nın vereceği güçle doğrudan Tatarların üzerine bir lav gibi akmalıyız."

*Yermak, "Aferin Vanya! Öyle olsun. Siz, çocuklar! Siz Kazak değilsiniz, kadınsınız. Görünen o ki, sizi sadece mersin balığı yakalamanız ve Tatar kadınlarını korkutmanız için yanıma almışım. Görmüyor musunuz? Geri dönerseniz, yüzerek yanlarından geçerseniz ve burada kalırsanız da öleceksiniz. Peki nereye gideceğiz?"*¹⁹⁶

Genel olarak değerlendirildiğinde yaratıcılığının her döneminde Kazaklara yer veren Tolstoy'un, ağırlıklı olarak Kafkasya temalı eserleri ile birlikte Kazakları ele aldığı görülür. **Kazaklar** ve **Yermak** dışında eserlerinin merkezinde yer almayan

¹⁹³ Tolstoy, *Povesti i rasskazy 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah*, s. 99.

¹⁹⁴ Gadjiyeva, *Mir kazaçestva v izobraženii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo*, s. 98.

¹⁹⁵ Tolstoy, *Povesti i rasskazy 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah*, s. 100.

¹⁹⁶ *A.e.*, s. 102.

Kazaklara Tolstoy gerçekçi bir yazar olarak hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle değinir. Bu bağlamda yazar, eserlerinde Kazakların bir yandan cesaretini, korkusuzluğunu, refakatçi ve savaşçı yönlerini diğer yandan da yağmacı yönünü gerçekçi bir biçimde okuyucuya yansıtır.

Yukarıda Kazakların Tolstoy'un eserlerine nasıl yansıdığını gördük. Şimdi de çalışmamızın ana konusunu oluşturan Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserindeki Greben Kazaklarını ve onların yaşamını ele alalım.

3.4. L. N. Tolstoy'un “Kazaklar” Adlı Eserinde Kazaklar

3.4.1. “Kazaklar” Hakkında Genel Bilgiler

Eserin Oluşum Süreci ve Yorumlar

Tolstoy'un Kafkasya dönemi çalışmalarının bir ürünü olan, 1852-1862 yılları arasında kaleme aldığı, toplam kırk iki bölümden oluşan **Kazaklar** adlı uzun öyküsü 1863 yılında **Russkiy Vestnik** dergisinde yayımlanır. Aralıklarla yaklaşık on yıl üzerinde çalıştığı, ilk dönem eserlerinin birçoğunda olduğu gibi otobiyografik bir özellik taşıyan bu uzun öyküsünde yazar iki ayrı toplum olan Kazak ve Rus toplumunu karşılaştırır. Söz konusu karşılaştırmanın yanı sıra yazar bu çalışmasında sevgiye, aşka, özgürlüğe, yüce duygulara ve düşüncelere de yer verir. Ağırlıklı olarak bünyesinde gerçekçi öğeler barındıran bu eser, yalın bir anlatıma sahiptir.

Tolstoy'un **Kazaklar**'ı yazdığı on yıllık dönem, araştırmacı Nermin Seda Akdoğan'ın da belirttiği üzere, yazarın yaşamının en fazla değişime uğradığı dönemdir. Moskova'daki yaşamından memnun olmayan Tolstoy, Kafkasya'ya giderek orada farklı bir dünyayı keşfeder. Daha sonra Kırım Savaşı'na katılarak, orada savaşın acımasız yönünü görür. Oradan da doğduğu topraklara, Yasnaya Polyana'ya bambaşka bir insan olarak geri döner.¹⁹⁷ Yaşamındaki bu süreç onun hem yaşamı algılayışını değiştirir hem de yazınsal dünyasını etkiler. Bu bağlamda Şklovskiy, Tolstoy'un **Kazaklar**'ı on yıllık bir sürece yayarak yazma nedenini şu şekilde açıklar:

¹⁹⁷ Nermin Seda Akdoğan, L. N. Tolstoy'un Yapıtlarında Kafkas Teması, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2010, s. 82.

“Tolstoy’un yaşam anlayışı değişiyor, hür Kazakların geleneklerini tüm insanlık için yeni bir yaşam fırsatı olarak görüyordu. Greben Kazaklarının yaşamının yansımada bir cevap anahtarı arıyordu: bunun için İncil’i ve İlyada’yı okudu, fakat en önemli şeyi, çalışan insanın yaşamının zor olduğunu ve kolay olmadığını kitaplardan öğrenmedi. (...) O, bu yaşamı göstermeye çalışıyordu.”¹⁹⁸

Yazar, eseri yazma sürecinde ise Kafkasya dönemi anılarından, Kafkasya’nın doğasından, Kazakların şarkılarından, Starogladkovskaya’da yaşayan Kazak kızına duyduğu aşktan, Puşkin’in **Kafkas Tutsağı** ve **Çingeneler**, Lermontov’un **İsmail Bey** adlı poemalarından; Puşkin’in **Yevgeni Onegin** adlı koşuk romanından ilham alır.¹⁹⁹ Üzerinde çalıştığı en uzun soluklu çalışmalarından biri olan **Kazaklar**’ı (bir diğer çalışması ise **Diriliş**’tir (Voskreseniye)) kaleme alırken Tolstoy, yazdıklarından tam anlamıyla memnun olmaz. Bu yüzden yazım sürecinde eserin türünü, adını, konusunu, olayların betimlenişini ve karakterlerin isimlerini defalarca değiştirmek zorunda kalır. Söz konusu değişikliklerin yanı sıra yazar eser üzerinde eklemeler ve düzeltmeler de yapar.

Tolstoy, ilk başta nişanlısı dağlılar tarafından öldürülen Kazak kızı hakkında bir poema yazmak ister. 1852 yılında şiir formunda yazmaya başladığı poema hakkında ise 30 Nisan 1857 tarihli günlüğüne şu satırları yazar: *“Biraz şiirsel bir Kazak yazdım.”*²⁰⁰ Tolstoy, daha sonra poema yazma fikrinden vazgeçer. Greben Kazaklarının savaşçı ve özgür ruhlu olmaları, dağlılarla olan ilişkileri kendisini çok etkiler. Bu yüzden Kafkasya’da tanıştığı avcı olan yaşlı Kazak Yepifan Sehin’den (bu kişi Yeroşka Amca’nın prototipidir) dinlediği hikâyelere dayanan; Greben Kazaklarının yaşamını, gelenek ve göreneklerini, bayramlarını, şarkılarını ve dağlılarla ilişkilerini ele alan etnografik bir deneme yazmaya karar verir. Ancak

¹⁹⁸ Şklovskiy, a.g.e., s. 144.

¹⁹⁹ Pyotr A. Kropotkin, **İdeali i deystvitelnost v russkoy literature**, Moskva, Direkt-Media, 2014, s. 107, Yevgeniya N. Stroganova, “Ob “Oneginskom” variante povesti L. N. Tolstogo “Kazaki”, **Puşkin: Problemi tvorčestva, tekstologii, vospriyatıya**, Kalinin, Kalininskiy gosudarstvenniy universitet, 1989, s. 102-112, Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İ. Ü. Basımevi Müdürlüğü, 2001, s. 54-55, Lidiya D. Opulskaya, **Roman epopeya L. N. Tolstogo, Voyna i Mir**, Moskva, Prosveşçeniye, 1987, s. 38.

²⁰⁰ Tolstoy, **Dnevnik, zapisniye knijki 1854-1857**, s. 447.

deneme yazma düşüncesi kısa bir süre sonra Maryana'ya âşık olan subay Gubkov ile genç Kazak Kirka arasındaki çekişmeye evrilir. Gubkov, Maryana'ya âşık olur. Fakat Maryana, Gubkov yerine Kirka ile evlenir. Maryana evli olmasına rağmen Gubkov Maryana'yı sevmekten vazgeçmez. Bunu öğrenen Kirka Gubkov'u öldürmeye çalışır. Ceza almaktan korktuğu için Kirka dağlara kaçır ve orada dağlıların arasında birkaç yıl yaşar. Gubkov ve eşinden nefret eden Kirka dağlı arkadaşıyla birlikte gizlice *stanitsaya* gelir. Ancak herkes Kirka'nın gizlice *stanitsaya* geldiğini öğrenir. Onu tutuklarlar. Gubkov, Kirka'yı savunmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Yargılanan Kirka öldürölür.²⁰¹ 25 Haziran 1853 tarihli günlüğüne de Tolstoy, eserin adıyla ilgili olarak "Kafkas Subayının Günlüğü (Dnevnik kavkazskogo ofitsera) ya da Kaçak (Beglets)" notunu düşer.²⁰²

Kırım Savaşı'na katıldığı ve **Sivastopol Hikâyeleri**'ni kaleme aldığı için Tolstoy 1857 yılına kadar **Kaçak**'ı yazmaya ara verir. 1857 yılında okuduğu Homeros'un **İlyada**'sı ise onu eser üzerinde yeniden çalışmaya iten en önemli güç olarak karşımıza çıkar. 15 Ağustos 1857 tarihli günlüğüne de konuyla ilgili şu satırları yazar: "*Bütün gün hiçbir şey yapmadım. İlyada'yı okudum! İşte o! Tam bir mucize! Ryabinina'ya yazdım. Kafkas hikâyesinin tamamını yeniden yazmam gerekiyor.*"²⁰³ Tolstoy, aynı zamanda o ana kadar yazmış olduğı eserin metninden de memnun değildir. Bu konuyla ilgili olarak da yazar, 18 Ağustos 1857 tarihli günlüğüne şu notu düşer: "*(...) Kafkas Hikâyesi'nden hiç memnun değilim.*"²⁰⁴ Bu nedenle Tolstoy eserin konusu üzerinde bazı değişikliklere gider. Üç bölümden oluşmasını planladığı eserin ilk bölümünde subay Terek Nehri kıyısında bulunan *stanitsaya* gelir, Maryana'dan çok etkilenir ve Maryana'nın nişanlısı genç Kazak yaralanır. İkinci bölümde iyileşen Kazak, Maryana ile evlenir fakat subay Maryana'ya kur yapmaya devam eder. Bu durumu öğrenen kıskanç Kazak, subayı bıçakla yaralayıp dağlara kaçır. Son bölümde ise kontes Vorontsovaya ile aşk yaşayan subay Tiflis'ten *stanitsaya* geri döner. Subay, Maryana ile yakınlaşır. Bunu öğrenen Maryana'nın kocası gizlice *stanitsaya* gelir.

²⁰¹ Mihail B. Hrapçenko, **Sobraniye soçineniy v 4-h tomah**, Tom 2, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1980, s. 63.

²⁰² Tolstoy, **Dnevnik 1847-1854 gg., Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 46, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo "hudojestvennaya literatura", 1937, s. 305.

²⁰³ Tolstoy, **Dnevnik 1847-1894**, s. 190.

²⁰⁴ Tolstoy, **Dnevnik, zapisniye knijki 1854-1857**, s. 151.

Genç Kazak idam edilir, subay ise ölür.²⁰⁵ Eserin adını da **Kaçak** yerine **Kazaklar** olarak değiştirir.

Tolstoy, 1858 yılında da eser üzerinde düzeltmeler yapmaya devam eder. Eser, ordunun *stanitsaya* gelmesiyle başlar ve subayın *stanitsa*daki yaşamı hakkında yazdığı mektupla son bulur. Yazar, bu düzeltmelerin yanı sıra subay Gubkov'un adını da Dmitriy Andreyeviç Rjavski olarak değiştirir. Ancak yapılan düzeltmeler, değişiklikler ve eklemeler Tolstoy'u hâlâ memnun etmez. Bu bağlamda yazar 1859-1862 yılları arasında da eser üzerinde çalışmaya devam eder. Uzun öykünün başına genç subayın Moskova'dan ayrılışını, Rus aristokrasisini ve Rus kent yaşamını da ekler. Subayın soyadını Olenin, genç Kazak'ın adını da Lukaşka olarak değiştirir.²⁰⁶

Tolstoy, eserin bitmediğini düşündüğü için **Kazaklar**'ı 1862 yılına kadar yayımlamaz. Ancak kumar borcundan dolayı eserini **Russkiy Vestnik** dergisinin editörü Mihail N. Katkov'a bin rubleye satmak zorunda kalır.²⁰⁷ Bu nahoş durumdan dolayı Tolstoy, roman olarak yazmayı planladığı eserini roman olarak tamamlayamaz. Yaptığı düzeltmelerle birlikte eserin ilk bölümünün ilk yarısını 1862 yılının Kasım ayında, ikinci yarısını ise Aralık ayında Katkov'a gönderir. 24 Şubat 1863 tarihinde de **Kafkas Hikâyesi** (Kavkazskaya povest) alt başlığını taşıyan **Kazaklar, Russkiy Vestnik**'in ilk sayısında uzun öykü olarak yayımlanır.²⁰⁸ İki farklı kültürün çatışması üzerine yapılan ve edebiyat dünyasında büyük ses getiren **Kazaklar**'ı Rus yazar İvan S. Turgenyev (1818-1883) övgüyle karşılar. Bir başyapıt olarak gördüğü eserle ilgili olarak da 4 Mart 1874 tarihli mektubunda Rus şair Afanasiy A. Fet'e (1820-1892) şu satırları yazar: *"Bu uzun öyküyü ne kadar sık okursam, onun Tolstoy'un ve bütün Rus anlatı edebiyatının başyapıtı olduğuna daha çok ikna oluyorum."*²⁰⁹ Tıpkı Turgenyev gibi Rus edebiyat eleştirmeni Pavel V. Annenkov da eseri övgüyle karşılar.

²⁰⁵ Viktor A. Manuylov, "Kavkazskiye povesti L. N. Tolstogo", **L. N. Tolstoy. Kavkazskiye povesti**, Voronej, Tsentrelnno-çernozemnoye knižnoye izdatelstvo, 1973, s. 3-33.

²⁰⁶ Yuliya V. Bezzubtseva, "Kazaki: istoriya sozdaniya "kavkazskoy povesti", **Uralskiy gosudarstvenniy pedagogičeskiy universitet**, № 15, 2017, s. 15-23.

²⁰⁷ Yevgeniy A. Solovyov, **L. N. Tolstoy. Ego jizn i literaturnaya deyatelnost**, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/s/solowxewandreewich_e_a/text_0030.shtml, 4 Nisan 2020.

²⁰⁸ Bezzubtseva, **a.g.e.**, s. 15-23, Vladimir Ya. Linkov, "Kommentarii. L. N. Tolstoy. Kazaki", **Povesti i rasskazi**, Tom 3, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1979, s. 470-472.

²⁰⁹ İvan S. Turgenyev, **Pisma 1874, Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v tridtsati tomah**, Tom 13, Moskva, İzdatelstvo "Nauka", 2002, s. 32.

1863 tarihli **Sankt-Peterburgskiye Vedomosti** (Saint Peterburg Haberleri) adlı derginin 144 ve 145 numaralı sayılarına da eserle ilgili şu değerlendirmelerde bulunur:

“Tolstoy’un bu eseriyle ilgili hangi eleştirmenin bakış açısını ele alırsanız alın, son on yılın en ünlü romanlarına eşit olan bu eser Rus edebiyatının en temel eseri olarak kabul edilecektir. Düzinelerce etnografik içerikli makale bir araya gelse vatanımızın bu orijinal köşesinin daha ayrıntılı, farklı ve canlı bir resmini oluşturamazdı.”²¹⁰

Eserin Konusu ve Kahramanları

Savaş ve Barış yayımlanmadan önce Tolstoy’un başyapıtı olarak kabul edilen **Kazaklar**’da olaylar 19. yüzyılda Moskova’da ve Kafkasya’da bulunan bir Kazak *stanitsası* olan Novomlinskaya’da geçer. Eserin ana kahramanı da Tolstoy ile birçok ortak özelliğe sahip olan, Rusya doğumlu Fransız yazar Henri Troyat’ın Tolstoy’un *alter egosu*, diğer bir ifadeyle öteki benî olarak tanımladığı Dmitriy Andreyeviç Olenin’dir.²¹¹ Tıpkı Tolstoy gibi Rus soylu sınıfından gelen, küçük yaşta anne ve babasını kaybeden, Moskova’da aradığı mutluluğu bulamayan yirmi dört yaşındaki Olenin bir çıkış yolu bulmak umuduyla orduya katılıp Kafkasya’ya gider. Olenin’in yanı sıra cesur ve yetenekli Lukaşka, Lukaşka’nın sadık dostu Nazarka, Olenin ve Lukaşka’nın sevdiği Kazak kızı Maryana, yaşlı Kazak Yeroşka Amca, Olenin’in arkadaşı Prens Beletskiy, Olenin’in uşağı Vanya, Maryana’nın Rusları sevmeyen annesi Ulitka Teyze ve Maryana’nın Kazak ordusunda teğmen, köy okulunda da öğretmen olarak görev yapan babası İlya Vasilyeviç eserin diğer karakterleridir.

Kazaklar’da olay örgüsü ise soğuk ve karlı bir kış gününde Moskova’da Chevalier Otel’de verilen küçük bir veda partisi ile başlar. Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, kendisi de Rus soylu sınıfından gelen Olenin yaşam tarzından hiç memnun değildir. Her şeyi geride bırakarak hayatında yeni bir sayfa açmak isteyen Olenin, subay olarak Kafkasya’ya gitmeye karar verir. Bu bağlamda da Olenin’in iki arkadaşı

²¹⁰ Akt. Nikolay N. Gusev, “L. N. Tolstoy. Materialı k biografii s 1855 do 1869 god”, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1957, s. 607.

²¹¹ Henri Troyat, **Lev Tolstoy**, Çev. Z. Canan Özatalay, Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 121.

Olenin'i Kafkasya'ya uğurlamak için Chevalier'de toplanır. Arkadaşlarıyla sohbet ettikten, içki içip eğlendikten sonra Olenin uşağı Vanya ile birlikte kendisi için meçhul bir coğrafya olan Kafkasya'ya gitmek üzere yola çıkar. Moskova'dan Novomlinskaya'ya kadar uzanan bu uzun yolculuk boyunca Tolstoy, Olenin'i daha iyi anlayabilmemiz için bize onun ruh dünyası hakkında ayrıntılı bilgiler verir ve birçok eserinde olduğu gibi bu eserinde de ruhun diyalektiğini²¹² yakalayan Tolstoy, Olenin'i şu satırlarla anlatır:

“Onun için –ne fiziksel ne de ahlaki– herhangi bir engel yoktu. İsteddiği her şeyi yapabilirdi, hiçbir şeye ihtiyacı yoktu ve hiçbir şey onu bağlamıyordu. Ne ailesi, ne vatani, ne inancı, ne de herhangi bir ihtiyacı vardı. Hiçbir şeye inanmaz, hiçbir şeyi kabul etmezdi. (...) Aşkın olmadığına karar vermesine rağmen her seferinde genç ve güzel bir kadının varlığı onu dondururdu. Ün ve unvanın saçmalık olduğunu uzun zamandır biliyordu (...) O güne kadar yalnızca kendini sevmiştii ve kendini sevmekten başka bir şey yapamıyordu çünkü kendisinden iyi bir şeyler bekliyordu. (...) Moskova'dan ayrılırken de mutlu ve gençliğe özgü yaşama sevinciyle doluydu içi. Önceki hatalarının farkına varan genç adam (...) Moskova'dan ayrılmasıyla birlikte artık hataların, pişmanlıkların olmayacağı, sadece mutluluğun olacağı yeni bir hayata başlar.”²¹³

Olenin, kâh geçmişini düşünerek kâh Kafkasya'nın doğasını ve dağlarını hayranlıkla izleyerek Kafkasya'ya ulaşır. Üç ay sonra da Kafkas Piyade Alayı ile birlikte Terek Nehri'ne üç verst uzaklıkta bulunan, Greben Kazaklarının yoğunlukta yaşadığı bir *stanitsa* olan Novomlinskaya'ya gelir. Burada uşağıyla birlikte Ulitka Teyze'nin ve eşi İlya Vasilyeviç'in evine yerleşir. Ancak Greben Kazakları, genel olarak evlerinde kalan Rus askerlerini sevmedikleri için Olenin'i de sevmezler. Yeroşka Amca dışında da herkes ilk başta Olenin'e soğuk davranır. Eskiden iyi bir

²¹² “Ruhun diyalektiği” Rus edebiyat eleştirmeni ve yazar Nikolay G. Çernişevkiy'in (1828-1889) 1856 yılında yayımlanan ve Lev N. Tolstoy'un edebi yaratıcılığına dair değerlendirmelerde bulunduğu **Çocukluk ve İlkgençlik. Kont L. N. Tolstoy'un Savaş Hikâyeleri** (Detstvo i otroçestvo. Voyenniye rasskazy grafa L. N. Tolstogo) adlı makalesinde kullandığı bir kavramdır. Bu kavramla Çernişevski, Tolstoy yaratıcılığında insan ruhunda ortaya çıkan çatışmaları, çelişkileri, değişimi ve gelişimi gösteren psikolojik süreci betimler. Bkz.: Nikolay G. Çernişevski, **Polnoye sobraniye soçineniy v pyatnadsati tomah**, Tom 3, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1947, s. 421-431.

²¹³ Tolstoy, **Kazaki, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 6, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1936, s. 7-9.

asker, şimdi ise iyi bir avcı olan, insana insan olduğu için değer veren Yeroşka Amca Olenin ile birlikte avlanmaya gider, akşamları onunla içki içip sohbet eder, ona Kazakların ve dağlıların yaşamından söz eder. Yeroşka Amca ile iki iyi dost olan Olenin, günden güne doğaya, Kazaklara ve onların sade yaşamına daha fazla hayran olmaya; Moskova'daki yaşamından, doğallıktan uzak ve yozlaşmış Rus soylu sınıfından daha fazla nefret etmeye başlar. Kafkasya'ya gelirken yol boyunca hayalini kurduğu saf ve temiz aşkı da kaldığı evin sahiplerinin kızı Maryana'da bulur. Ancak Maryana ile ilgilenen bir kişi daha vardır. O da Lukaşka'dır. Lukaşka, Rus askerleri *stanitsaya* gelmeden önce bir Abrek²¹⁴ öldürmüş, cesur ve yiğit bir Kazaktır. Ancak bir atı yoktur. Bu yüzden de Maryana'yı ailesinden istemeye gidememektedir. *Stanitsada* kaldığı kısa süre zarfında “*mutluluk başkaları için yaşamaktır*”²¹⁵ fikrine ulaşan Olenin, sevdiği kızı kaybetme pahasına bile olsa atlarından birini Lukaşka'ya hediye eder.

Olenin'in *stanitsa*daki hayatı tek düze devam ederken –avlanır, ormanda dolaşır, Yeroşka Amca ile içki içip sohbet eder- ziyaretine Moskova sosyete çevresinden arkadaşı Prens Beletskiy gelir. Beletskiy, Kafkasya'da bir Rus birliğinde görev yapan, kadınları ve şarabı seven, Olenin'in aksine Kafkasya'da zengin bir Rus subayı gibi yaşayan genç bir adamdır. Kazaklarla da arası oldukça iyidir. Beletskiy, *stanitsa*da karakol komutanının evinde kalır. Kaldığı evin sahiplerinin de Ustenka adında genç ve güzel bir kızları vardır. Ustenka, isim gününü kutlamak için birçok kızın katılacağı bir parti düzenlemeye karar verir. Maryana'nın katılacağı bu partiye Beletskiy, Olenin'i de davet eder. Maryana'yı partide gören Olenin'in aşk, özveri ve mutluluk ile ilgili düşünceleri değişir. “*Kim mutluysa, haklı olan odur!*”²¹⁶ diyen Olenin içkinin de etkisiyle yalnız kaldıkları odada Maryana'yı yanağından öper. Yaşanan bu olaydan sonra Olenin Maryana'yı görmek için ev sahiplerinin evine neredeyse her gün gitmeye başlar. Olenin'in ne denli zengin ve cömert biri olduğunu

²¹⁴ Abrek: Dağlara giderek, hukukun ve otoritenin dışında partizan bir yaşam tarzı yaşayan, haklı bir amaç uğruna savaşılan kişiler için kullanılan Kafkasya kökenli bir sözcük. Bkz.: Anonim, “**Abrek**”, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/3808>, 3 Ocak 2023.

²¹⁵ Tolstoy, **Kazaki**, s. 77.

²¹⁶ **A.e.**, s. 100.

öğrendikten sonra ise ev sahiplerinin Olenin'e yaklaşımı olumlu yönde değişir ve onu evlerinde memnuniyetle kabul etmeye başlarlar.

Lukaşka ise Olenin'in kendisine hediye ettiği atı alır almaz annesiyle birlikte Maryana'yı istemeye gitmez. Önce atını bir Kabardey atıyla değiştirir, daha sonra da karakoldan yüz kişilik bir birlik ile Terek'in karşı yakasına gönderilir. *Stanitsaya* döner dönmez de Maryana ile sözlenir. Maryana'nın babası Olenin'i de törene çağırır, fakat Maryana'yı sevdiğinden ve bu tören ona acı verdiğinden dolayı Olenin törene katılmaz. Maryana'ya karşı beslediği duyguları daha fazla saklayamayan Olenin, bağda üzüm toplarken Maryana'ya aşkından söz eder. Ancak Maryana Olenin'e beklediği yanıt vermez. Olenin, birliğiyle birlikte dört gün süren bir baskın harekâtına katılır. Baskından sonra Haç Nişanı alan Olenin'e komutan karargâhta kalmasını önerir, fakat Olenin *stanitsadan* uzak kalamayacağını söyleyerek bu teklifi reddeder. *Stanitsaya* dönen Olenin Maryana'ya evlenme teklif eder, fakat Maryana Olenin'in bu sorusuna yine yanıt vermez.

Bir bayram günü Kazaklar bir araya gelirler. En güzel kıyafetlerini giyen Kazaklar dans edip şarkı söyleyerek eğlenirler. En yakın dostu Nazarka ile birlikte Nogaylardan at çalan Lukaşka da bu bayram eğlencesine katılır. Kazaklar eğlenmeye devam ederken Olenin Maryana'ya yeniden evlenme teklif eder. Bu sefer Maryana Olenin'e olumlu bir yanıt verir. Olenin, ertesi gün Maryana'nın anne ve babasına gidip kızlarını istemeye karar verir. Ancak sabah uyandığında Kazakların Abrekleri öldürmeye gittiklerini görür. Olenin, sayıca az olan Kazaklara katılıp onlarla birlikte Abrekleri öldürmeye gider. Abrekleri öldürdükleri sırada, öldürdüğü Abrek'in kardeşi Lukaşka'yı yaralar. Yarası ölümcül olan Lukaşka *stanitsaya* getirilir. Lukaşka yaralandığı için Maryana gözyaşı döker ve Olenin'e de "*benden sana asla yâr olmaz*"²¹⁷ diyerek bağırır. Maryana'nın yüzündeki öfkeyi gören Olenin hiçbir umudunun kalmadığını anlar. Birlik komutanına giden Olenin karargâha atanmasını ister. Yeroşka Amca ile vedalaşan Olenin uşağı Vanya ile birlikte *stanitsadan* ayrılır.

²¹⁷ Tolstoy, **Kazaki**, s. 146.

3.4.1.1. Greben Kazaklarının Terek Nehri Yakınlarındaki Yaşamı: Novomlinskaya Stanitsası

Rus ve Sovyet edebiyat eleştirmeni Nikolay K. Gudziy'in belirttiği gibi Tolstoy, o zamana kadar Rus edebiyatında çok az bilinen Kafkas Kazaklarının geleneklerini, göreneklerini ve yaşam tarzını gerçekçi bir biçimde anlattığı bu eserinde,²¹⁸ Kazak yaşamını okuyucunun gözleri önüne tam anlamıyla eserin dördüncü bölümünden itibaren serer. Kazak yaşamından söz etmeden önce Tolstoy, dördüncü bölümün açılış cümlesinde doğanın (Terek Nehri) Greben Kazaklarının karakteri üzerindeki etkisine dikkat çekerek şöyle der: *"Üzerinde Greben stanitsalarının sıralandığı yaklaşık seksen verst uzunluğundaki bütün Terek hattında hem doğa hem de insanlar aynı karakteri taşır."*²¹⁹

Doğanın Greben Kazaklarının karakteri üzerindeki etkisine dikkat çektikten sonra Tolstoy, Greben Kazaklarının yaşadıkları bölge hakkında okuyucuya bilgi verir ve Terek'in sağ kıyısında bulunan avullar (Kafkas köyleri) ile Terek'in sol kıyısında bulunan Kazak stanitsalarını şu satırlarla okuyucuya betimler:

*"Terek'in sağ kıyısında Ruslarla barış içinde yaşamakla birlikte yine de huzursuzluğun eksiz olmadığı avullar vardır. Terek'in sol kıyısı boyunca ise nehrin yarım verst açığında birbiriyle arasında yedi sekiz verst uzaklık bulunan Kazak stanitsaları sıralanır. Geçmişte bu stanitsaların büyük çoğunluğu nehir kıyısındaydı, ama Terek her yıl dağlardan uzaklaşıp kuzeye doğru çekildiği için şimdi artık burada yalnızca gür bir yeşillik görünüyordu. (...) Hiç kimse yaşamıyordu artık buralarda, kumun üzerinde de yalnızca bu yerleri sevdikleri anlaşılan geyiklerin, kurtların, tavşanların ve sülünlerin izleri görünüyordu."*²²⁰

Terek Nehri kıyısında bulunan stanitsaları birbirine bağlayan ve orman içine giren yol boyunca Kazakların tahkimatlar yaptığı, bu tahkimatlar arasında yer alan kulelerde ise nöbetçilerin nöbet tuttukları görülür.²²¹ Kazaklar burada, ormanlarla

²¹⁸ Nikolay K. Gudziy, **Lev Tolstoy: Kritiko-biografiçeskiy oçerk**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1960, s. 57.

²¹⁹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 14.

²²⁰ **A.e.**, s. 14-15.

²²¹ **A.e.**, s. 15.

kaplı ve çok verimli olan üç yüz *sajen*²²² genişliğinde dar bir toprak parçasına sahiptir. Ormanlarla kaplı, verimli bu dar toprak parçasında yaşayan Greben Kazaklarının nereden geldikleri, dinleri, dilleri ve dağlılarla etkileşimleri ise eserde şu satırlarla gözler önüne serilir:

*“Bu verimli, ormanlarla kaplı ve zengin bitki örtüsüne sahip topraklarda çok eski zamanlardan beri Greben Kazakları denilen savaşçı, güzel, zengin ve Eski İnanan yanlısı insanlar yaşardı. Bunların ataları olan Eski İnananlar çok uzun yıllar önce Rusya’dan kaçarak Terek’in öte yanında ormanlarla kaplı Büyük Çeçen sıradağlarının ilk sırtında bulunan Greben’e, Çeçenlerin arasına yerleşmişlerdi. Çeçenlerin arasında yaşayan Kazaklar onlarla birlikte yeniden doğdular, dağlıların yaşam tarzını, geleneklerini ve göreneklerini benimsediler. Ancak Rusçayı ve eski inançlarını eski saflığıyla korudular.”*²²³

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere, savaşçı özelliklere sahip Greben Kazakları, Çeçen sıradağlarının ilk sırtında bulunan Greben’e Rusya’dan gelir. Ancak Greben Kazaklarının kökeninin Don Kazaklarından mı, yoksa Ryazan Kazaklarından mı geldiğine dair eserde herhangi bir bilgiye yer verilmez.²²⁴

Yine yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, Greben Kazaklarının yaşadığı Kafkasya’nın din, dil ve etnik gruplar açısından dünyanın en zengin ve çok kültürlü bölgelerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Akademisyen Hakan Kantarcı’dan aktarım yapan tarihçi Ergin Ayan’ın da belirttiği üzere kültürler mozaigi²²⁵ olan Kafkasya, heterojen yapısından dolayı kültürlerarası etkileşimi de beraberinde getirir. Yukarıdaki alıntıda da söz edildiği gibi, Çeçenler arasında yaşayan Greben Kazakları, dağlıların yaşam tarzını, geleneklerini ve göreneklerini benimserler. Kültürlerarası etkileşim, özellikle Greben Kazaklarının giyim kuşamlarında, kullandıkları silahlarda ve atlarda, yeme içmelerinde ve dillerinde kendisini gösterir.

²²² Sajen: 2.13 metreye denk gelen uzunluk ölçü birimi. Bkz.: Anonim, “**Sajen**”, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/212046>, 3 Ocak 2023.

²²³ Tolstoy, **Kazaki**, s. 15.

²²⁴ Şklovskiy, **a.g.e.**, 139.

²²⁵ Ergin Ayan, “Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi”, **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2010, s. 19-50.

Greben Kazak kadınlarının ve erkeklerinin giyim kuşamları genel olarak Çerkeslerinkine benzer, gösterişlidir. Bu bağlamda Kazak kadınlarının giyim kuşamının eserde şu satırlarla okuyucuya aktarıldığı görülür: “*Kazak kadınları Çerkes kıyafetleri giyerler: Tatar gömleği, beşmet ve çuvyaki giyerler. Ama başörtülerini Rus kadınları gibi bağlarlar.*”²²⁶ Bunun yanı sıra Kazak kadınları, Çerkeslerin etkisiyle metal sikkelerden yapılmış kolye de takarlar. Maryana’nın boynuna taktığı metal yarım rublelerden yapılmış kolye ise eserde şu satırlarla okuyucuya anlatılır: “*(...) ama asıl komik olan boynuna takmış olduğu metal yarım rublelerden yapılmış kolyeydi. Vanyuşa, Ruslarda böyle bir adet olmadığını düşündü. Şayet Rusya’da bir kız metal yarım rublelerden yapılmış böyle bir kolye taksa bahçede herkes ona gülerdi.*”²²⁷

Erkekler de Çerkeslerin etkisiyle *çerkeska*, *beşmet*, *papak* ve *nogovitsi* giyerler. Bu bağlamda eserde Çerkesler gibi giyinen Olenin’in şu satırlarla betimlendiği görülür:

“Üzerinde temiz, yeni ve siyah bir frak yerine beyaz, kirli, geniş kıvrımlı bir çerkaska vardı ve silahlıydı. Kol ve yakaları kolalanmış bir gömlek yerine, yanık boynunu sıkıca saran, ham ipekten yapılmış bir beşmet giymişti. Çerkesler gibi giyinmek istemiş ama olmamıştı. Cigit²²⁸ değil, Rus olduğu anlaşılıyordu.”²²⁹

Olenin’in aksine Lukaşka’nın giydiği kıyafetler ise onu gerçek bir cigit gibi gösterir:

“Üzerindeki bol çerkaskasının bazı yerleri yırtıktı. Papağını Çeçen tarzında arkaya yatırmış, nogovitsilerini da dizden aşağı kıvrırmıştı. Üzerindekiler çok pahalı şeyler olmasa da Kazaklara özgü bir şıklığı yansıtıyordu. At binmekte iyi olan Çeçen cigitlerin giyim kuşamlarının taklidinden kaynaklanan bir

²²⁶ Tolstoy, **Kazaki**, s. 17.

²²⁷ **A.e.**, s. 47.

²²⁸ Cigit: Yiğit, ata ustalıklı binen kişi. Bkz.: Anonim, “**Cigit**”, (Çevrimiçi) https://dic.academic.ru/dic_nsf/dic_fwwords/10561/%D0%94%D0%96%D0%98%D0%93%D0%98%D0%A2, 3 Ocak 2023.

²²⁹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 41.

şıklıktı bu. Gerçek bir cigitin üzerindeki giysiler her zaman bol, yırtık ve özensiz şeyler olup, cigitin sadece silahı gösterişlidir. Tüm bunlara rağmen, o yırtık giysisi ve kuşağına taktığı silah üzerinde o kadar güzel duruyordu ki bir Kazak ya da dağlı karşısındakinin kim olduğunu ilk bakışta anlardı. İşte Lukaşka'da da böyle gerçek bir cigit havası vardı.”²³⁰

Greben Kazakları dağlılarla kurdukları etkileşimin etkisiyle silah olarak hançer kullanırlar ve hançerlerini de tıpkı dağlılar gibi *çerkaskalarının* üzerine bağladıkları kuşaklarında taşırlar. Hançerin yanı sıra Kazaklar kuşaklarında kılıç ve silah da taşırlar. Nitekim yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, Lukaşka silahını kuşağında taşır.

Dağlılar ile kurulan etkileşim sonucunda iyi ata binmeyi öğrenen Greben Kazakları, aynı zamanda iyi atlara sahip olduklarından dolayı atlarını da dağlılardan temin ederler. Nitekim eserde Lukaşka'nın Olenin'in kendisine hediye ettiği atı Kafkasya'nın en dayanıklı atlarından biri olan Kabardey atıyla değiştirdiği görülür.

Kültürlerin birbirini etkilemesi Greben Kazaklarının yeme içmelerine de yansır. Bu bağlamda dağlıların etkisiyle Greben Kazakları arasında *çihir* tüketiminin oldukça yaygın olduğu görülür. *Çihir*in yanı sıra Kazaklar, dağlıların etkisiyle *buza* da tüketirler.

Kültürlerarası etkileşim Greben Kazaklarının dillerini de etkiler. Greben Kazakları kendilerine ait diyalektik ve Rusçanın yanı sıra Tatarca da konuşurlar. Hatta Tatarca bilen gençler bu bilgisiyle gösteriş bile yaparlar. Konuyla ilgili olarak da eserde şu satırlara yer verilir: “*Genç Kazak, Tatarca bilgisiyle hava atar, kardeşiyle etrafta dolaşırken bile Tatarca konuşur.*”²³¹ Dağlılarla etkileşim aynı zamanda Kazakların diline yeni sözcükler de kazandırır. Bu bağlamda eserde bulduğumuz sözcüklerden yola çıkarak, Greben Kazaklarının diline Çerkesceden, Farsçadan, Gürcüceden, Tatarcadan ve Türkçeden sözcüklerin geçtiğini söyleyebiliriz.

Sözcük	Anlamı	Dil
Alla radi bo sun	Tanrı seni korusun	Tatarca
Ana seni	Ana seni	Türkçe
Arba	Araba	Farsça

²³⁰ Tolstoy, **Kazaki**, s. 23-24.

²³¹ **A.e.**, s. 16.

Avul	Kafkas köyü	Türkçe
Ay, ay, kop Abrek	Ay, ay, kop Abrek	Türkçe
Bahça	Tarla	Türkçe
Beşmet	Dize kadar gelen, kaftana benzeyen bir giysi	Tatarca
Çerkeska	Göğsünün iki yanında fişeklikler bulunan, kaftana benzeyen bir erkek giysisi	Türkçe (Hazar) kökenli bir sözcük
Cigit	Yiğit, ata ustalıklı binen kişi	Tatarca
Çuvyaki	Ayakkabı	Çerkesçe
Kalım	Başlık parası	Türkçe
Karga	Tamam mı?, İyi mi?	Gürcüce
Kaymak	Kaymak	Türkçe
Koşkıldı	Evinde sağlık, dirlik olsun	Tatarca
Kunak	Ahbab, dost	Tatarca
Kurbey	Körper kuzu kürkü	Türkçe
Papak	Kuzu postundan yapılmış, uzun tüylü şapka	Türkçe
Peşkeş	Armağan, rüşvet	Farsça
Pilav	Pilav	Farsça
Şaşka	Kılıç	Çerkesçe
Uyde	Evde	Muhtemelen Türkçe bir sözcük
Uyde ma?	Evde misin?	Muhtemelen Türkçe bir sözcük

Kültürlerarası etkileşim *kunaçestvo*, diğer bir ifadeyle ahabplık, dostluk kavramında da kendisini gösterir. Azeri tarihçi Yunis Nasibli'nin de belirttiği gibi Kazaklar ile Kafkas halkları arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla Kazak toplumlarında *kunaçestvo* kavramı gelişmiştir.²³² Bu bağlamda esere bakıldığında Yeroşka Amca'nın Tatarlarla, Ermenilerle, Çeçenlerle, askerlerle, subaylarla, Giray Han'ın babasıyla ve Olenin'le *kunak* olduğu görülür.

Greben Kazakları ile dağlılar arasındaki kültürel etkileşimin yanı sıra Tolstoy, Greben Kazakları ile dağlılar arasındaki benzerliklere de dikkat çeker. Tıpkı Çeçenler gibi özgürlüklerine düşkün olan, yağmacılık yapan, savaşı ve tembellik yapmayı seven Kazaklarla ilgili olarak Tolstoy şu satırları yazar: “*Bu zamana kadar Kazak soylarının Çeçenlerle akraba oldukları düşünülür. Özgürlüğü, tembelliği, yağmacılığı ve savaşı*

²³² Yunis Nasibli, “Kozaklar ve Kuzey Kafkasya'nın Slavlaşmasındaki Roller”, Çev. Liliye Sabirova, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, (Yaz), 2004, s. 1-6.

sevmek karakterlerinin ana özellikleridir."²³³ Yayınlanmamış ve tamamlanmamış eseri **Kaçak**'ta ise Tolstoy, Kazakların özgürlüğe düşkünlüklerini ve herhangi bir otoriteye hizmet etmeyeceklerini şu satırlarla dile getirir: "*Biz hür Kazaklarız, babalarımız da hürdü. Hiçbir çara hizmet etmiyoruz, çocuklarımıza da hizmet etmemelerini emredeceğiz.*"²³⁴

Kazakların Çeçenlerle benzerliğinin yanı sıra Tolstoy eserinde Kazakların Ruslarla ilişkisine de yer verir. Medeniyetten uzakta, doğayla uyum içinde yaşayan Kazaklar, Rusların gözünde cahil, kaba ve yabani kişilerdir. Kazakların gözünde ise Ruslar seçimlerde baskı uygulayan, kiliselerdeki çanları indiren, bölgeden askeri birlikler geçiren ya da bölgeye askeri birlikler yerleştiren, Kazakları ve onların *stanitsalarını* korumak için Kazakların evlerinde kalan, içtikleri sigaralarla Kazakların evlerini dumana boğan kişilerdir.²³⁵ Kazakların düşüncesinde yer edinen tüm bu olumsuz algılamalara rağmen Kazaklar, özellikle evlerinde sigara içen Rus askerlerinden nefret ederler. Çünkü dinleri gereği Eski İnananların dini uygulamalarını takip eden Greben Kazakları arasında tütün kullanımı yasaktır. Dolayısıyla bir Kazak'ın Rus askerine duyduğu nefret, kardeşini öldüren bir dağlı cigite duyduğu nefretten daha büyüktür. Bu bağlamda Kazakların Ruslara yaklaşımı eserde şu satırlarla anlatılır: "*Kazak, düşmanı olan dağlıya saygı duyarken, yabancı ve zalim olarak gördüğü Rus askerini ise hor görür. Kazak için Rus köylüsü yabancı, yabani ve hor görülen bir yaratıktır.*"²³⁶

Misafir ağırlamayı seven Kazaklar, misafirperverlikleriyle bilinirler. Ancak eserin onuncu bölümüne bakıldığında Rus askerlerinin konaklaması için evlerini açmak zorunda kalan Greben Kazaklarının bu zorunlu misafirlikten hiç de hoşlanmadıkları görülür. Kendi evlerindeymiş gibi hareket eden, Ruslar gibi yaşamadıkları için Kazaklarla dalga geçen askerlere karşı, özellikle Kazak kadınlarının tepkisi çok sert olur. Evlerini korumaya çalışan kadınlar, askerlerin su ve kap kacak isteklerini bile geri çevirirler. *Stanisanın* en güzel evlerinden biri olan teğmen İlya Vasilyeviç'in evinde kalan Olenin ve uşağı Vanyuşa da Kazak

²³³ Tolstoy, **Kazaki**, s. 16.

²³⁴ **A.e.**, s. 226.

²³⁵ **A.e.**, s. 16.

²³⁶ **A.y.**

kadınlarının Rus askerlerine karşı sergiledikleri olumsuz tavırlardan paylarına düşeni alırlar. “Hayır” dan başka söz bilmeyen İlya Vasilyeviç’in eşi Ulitka Teyze, hiçbir şeye izin vermez; eline geçen demir bir kovayı da eşiğe doğru fırlatır. Yaşlı kadının yabancı tavırları karşısında Vanyuşa, Kazakları düşmanları olan Tatarlarla karşılaştırarak Olenin’e şöyle der: “*Burada nasıl yaşayacağımızı bilmiyorum. Tatarlardan daha beterler. Sözüm ona Hristiyanlar. Fakat Tatarlar bunlardan daha soyludur.*”²³⁷ Vanyuşa’nın düşüncelerine gülen Olenin, ev sahipleriyle her sorunu çözümleyeceğini düşünerek, Ulitka Teyze’yi görmeye gider. Güler bir yüz yerine yaşlı kadının çatılı kaşlarıyla ve “*Neden geldin buraya? Bizimle alay etmeye mi?*”²³⁸ sorularıyla karşılaşır. Kafkasya’da dağlılara karşı Kazaklarla birlikte savaştıkları ve Kazaklarla bir dayanışma içinde oldukları için Olenin, yaşlı kadının bu tavrına şaşırır. Bu tavır karşısında yılmayan genç adam, yaşlı kadına kalacağı yer için para ödeyeceğini söyler. Ancak yaşlı kadının tavrında herhangi bir değişiklik olmaz. Hatta genç adamın para teklifi karşısında daha da sinirlenen yaşlı kadın şöyle der: “*Senin pis parana ihtiyacım yok. Sanki hiç para görmedik! Evi sigarayla kirleteceksin, bir de kalkmış para ödemek istiyorsun.*”²³⁹ Yaşlı kadının bu tavırları karşısında uşağına hak veren Olenin de “*Tatarlar daha soyludur*”²⁴⁰ der. Ulitka Teyze kadar olmasa da kızı Maryana da evlerine yerleşen misafirlerine karşı yabanidir. Vanyuşa ve Olenin’e “hoş geldiniz” bile demeden evden ayrılır. Genç kızın bu davranışı karşısında ise Vanyuşa, Olenin’e şöyle der: “*Genç kızın ne kadar vahşi olduğunu görüyorsun değil mi?*”²⁴¹

Eserin on birinci bölümünde ise Yeroşka Amca aracılığıyla Kazakların Ruslara bakışı gözler önüne serilir. Tıpkı Vanyuşa ve Olenin’in yaptığı gibi Yeroşka Amca da Tatarlar üzerinden Kazakların Ruslara bakışını dile getirir: “*Halkımız lanetlidir ve aptaldır... Sizi insan yerine bile koymazlar. Onlar için sen, Tatarlardan bile daha kötüsün.*”²⁴²

Eserin ilerleyen sayfalarında ise Greben Kazaklarının geçim kaynaklarına ve tükettikleri besin maddelerine yer verilir. Üzüm bağları, meyve bahçeleri, karpuz,

²³⁷ Tolstoy, **Kazaki**, s. 40.

²³⁸ **A.e.**, s. 41.

²³⁹ **A.e.**, s. 42.

²⁴⁰ **A.y.**

²⁴¹ **A.y.**

²⁴² **A.e.**, s. 45-46.

kabak, mısır ve darı yetiştiriciliği, balıkçılık, avcılık ve savaş ganimetleri Greben Kazaklarının temel geçim kaynaklarıdır.²⁴³ Toprak köleliğine karşı olan Greben Kazakları, başlarında toprak sahipleri olmadan çalışırlar. Tarım faaliyetlerini kendi topraklarında gerçekleştirirler. Böylece Tolstoy, özgür toprak düşüncesini Kazaklar üzerinden okuyucuya gösterip, Sovyet ve Rus edebiyat eleştirmeni Lidiya D. Opulskaya'nın da vurguladığı üzere, 1860'lı yılların en çok tartışılan konularından biri olan toprak köleliği sorununu çözüme kavuşturmuş olur.²⁴⁴

Besin maddesi olarak Greben Kazakları nehirlerin, dağların, iklimin, Ortodoksluk inancının ve bölge halkları ile kurulan etkileşimin etkisiyle en çok kurutulmuş balık, av etleri, domuz eti, bal, çekirdek ve Rus mutfağına özgü, içi balık, et, sebze ve meyve ile doldurulan *pirogi* denilen poğaça ve turtalar tüketirler. İçki içmeyi çok sevdiklerinden dolayı Kazaklar arasında özellikle *çihir* başta olmak üzere, votka ve *buz* tüketimi de yaygındır. Akdoğan'ın da belirttiği üzere, her anlattığı öyküde o bölgeye ne kadar egemen olduğunu gösteren Tolstoy,²⁴⁵ bu eserinde de Greben Kazaklarının içki içme geleneğine ne kadar egemen olduğunu şu satırlarla gözler önüne serer: “(...) *sarhoşluk Kazaklarda ortak bir özellik olmanın ötesinde, asla karşı çıkılamaz bir eylemdir. Çünkü içki içmeye karşı çıkmak, din değiştirmek olarak değerlendirilecek bir eylemdir.*”²⁴⁶

Dağlılarla komşu olan Greben Kazaklarının yaşadığı Novomlinskaya Stanitsası ise eserde şu satırlarla betimlenir.

“Novomlinskaya Stanitsası Terek'in üç verst uzağında bulunur ve bu ikisini birbirinden gür bir orman ayırır. Stanitsanın içinden geçen yolun bir yanında nehir, diğer yanında ise yemyeşil asma ve meyve bahçeleri vardır. Daha ötelerde Nogay bozkırının kumlu toprakları görülür. Stanitsanın etrafı toprak surlar ve dikenli tellerle çevrilidir. Stanitsaya giriş ve çıkışlar sazlarla kaplı küçük bir çatısı olan, yüksek sütunlu kapıdan yapılır. Bu kapının yanındaki ahşap arabanın üzerinde de Kazakların kim bilir hangi savaşta ele geçirdikleri ve yüz yıldır hiç ateşlemedikleri çirkin bir top durur. Kapıda bazen nöbet tutan, bazen nöbet tutmayan üniformalı, kılıklı ve tüfekli bir Kazak durur. Bu Kazak kapıdan geçen subaya bazen selam verir, bazen selam

²⁴³ Tolstoy, **Kazaki**, s. 17.

²⁴⁴ Opulskaya, **a.g.e.**, s. 40.

²⁴⁵ Akdoğan, **a.g.e.**, s. 75.

²⁴⁶ Tolstoy, **Kazaki**, s. 16.

*vermez. Kapının çatısının altındaki beyaz levhada da siyah boyayla şunlar yazılıdır: Hane sayısı: 266, erkek sayısı: 987, kadın sayısı: 1012.”*²⁴⁷

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, dağlılarla komşu olan, Kafkas Savaşı’nda Rusların yanında yer alarak Kafkas halklarına karşı savaşan Greben Kazaklarının güvenlik endişesiyle Novomlinskaya Stanitsası’nı toprak surlarla ve dikenli tellerle çevirdikleri, *stanitsaya* giriş kapısında da ara sıra nöbet tutan bir Kazak bıraktıkları sonucu çıkartılabilir.

Tolstoy, eserinde Kazakların evlerine de yer verir. Tarih boyunca Terek Nehri yağmur ve kar sularından dolayı taşıdığından ve bu durum da sel baskınlarına yol açtığından dolayı, Greben Kazakları evlerini kazıklar üzerine inşa ederler:

*“Kazakların evlerinin hepsi yerden bir arşın veya biraz daha fazla yükseklikte bulunan kazıklar üzerindedir. Evlerin çatıları yüksektir ve çatıları düzgün bir biçimde kamışla kaplanmıştır. Evlerin hepsi yepyeni olmasa bile, birbiriyle dip dibe olmayan, geniş caddelerde ve ara sokaklarda aralıklarla tıpkı bir resim gibi sıralanmış, farklı yükseklikte sundurmaları olan, eli yüzü düzgün ve temiz evlerdi.”*²⁴⁸

Sel baskınlarından korunmak amacıyla kazıklar üzerine inşa edilen Kazak evleri aynı zamanda temiz olmalarıyla da dikkat çeker.²⁴⁹ Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere, bu durum Tolstoy’un da ilgisini çekmiş ve yazar, eserinde Kazak evlerinin temiz olduğuna vurgu yapmıştır. Kazak evlerinin dış görünüşünün yanı sıra Prens Beletskiy’in kaldığı karakol komutanının evi üzerinden Kazak evlerinin içinin nasıl görüldüğü konusunda da okuyucuya bilgi verilir:

“Beletskiy’in kaldığı ev, Olenin’in kaldığı evle aynıydı. Yerden iki arşın yükseklikte kazıklar üzerinde duran ev iki odadan oluşmaktaydı. Dik bir merdiveni çıkarak Olenin’in girdiği ilk odanın bir duvarı güzel ve zarif bir biçimde kuş tüyü yastıklar, halılar, battaniyeler ve Kazak tarzındaki

²⁴⁷ Tolstoy, **Kazaki**, s. 17-18.

²⁴⁸ **A.e.**, s. 18.

²⁴⁹ Vasilij D. Suhorukov, **Statıçeskoye opisaniye zemli donskih kazakov, sostovlenoye 1822-32 godah**, Novoçerkask, Oblastnaya voyska donskago tipografiya, 1891, s. 159.

yastıklarla döşenmişti. Yan duvarlarda bakır kap kaçaklar ve silahlar asılıydı. Ahşap bankın altında karpuzlar ve kabaklar duruyordu. İkinci odada peç denilen soba, masa, ahşap banklar ve Eski İnananların ikonaları vardı."²⁵⁰

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, Beletskiy'in kaldığı evin toplumsal ve kültürel anlamlar taşıdığı sonucu çıkartılabilir. Novomlinskaya'daki birçok ev tek odalıyken Beletskiy'in kaldığı ev iki odalıdır. Bu durum da karakol komutanının toplumda sıradan bir Kazaktan daha üst konumda bulunmasıyla açıklanabilir. Duvarda asılı duran silahlar Greben Kazaklarının savaşçı yönüne, Eski İnananların ikonaları ise onların hem dindar hem de Eski İnananlar yanlısı olduklarına işaret eder.

Tolstoy, eserinde kadın-erkek ilişkilerine ve onların günlük yaşamlarına da önemli bir yer ayırır. Savaşçı bir toplum olduklarından dolayı Greben Kazakları zamanlarının büyük bir kısmını *stanitsa*nın dışında bulunan yol boyundaki sınır tahkimatlarında, seferlerde, avlanarak ya da balık tutarak geçirirler. *Stanitsa*ya ise nadiren uğrarlar. *Stanitsa*da bulundukları bu nadir anları da etrafta dolaşarak ya da içki içip eğlenerek geçirirler. Evlerindeyse neredeyse hiçbir iş yapmazlar. Çünkü çalışmak savaşçı Kazaklar için utanç verici bir eylem olup, kadınlara ya da Nogay işçilerine yakışır. Kazakların yaşam tarzı da eserde genel olarak Lukaşka, Nazarka, Maryana'nın babası İvan Vasilyeviç ve Yeroşka Amca aracılığıyla okuyucuya yansıtılır. Genç Lukaşka, Nazarka ve İvan Vasilyeviç zamanlarının büyük bir kısmını sınır tahkimatlarında ya da seferlerde, Yeroşka Amca ise avlanarak ya da balık tutarak geçirir. Yaşlı bir Kazak olduğu için Yeroşka Amca sınır tahkimatlarına ve seferlere katılmaz. Adı geçen Kazaklar *stanitsa*da bulunduklarında ise evlerinde neredeyse hiçbir iş yapmadan, dolaşarak, içki içip eğlenerek zamanlarını geçirirler. Kazakların bu tutumundan dolayı Greben kadınları sadece ev işleriyle ve çocukların bakımıyla değil, aynı zamanda erkeklere özgü ağır işlerle de -tarla işleri ve hayvanların bakımı- ilgilenmek zorunda kalırlar. İçinde kadın olmayan evler ise hemen kendilerini belli eder. Örneğin, Yeroşka Amca'nın evi temizlik konusunda titizlikleriyle bilinen Kazakların evlerine hiç benzemez. Evi oldukça dağınık ve pistir. Bunun nedeni de ev işlerini yapan eşinin yirmi yıl önce Rus bir başçavuşla evlenmek için Yeroşka Amca'yı

²⁵⁰ Tolstoy, **Kazaki**, s. 94-95.

terk etmesiyle ve Kazaklar için ev işleri yapmanın küçük düşürücü bir eylem olarak görülmesiyle açıklanabilir. Eserde Yeroşka Amca'nın evi şu satırlarla betimlenir:

“Yeroşka Amca'nın evi eski olmadığı gibi oldukça da büyüktü, fakat içinde bir kadının olmadığı hemen belli oluyordu. Kazakların temizlik konusundaki titizliğine rağmen oda pis ve dağınıktı. Masanın üzerine kanlı bir zipun,²⁵¹ yarısı yenmiş bir ekmek ve ekmeğin yanında ise şahini beslemek için yakalanıp tüyleri yolunmuş, parçalanmış küçük bir karga duruyordu. Ahşap bankların üzerine ise porşniler,²⁵² tüfek, hançer, çuval, ıslak bir elbise ve paçavralar gelişi güzel atılmıştı. (...) Yerde bir ağ ile birkaç ölü sülün vardı. Bacağından bağlanmış bir tavuk ise kirli zemin üzerinde sesler çıkararak masanın etrafında dolaşıyordu. Yanmayan peçte de içi sütü bir karışımla dolu olan toprak bir çanak vardı.”²⁵³

Sürekli erkeklere özgü işler yapmalarının sonucu olarak Greben kadınları erkeksi bir karakter kazanırlar. Aynı zamanda fiziksel güçlerini ve sağduyularını da geliştirirler. Bu bağlamda Tolstoy'un da belirttiği gibi Kazak toplumlarında *“kadınlar Kazaklardan daha güçlü, daha akıllı, daha gelişmiş ve daha güzeldirler.”*²⁵⁴ Eserde kendi ayaklarının üzerinde durabilen, yaşadığı toplumun çalışma şartlarından dolayı erkeksi bir karakter kazanan, güçlü ve sağlıklı bir bedene sahip Maryana'nın ise şu satırlarla betimlendiği görülür:

“Maryana, öte yandan cana yakın biri değildi fakat oldukça güzeldi. Uzun boyu, zarif endamı, güçlü göğsü ve omuzları, en önemlisi de üzerlerine kara kaşlarının koyu gölgesi düşen iri siyah gözlerinin sert ve yumuşak bakışı, dudaklarındaki sevecen ifade ve gülümseme olmasaydı onun yüz çizgilerinin biraz erkeksi, hatta kaba bile görüldüğü söylenebilirdi. Çok az gülümserdi, ama gülümsemesi her zaman büyüleyiciydi. Bedeninden de el değmemiş genç kızlara özgü bir güç ve sağlık fışkırırdı. (...) O, diğerleri arasında gururlu ve neşeli bir çariçe gibiydi.”²⁵⁵

²⁵¹ Zipun: Sert kumaştan dikilen, genellikle parlak renkte olan, yakasız bir kaftan. Bkz.: Anonim, **“Zipun”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/133650>, 3 Ocak 2023.

²⁵² Porşni: Sandalet görünümüne sahip, bir ya da birkaç parça deriden dikilmiş ayakkabı. Bkz.: Anonim, **“Porşni”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/241138>, 3 Ocak 2023.

²⁵³ Tolstoy, **Kazaki**, s. 60.

²⁵⁴ **A.e.**, s. 17.

²⁵⁵ **A.e.**, s. 97-98.

Fiziksel yönden güçlü olmasının yanı sıra Maryana, Sovyet edebiyat eleştirmeni Mihail B. Hrapçenko'nun da belirttiği üzere, ahlaki yönden de güçlüdür.²⁵⁶ Lukaşka ile evlenmeyi kabul eden Maryana aptalca bir şeyler yapmayacağını şu sözlerle ifade eder: *"Biliyorsun, ben genç bir kızım ve beni dinle. Yazgımla ilgili söz ve karar hakkı bende değil. Beni seviyorsan, sana şunu söyleyeceğim. Ellerimi bırak... Seninle evleneceğim, fakat benden herhangi bir aptallık yapmamı bekleme."*²⁵⁷ Bu alıntı aynı zamanda bizlere Kazakların evlilikleri hakkında da bilgi verir. Alıntıda da görüldüğü üzere, evlilikle ilgili son kararı genç kızlar değil, aileleri vermektedir. Güçlü bir fiziğe ve ahlaka sahip olmasına rağmen Maryana, Hrapçenko'nun da ileri sürdüğü üzere güçlü bir iradeye sahip değildir. Bu düşüncesini desteklemek için de adı geçen edebiyat eleştirmeni Maryana'nın Olenin'e karşı hislerinde yaşadığı tereddüttü örnek olarak gösterir.²⁵⁸ Olenin'i sevdiğini düşünen Maryana önce Olenin'in evlenme teklifini kabul eder. Ancak yaralı Lukaşka'yı gördükten sonra Olenin ile evlenmekten vazgeçer.

Kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü Kazak kadınları, aynı zamanda Kazakları bir parça da olsa korkuturlar. Çünkü Kazaklar kendilerine ait olduklarını düşündükleri her şeyi kadınların çalışmalarıyla elde ettiklerini ve kadınların onları sahip olduklarını düşündükleri her şeyden istedikleri zaman yoksun bırakabileceklerini çok iyi bilirler. Kazakların yaşadıkları bu korku hissi ise eserde şu satırlarla okuyucuya aktarılır: *"(...) kullandığı ve kendine ait dediği her şeyin bu emeğin ürünü olduğunu, anne ya da eş olarak kendisine hizmet etmek zorunda gördüğü kadının onu kullandığı her şeyden yoksun bırakabileceğini belli belirsiz hisseder."*²⁵⁹

Ataerkil bir yapıya sahip Kazak toplumunda, Kazakların kadınlara yaklaşımı ise ev dışında ve ev içinde farklıdır. Kadınlara Doğulu erkekler gibi bakan Kazaklar, kadınların söz dinlemelerini, kendilerine boyun eğmelerini ve çalışmalarını isterler. Bunun doğal bir sonucu olarak kadınlar evin dışında kocalarına boyun eğerek gibi görünürler. Ancak bu durum evin içinde tamamen farklıdır. Dışarıda kocalarına boyun

²⁵⁶ Hrapçenko, **a.g.e.**, s. 68.

²⁵⁷ Tolstoy, **Kazaki**, s. 54.

²⁵⁸ Hrapçenko, **a.g.e.**, s. 67.

²⁵⁹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 17.

eğer gibi görünen kadınlar, evin içinde tıpkı Doğulu kadınlarınkine benzer bir ağırlık ve etkiye sahip olurlar. Kadınlara bu ağırlığı ve etkiyi sağlayan gücün nedeni de eserde şu satırlarla ifade edilir: *“Toplumsal yaşamdan uzaklaşması ve erkeklere özgü ağır işlerde çalışması kadına ev hayatında büyük bir güç ve ağırlık kazandırır.”*²⁶⁰ Kazaklar aynı zamanda Doğulu erkeklere özgü bir tavırla başkalarının yanında eşlerine sevgi dolu sözcükler söylemezler. Ancak evde baş başalarken erkekler içlerinden kadınların üstünlüklerini her zaman hissederler. Kazakların ataerkil yaşam tarzı ise eserde Maryana’nın annesi ve babası üzerinden okuyucuya aktarılır. Eşinin yokluğunda Ulitka Teyze kızıyla birlikte ev işlerinin yanı sıra tarla işleriyle ve hayvanlarla da ilgilenir. Yaptığı tüm işlere ve aileyi bir arada tutmasına rağmen Ulitka Teyze eşinden tek bir sevgi sözü bile işitmez. Doğulu kadınlara özgü bir tavırla Ulitka Teyze evin dışında eşinin üstünlüğünü kabul eder. Evlerinde kalacak Olenin’e evin reisinin kendisi olmadığını vurgularcasına şöyle der: *“Az bekle, evin reisi geldiğinde sana kalacağın yeri gösterecek.”*²⁶¹ Evin reisi olmasına rağmen İvan Vasilyeviç’in evde eşinin üstünlüğünü hissettiği ise Olenin’e söylediği şu satırlarda açıkça görülür: *“Aptal töremize göre (...) töresi ve dünyası bizimkinden farklı birinin bardağını kullanmanın günah olduğunu düşünüyoruz. Ben eğitilmiş biri olmamdan dolayı bunun doğru olmadığını anlıyorum, fakat eşim kavrayışı kıt ve zayıf biridir (...) Sakıncası yoksa ben kendi bardağımı getireceğim.”*²⁶²

Yukarıdaki alıntı bizlere sadece İvan Vasilyeviç’in evde eşinin üstünlüğünü hissetmesi hakkında değil, aynı zamanda Greben Kazaklarının dinleri hakkında da bilgi verir. Kazakları birbirine bağlayan en önemli değerlerden biri olan din, Greben Kazaklarının yaşamında da önemli rol oynar. Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, kökenleri Eski İnananlara dayandığı için Greben Kazakları, Eski İnananların dini uygulamalarını takip ederler. Bu nedenle dinleri gereği Kazaklar günah olduğunu düşündüklerinden dolayı dinleri kendi dinlerinden farklı olan birinin bardağından bir şey içmezler, tabağından bir şey yemezler. Bu bağlamda alıntıda da görüldüğü üzere, İvan Vasilyeviç söz konusu uygulamanın doğru olmadığını düşünse bile, eşinin

²⁶⁰ Tolstoy, **Kazaki**, s. 16-17.

²⁶¹ **A.e.**, s. 42.

²⁶² **A.e.**, s. 69.

vereceği tepkiden çekindiğinden Olenin'in vereceği bardağı kabul etmez. Eve gidip kendi bardağını getirir.

Eski İnananların dini uygulamalarını takip eden Kazakların yaşamında dualar da önemli bir yere sahiptir. Oldukça dindar olan Kazaklar, çocukluktan edindikleri bir alışkanlıkla bir işe başlamadan önce dua okurlar. Örneğin, Lukaşka Abrek'i öldürmek için tetiğe basmadan önce *“baba, oğul ve kutsal ruh adına”*²⁶³ der. Maryana'nın sürahiyi kırmızı şarapla doldurmak için elindeki ölçeği dua okuyarak fıçıya daldırdığı ve Yeroşka Amca'nın da atına bindikten sonra selamlama duası okuduğu görülür. Dinleri gereği, evi ve bedeni kirlettiği gerekçesiyle Eski İnananlar arasında tütün tüketimi yasaktır. Bu bağlamda evde Rus askerlerinin tütün içmelerine izin vermeyeceğini söyleyen bir Kazak kadını şöyle der: *“Bahçede istediğiniz kadar için, evde içmenize izin vermeyeceğiz.”*²⁶⁴

Eserde tıpkı din gibi Kazakları birbirine bağlayan en önemli değerler arasında yer alan bayramlardan, danslardan ve şarkılardan da söz edilir. Bayram ertesi gün olmasına rağmen Kazakların giyim kuşamlarında ve davranışlarında bayram havası bir gün önceden hissedilir. Novomlinskaya'daki bayram havası da eserde şu satırlarla anlatılır:

“Ertesi gün bayramdı. Akşam herkes batmakta olan güneşin son ışıklarıyla birlikte, bayramlık kıyafetlerini giyip sokağa çıkmıştı. Şarap önceki yıllardan daha fazlaydı ve insanlar yoğun bir çalışma dönemini geri bırakmışlardı. Kazaklar bir ay sonra sefere çıkacaklardı ve pek çok ailede düğün hazırlıkları yapılıyordu. Meydanda stanitsanın yönetim binasının önünde ve iki dükkânın etrafında – bu dükkânlardan biri atıştırmalık ve çekirdek, diğeri ise başörtü ve patiska satıyordu – daha fazla insan toplanmıştı. Şeritsiz ve süslemesiz gri ve siyah zipunlarını giyen yaşlıların kimisi yönetim binasının önündeki bankta oturuyor, kimisi de ayakta duruyordu. Ağırbaşlı ve umursamaz bir bakışla genç nesle bakan yaşlılar sakın sakın, seslerini hiç yükseltmeden kendi aralarında mahsuller, çocuklar, genel sorunlar ve eski günler hakkında konuşuyorlardı. (...) Genç kızlar henüz horovod²⁶⁵ dansına başlamamıştı, ama parlak renkli beşmetleri giyen, başlarından gözlerine kadar inen beyaz başörtüler takan genç kızlar halka halinde toplanmış, güneşin eğik ışınlarının gölgesinde, yerde ve evlerin önündeki banklarda oturmuş, yüksek sesle sohbet

²⁶³ Tolstoy, **Kazaki**, s. 35.

²⁶⁴ **A.e.**, s. 49.

²⁶⁵ Horovod: Şarkı eşliğinde, el ele tutuşulup halka yapılarak oynanan bir dans. Bkz.: Anonim, **“Horovod”**, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/261950>, 3 Ocak 2023.

ederek güliyorlardı. Çocuklar top oynuyor, topu pırıl pırıl gökyüzünün en yüksek noktasına fırlattıktan sonra da çılgık atarak meydanda koşuyorlardı. Meydanın diğer köşesinde ise ergenliğe yeni girmiş genç kızlar horovod dansı yapıyorlar, ince ve ürkek seslerle şarkı söylüyorlardı. (...) Bayram için gelen gençler şeritlerle süslü, beyaz ve yepyeni kırmızı çerkeskalar giymiş, bayram neşesinin yansıdığı yüzleriyle ikişerli ve üçerli gruplar halinde el ele tutuşarak, kadınların ve genç kızların oluşturduğu bir halkadan diğerine gidiyorlar, durup şakalar yaparak genç kızlara takılıyorlardı. (...) Bazı yerlerde içki içip çılginca eğlenen Kazakların sarhoş şarkıları duyuluyordu. Bütün evler kilitlendi, sundurmalar akşamdan yıkandı. Yaşlı kadınlar bile dışardaydı. Toz içindeki sokaklar, ayakların altı çitlenen karpuz ve kabak çekirdeklerinin kabuklarıyla doluydu.”²⁶⁶

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere, ortak kültürel değerlerden biri olan bayramların yediden yetmişe her Kazak’ı bir araya getirir. Bayramlık kıyafetlerini giyerek bir araya gelen Kazaklar dans ederek, şarkı söyleyerek, içki içip eğlenerek bayramı kutlarlar. Böyle bayramlar Rusya’da olmadığından dolayı Kazakların bayramından oldukça etkilenen ve bir o kadar da şaşırان Olenin ise düşüncelerini Beletskiy’e şu satırlarla ifade eder: “Böyle bayramlar (...) beni her zaman şaşırtıyor (...) diyelim bugün ayın on beşi, insanlar birdenbire mutlu olmaya ve neşelenmeye başlıyor. Her şeyde bayram hissediliyor. Gözlerde, yüzlerde, seslerde, hareketlerde, kıyafetlerde, havada ve güneşte. (...) Bizde artık böyle bayramlar yok.”²⁶⁷

Olenin’i etkileyen ve şaşırtan bayramın Yeroşka Amca’yı ise etkilemediği ve şaşırtmadığı görülür. Eski bayramlara özlem duyan Yeroşka Amca, eski bayramları Olenin’e şu satırlarla betimler:

“Buna bayram mı diyorsun! Eskiden insanların nasıl yürüdüğünü görmeliydin! Kadınlar kenarı şeritlerle süslü sarafanlar giyip dışarı çıkarlardı. Göğüslerine iki sıra altın asarlar, başlarına altın kokoşnik²⁶⁸ takarlardı. Yanından bir kadının geçtiğini de çıkardığı hışırtıdan anlardın. Her kadın bir knyagina gibiydi. Dışarı çıktıklarında bazen toplu halde şarkılar söyler, gece boyunca dolaşırlardı. Kazaklar fıçıları avluya çıkarır, oturur ve sabaha kadar içerlerdi. Sonra el ele tutuşup stanitsada bir lav gibi

²⁶⁶ Tolstoy, **Kazaki**, s. 126-127.

²⁶⁷ **A.e.**, s. 128.

²⁶⁸ Kokoşnik: Rus kadınlarının kullandıkları baş aksesuarı. Bkz.: Anonim, “**Kokoşnik**”, (Çevrimiçi) <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2p/256358>, 3 Ocak 2023.

yürürlerdi. Karşılarına çıkanları yanlarına alır, her eve uğrarlardı. Bazen üç gün dolaşırlardı.”²⁶⁹

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, eski bayramlarda kadınların giyim kuşamlarına daha fazla özen gösterdikleri, bayramların da daha coşkulu kutlandığı sonucuna varılabilir.

Bayramların yanı sıra Kazakların günlük hayatlarında da sık sık dans ettikleri ve şarkı söyledikleri görülür. Kazakları bir araya getiren dans ve şarkılar, ortak kültürel değerlerin korunmasında ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynar. Eserde yer verilen şarkılar da okuyucuya hem Kazakların karakteriyle hem de Maryana’nın geleceğiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından oldukça önemlidir. Örneğin, Lukaşka’nın söylediği aşağıdaki şarkı Kazakların özgür ruhlarına dair bilgi verir. Tıpkı kuşlar gibi özgürlüklerine düşkün olan Kazakları kafese koymak zordur:

*“İsmailov köyünden,
Zengin beyin sevdiği bahçeden,
Tüyleri parlak bir şahin uçu,
Kısa bir süre sonra genç avcı kuşun peşine düştü,
Tüyleri parlak şahine sağ kolunu işaret etti,
Ve tüyleri parlak şahin yanıt verdi:
“Tutamadın beni bir altın kafeste
Tutamadın sağ kolunun üzerinde,
Şimdi mavi denize uçacağım;
Kendime beyaz bir kuğu öldüreceğim,
Tatlı kuğu etini gagalayacağım.”²⁷⁰*

Horovod dansı yaparken genç kızın söylediği şarkı ise iki genç bekâr erkekten birinin kısmeti olan genç kız hakkındadır. Tıpkı şarkıdaki genç kız gibi Maryana’ya

²⁶⁹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 129.

²⁷⁰ **A.e.**, s. 105.

da iki genç bekâr erkek talip olur. Bu bekâr gençlerden biri Lukaşka, diğeri ise Olenin'dir. Kısmet olarak da Maryana tıpkı şarkıdaki gibi sarışın olan erkeği, yani Olenin'i seçer:

“Ormandan, karanlık ormandan,

Ay-da-lu-li!

Yeşil bahçenin ardından,

İki tane genç çıktı,

İkisi de genç, ikisi de bekâr,

(...)

Güzel bir kız karşılarna çıktı,

Ve onlara şöyle dedi:

Birinizden birinin kısmetiylim.

Beyaz gencin kısmetiymişim,

Beyaz sarışın gencin.

Genç adam kızın sağ elini tuttu,

Ve halka boyunca ona eşlik etti.”²⁷¹

Dans halkasındaki diğer genç kızın söylediği şarkı ise sarışın erkeği seçen genç kızın kaderiyle ilgilidir. Tıpkı şarkıdaki genç kız gibi sarışın erkeği seçen Maryana'nın payına da gözyaşı düşer. Bir Abrek tarafından ağır yaralanan Lukaşka'yı gördükten sonra Maryana çok üzülür ve Lukaşka'nın başında gözyaşı döker.

“Bahçenin arkasında

Bir genç dolanıyordu

Sokağın başından sonuna kadar.

İlk gelişinde,

Sağ elini salladı,

²⁷¹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 134.

*İkinci gelişinde,
Tüylü şapkasını salladı,
Üçüncü gelişinde,
Durdu,
Çeki düzen verdi kendine,
“Sana gelmek istiyorum,
Sitemler etmek istiyorum sana canım,
Neden sevgilim, neden
Bahçede yürümek istemiyorsun?
(...)
Görücüler göndereceğim.
Evleneceğim seninle,
Benim için ağlayacaksın.”²⁷²*

Tıpkı şarkılar gibi batıl inançlar da Kazakların geleceğiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından eserde önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Kazaklarla birlikte Abrek öldürmeye giden Lukaşka'nın atının ayağının bir ota takılarak tökezlemesi ve tökezleyen atın panik yapması Kazaklar tarafından uğursuzluk sayılan bir olaydır. Nitekim eserin ilerleyen sayfalarında Lukaşka'nın bir Abrek tarafından ağır bir biçimde yaralandığı görülür.

Kazaklar, çalışmamızın ilk bölümünde de söz ettiğimiz üzere, hem dinlerinin ve kültürlerinin bir gereği olarak hem de ahlaki bir prensip olarak yaşlılara saygı ve hürmet gösterirler. Kazakların yaşlılara gösterdikleri saygıya ve hürmete ise eserde şu satırlarla yer verilir: “*Yanlarından geçen kadınlar ve kızlar duruyor, başlarını öne eğerek onları selamlıyorlardı. Genç Kazaklarsa saygıyla adımlarını yavaşlatıyor, papaklarını çıkarıyor ve onları kısa bir süre önlerinde tutuyorlardı.*”²⁷³

Genel olarak değerlendirildiğinde Tolstoy'un Greben Kazaklarının yaşamını, gelenek ve göreneklerini gerçekçi bir biçimde okuyucunun gözlerinin önüne serdiği

²⁷² Tolstoy, **Kazaki**, s. 135-136.

²⁷³ **A.e.**, s. 127.

sonucuna ulaşılabilir. Yaşadıkları bölgeden dolayı kültürlerarası etkileşime maruz kalan Greben Kazaklarının yaşam tarzı ise Kafkas halklarının yaşam tarzıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Eserden alınan alıntılarda ve örneklerde de görüldüğü üzere, kültürlerarası etkileşim Greben Kazaklarının giyim kuşamına, kullandıkları silahlara ve atlara, yeme içmelerine, dillerine ve *kunak* kavramına yansımıştır. Söz konusu eser aynı zamanda Rus akademisyen İrina L. Bagration-Muhraneli'nin de vurguladığı üzere, kültürlerarası iletişimin bir bilim olarak ortaya çıkmasından neredeyse yüzyıl önce kaleme alınması; kültürlerarası iletişimle ilgili etnolinguistik örnekler vermesi bakımından oldukça önemlidir.²⁷⁴

Yine eserden alınan örneklerden yola çıkarak, Rusların ve Kazakların birbirlerine yaklaşımında ise olumsuz algılamaların etkisinin ön plana çıktığı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda Ruslar için Kazaklar kaba, cahil ve yabani kişiler iken; Kazaklar içinse Ruslar eylemleriyle -seçimlerde baskı uygulamaları, kiliselerin çanlarını indirmeleri, Kazakların evlerinde zorla kalıp sigara içmeleri gibi- bölgeyi olumsuz yönde etkileyen kişilerdir. Tüm bu olumsuz eylemler içerisinde Kazakların Rus askerlerinden nefret etmelerine, onlara misafirperverliklerini göstermemelerine neden olan en önemli eylem ise Eski İnananlara inanan Greben Kazaklarının evlerinde Rus askerlerinin sigara içmesidir.

3.4.1.2. İki Farklı Toplumun Kültürel Çatışması: Moskova Aristokrat Sınıfı ve Greben Kazakları

Tolstoy, **Kazaklar**'da iki farklı toplumun, diğer bir ifadeyle Moskova aristokrat sınıfının Greben Kazakları ile çatışmasını Olenin aracılığıyla okuyucunun gözleri önüne serer. Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, soylu sınıftan gelen Olenin, ait olduğu sınıfın yaşam tarzından memnun değildir. Bu nedenle de sürekli bir arayış içinde olup sevgi, mutluluk ve hayat üzerine sorgulamalar yapar. Ancak kafasını meşgul eden soruların yanıtlarını Moskova'nın aristokrat çevresinde bulamaz. Bu yüzden sorularına yanıtlar bulmak umuduyla sevmediği Moskova'nın aristokrat

²⁷⁴ İrina L. Bagration-Muhraneli, "Representatsiya Gruzii i Kafkaza v russkoy literature XIX-naçala XX veka", Moskva, Tverskoy gosudarstvennyy universitet (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2016, s. 146.

çevresinden uzaklaşır ve doğayla uyum içinde özgürce yaşayan Greben Kazaklarının ikamet ettikleri Novomlinskaya Stanitsası'nda yaşamaya başlar. Olenin'in bu içsel arayışı bizlere Puşkin'in **Çingeneler** adlı poemasının ana karakterlerinden biri olan Aleko'yu anımsatır. Aleko da tıpkı Olenin gibi yaşadığı ortamdan memnun değildir. Kent yaşamından nefret eden Aleko, şair ve akademisyen Ataol Behramoğlu'nun da belirttiği üzere, özgürlüğü kırsal yaşamda ve doğallıkta arar.²⁷⁵ Bu bağlamda Aleko, Sovyet edebiyat eleştirmeni Boris Suçkov'un deyişiyle uygarlığı (kent yaşamını) Jean-Jacques Rousseau'vari bir şekilde reddederek,²⁷⁶ kırsal kesimde özgürce yaşayan Çingenelerin arasına katılır. Genç adam arkasında bıraktığı kent yaşamına duyduğu nefreti ve Çingenelerin sade yaşamına duyduğu hayranlığı ise âşık olduğu Çingene kızı Zemfira ile yaptığı konuşma üzerinden şu satırlarla dile getirir:

Aleko

*“Ne acıyacağım? Sen bilseydin,
Gözlerinde bir canlandırabilseydin
Boğucu kentlerin tutsaklığını!
Orada duvarların ardına yığılı insanlar
Ne sabahın serinliğini solurlar,
Ne de çayırların bahar kokularını;
Düşünceler kovulur, çekinirler aşktan,
Mal gibi satarlar kendi özgürlüklerini,
Putların önünde baş eğip, onlardan
Para ve zincir dilenir tekmili.
Neleri mi geride bıraktım?
Önyargıları, ihanet heyecanlarını,
Baskılarını çılgın kalabalığın
Ya da şaşılağı yüzkarası bir alçaklığı.
(...)”*

²⁷⁵ Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliğı**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013, s. 139.

²⁷⁶ Boris Suçkov, **Gerçekçiliğın Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, 1. bs., İstanbul, Adam Yayınları, 1982, s. 73.

Aleko
Gürültüsü de neymiş kent eğlencelerinin?
Neşe olmaz aşkın olmadığı yerde;
Kızlarsa... Sen onlardan daha güzelsin
Pahalı elbiseler olmasa üzerinde,
Gerdanlıkların ve incilerin!
Değişme sen, tatlı sevgilim!
Bana gelince... Aşk, avare günlerimi
Seninle paylaşmaktır tek isteğim
*Ve bu gönüllü sürgünlüğümü...*²⁷⁷

Çalışmamızın ilerleyen satırlarında da ele alacağımız üzere, tıpkı Olenin gibi Aleko da yeni girdiği çevreye uyum sağlamaya çalışır. Özgürlüğü ve mutluluğu arayan genç adam, Çingene yaşamını kabul eder ve bir lokma ekmek için ayıyla köyleri dolaşarak para kazanır. Bir süre sonra Zemfira bir Çingene delikanlısına âşık olur. Ancak yadsıdığı kent uygarlığının bir ürünü olan Aleko, Zemfira'nın bir Çingene delikanlısına âşık olmasını bir türlü anlayamaz. Halbuki bu, özgür Çingene kızının doğal davranışdır. Behramoğlu'nun da belirttiği üzere, ruhunda uygar dünyanın damgasını (bu damgalar, onu cinayet işlemeye kadar götüren kıskançlık, bencillik ve bireyciliktir) taşıyan Aleko, genç Çingeneyi öldürür.²⁷⁸ İşlediği bu cinayetten sonra Çingeneler, Aleko'yu aralarında istemez ve onu, obalarından kovarlar.

Puşkin gibi Tolstoy da iki farklı toplumun kültürel çatışmasını anlatırken, Rus anarşist kuramcı ve yazar Pyotr A. Kropotkin'in de vurguladığı gibi ilk gençlik yıllarından itibaren büyük bir hayranı olduğu Cenevreli filozof ve yazar Jean-Jacques Rousseau'nun düşüncelerini (medeni insan – doğal çevre) takip eder.²⁷⁹ Kentlerde aristokrasinin kokuşmuşluğunun karşısına kırlarda doğanın koynunda yaşanan sade ve doğal hayatı koyan Rousseau²⁸⁰ gibi Tolstoy da **Kazaklar**'da medeni ve kokuşmuş

²⁷⁷ Aleksandr S. Puşkin, **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, 1. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 106.

²⁷⁸ Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, s. 140.

²⁷⁹ Kropotkin, **a.g.e.**, s. 114.

²⁸⁰ Jean-Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev. Rasih Nuri İleri, 17. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2020, s. 34.

Moskova aristokrat sınıfının karşısına doğallığı ve sadeliği seven Kazakları koyar. Çünkü medeniyet ve Moskova aristokrat çevresinin kokuşmuşluğu Olenin'in mutlu olmasına engel olmaktadır. Bu bağlamda Tolstoy eserlerinde hayatın anlamını arayan birçok karakterine yaptığı gibi –Andrey Bolkonskiy, Piyer Bezuhov, Konstantin Levin vd.- Olenin'in de yönünü doğaya çevirir ve doğa, çalışmamızın ilerleyen satırlarında da ele alacağımız üzere, Olenin'in kendisini keşfetmesine ve aradığı soruların yanıtlarını bulmasına yardımcı olur.

Yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Olenin arkadaşlarıyla vedalaştıktan sonra uşağı Vanya ile birlikte medeni dünyayı ve Moskova aristokrat çevresini terk eder. Ve bundan sonraki bütün hayallerini de geleceğe ve Kafkasya'ya yöneltir. Bu bağlamda Olenin'in bütün hayallerinde Ammalat-Bek'in, Çerkes kızlarının, dağların, uçurumların, korkunç akarsuların ve tehlikenin görüntüsünün canlandığı görülür.²⁸¹ Moskova'dan uzaklaştıkça anılarından uzaklaşan, Kafkasya'ya yaklaştıkça da Kafkasya'yı sevmeye başlayan Olenin'in aklından şu düşünceler geçer: *“Hiç ayrılmasam ve bir daha geriye dönmesem, aristokrat çevreye girmesem.”*²⁸² Bir yandan aklından bu düşünceler geçerken diğer yandan da Kafkasya'da göreceği insanların insan olmadığını düşünür Olenin. Ona göre medeniyetten uzakta, doğayla iç içe yaşayan bu insanlar, Moskova'daki dostlarıyla karşılaştırıldığında oldukça kaba ve özgürdürler. Olenin'in konuyla ilgili düşünceleri de eserde şu satırlarla ifade edilir: *“Yol boyu karşılaştığı ve Moskova'daki dostlarıyla aynı seviyede tutmadığı, insan bile saymadığı bu kaba yaratıklar arasında geçmişinden kurtulma hissi onun için tamamen yeniydi. İnsanlar ne kadar kabalarsa, uygarlık belirtilerinden ne kadar uzaklarsa o da kendini o kadar özgür hissediyordu.”*²⁸³

Olenin'in geçmişini arkada bırakarak kendi isteğiyle geldiği, kaba ve özgür insanların yaşadığı Kafkasya aynı zamanda savaş çağrışımlarıyla yüklü vahşi bir güzelliğe de sahiptir. Kafkas Savaşı sırasında Rusların Kazaklarla birlikte dağlılara karşı savaştığı bu coğrafyada, gece yolculuğu yapmak bile tehlikelidir. Yolda gördüğü silahlı adamlara, gece yolculuklarıyla ilgili duyduğu söylentilere rağmen Olenin,

²⁸¹ Tolstoy, **Kazaki**, s. 11.

²⁸² **A.e.**, s. 12.

²⁸³ **A.e.**, s. 12-13.

Kafkasya'dan korkmaz. Aksine bütün bunlar Olenin'in neşesini daha da arttırır. Olenin'in neşesini arttıran bir diğer unsur ise Kafkas Dağları'dır. Güzelliğiyle hem Olenin'i şaşırtan hem de mutlu eden bu dağlar eserde şu satırlarla betimlenir:

“Pırıl pırıl bir sabahtı. Birdenbire –ilk dakikadaki izlenimine göre, kendisinden yirmi adım uzakta– yumuşak çizgili bembeyaz kütleler ve bu kütlelerin tepelerini uzaktaki gökyüzünden ayıran tuhaf, belirgin bir çizgi gördü. Kendisi ile dağlar ve gökyüzü arasındaki mesafeyi, dağların büyüklüğünü anladığında, bu güzelliğin tüm sonsuzluğunu hissettiğinde, gördüklerinin bir düş ya da hayal olmasından korktu. Uyanmak için silkindi, ama dağlar aynıydı. (...) Troyka, dümdüz yolda hızla ilerlerken doğan güneşle birlikte tepeleri pembe ışıldayan dağlar da ufukta koşar gibiydi. Olenin'i önce şaşırtan dağlar, daha sonra onu mutlu etti.”²⁸⁴

Tüm bunların yanı sıra Olenin, Kafkasya'da Kazaklara ve Kazak *stanis*alarına da rastlar. Ancak Olenin'in tam anlamıyla Kazaklarla, onların yaşam tarzıyla, gelenek ve görenekleriyle tanışması ise görev yaptığı Kafkas Piyade Alayı ile birlikte Novomlinskaya Stanitsası'na gelip yerleşmesiyle başlar. Bu *stanitsa* aynı zamanda Olenin'e yeni bir hayatın kapısını da açar. Moskova'daki hayatını geride bırakan Olenin, burada kendini temizlenmiş ve canlanmış hisseder. İçi nedensiz bir yaşama sevinciyle dolan genç adamın duyguları da eserde şu satırlarla ifade edilir: *“(...) burada kendine yeni bir stanista hayatı kurmanın ne kadar hoş olacağını düşünüyordu... Moskova'dan ayrılırken beklediği gibi değil, hatta hiç ummadığı kadar güzel bir hayatla karşılaşmıştı burada.”²⁸⁵*

Olenin, Yeroşka Amca'yı, Lukaşka'yı, Maryana'yı ve Novomlinskaya'da yaşayan diğer Kazakları tanıdıkça, onlarla vakit geçirdikçe Kafkasya'daki yaşama bakış açısı değişmeye, *stanitsa*nın zor fakat bir o kadar da eğlenceli olan hayatını sevmeye başlar. Baştan sona yalana, ikiyüzlülüğe dayanan Moskova'daki yaşamından uzaklaşan genç adam, burada kendini her gün biraz daha özgür, biraz daha insan gibi hisseder. Doğayla uyum içinde yaşayan Kazakların sade ve özgür hayatlarına ise

²⁸⁴ Tolstoy, **Kazaki**, s. 13-14.

²⁸⁵ **A.e.**, s. 43.

hayran olur. Olenin'in konuyla ilgili düşünceleri de eserde şu satırlarla okuyucuya aktarılır:

“Kafkasya hayal etmiş olduğundan oldukça farklıydı. Kafkasya'ya dair hayal ettiği, duyduğu ve okuduğu şeylerin hiçbirini burada bulamamıştı. “Burada ne burka giyen insanlar, ne hızlı akan nehirler, ne Ammalat Bekler, ne kahramanlar, ne de caniler var” diye düşünüyordu. Burada insanlar doğa gibi yaşıyorlar: Ölüyorlar, doğuyorlar, çiftleşiyorlar, yeniden doğuyorlar, savaşıyorlar, içiyorlar, yemek yiyorlar, neşeleniyorlar ve yeniden ölüyorlar. Onlar, doğanın güneş, otlar, hayvanlar, ağaçlar için belirlediği değişmeyen yasaları dışında başka yasa tanımıyorlar.”²⁸⁶

Olenin, hayranı olduğu Kazakların yaşamında ise yanlış hiçbir şey görmez. Hatta genç adama göre içki içen, hırsızlık yapan Kazaklarla Abrekler arasındaki düşmanlık bile Kazak yaşamının doğal bir parçasıdır. Bu bağlamda Lukaşka'ya ve Yeroşka Amca'ya hayran olan Olenin tıpkı Lukaşka gibi bir Kazak olmak ister. Ve konuyla ilgili düşüncelerini de mektubunda şu satırlarla dile getirir: *“Lukaşka gibi Kazak olabilseydim, at sürülerini çalabilseydim, çihir içebilseydim, bağıra bağıra şarkılar söyleyebilseydim, insanları öldürebilseydim, kim olduğumu ve neden böyle yaptığımı düşünmeden sarhoş sarhoş kızın penceresinden içeri girip geceyi onun yanında geçirebilseydim.”²⁸⁷*

Doğayla uyum içinde yaşayan, yaşamak için öldüren Kazaklar, Amerikalı akademisyen Murray Baumgarten'ın da ifade ettiği üzere, Rousseau'nun vahşilerinin Tolstoy uyarlamasıdır aynı zamanda. Medeniyetten uzakta yaşayan Kazakların kanla dolu barbar yaşamından etkilenen Olenin, adı geçen akademisyenin ileri sürdüğü üzere, duygularıyla düşünceleri arasında bir ayrım yapamaz. Duyguları düşünce sürecini etkilediğinden genç adam ahlaken neyin doğru neyin yanlış olduğuna da karar veremez. Tolstoy, iyi bir eğitime sahip ve mantıklı düşünen kahramanın ahlaki bilince kendi kendine ulaşmasını ister.²⁸⁸ Bu bağlamda yazar, Olenin'in yönünü doğaya çevirir ve eserinin yirminci bölümünde kahramanını ormana tek başına avlanmaya

²⁸⁶ Tolstoy, **Kazaki**, s. 101-102.

²⁸⁷ **A.e.**, s. 122.

²⁸⁸ Murray Baumgarten, “Irtenev, Olenin, Levin: Three Characters in Search of Nature”, **The Centennial Review**, Vol. 14, 5. № 2, (Spring), 1970, s. 181-200.

gönderir. Söz konusu bölüm İngiliz akademisyen John Hagan'ın **Tolstoy'un Kazaklar'ında Belirsizlik** (Ambivalence in Tolstoy's "The Cossacks") adlı çalışmasında da ifade ettiği üzere, Olenin'in ahlaki gelişimi açısından dönüm noktası olduğundan²⁸⁹ eserde önemli bir yere sahiptir. Ormanda gördüğü sülünler, sivrisinekler, el değmemiş vahşi doğa, vahşi doğada yaşayan hayvanlar ve kuşlar Olenin'in hoşuna gider. Yaşamın sonsuza dek hareketini yansıtan doğada Olenin, mutluluğun başkalarını öldürmek değil, başkaları için yaşamak olduğunu keşfeder. Bu bağlamda genç adam kendisini ısırان sivrisineklerden artık kurtulmak istemeyerek şöyle der: *"Buraya, buraya gelin çocuklar! Yiyebileceğiniz biri var burada."*²⁹⁰ Görüldüğü üzere, doğa Hrapçenko'nun da belirttiği gibi eserin sanatsal yapısında önemli rol oynayıp eserin ana karakterlerinden biri gibi hareket ederek,²⁹¹ Olenin'in ahlaki bilincinin oluşmasına yardımcı olur. Ve Tolstoy'un arzuladığı gibi Olenin, kendi ahlaki bilincine doğanın yardımıyla kendisi ulaşır. Ulaştığı bu ahlaki bilinç ise eserin ilerleyen sayfalarında genç adamı rahat bırakmaz. Bu bağlamda Olenin, "mutluluk başkaları için yaşamaktır" düşüncesinden hareket ederek, eserin yirmi ikinci bölümünde atını Lukaşka'ya hiçbir karşılık beklemeden hediye eder.

Medeni bir dünyadan, doğallığı ve sadeliği bozulmamış bir coğrafyaya kendi isteğiyle gelen Olenin, Kazakların yaşam tarzına hayran olduğu için, mantığını arka plana iterek, duygularının düşüncelerini ele geçirmesine kısa bir süreliğine de olsa izin verir. Ancak yukarıda da söz ettiğimiz üzere, Olenin doğanın yardımıyla yeniden mantıklı düşünmeye başlar. Kazak dünyasındaki güzellikleri (doğal, sade ve özgür bir yaşam) keşfetmesine rağmen, genç adam eskiden olduğu gibi yeniden mantıklı düşünmeye başladıktan sonra Kazak dünyasında kendi hayatını şekillendiremeyeceğini anlar. Rus edebiyat eleştirmeni ve dilbilimci Dmitriy N. Ovsyaniko-Kulikovskiy'in de vurguladığı üzere, Olenin Kazaklar arasında kendisini yalnız ve "öteki" olarak hisseder.²⁹² Ovsyaniko-Kulikovskiy'in görüşüne benzer bir görüşü paylaşan Rus şair ve edebiyat eleştirmeni Vladislav F. Hodaseviç'e göre ise

²⁸⁹ John Hagan, Ambivalence in Tolstoy's "The Cossacks", **Novel: A Forum on Fiction**, Vol. 3, № 1, (Autumn), 1969, s. 28-47.

²⁹⁰ Tolstoy, **Kazaki**, s. 77.

²⁹¹ Hrapçenko, **a.g.e.**, s. 66.

²⁹² Dmitriy N. Ovsyaniko-Kulikovskiy, **L. N. Tolstoy kak hudojnik**, S. Peterburg, Knigoizdatelstvo "ORION", 1905, s. 33.

Olenin, Novomlinskaya’da “yabancı ve tedirgin bir uygarlığın temsilcisidir.”²⁹³ Çerkesler gibi giyinmesi, medeni dünyayı bırakarak Maryana ile evlenip Novomlinskaya’da yaşamak istemesi ise genç adamın Kazak olması için yeterli değildir. Aynı zamanda Olenin’in bir Kazak gibi öldürmesi de gereklidir. Ancak genç adam, kendini bir türlü olmak istediği Lukaşka’ya dönüştüremez.²⁹⁴ Çünkü yadsıdığı Moskova aristokrat sınıfının bir ürünü olan Olenin, bir Kazak gibi öldürüp, bir Kazak gibi ölümden zevk alamaz. Lukaşka’nın yaralanmasından sonra da Maryana’yı tamamen kaybettiğini anlayan Olenin, içsel gelişimine büyük katkı sağlayan Novomlinskaya’dan ayrılır. Tolstoy, **Kazaklar**’ın devamını yazmadığı için, genç adamın içsel arayışları eserde tamamlanmaz.

Eserde neredeyse hiç gösterilmeyen Moskova aristokrat sınıfı ise Opulskaya’nın da vurguladığı üzere, Olenin tarafından her zaman hatırlanır.²⁹⁵ Özellikle eserin otuz üçüncü bölümünde Olenin’in yazdığı mektupta Moskova aristokrat sınıfının ve bu sınıfın genç adamlarıyla ilgili düşüncelerinin daha detaylı bir biçimde gözler önüne serildiği görülür. Olenin mektubunda eşten dosttan aldığı mektuplardan ve onların kendisiyle ilgili korkularından söz eder. Olenin’in eşi dostu mektuplarında genç adamın vahşi doğada ölmesinden, yabanileşmesinden, her anlamda geri kalmasından, kendisini içkiye vermesinden ve bir Kazak kızıyla evlenmesinden korktuklarını dile getirirler.²⁹⁶ Eşin dostun korkularının aksine Olenin, Novomlinskaya’daki sade ve yapmacıksız hayatından mutludur. Olenin’i mahvedecek asıl şey ise genç adamın Novomlinskaya’daki hayatı değil, dedikodular, yalanlar, ikiyüzlülükler, yapmacık hal ve hareketlerle dolu Moskova aristokrat sınıfıdır. Genç adam Novomlinskaya’da ne kadar mutlu olduğunu ise Moskova’daki yaşamla karşılaştırarak, şu satırlarla dile getirir mektubunda:

“Bütün bunlar ne kadar iğrenç ve acınası! Sizler, mutluluğun ve hayatın ne olduğunu bilmiyorsunuz! Oysa insan, hayatı bütün o yapmacıksız güzelliğiyle

²⁹³ Vladislav F. Hodaseviç, “**Kazaki**”, (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/h/hodasevich_w_f/text_0940.shtml, 1 Eylül 2021.

²⁹⁴ Anonim, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka 70-90-e godı**, pod redaktsiyey V. N. Anoşkinoy, L. D. Gromovoy, V. B. Katayeva, Moskva, İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2001, s. 445.

²⁹⁵ Opulskaya, **a.g.e.**, s. 41.

²⁹⁶ Tolstoy, **Kazaki**, s. 120.

bir kez olsun deneyimlemeli. Benim her gün gördüğüm şeyleri sizlerin de görmesi ve anlaması gerekir: o aşılamayan karlı dağları ve yaratıcısının elinden ilk çıkan, ilkel güzelliğe sahip o görkemli kadını gördüğünüzde kimin kendini mahvettiğini, kimin gerçeği, kimin yalanı yaşadığını anlayabilirdiniz! Siz mi yoksa ben mi? Sizin başınızı döndüren şeylerin bana ne kadar iğrenç ve acınası geldiğini bir bilseniz! Burada yaşadığım kulübenin, ormanın ve sevgilimin yerine salonlarınız, saçları (...) pomatlı kadınlarınız, yapmacık bir şekilde hareket ettirdiğiniz dudaklarınız (...) ne zaman aklıma gelse dayanılmaz bir tiksintiyle midem kalkıyor. Gözümün önünde aptal yüzler, yüzünde “çekinme, gel, ne de olsa ben zengin bir gelinim” ifadesinin yer aldığı zengin gelinler canlanıyor; kimin nereye oturacağı (...), hayâsızca çiftleri birleştirmeye çalışmalar, bitip tükenmeyen dedikodular, yapmacık tavırlar; kime elini uzatacağına, kime başını sallayacağına, kiminle konuşacağına dair kurallar ve nihayetinde nesilden nesile geçerek insanın kanına işleyen o sonsuz can sıkıntısı. (...). Sizlerden tek bir şeyi anlamınızı, tek bir şeye inanmanızı istiyorum. Doğrunun ve güzelin ne olduğunu görmeli ve anlamalısınız. O zaman söylediğiniz ve düşündüğünüz her şeyin, hem benim için hem de kendiniz için istediğiniz tüm mutluluk dileklerinin yok olup gittiğini göreceksiniz. Mutluluk doğayla iç içe olmak, onu görmek, onunla konuşmaktır.”²⁹⁷

Eşinden dostundan aldığı mektupların yanı sıra Beletskiy’in Novomlinskaya’ya gelişi ve Yeroşka Amca’nın Rus doktorlar hakkında söylediği sözler de Olenin’e geçmişini hatırlatması bakımından önemlidir. Beletskiy, Novomlinskaya’ya gelişiyle birlikte Olenin’in terk ettiği yozlaşmış, kokuşmuş, medeni dünyayı da beraberinde getirir. Genç adamın Fransızca sözcükleri karıştırarak konuştuğu Rusça, düşünceleri ve davranışları Olenin’e Moskova’daki hayatını anımsatır. Bu bağlamda anlatıcı, Beletskiy’in gelişiyle ilgili düşüncelerini eserde şu satırlarla dile getirir: “Beletskiy’in her halinden çevreye, Olenin’in kendi isteğiyle bıraktığı kirli dünyanın pis kokuları yayılıyordu. Canını en fazla sıkan şey de o kirli dünyadan gelmiş bu adamı sertçe itip kendisinden uzaklaştıracak gücünün olmamasıydı.”²⁹⁸

Olenin, karargâhtan yaralı Lukaşka için bir doktor göndermek istediğinde ise Yeroşka Amca’nın buna karşı çıktığı görülür. Rus doktorların hiçbir şeyden anlamayan aptallar olduğunu düşünen Yeroşka Amca, Olenin’e şöyle der: “Bir yanlışınız var sizin! Baştan sona her şeyiniz sahte!”²⁹⁹ Yeroşka Amca’nın

²⁹⁷ Tolstoy, **Kazaki**, s. 120-121.

²⁹⁸ **A.e.**, s. 90.

²⁹⁹ **A.e.**, s. 148.

dudaklarından dökülen bu sözcükler genç adamın yüzüne adeta bir tokat gibi çarpar. Moskova'daki hayatını anımsayan Olenin, önceden yaşadığı ve artık dönmeye hazırlandığı bu dünyada her şeyin baştan sona sahte olduğu fikrine ise tümüyle katılır.

Genel bir değerlendirmeye, Tolstoy'un Rousseau'nun “medeni insan” ve “doğal çevre” düşüncesinden yola çıkarak, Moskova aristokrat sınıfı ile Greben Kazakları arasındaki kültürel çatışmayı Olenin aracılığıyla okuyucuya gösterdiği görülür. Bu bağlamda Olenin'in eserin fikir çatışmasında önemli rol oynadığı sonucuna varılabilir. Bir Kazak gibi yaşamak istemesine rağmen Olenin, Sovyet edebiyat eleştirmeni Gennadiy Pospelov'un da vurguladığı üzere kendi idealini,³⁰⁰ diğer bir ifadeyle hayalini kurduğu hayatı Kazaklar arasında gerçekleştiremez. Çünkü doğup büyüdüğü Moskova çevresinde aldığı eğitim sayesinde mantıklı düşünen genç adam için bir Kazak gibi öldürmek ve bundan zevk almak vahşicedir. Yaşadığı çevreyi değiştirse bile, Olenin Rus edebiyat eleştirmeni Yevgeniya N. Stroganova'nın da belirttiği üzere, kim olduğunu değiştiremez.³⁰¹ Çünkü uygar dünya tıpkı Aleko'ya yaptığı gibi Olenin'in de ruhuna çoktan damgasını basmıştır.

³⁰⁰ Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 3. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2014, s. 462.

³⁰¹ Stroganova, **a.g.e.**, s. 102-112.

SONUÇ

N. V. Gogol’ün “Taras Bulba” ve L. N. Tolstoy’un “Kazaklar” Adlı Eserlerinde Kazaklar başlıklı çalışmamızda, Kazaklar ve onların yaşamları sosyo-kültürel ve tarihsel öğeler dâhil edilerek, başta hermeneutik, karşılaştırma, metne dayalı olmak üzere çoğulcu inceleme yöntemine başvurularak incelenmiştir. Tezimizin birinci bölümünde Kazak sözcüğünün anlamı, Kazakların kökeni üzerine ortaya atılan teoriler, Kazakların tarihi ve yaşamı ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda “özgür”, “evsiz”, “kimseye bağlı olmayan”, “sınır koruyucusu” gibi anlamlara gelen Kazak sözcüğünün oldukça geniş bir anlama sahip olduğu ve Kazakların kökeni üzerine ortaya atılan on sekiz tane bilimsel teoriden yalnızca iki tanesinin -göçmen teorisi ile Kazakları bir yerel halka dayandırma teorisi- ön plana çıktığı vurgulanmıştır.

Birinci bölümde ayrıca, Kazakları ortaya çıkaran nedenlere, Kazakların tarihine ve yaşamına da değinilmiştir. 15.-16. yüzyıllarda Ukrayna’da ve Rusya’da yaşanan sosyo-politik, ekonomik ve dini gelişmelerin Ukrayna’da ve Rusya’da yaşayan insanların *Vahşi Ova* adıyla anılan bölgeye göç etmelerine neden olduğu tespit edilmiştir. Lehistan’ın sömürgeleştirme ve Katolikleştirme tehdidinden, Kırımlıların saldırılarından ve köleleştirme uygulamalarından kaçan Ukraynalılar, 15. ve 16. yüzyıllarda Dinyeper Nehri’nin aşağı kesimine gelip yerleşmişlerdir. Özgürlüklerine düşkün olduklarından ve herhangi bir otoriteye bağlı olmak istemediklerinden dolayı bu kişiler Kazak olarak adlandırılmışlardır. Daha sonra bu Kazaklar yaşadıkları Zaporozhye bölgesinden dolayı Zaporog Kazakları adını almışlardır. İlerleyen yıllarda Zaporog Kazaklarına farklı milletlerden gelen insanlar da katılmıştır. Ukrayna Kazaklarının ana çekirdeğini oluşturan Zaporog Kazakları, Ukraynalıların özellikle Lehlerle ve Ruslara karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesinde etkin rol oynamışlardır. 1775 yılında Zaporog Seç-i yıkıldıktan sonra Bug Kazak Ordusu, Trans-Tuna Kazak Ordusu, Karadeniz Kazak Ordusu, Kuban Kazak Ordusu, Tuna Kazak Ordusu gibi yeni Kazak orduları ortaya çıkmıştır. Ancak günümüze kadar Ukrayna Kazaklarından sadece Kuban Kazak Ordusu varlığını devam ettirebilmiştir.

Rusya topraklarında ise toprak sahiplerinin baskılarından, ağırlaştırılmış vergilerden kaçan köylüler, *opriçnina* teşkilatının uygulamalarından kaçan kişiler ve toplum tarafından dışlanan Eski İnananlar Don Nehri kıyılarına gelip yerleşmişlerdir. Don Kazakları olarak adlandırılan bu Kazaklar Rus Kazaklarının ana çekirdeğini oluşturmuşlardır. Don Kazak Ordusu'nun yanı sıra 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Volga Kazak Ordusu, Terek Kazak Ordusu, Sibirya Kazak Ordusu, Greben Kazak Ordusu adında yeni Kazak orduları; 18. yüzyıldan itibaren ise fethedilen yerlerin Ruslaştırılması ve kolonileştirilmesi amacıyla Rusya tarafından Yeni Volga Kazak Ordusu, Orenburg Kazak Ordusu, Semireçenskiy Kazak Ordusu, Transbaykal Kazak Ordusu, Amur Kazak Ordusu gibi yeni Kazak orduları oluşturulmuştur. Savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan, sınırların güvenliğini sağlayan Kazaklar, I. Petro döneminde (1721) Rus düzenli ordusunun bir parçası haline gelmiş ve Rus ordusuna süvari askerleri olarak hizmet etmişlerdir. Köylü isyanlarına önderlik eden, Kargaşa Dönemi'nde Mihail Romanov'un çar seçilmesinde önemli rol oynayan Kazaklar, 18. yüzyıldan itibaren Rusya'nın katılmış olduğu bütün savaşlarda yer almışlardır. Özgürlüklerine düşkün olduklarından, Ortodoksluk inancının koruyuculuğu misyonunu üstlendiklerinden dolayı Kazaklar, 1920'li yıllardan itibaren Sovyet hükümeti tarafından baskı altına alınmışlardır. Kazaksızlaştırma politikasını hayata geçiren Sovyet hükümeti Kazakları ya öldürmüş ya da sürgüne göndermiştir. Günümüze kadar ise Rus Kazaklarından sadece Don Kazak Ordusu ve Terek Kazak Ordusu varlığını devam ettirebilmiştir.

Bu tez kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda, savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan Kazakların kendilerine has yaşam tarzına sahip oldukları görülmüştür. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Kazaklarda erkek, ailenin lideridir. Kazaklar, savaşçı bir toplum olduklarından dolayı erken yaşlardan itibaren çocuklarını iyi bir savaşçı olacak şekilde yetiştirmişler; yine erken yaşlardan itibaren çocuklarına vatanseverlik duygusunu aşılamışlardır. Erkek çocuklarının aksine Kazak toplumunda kız çocukları iyi bir anne ve iyi bir ev hanımı olacak şekilde yetiştirilmişlerdir. Kazaklar kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak görmüşler, bu nedenle de yaşamlarını Ortodoksluk inancı çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Sınır bölgelerinde yaşadıklarından dolayı Kazaklar, farklı etnik gruplardan gelen halklarla,

özellikle de Rus, Ukrayna, Leh, Tatar ve Kafkas halklarıyla etkileşime geçmiş, bu etkileşimin de Kazakların giyim kuşamlarına, yiyecek içecek alışkanlıklarına, danslarına, şarkılarına ve dillerine yansıdığı görülmüştür.

Savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan, kendilerine has yaşam tarzına sahip olan Kazaklar sadece tarihçilerin değil, aynı zamanda şair ve yazarların da ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda tezimizin ikinci bölümünde erken dönemden başlayarak 20. yüzyıla kadar uzanan süreçte Kazakların Rus edebiyatına yansımaları ele alınmıştır. Kazakların erken dönem Rus edebiyatına yansımaları destanlar, yıllıklar, hikâyeler, mektuplar, şarkılar, bandura eşliğinde söylenen dumalar üzerinden okuyucuya gösterilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, destanlarda “yaşlı Kazak” olarak adlandırılan, “ataman” unvanı ile birlikte anılan, Ortodoksluk inancının ve Rus topraklarının koruyucusu olan İlya Muromets’in Rus tarihindeki ilk Kazak olduğu tespit edilmiştir. Destanlar da dâhil olmak üzere **Yermolinskaya, Patriarşiya ya da Nikonovskaya** adlı yıllıklarda, **Azak Hikâyeleri**’nde, şarkılarda, dumalarda Kazaklara yaklaşımın genel anlamda olumlu olduğu görülmüş; Kazakların adının erken dönem Rus edebiyat eserlerinde “cesur”, “özgür”, “korkusuz” gibi sözcüklerle özdeşleştiği tespit edilmiştir.

Erken dönem Rus edebiyatında Kazaklara gösterilen olumlu yaklaşımın, 18. yüzyıla gelindiğinde yerini Pugaçov İsyanı ile birlikte olumsuz yaklaşıma bıraktığı görülmüştür. Kazak lider Yemelyan Pugaçov önderliğinde gerçekleşen hem hükümete hem de topluma korku salan bu isyanın Aleksandr Sumarakov, Gavril Derjavin ve Mihail Verevkin’in eserlerine yansıdığı ve adı geçen isimlerin, eserlerinde Pugaçov’u “canavar”, “katil”, “haydut”, “merhametsiz” gibi sözcüklerle betimledikleri tespit edilmiştir.

Kazaklara gösterilen olumsuz yaklaşım 19. yüzyıla gelindiğinde ise yerini yeniden olumlu yaklaşıma bırakmıştır. 1812 Vatan Savaşı’nda Kazakların Fransızlara karşı gösterdikleri kahramanlık, cesaret ve vatanseverlik bu olumlu yaklaşımın oluşmasında önemli rol oynamıştır. Erken dönem ve 18. yüzyıl Rus edebiyatı ile karşılaştırıldığında 19. yüzyılda, özellikle 19. yüzyılın ilk 30’lu yılları ile 1850’li-1870’li yıllar arasında Kazaklara duyulan ilginin daha fazla arttığı gözlemlenmiştir.

Bu ilgiyi arttıran temel sebep, her iki dönemde de tarih olmuştur. Şair ve yazarların 19. yüzyılın ilk 30'lu yıllarında tarihe, tarih bağlamında da Kazaklara yönelmesinin 1810'lu yıllarda Rusya'da ortaya çıkan Romantizm akımıyla; 1850'li-1870'li yıllar arasında ise Kırım Savaşı ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar sonucunda, 19. yüzyılın ilk 30'lu yıllarında Kondratiy Rıleyev, Fyodor Glinka, Vasiliy Jukovskiy, Aleksandr Şahovskoy, Vasiliy Narejny, Sergey Aksakov, Aleksey Homyakov, Pyotr Yerşov, Faddey Bulgarin, Nikolay Kostomarov, Nikolay Gogol, Aleksandr Puşkin, Mihail Lermontov, Stepan Neçayev, Aleksandr Bestujev-Marlinskiy, Aleksandr Polejayeve, Yekaterina Laçinova ve Aleksandr Şidlovskiy'in, 1850'li-1870'li yıllar arasında ise Lev Tolstoy, Daniil Mordovtsev ve Grigoriy Danilevskiy'in çalışmalarında rastlanmıştır. Söz konusu dönemler dışında Vladimir Dal'ın da 1840'lı yıllarda yayımlanan **Ural Kazak'ı** (1843) adlı çalışmasında Kazaklara yer verdiği görülmüştür. Adı geçen şair ve yazarların çalışmalarını inceledikten sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Aleksandr Şahovskoy, Vasiliy Narejny, Faddey Bulgarin, Nikolay Kostomarov, Nikolay Gogol ve Daniil Mordovtsev çalışmalarında Ukrayna Kazaklarına; Vasiliy Jukovskiy, Sergey Aksakov, Aleksey Homyakov, Pyotr Yerşov, Mihail Lermontov, Stepan Neçayev, Aleksandr Bestujev-Marlinskiy, Aleksandr Polejayeve, Yekaterina Laçinova, Aleksandr Şidlovskiy, Vladimir Dal, Lev Tolstoy ve Grigoriy Danilevskiy Rus Kazaklarına; Kondratiy Rıleyev, Fyodor Glinka ve Aleksandr Puşkin ise hem Ukrayna hem de Rus Kazaklarına yer vermişlerdir. Çalışmalarında Ukrayna Kazaklarına yer veren isimler genel olarak Zaporog Kazaklarına; Rus Kazaklarına yer veren isimler ise genel olarak Don Kazaklarına, Greben Kazaklarına, Kafkas Hattı Kazaklarına ve Ural Kazaklarına değinmişlerdir.
2. Adı geçen şair ve yazarlar, genel olarak çalışmalarında Zaporog, Don, Greben, Kafkas Hattı ve Ural Kazaklarının yaşamlarından, Zaporog Kazaklarının Lehlere ve Ruslara karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesinden, Sibiry'a'yı fetheden Yermak'tan, köylü ayaklanmasına önderlik eden Puagaçov'dan ve 1812 Vatan Savaşı'na katılan Don Kazaklarından söz etmişlerdir.

3. Rus edebiyatında Kafkasya ile birlikte Kazaklara yer verme geleneğini ...**Bir Burkanın Altında Kazak, Kafkasya'nın Efendisi...** adlı çalışması ile Puşkin başlatmıştır. Puşkin ile birlikte Lermontov, Neçayev, Bestujev-Marlinskiy, Polejayeve, Laçinova, Şidlovskiy ve Tolstoy da çalışmalarında Kazaklara, Kafkasya (Kafkas teması) ile birlikte yer vermiştir. Özellikle Kafkas Savaşı'nın, adı geçen şair ve yazarların çalışmalarına Kazak teması konusunda bolca materyal sunduğu görülmüştür.
4. Adı geçen şair ve yazarlar, genel anlamda çalışmalarında Kazaklara olumlu yaklaşmışlar ve Kazakları “sadık”, “hür”, “cesur”, “korkusuz”, “özgür” gibi sözcüklerle betimlemişlerdir.
5. Kazaklara yaklaşım genel anlamda olumlu olsa da Aksakov, Puşkin, Lermontov, Polejayeve, Laçinova, Danilevskiy gibi isimlerin çalışmalarında Kazakların olumsuz yönlerine de değindikleri görülmüştür. Örneğin, Lermontov, **Vadim** eserinde Kazakları “cani”, “katil”, dinsiz”, “kana susamış haydut” gibi sözcüklerle nitelendirmiş; **Ataman** şiirinde ve **Zamanımızın Bir Kahramanı** adlı romanında ise insanları öldürerek ellerini kana bulayan Kazakların acımasız yönünü okuyucuya göstermiştir.

Tezimizin son bölümünde ise Kazakları ve onların yaşamlarını Gogol'un **Taras Bulba** ve Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserlerinde ele almadan önce Gogol ve Tolstoy'un Kazaklarla ilişkisi gözler önüne serilmiş, devamında ise Kazakların söz konusu yazarların eserlerine yansımaları incelenmiştir. Tez kapsamında yapılan incelemeler sonucunda ise aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. Baba tarafından Kazak olan Gogol'un Kazaklara ilgi duymasını sağlayan iki faktörün var olduğu saptanmıştır. Bu faktörlerden ilki Gogol'un, çocukluğunda Kazak asıllı babaannesi Tatyana Semyonova'dan Zaporog Kazakları hakkında dinlediği efsaneler, söylenceler ve hikâyelerdir. İkinci faktör ise yazarın tarihe duyduğu ilgidir. Özellikle 1830'lu yılların ilk yarısında Gogol, Romantizm akımının etkisiyle Kazakların tarihine yönelmiştir. Tolstoy'un ise Kazaklarla tanışması 1851-1854 yılları arasında Kafkasya'da askerlik yaptığı döneme denk düşmüştür. Özgürlüğü, sadeliği ve doğallığı seven, toprak köleliğine karşı olan Kazaklar, genç yazarın ilgisini çekmiştir.

2. Gogol, Kazaklara sanatının erken döneminde (**Hetman, Dikanka Akşamları** ve **Mirgorod** eserleri); Tolstoy ise Kazaklara, sanatının her döneminde (**Baskın, Rus Askerleri Nasıl Ölüyor, Orman Kesimi, Kazaklar, Kafkas Tutsağı, Hacı Murat, Yermak, Savaş ve Barış** eserleri) yer vermiştir.
3. Gogol, Kazakları Ukrayna ve Ukrayna tarihi ile birlikte; Tolstoy ise genel olarak Kafkasya teması (**Baskın, Rus Askerleri Nasıl Ölüyor, Orman Kesimi, Kazaklar, Kafkas Tutsağı, Hacı Murat** eserleri) ile birlikte ele almıştır.
4. **Soroçinets Panayırı** ve **İvan Fyodoroviç Şponka ve Teyzesi** öyküleri dışında Gogol, Kazakları erken dönem eserlerinin merkezine koymuştur. Tolstoy ise **Kazaklar** ve **Yermak** adlı eserleri dışında Kazakları eserlerinin merkezine koymamıştır. **Baskın** ve **Kafkas Tutsağı**’nda Kazaklara, eserlerin son sayfalarında; **Orman Kesimi**’nde eserin dokuzuncu bölümünde; **Hacı Murat**’ta eserin on dördüncü, yirmi dördüncü ve yirmi beşinci bölümlerinde; **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor**’da eserin ilk sayfalarında; **Savaş ve Barış**’ta ise ağırlıklı olarak eserin üçüncü ve dördüncü kitaplarında rastlanmıştır.
5. Gogol, eserlerinde ağırlıklı olarak Zaporog Kazaklarına; Tolstoy ise Greben ve Don Kazaklarına yer vermiştir.
6. Gogol eserlerinde Kazakları 1830’lu yıllarda, romantizmden gerçekçiliğe geçiş döneminde; Tolstoy ise gerçekçiliğin Rus edebiyatında yerini tamamen sağlamlaştırdığı 19. yüzyılın ortalarından sonra ele almıştır. Gogol, Kazakları okuyucuya yansıtırken folklorik, gerçekçi, fantastik ve epik öğeler; Tolstoy ise gerçekçi öğeler kullanmıştır.
7. Gogol eserlerinde iki tür Kazaklara yer vermiştir. Bunlardan ilki savaşçı Kazaklardır. Bu Kazaklar (Savaşçı Kazaklara **Hetman, Korkunç İntikam** ve **Taras Bulba** adlı eserlerde rastlanmıştır) Ukrayna’nın bağımsızlığı için Lehlere karşı savaşmışlardır. İkinci tür Kazaklar ise 1775 yılında Zaporog Seçi yıkıldıktan sonra savaşçı özelliklerini yavaş yavaş kaybederek, yerleşik hayata geçen Kazaklardır (Yerleşik hayata geçmiş Kazaklara **İvan Kupala Arifesi Akşamı, Bir Mayıs Gecesi ya da Suda Boğulmuş Kız, Kaybolan Yazı, Noel Gecesi, Büyülü Yer, Eski Zaman Beyleri, Viy** ve **İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç Nasıl Bozuştun?** adlı eserlerde rastlanmıştır). Gogol, savaşçı

Kazakları ve yerleşik hayata geçmiş Kazakları ele alırken, Kazakları hem olumlu (cesaret, korkusuzluk ve refakatçi yönü) hem de olumsuz (acımasızlık) yönleriyle okuyucuya aktarmıştır. Tolstoy ise eserlerinde Kazakları farklı yönleriyle ele almış; gerçekçi bir yazar olarak Kazakların hem olumlu hem de olumsuz yönlerini okuyucuya göstermiştir. **Rus Askerleri Nasıl Ölüyor, Orman Kesimi, Kazaklar ve Yermak**'ta Kazakların savaşçı yönünü; **Baskın**'da yağmacı yönünü; **Kafkas Tutsağı**'nda kurtarıcı yönünü; **Hacı Murat**'ta refakatçi yönünü; **Savaş ve Barış**'ta ise vatansever, savaşçı ve yağmacı yönlerini okuyucuya yansıtmıştır.

Tezimizin asıl konusunu oluşturan Kazaklar ve onların yaşamları ise Gogol'un **Taras Bulba** ve Tolstoy'un **Kazaklar** adlı eserleri üzerinden incelenmiştir. Gogol, adı geçen eserinde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan Zaporog Kazaklarını, onların 15.-17. yüzyıllar arasındaki yaşamını ve Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesini destansı bir dille ele almıştır. Geçmişin ruhuyla ilgilenmeyi kronolojik olaylara tercih eden, bu nedenle de "iyi bir yazar, kötü bir tarihçi"¹ olarak nitelendirilen Gogol'un, bu eserinde tasvir ettiği zamanın, eserde anlatılan olaylardan yola çıkılarak yaklaşık bir doğrulukla belirlendiği görülmüştür. Örneğin, eserde Taras Bulba'nın 15. yüzyılın ağır koşullarında ortaya çıkabilecek bir karakter olduğu belirtilmiştir. Ostap ve Andriy'in öğrenim gördüğü Kiev Akademisi ise modern kaynaklara göre 1632 yılında kurulmuştur. Kazakların Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesinin ise 16. yüzyılın sonlarında gerçekleşen isyanlara -Kosinskiy (1592-1594) ya da Nalivayko (1594-1596) İsyanları- gönderme yapması muhtemeldir.²

Gogol, **Taras Bulba**'da Zaporog Kazaklarının hem Hortitsa Adası'nda bulunan seçteki yaşamını hem de seç dışındaki yaşamını gözler önüne sermiştir. Yapılan okumalar sonucunda, adı geçen eserde, seçe milliyet ve din gözetmeksizin Kazak olmanın şartlarını (Ortodoks olmak vd) yerine getiren herkesin (kadınlar hariç) girdiği görülmüştür. Kadınların girmesinin yasak olduğu, mal ve mülkün ortak paylaşıldığı, askeri ve demokratik bir yönetim yapısına sahip olan seçin; özgürlük,

¹ Leonid Ivanovich Strakhovsky, "The Historicism of Gogol", **The American Slavic and East European Review**, Vol. 12, № 3, October 1953, s. 360-370.

² Paul A. Karpuk, "Reconciling Chronological Inconsistencies in Gogol's "Taras Bulba", **Russian Language Journal**, Vol 45, No. 151-152, Spring-Fall 1991, s. 93-110.

eşitlik ve kardeşlik ilkeleri üzerine kurulduğu saptanmıştır. Söz konusu ilkelerden kardeşlik ilkesinin aynı zamanda dans, vatan sevgisi ve Ortodoksluk inancıyla birlikte Kazaklar arasında birlik ve beraberliği sağlayan en önemli unsurlar olduğu vurgulanmış; Zaporog Seçi'nin Kazak dünyasının somut bir temsilini yansıttığı sonucuna varılmıştır. Kazaklar, demokratik ve askeri düzenin hüküm sürdüğü Zaporog Seçi'nde eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesi içerisinde bir arada yaşarken, seç dışındaki hayatlarında ise eşitlik ve karşılıklı saygı ilkelerini takip etmemişlerdir. Bu durum da esere adını veren Taras Bulba'nın, eşine davranışları üzerinden ortaya çıkarılmış; Taras'ın eşinin, Taras'ın dayaklarına ve hakaretlerine maruz kaldığı vurgulanmıştır.

Zaporog Seçi'nde Kazaklar, bekâr hayatları ile ön plana çıksalar bile, bu durumun Kazakların seç dışında evlenmelerine ve aile kurmalarına engel olmadığı gözlemlenmiştir. Nitekim eserde Taras Bulba'nın evli ve iki çocuklu bir aile babası olduğu görülmektedir.

Kazaklar; özgürlüğü, sadeliği ve doğallığı seven insanlardır. Kazakların özgürlüğü, sadeliği ve doğallığı sevmelerinin, yapılan eser okuması sonucunda Kazakların kıyafetlerine, silahlarına, yaşadıkları ve ibadet ettikleri yerlere yansıdığı tespit edilmiştir. Tıpkı giydikleri kıyafetler ve kullandıkları silahlar gibi Kazakların ibadet ettikleri kilisenin de sade ve gösteriştan uzak olduğu görülmüştür. Açık ve doğal bir mekân olan Hortitsa Adası'nda bulunan ve Kazakların yaşama mekânı olan seçin ise Kazakların özgür yaşamına oldukça uygun olduğu gözlemlenmiştir.

Gogol eserinde, Kazakların sadece gündelik yaşamını değil, aynı zamanda savaşçı yönünü de yansıtmıştır. Katolik papazların Ukrayna topraklarında dolaştıklarını haber almaları üzerine Kazakların, yurtlarını ve inançlarını korumak adına Lehlere karşı destansı bir mücadele örneği vererek savaştıkları görülmüştür. Lehlere karşı verdikleri destansı mücadelenin yanı sıra “birimiz hepimiz, hepimiz birimiz” ilkesiyle hareket eden Kazakların birbirlerine her zaman destek oldukları vurgulanmış ve bu durumun da Zaporog Seçi'nde kalan ve Tatarlar tarafından esir alınan arkadaşlarını kurtarmak üzere seçe giden Kazaklar üzerinden ortaya çıkarıldığı gözlemlenmiştir.

Tolstoy ise yaklaşık on yıl üzerinde çalıştığı, Kafkasya'da yaşadığı dönemdeki izlenimlerden yola çıkarak kaleme aldığı ve kendi yaşamından izler taşıyan **Kazaklar** adlı eserinde, Terek Nehri'nden üç verst uzakta bulunan Novomlinskaya Stanitsası'nda (yazar eserinde, Terek Nehri kıyısında bulunan Starogladkovskaya Stanitsası'nı Novomlinskaya Stanitsası olarak adlandırmıştır) yaşayan Greben Kazaklarını, onların 19. yüzyıldaki yaşamını ve Kazaklar ile Rus toplumu arasındaki kültürel çatışmayı gerçekçi bir biçimde ele almıştır. Yapılan eser okuması sonucunda, Çeçenler arasında yaşayan Greben Kazaklarının kültürlerarası etkileşime maruz kaldığı görülmüş ve Kazakların, dağlıların yaşam tarzını, geleneklerini ve göreneklerini benimsemeleri ise çalışmamızda, Kazakların giydikleri kıyafetler, kullandıkları silahlar, bindikleri atlar, yedikleri yemekler, içtikleri içecekler ve dillerine geçen sözcükler aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır. Buna ilaveten, kültürlerarası etkileşimin bir sonucu olarak eserde, Kazaklar ile Kafkas halkları arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla Greben Kazakları arasında ahabalık ve dostluk anlamlarına gelen *kunaçestvo* kavramının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ataerkil bir aile yapısına sahip Greben Kazaklarında ailenin liderinin erkek olduğu gözlemlenmiştir. Ancak erkekler zamanlarının büyük bir kısmını seferlerde, sınır tahkimatlarında, avlanarak ve balık tutarak geçirdiklerinden kadınların erkeklere özgü ağır işleri de -hayvanların bakımı ve tarla işleri- yaptıkları tespit edilmiş ve bu durumun da kadınlara erkeksi bir karakter kazandırdığı vurgulanmıştır. Ayrıca eserde, kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü Kazak kadınlarının erkekleri bir parça da olsa korkuttukları gözlemlenmiştir. Erkekler, ailenin lideri olduklarından dolayı kadınların kendilerine itaat etmelerini istedikleri görülmüştür. Ancak kadınlar, evin dışında eşlerine itaat ediyor gibi görünseler bile, bu durumun evin içinde tamamen farklı olduğu saptanmıştır.

Eski İnananların dini uygulamalarını takip eden Greben Kazaklarının yaşamında dinin önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiş ve bu durumun da Kazakların günlük yaşamına yansıdığı tespit edilmiştir. Örneğin, Kazakların, çocukluktan edindikleri alışkanlıkla bir işe başlamadan önce dua ettikleri görülmüştür. Dinlerinin gereği olarak, sigara içmenin hem evi hem de bedeni kirlettiğini düşündüklerinden dolayı Kazaklar evlerinde kalan Rus askerlerine, evlerinde sigara içtirmemişlerdir.

Greben Kazaklarının yaşamında önemli bir yer tutan dinin aynı zamanda Kazaklar arasında birlik ve beraberliği sağlayan en önemli değerlerden biri olduğu tespit edilmiş ve eser okuması sonucunda, din dışında Kazaklar arasında birlik ve beraberliği sağlayan en önemli değerler arasında bayramların, dansların ve şarkıların yer aldığı görülmüştür.

Greben Kazakları, özgürlüğü seven insanlardır. Bu nedenle de eserde, Greben Kazaklarının başlarında herhangi bir toprak sahibi olmadan yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Tolstoy eserinde, Kafkas Savaşı'nın gölgesinde Kazakların sadece gündelik yaşamını değil, aynı zamanda savaşçı yönünü de okuyucuya yansıtmıştır. Kafkas halkları ile Rusya arasında tampon bir bölge olan Novomlinskaya Stanitsası'nda yaşayan Greben Kazaklarının, Kafkas Savaşı sırasında Rus hükümetine hizmet ederek, Ruslarla birlikte Kafkas halklarına karşı savaştıkları görülmüştür. Nitekim eserde, Rus askerlerinin Kazakların evlerinde konakladıkları, Kazakların da Abrekleri öldürdükleri gözlemlenmiştir.

Tolstoy **Kazaklar**'da, Greben Kazaklarının 19. yüzyıldaki yaşamının yanı sıra Kazak toplumu ile Rus toplumu (Moskova aristokrat sınıfı) arasındaki kültürel çatışmayı da gözler önüne sermiş ve bu çatışmayı da eserin ana kahramanlarından biri olan Olenin aracılığıyla okuyucuya yansıtmıştır. Çalışmamızda, soylu sınıftan gelen ve ait olduğu aristokrat sınıfın yaşam tarzından memnun olmayan Olenin'in; sevgi, mutluluk ve hayat üzerine sorgulamalar yaptığıının altı çizilmiş ve kafasını meşgul eden bu sorulara yanıtlar bulmak için genç adamın, doğayla uyum içinde özgürce yaşayan Greben Kazaklarının ikamet ettikleri Novomlinskaya Stanitsası'na geldiği belirtilmiştir. Kazaklarla vakit geçirdikçe Olenin'in Kazakların özgür, doğal ve sade yaşamına hayran olduğu gözlemlenmiş; bu hayranlığın bir sonucu olarak da genç adamın bir Kazak gibi yaşamak istediği görülmüştür. Ancak doğup büyüdüğü Moskova aristokrat sınıfının bir ürünü olan Olenin'in, bir Kazak gibi öldürmeyi ve bundan zevk almayı bir türlü anlamadığı gözlemlenmiştir. Hayalini kurduğu hayatı Kazaklar arasında gerçekleştiremeyeceğini anladığı anda ise genç adam Novomlinskaya Stanitsası'ndan ayrılmıştır.

Tez kapsamında yapılan incelemeler sonucunda, çalışmamızın ana konusuyla ilgili temel bulguları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Gogol eserinde, herhangi bir otoriteye bağlı olmayan Zaporog Kazaklarına; Tolstoy ise Kafkas Savaşı sırasında Rus hükümetine hizmet ederek, Ruslarla birlikte Kafkas halklarına karşı savaşan Greben Kazaklarına yer vermiştir.
2. Her iki yazarda eserlerinde Kazakların hem gündelik yaşamını hem de savaşçı yönünü okuyucuya yansıtmıştır. Ancak Gogol'den farklı olarak, Tolstoy savaşı idealleştirmemiş, eserinde de savaş sahnelerine neredeyse hiç yer vermemiştir. Gogol'ün savaşı idealleştirmesi ise Zaporog Kazaklarının Lehlere karşı verdikleri bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi çerçevesinde olmuştur.
3. Geçmişin ruhuyla ilgilenmeyi kronolojik olaylara tercih ettiğinden dolayı Gogol'ün **Taras Bulba**'da tasvir ettiği zaman, eserde anlatılan olaylardan yola çıkılarak yaklaşık bir doğrulukla belirlenmiştir. Bu bağlamda eserde anlatılan olayların 15.-17. yüzyıllar arasını kapsadığı görülmüştür. Gerçekçi bir yazar olan Tolstoy'un **Kazaklar**'da anlattığı olaylar ise 19. yüzyılda geçmektedir. Tolstoy, söz konusu eserini yazarken, Kafkasya'da yaşadığı dönemdeki izlenimlerinden yararlanmıştır.
4. Gogol, **Taras Bulba**'yı romantizmden gerçekliğe geçiş döneminde; Tolstoy ise **Kazaklar**'ı gerçekçiliğin Rus edebiyatında yerini tamamen sağlamlaştırdığı 19. yüzyılın ikinci yarısında ele almıştır. Gogol, adı geçen eserinin anlatımında folklorik, gerçekçi, romantik ve epik öğeler; Tolstoy ise ağırlıklı olarak gerçekçi öğeler kullanmıştır.
5. Hem Zaporog Kazakları hem de Greben Kazakları özgürlüğü seven insanlardır. Bu nedenle özgürlüklerine düşkün olan Zaporog Kazakları, yurtlarını ve inançlarını korumak adına Lehlere karşı destansı bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Özgürlüklerine düşkün olan Greben Kazakları ise başlarında bir toprak sahibi olmadan yaşamışlardır.
6. Gogol, Zaporog Kazakları ile Lehler arasındaki kültürel ve mekânsal farklılıkları kıyafetler, silahlar, yaşam alanları (Zaporog Seçi/Dubno kenti) ve kiliseler; Tolstoy ise Greben Kazakları ile Moskova aristokrat sınıfı arasındaki kültürel çatışmayı (Doğa ile uyum içinde yaşayan Greben Kazakları özgür,

sade ve doğal bir yaşama; uygar dünyada yaşayan Moskova aristokrat sınıf ise doğallıktan uzak, yapmacık bir hayata sahiptir) karşılaştırma yaparak okuyucuya sunmuştur.

7. Dinin, dansın ve şarkıların hem Zaporog Kazaklarında hem de Greben Kazaklarında birlik ve beraberliği sağlayan unsurlar olduğu görülmüştür. Buna ilaveten, vatan sevgisinin Zaporog Kazaklarında; bayramların ise Greben Kazaklarında birlik ve beraberliği sağlayan diğer unsurlar olduğu tespit edilmiştir.
8. Din hem Zaporog Kazaklarının hem de Greben Kazaklarının (Zaporog Kazaklarından farklı olarak, Greben Kazakları Eski İnananların dini uygulamalarını takip etmişlerdir) yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, kendilerini Ortodoksluk inancının koruyucusu olarak gören Zaporog Kazakları sadece vatanlarını değil, aynı zamanda dinlerini korumak için de Katolik Lehlerle savaşmıştır. Greben Kazakları ise bir işe başlamadan önce dua etmişlerdir.
9. Hem Zaporog Kazakları hem de Greben Kazakları ataerkil bir aile yapısına sahiptir ve evin lideri erkektir. Ancak Zaporog Kazaklarından farklı olarak Greben Kazaklarında, kendi ayakları üzerinde durabilen kadınların erkekleri bir parça da olsa korkuttuğu görülmüştür.
10. Yaşadıkları bölgeden dolayı Greben Kazaklarının kültürlerarası etkileşime maruz kaldığı (kıyafetler, yiyecekler, içecekler vd) ve yaşam tarzının Kafkas halklarının yaşam tarzıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu saptanmıştır.
11. Zaporog Kazakları, askeri eğitimlerini seç denilen askeri karargâhta almışlar ve erkek egemen bu karargâha (seçe) kadınların girmesini yasaklamışlardır. Seç denilen askeri karargâha Greben Kazaklarında rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, Gogol'ün **Taras Bulba**'da ve Tolstoy'un da **Kazaklar**'da, farklı dönemlerde farklı bölgelerde yaşayan farklı Kazak topluluklarını ve onların yaşamlarını kendilerine özgü sanatsal üsluplarıyla detaylı ve çarpıcı biçimde ele aldıkları görülmüştür. Adı geçen eserlerin ise hem sosyo-kültürel hem de tarihsel açıdan Kazak toplumuna ve kültürüne ışık tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Kutsal Kitap: **Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi**, New York, Watch Tower Bible and Tract Society of New York, Inc, 2019.
- Abdulvahabova, B. B-A.: “Etnokulturniye vzaimodeystviya v materialnoy kulture çeçentsev i tersko-grebenskih kazakov (vtoraya polovina XVI – naçalo XIX veka)”, **Obşçestvenniye nauki**, № 3 A, 2009, s. 38-42.
- Akdoğan, Nermin Seda: L. N. Tolstoy’un Yapıtlarında Kafkas Teması, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2010.
- Anonim: “İlya Muromets i solovey-razboynik”, **İlya Muromets**, red. D. S. Lihaçev, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1958, s. 31-41.
-: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka 70-90-e godı**, pod redaktsiyey V. N. Anoşkinoy, L. D. Gromovoy, V. B. Katayeva, Moskva, İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2001.
-: **Polnoye sobraniye russkih letopisey izdannoye po visoçayşemu poveleniyu imperatorskoyu arheografiçeskoyu komisseyu, Yermolinskaya letopis**, Tom 23, S. Peterburg, Tipografiya M. A. Aleksandrova, 1910.
-: **Polnoye sobraniye russkih letopisey izdannoye po visoçayşemu poveleniyu imperatorskoyu arheografiçeskoyu komisseyu, Letopisniy sbornik, imenuemy Patriarşeyu ili Nikonosvkoyu letopisyu**, Tom 12, S. Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, 1901.

-: **Slavyanskaya mifologiya, entsiklopedičeskiy slovar**, Naučniye red. V. Ya. Petruhin vd., Moskva, Ellis Lak, 1995.
-: **Voinskiye povesti drevney Rusi**, red. V. P. Adrianovoy-Peretts, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1949.
-: **Vsemirnaya istoriya. Entsiklopediya. V 14 t.**, red. A. O. Çubaryan, V. V. İşçenko vd., Tom 5, Moskva, İzdatelstvo “OLMA-PRESS”, 2006.
- Astapenko, Galina D.: **Bit, obıçai, obryadı i prazdniki donskih kazakov XVII-XX vv.**, Rostov-na-danu, İzdatelstvo Baro press, 2006.
- Astapenko, Mihail P. ve Astapenko Yelena M: **İstoriya dona i donskogo kazaçestva**, Rostov-na-donu, İzdatelstvo Baro, 2007.
- Atlasi, Hadi: **Sibir Tarihi**, Çev. Eser Havare, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2016.
- Ayan, Ergin: “Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi”, **ODÜ Sosyal Bilimler Ensititüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2010, s. 19-50.
- Bagration-Muhraneli, İ. L.: “Representatsiya Gruzii i Kafkaza v russkoy literature XIX-naçala XX veka”, Moskva, **Tverskoy gosudarstvenniy universitet (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, 2016.
- Bahtin, Mihail M.: **Tvorçestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovya i Renessansa**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1990.
-: **Voprosı literaturı i estetiki**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1975.

- Baumgarten, Murray: “İrtenev, Olenin, Levin: Three Characters in Search of Nature”, **The Centennial Review**, Vol. 14, 5. № 2, (Spring), 1970, s. 181-200.
- Behramoğlu, Ataol: **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İ. Ü. Basımevi Müdürlüğü, 2001.
-: **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013.
- Beletskaya, Yekaterina M.: “Kazaçına grebenskoy v tvorçestve M. Yu. Lermontova”, **VII Vserossiyskaya konferantsiya “Dergaçevskiye çteniya-2004. Russkaya literatura: natsionalnoye razvitiye i regionalniye osobennosti”**, İzdatelstvo uralskogo universiteta, 2006, s. 8-14.
- Belge, Murat: **Step ve Bozkır: Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.
- Belinskiy, Vissarion G.: **Polnoye sobraniye soçineniy, stati i retsenzii 1840-1841**, Tom 4, Moskova, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1954.
-: **Stati i retsenzii pyatidesyatiletniy dyadyuşka 1839-1840. Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 3, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1953.
-: **Stati i retsenzii. Hudojestvenniye proizvedeniya. 1829-1835, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 1, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1953.
- Beskrovniy, Lyobomir G.: **Russkaya armiya i flot v XVIII veke**, Moskva, Voennoye izdatelstvo ministerstva oboronı soyuza SSR, 1958.
- Besserab, Mayya: **Vladimir Dal**, Moskva, Moskovskiy raboçiy, 1968.
- Bestujev-Marlinskiy, A. A.: **Povesti, rasskazı, oçerki, stihotvereniya, stati, pisma**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1981.

- Bezzubtseva, Yuliya V.: “Kazaki: istoriya sozdaniya “kavkazskoy povesti”, **Uralskiy gosudarstvenniy pedagogičeskiy universitet**, № 15, 2017, s. 15-23.
- Bıkadorov, İsaakiy F.: **İstoriya kazaçestva**, Praha, Biblioteka volnogo kazaçestva-vilnogo kozatsva, 1930.
- Bodneva, Natalya A.: “Kazaçya semya kak sotsialniy institut formirovaniya liçnosti”, *İzvestiya vuzov. Severo-kavkazskiy region*, **Obşçestvenniye nauki**, №3, 2007, s. 105-109.
- Boeck, Brian J.: **Imperial Boundaries Cossack Communities and Empire-Building in the Age of Peter the Great**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Bonamour, Jean: **Rus Edebiyatı**, Ankara, Dost Kitabevi, 2006.
- Borodina, Yelena M.: “Pesni kazakov-staniçnikov kemerovskoy oblasti”, **Vestnik kemGUKU**, № 49, 2019, s. 208-213.
- Bronevskiy, Vladimir B.: **İstoriya donskago voyska, opisaniye donskoy zemli i kavkazskih mineralnih vod**, Tom 1, Sankt Peterburg, V tipografii ekspeditsii zagotovleniya gosudarstvennih bumag, 1834.
- Bulgarin, Faddey V.: **Dimitriy Samozvanets**, Çast II, Sankt Peterburg, V tipografii Aleksandra Smirdina, 1830.
-: **Polnoye sobraniye soçineniy Faddeya Bulgarina, Zapiski Çuhina i Mazepa**, Tom 3, Sankt Peterburg, V tipografii K. Jernakova, 1843.
- Burda, Eduard V.: **Terskoye kazaçestvo v voennoy strukture Rossiyskogo gosudarstva**, Naçık, İzdatelstvo “Elbrus”, 2013.
- Caferov, Telman: **XV.-XVII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkler**, Çev. Natig Abdullayev, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2010.

- Çernışevskiy, Nikolay G.: **Polnoye sobraniye soçineniy v pyatnadtsati tomah**, Tom 3, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1947.
- Danilevskiy, Grigoriy P.: **Soçineniya G. P. Danilevskogo (1847-1889 g.)**, Tom tretiy, S. Peterburg, Tipografiya M. M. Stasyuleviça, 1890.
- Davies, Brian: **Empire and Military Revolution in Eastern Europe: Russia's Turkish Wars in the Eighteenth Century**, y.y., Continuum International Publishing Group, 2011.
- Demir, Tarık: "Taras Bulba", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 15, Haziran 2012, s. 227-230.
- Denisov, Vladimir D.: "Taras Bulba: Geroy kozak i ego vremya", **Kultura i tekst**, № 4, 2017, s. 73-91.
- Derjavin, Gavril R.: **Soçineniya Derjavina**, Tom 3, Sankt Peterburg, V tipografii imperatorskoy akademii nauk, 1866.
- Erturan, Nihal: M. Yu. Lermontov'un Roman Sanatı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2010.
- Evarnitskiy, Dmitriy İ.: **İstoriya zaporojskih kazakov**, Sankt Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, Nadejdinskaya, Tom 1, 1892.
- Fedotov, Aleksey P.: **Kazaçestvo. Entsiklopediya**, Moskva, OOO "İzdatelstvo "Entsiklopediya", 2008.
- Feodoroff, Nicholas V.: **History of the Cossacks**, New York, Nova Science Publishers, Inc., 1999.
- Fisher, Allen: **Kırım Tatarları**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.
- Gadjiyeva, Leyla İ.: Mir kazaçestva v izobrajenii N. V. Gogolya, L. N. Tolstogo, M. A. Şolokogo, Moskva, **Moskovskiy**

- gosudarstvenniy humanitarniy universitet im. M. A. Şolokogo, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.**
- Gippius, Vasiliy V.: “Tvorçeskiy put Gogolya”, **Ot Puşkina do Bloka**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo “Nauka”, 1966.
-: **Gogol**, Sankt Peterburg, İzdatelstvo “Logos”, 1994.
- Glinka, Fyodor N.: **İzbranniye proizvedeniya**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1957.
- Gogol, Nikolay V.: **Gants Kyuhelgarten. Veçera na hutore bliz Dikanki, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 1, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1940.
-: **Mirgorod, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 2, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1937.
-: **Povesti, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 3, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1938.
-: **Stati, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 8, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1952.
- Golobutskiy, Vladimir A.: **Zaporojskoye kazaçestvo**, Kiev, Gosudarstvennoye izdatelstvo politiçeskoy literaturı USSR, 1957.
- Golovnev, Andrey V.: “A Live Border: Cossack Maneuvers in the Context of Colonization (The Late Sixteenth to the Early Seventeenth Century)”, **Tractus Aevorum** 3 (2) Fall / Winter, 2016, s. 91-105.
- Gordeyev, Andrey A.: **İstoriya kazaçestva**, Moskva, Veçe, 2006.
- Gordon, Linda: **Cossack Rebellions: Social Turmoil in the Sixteenth-Century Ukraine**, New York, State University of New York Press, 1983.
- Gorkiy, Maksim: “Lev Tolstoy: Pismo”, **L. N. Tolstoy v russkoy kritike**, Sb. st. / Vstup. st. i primeçaniya S. P. Bıçkova, Moskva,

- Gosudaterstvennoye izdatelstvo hudojestvennaya literatura, 1952.
- Gozenpud, Abram A.: **A. A. Şahovskoy**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1961.
- Grabowicz, George: “Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol, Ševčenko, Kuliš”, **Harvard Ukranian Studies**, Vol. 5, № 2, June 1981, s. 171-194.
-: **Hanbook of Russian Literature**, ed. Victor Terras, y.y., Yale University Press, 1990.
- Gudziy, Nikolay K.: **Lev Tolstoy: Kritiko-biografičeskiy oçerk**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1960.
- Gukovskiy, Grigoriy A.: **Realizm Gogolya**, Moskva-Leningrad, Hudojestvennay literatura, 1959.
-: **Russkaya litaratura XVIII veka**, Moskva, Gosudarstvennoye uçebno-pedagogşçeskoye izdatelstvo narkomprosa RSFSF, 1939.
- Gumilyov, Lev N.: **Otkritiye Hazarii**, Moskva, İzdatelstvo “Nauka”, 1966.
- Gusev, Nikolay N.: **“L. N. Tolstoy. Materialı k biografii s 1855 do 1869 god”**, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1957.
- Hagan, John: Ambivalence in Tolstoy’s “The Cossacks”, **Novel: A Forum on Fiction**, Vol. 3, № 1, (Autumn), 1969, s. 28-47.
- Hamar-Dabanov, Ye.: **Prodelki na Kavkaze**, Stavropol, Stavropolskoye knijnoye izdatelstvo, 1844.
- Hart, David Bentley: **In the Aftermath: Provocations and Laments**, Michigan/Cambridge, William B. Eerdmans Publishing Company, 2009.
- Haruzin, Mihail N.: **Svedeniya o kazatskih obşçinah na donu**, Moskva, Tipografiya M. P. Şepkina, 1885.
- Hindus, Maurice: **The Cossacks**, London and Glasgow, Collins Clear-Type Press, 1946.

- Homyakov, Aleksandr S.: **Stihotvereniya i dramı**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1969.
- Hrapçenko, Mihail B.: **Sobraniye soçineniy v 4-h tomah**, Tom 2, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1980.
- Hrushevsky, Michael: **A History of Ukraine**, y.y., Yale University Press, 1970.
- İlca, Sevgi: **1812 Anayurt Savaşı ve 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Dekabristler**, Ankara, İksad Yayınları, 2021.
- İnalcık, Halil: “Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede”, **Mustafa Demir Çanakkale Savaşları Tarihi**, I. Cilt, İstanbul, Değişim Yayınları, 2008, s. 59-64.
- İnanır, Emine: **I. Petro ve II. Katerina’nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı**, İstanbul, İskenderiye Yayınları, 2008.
-: **Rus Edebiyat İncelemeleri Kiev Rusya’sından XVII. Yüzyıla**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 2003.
- Jigunova, Marina A.: “Rol istoriko-kulturnogo naseleniya kazaçestva uralo-sibirskogo regiona v vospitanii sovremennoy rossiyskoy molodeji”, **Kazaçestvo Sibirii ot Yermaka do naših dney: istoriya, yazık, kultura**, Tyumen, İzdatelstvo tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2017, s. 41-47.
- Kornblatt, Judith Deutsch: “Gogol and the Muses of Mirgorod”, **Slavic Review**, Vol. 5. № 2, Summer 1991, s. 309-316.
-: **The Cossack Hero in Russian Literature: A Study in Cultural Mythology**, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1992.
- Jukovskiy, Vasiliy A.: **Stihotvereniya**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1956.

- Kadıoğlu, Esra: XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında “Gereksiz İnsan” Tiplemesi, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2013.
- Kagan, Marianna D.: “Russkaya versiya 70-h godov XVII v. perepiski zaporojskih kazakov s turetskim sultanom”, **Trudy otdelna drevnerusskoy literaturı**, y.y., Akademiya nauk SSSR, y.t., s. 309-315.
- Karamzin, Nikolay M.: **İstoriya gosudarstva rossiyskogo. V şesti knigah**, Tom V-VI, Moskva, İzdatelstvo “Knijny sad”, 1993.
- Karpuk, Paul A.: “Gogol’s Unfinished Historical Novel “The Hetman”, **The Slavic and East European Journal**, Vol. 35, № 1, Spring 1991, s. 36-55.
-: “Reconciling Chronological Inconsistencies in Gogol’s “Taras Bulba”, **Russian Language Journal**, Vol 45, No. 151-152, Spring-Fall 1991.
- Kemaloğlu, İlyas: **Rusların Gözüyle Türkler**, 1. bs., İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2015.
- Klüçevskiy, Vasiliy O.: **Russkaya istoriya. Polny kurs lektsiy**, Tom 2, Moskva, AST, 2002.
- Komarov, Aleksey P.: “Bazoviye tsennosti rossiyskogo kazaçestva”, **Vestnik TvGU. Seriya “FİLOSOFİYA”**, № 4, 2017, s. 72-80.
- Kotlyarevskiy, Nestor A.: **M. Yu. Lermontov, liçnost poeta i yego proizvedeniya**, Sankt-Peterburg, Knijny mir, 2009.
- Kropotkin, Pyotr A.: **İdeali i deystvitelnost v russkoy literature**, Moskva, Direkt-Media, 2014.
- Kuleşov, Vasiliy İ.: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka**, Moskva, Akademiçeskiy proekt: Fond “Mir”, 2005.
-: **Puşkin**, Çev. Birsen Karaca, İstanbul, Multilingual, 2000.

- Kunin, Viktor V.: **Jizn Puškina, Rasskazaniya im samim i ego sovremennikami**, Tom 2, Moskva, İzdatelstvo “Pravda”, 1988.
- Kurat, Akdes Nimet: **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, 6. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Larkoviç, Dmitriy V.: “Pugaçevskiy bunt v liricheskom osmyslenii G. R. Derjavina”, **Vestnik Surgutskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta**, № 2, 2007, s. 33-40.
- Lebedev, Yuriy V.: “Daniil Lukiç Mordovtsev”, **D. L. Mordovtsev, soçineniya v dvuh tomah**, Tom 1, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1992, s. 5-41.
- Lermontov, Mihail Yu.: **Hançer**, Çev. Atıol Behramoğlu, İstanbul, Adam Yayınları, 1985.
-: **Profil**, Haz. ve Çev. Kayhan Yükseler, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014.
-: **Sobraniye soçineniy v četireh tomah, poemı**, Tom 2, Moskva.Leningrad, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1962.
-: **Sobraniye soçineniy v četireh tomah, stihotvereniya 1828-1841**, Tom 1, Moskva.Leningrad, İzdatelstvo akademii nauk SSSR, 1961.
-: **Vadim**, Çev. Servet Lünel, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1945.
-: **Zamanımızın Bir Kahramanı**, Çev. Ergin Altay, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- Levçenko, Tatyana V.: **Traditsii rossiyskogo kazaçestva – duhovniy resurs patriotičeskogo vospitaniya detey i molodyoji**, Volgograd, İzdatelstvo VolGMU, 2013.
- Linin, Anatoliy M.: **A. S. Puşkin na Donu**, Rostov na Donu, Rostovskoye oblastnoye knigoizdatelstvo, 1941.

- Linkov, Vladimir Ya.: “Kommentarii. L. N. Tolstoy. Kazaki”, **Povesti i rasskazi**, Tom 3, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1979, s. 470-472.
- Lukacs, Georg: **The Historical Novel**, London, Merlin Press, 1962.
- Lyapina, Svetlana M.: “Russkiy istoričeskiy roman XIX veka v kontekste kulturnogo soznaniya”, **Jurnal “İstoriya: faktı i simvoli”**, № 5 (4), 2015, s. 73-99.
- Magocsi, Paul Robert: **A History of Ukraine**, Toronto, University of Toronto Press, 1996.
- Mann, Yuriy V.: **Poetika Gogolya**, Moskva, Coda, 1996.
- Manuylov, Viktor A.: “Kavkazskiye povesti L. N. Tolstogo”, **L. N. Tolstoy. Kavkazskiye povesti**, Voronej, Tsentrelnozemnoye knijnoye izdatelstvo, 1973, s. 3-33.
- Maşinskiy, Semyon İ.: **Hudojestvenniy mir Gogolya**, Moskva, Prosveşçeniye, 1979.
- Matveyev, Oleg V.: **Slovo o kubanskom kazaçestve**, Krasnodar, Sov. Kuban, 1995.
- Minahan, James: **Encyclopedia of the Stateless Nations**, Westport, Greenwood Press, 2002.
- Moçulskiy, Konstantin V.: **Duhovniy put Gogolya**, Paris, YMCA-Press, 1934.
- Mosolov, Sergey V.: **İstoriya kazaçestva pamyatka zapolyarnomu kazaku**, y.y., İzdatelskiye reşeniya, 2020.
- Nadejdin, Nikolay İ.: **Literaturnaya kritika. Estetika**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1972.
- Nasibli, Yunis: “Kozaklar ve Kuzey Kafkasya’nın Slavlaşmasındaki Roller”, Çev. Liliye Sabirova, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, (Yaz), 2004, s. 1-6.
- Neçayev, Stepan D.: “Vospominaniya”, **Poeti 1820-1830-h godov**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1972, s. 105-111.

- Nikoleva, Margarita F.: **Mihail Yuryeviç Lermontov jizn i tvorçestvo**, Moskva, Gosudaderstvennoye izdatelstvo ministerstva prosveşçeniya RSFSR, 1956.
- O'Rourke, Shane: **Warriors and Peasants The Don Cossacks in Late Imperial Russia**, London, Macmillian Press Ltd., 2000.
- Olçay, Türkan: "19. YY Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine", **Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2008, s. 367-381.
-: **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul, İÜ Basım ve Yayınevi, 2003.
-: Rus Edebiyatında Romantizm, Gogol ve Dikanka Akşamları Yapıtı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 1997.
- Omelçenko, İvan L.: **Terskoje kazaçestva**, Vladikavkaz, Severo-osestinskiy institut gumanitarnih issledovaniy pri sovete ministrov SOSSR, 1991.
- Opulskaya, Lidiya D.: **Roman epopeya L. N. Tolstogo, Voyna i Mir**, Moskva, Prosveşçeniye, 1987.
- Ovsyaniko-Kulikovskiy, D.: **L. N. Tolstoy kak hudojnik**, S. Peterburg, Knigoizdatelstvo "ORION", 1905.
- Öztürk, Yücel: **Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004.
- Pinker, Steven: **The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature**, London, Penguin Books Ltd, 2002.
- Plokhyy, Serhii: **Avrupa'nın Kapıları, Ukrayna Tarihi**, Çev. Gözde Erdoğan, Emre Güler, Malhun Deniz Yıldız, İstanbul, Feylesof Kitap, 2016.
- Polejayev, Aleksandr İ.: **Stihotvereniya i poemı**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1987.

- Poleščuk, L. Z.: **İstoriya russkoy literaturı çast 1**, Vladivostok, Dalnevostočny gosudarstvennyy universitet, 2005.
- Pospelov, Gennadiy: **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 3. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2014.
- Prohorov, Yevgeniy İ.: “İstoričeskiye i folklorniye istočniki Tarasa Bulbı”: (K tvorčeskoy istorii povesti), **Gogol N. V. Taras Bulba**, Moskva, İzdatelstvo akademii nauk, 1963, s. 199-217.
- Puşkin, Aleksandr S.: **Boris Godunov**, Çev. Özcan Özer, 1. bs., İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
-: **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, 1. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012.
-: **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, İstoriya Puğaçeva, İstoričeskiye stati i materialı, vospominaniya i dnevniki**, Tom 7, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1962.
-: **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, romanı, pyesi**, Tom 5, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1960.
-: **Sobraniye soçineniy v desyati tomah, stihotvereniya 1814-1822**, Tom 1, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1959.
-: **Yüzbaşının Kızı – Bütün Öyküler Bütün Romanlar**, Çev. Ataol Behramoğlu, 12. bs., İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2019.
- Revyakin, Aleksandr İ.: **İstoriya russkoy literaturı XIX veka pervaya polovina**, Moskva, Prosveşçeniye, 1985.
- Rıleyev, Kondratiy F.: **Dumı**, Moskva, İzdatelstvo “nauka”, 1975.

- Riasanovsky, Nicholas V. ve **Rusya Tarihi**, Çev. Figen Dereli, İstanbul, İnkilap Steinberg, Mark D.: Kitabevi, 2016.
- Rigelman, Aleksandr İ.: **İstoriya ili povestvovaniye o donskih kozakah**, Moskva, V universitetskoy tipografii, 1846.
- Rjevusskiy, Adam A.: **Terskoje kazaçye voysko**, Moskva, Veçe, 2014.
- Rolland, Romain: **Tolstoy'un Yaşamı**, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Rousseau, Jean-Jacques: **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev. Rasih Nuri İleri, 17. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2020.
- Ryabova, Yelena L. ve Şçublenkov Oleg V.: **Osnovni kazaçyey kulturi**, Moskva, Mejdunarodniy izdatelskiy tsentr "Etnosotsium", 2015.
- Sapçenko, Lyobov A.: "Toç-v-toç (komediya M. İ. Verevkina i memuarı o pugaçevşçina)", **Osnovniye natsionalnogo teatra i sudbi russkoy dramaturgii**, Sankt Peterburg, Sankt Peterburgskiy nauçniy tsentr rossiyskoy akademii nauk, 2006, s. 110-118.
- Savalyev, Yevgraf P.: **Drevnyaya istoriya kazaçestva**, Moskva, Veçe, 2010.
- Seaton, Albert: **The Cossacks**, Berkshire, Osprey Publishing Limited, 1972.
- Semenov, Leonid P.: **Lermontov i folklor kavkaza**, Pyatigorsk, Ordjonikidzevskoye krayevoye izdatelstvo, 1941.
- Serdar, İsmail: A. S. Puşkin'in Eserlerinde 1773-1775 Pugaçev İsyanı, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2015.
- Sergeyenko, A.: "L. N. Tolstoy "Hadji Murat" Neizdannıye teksti", **L. N. Tolstoy**, Kniga 1, Moskva, İzdatelstvo AN SSSR, 1939, s. 517-565.

- Skorik, Aleksandr P.: **Vozniknovaniye donskogo kazaçestvo kak etnosa. İznaçalniye kulturniye traditsii**, Novoçerkassk, y.y., 1992.
- Sobal, Jeffery: “Men, Meat, and Marriage: Models of Masculinity”, **Food and Foodways**, y.y., Routledge Taylor & Francis Group, 2005, s. 135-158.
- Sokolova, Alla N.: “Kazaçi tantsı kak kulturnıy fenomen”, **Vestnik adıgeyskogo gosudarstvennogo universiteta**, Seriya 2: Filologiya i iskusstvovedeniye, № 4, 2011, s. 191-196.
- Solovyov, Sergey M.: **İstoriya Rossii s drevneyşih vremyon**, Kniga tretya, Tom XI-XV, S. Peterburg, İzdaniye vısoçayniye utverjdenago tovarişçestva “obşçestvennaya polza”, t.y.
- Somuncuoğlu, Servet: **Don Kazakları**, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, 2018.
- Stepanov, Nikolay L.: “Narejnyı”, **İstoriya russkoy literaturı: V 10 t.** Tom 5, M.; L., İzdatelstvo AN SSSR, 1941, s. 275-292.
-: **Gogol N. V., İstoriya russkoy literaturı: v 10 tomah**, Tom 7, Moskva-Leningrad, AN SSSR, 1955.
-: **N. V. Gogol. Tvorçeskiy put**, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1959.
-: **Gogol. Jizn zameçatelnıh lyudey**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM “Molodaya gvardiya”, 1961.
- Strakhovsky, Leonid I.: “The Historianism of Gogol”, **The American Slavic and East European Review**, Vol. 12, № 3, October 1953, s. 360-370.
- Strelyanov, Pavel N.: **Djitovka kazakov po belu svetu**, Moskva, ZAO Tsentrpoligraf, 2006.

- Stroganova, Yevgeniya N.: “Ob “Oneginskom” variante povesti L. N. Tolstogo “Kazaki”, **Puşkin: Problemi tvorçestva, tekstologii, vospriyatiya**, Kalinin, Kalininskiy gosudarstvenniy universitet, 1989, s. 102-112.
- Subtelny, Orest: **Ukraine: A History**, Toronto, University of Toronto Press, 2009.
- Suçkov, Boris: **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, 1. bs., İstanbul, Adam Yayınları, 1982.
- Suhorukov, Vasiliy D.: **Statiçeskoye opisaniye zemli donskih kazakov, sostovlenoye 1822-32 godah**, Novoçerkask, Oblastnaya voyska donskago tipografiya, 1891.
- Sumarakov, Aleksandr P.: **İzbranniye proizvedeniya**, Leningrad, Sovetskiy pisatel, 1957.
- Süer, Ö. Aydın: **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, 1. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1994.
- Şahovskoy, Aleksandr A.: **Soçineniya knyazya A. A. Şahovskogo**, S. Peterburg, İzdaniye A. S. Suvorina, 1898.
- Şambarov, Valeriy Ye.: **Kazaçestvo: Spasiteli Rossii**, Moskva, Eksmo “Algoritm”, 2010.
- Şidlovskiy, Aleksandr: **Grebenskiy kazak**, S. Peterburg, V tipografii A. Smirdina, 1831.
- Şirokorod, Aleksandr B.: **Kazaçestvo v velikoy smute**, Moskva, Yauza, Eksmo, 2007.
- Şişov, Aleksey V.: **Kazaçi voyska Rossii**, Moskva, Veçe, 2007.
- Şkerin, Vladimir A.: “Russkiy dvoryanin v doroge: puteşestviya S. D. Neçayeva 1820-h gg.”, **Uralskiy istoriçeskiy vestnik**, № 2(51), 2016, s. 71-78.
- Şklovskiy, Viktor B.: **Lev Tolstoy, Jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM “Molodaya gvardiya”, 1963.

- Tokmantseva, Tatyana M.: “Russkaya pravoslannaya tserkov i kazaçestvo”, **Kazaçestvo Sibiri ot Yermaka do naşih dney: istoriya, yazık i kultura**, Tyumen, Institut gumanitarnih issledovaniy tyumenskogo gasudarstvennogo universiteta, 2010, s. 239-243.
- Tolstoy, Lev N.: **Dnevnik 1847-1854 gg., Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 46, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1937.
-: **Dnevnik i zapijniye knijki 1858-1880 gg.**, Tom 48, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1952.
-: **Dnevnik i zapisniye knijki 1854-1857, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 47, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1937.
-: **Kazaki, Polnoye sobraniye soçineniy**, Tom 6, Moskva, Gosudarstvennoye izdatelstvo “hudojestvennaya literatura”, 1936.
-: **Povesti i rasskazı 1872-1886, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 9, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1982.
-: **Povesti i rasskazı, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 14, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1983.
-: **Povesti i rasskazı, Sobraniye soçineniy v 22 tomah**, Tom 2, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1979.
-: **Savaş ve Barış**, Çev. Leyla Soykut, Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
- Tomaşevskiy, Boris V.: **Puşkin kniga pervaya 1813-1824**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1956.
-: **Puşkin kniga vtoraya 1824-1837**, Moskva-Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR, 1961.

- Topçu, Murat: 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Kafkasya İmgesi, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2016.
- Topsakal, İlyas: **Sibirya Tarihi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017.
- Troyat, Henri: **Lev Tolstoy**, Çev. Z. Canan Özatalay, Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Turgenyev, İvan S.: **Pisma 1874, Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v tridtsati tomah**, Tom 13, Moskva, İzdatelstvo “Nauka”, 2002.
- Vatsuro, Vadim E.: “Lermontov”, **İstoriya vseмирnoy literaturı: v 9 t.**, Tom 6, Moskva, Nauka, 1989, s. 360-369.
- Venkov, Andrey V.: **İstoriya donskogo kazaçestva**, Rostav-na-Donu, İzdatelstvo yujnogo federalnogo universiteta, 2008.
- Vernadsky, George: **Rusya Tarihi**, Çev. Egemen Çağrı Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.
- Vinogradov, İgor A.: **Gogol hudojnik i mıslitel: Hristianskiye osnovı mirosozertsaniya**, Moskva, İMLİ RAN, “NASLEDİYE”, 2000.
- Volkova, Olga: Rus Dilindeki Kuban Kazaklarının Atasözleri ve Deyimleri, Ankara, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2019.
- Westermarck, Edward: **The History of Human Marriage**, New Delhi, Logos Press, Cilt 5, 2007.
- Wojcik, Zbigniew: “Eski Polonya'da Kazak Savaşları”, Kitap tanıtımı: Sabire Arık, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı 35, 2004, s. 227-250.

- Yanuškevič, Aleksandr S.: **İstoriya russkoy literaturı pervoy tretı XIX veka**, Moskva, İzdatelstvo “FLİNTA”, 2013.
- Yeleonskiy, S. ve
- Aleksandrova, G.: “Toç v toç” M. Verevkina”, **Literaturnoye nasledstvo (XVIII vek)**, Tom 9-10, Moskva, Jurnalno-gazetnoye obyedineniye, 1933, s. 433-438.
- Yerohin, İgor Yu.: “For Questions Systematization History of the Cossacks”, **Molodiy vçeniy**, № 1(03), 2014, s. 30-33.
-: “Foundations for the Territories of the Cossacks”, **Mejdunarodniy nauçno-issledovatel'skiy jurnal**, № 1 (20), 2014, s. 71-74.
- Yeršov, Pyotr P.: **Konek-gorbunok**, y.y., Sovetskiy pisatel, 1976.
- Yoon, Saera: “Transformation of a Ukranian Cossack into a Russian Warrior: Gogol’s 1842 “Taras Bulba”, **The Slavic and East European Journal**, Vol. 49, № 3, 2005, s. 430-444.
- Zababurova, Nina V.: “S bregov voinstvennogo Dona”, **Letya v pılı na poçtovih**, Rostov-na-Donu, İzdatelstvo “Gefest”, 1997, s. 157-197.
- Zolotusskiy, İgor P.: **Gogol. Jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, Molodaya gvardiya, 1979.

E-KAYNAKÇA

- Aksakov, Sergey T.: **“Uralskiy kazak”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/a/aksakow_s_t/text_0250-1.shtml, 3
Temmuz 2022.
- Anonim: **“Abrek”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/3808>, 3 Ocak
2023.
-: **“Boy İli Muromtsa s Jidovnikom”**, (Çevrimiçi)
https://royallib.com/read/slavyanskiy_epos/boy_ili_muromtsa_s_gidovinom.html#0, 23 Haziran 2022.
-: **“Cigit”**, (Çevrimiçi)
https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/10561/%D0%94%D0%96%D0%98%D0%93%D0%98%D0%A2,
3 Ocak 2023.
-: **“Horovod”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/261950>, 3
Ocak 2023.
-: **“Jupan”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/801010>, 3 Ocak
2023.
-: **“Kokoşnik”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2p/256358>, 3 Ocak
2023.
-: **“Kubelek”**, (Çevrimiçi)
<https://kazak.academic.ru/958/%D0%9A%D0%A3%D0%91%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A>, 3 Ocak
2023.
-: **“Malorossiya”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/1687/%D0%>

- 9C%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%BE
%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F, 3 Ocak 2023.
-: **“Porşni”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/241138>, 3 Ocak 2023.
-: **“Rada”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/2328/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B0>, 3 Ocak 2023.
-: **“Sajen”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/212046>, 3 Ocak 2023.
-: **“Stanitsa”**, (Çevrimiçi),
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1041274>, 3 Ocak 2023.
-: **“Svita”**, (Çevrimiçi)
<https://kartaslov.ru/%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/%D1%81%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B0>, 3 Ocak 2023.
-: **“Versta”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/21286>, 3 Ocak 2023.
-: **“Zipun”**, (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/133650>, 3 Ocak 2023.
- Belinskiy, Vissorian G.: **“Gore ot uma”. Komediya v 4-h deystviyah, v stihah A. S. Griboyedova”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/b/belinskij_w_g/text_0020.shtml, 6 Eylül 2021.

- D'Orevili, Barbe: **“Nikolay Gogol”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/b/barbe_d_orewilxi_z_a/text_1859_gogol.shtml, 5 Eylül 2021.
- Dal, Vladimir İ.: **“Uralskiy kazak”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/d/dalx_w_i/text_0130.shtml, 6 Aralık 2021.
- Disterlo, Roman A.: **“Graf L. N. Tolstoy kak hudojnik i moralist”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/d/disterlo_r_a/text_1887_tolstoy_kak_hudojnik.shtml, 15 Ekim 2022.
- Dzidzoyev, Valeriy D.: **“Kolonialnaya politika tsarskoy Rossii na severnom kavkaze i yiyo posledstviya. Çast 1.”** (Çevrimiçi)
https://iratta.com/materials/novaya/print:page,1,569-kolonialnaya_politika_carskojj_rossii_na_severnom_kavkaze_i_ee_posledstvija_chast_1.html, 16 Şubat 2023.
- Gadjiyeva, Leyla İ.: **“İstoriçeskiye realii i sudbı kazaçestva v hudojestvennom prostranstve “Veçerov na hutore bliz Dikanki”**, (Çevrimiçi)
<https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-realii-i-sudby-kazachestva-v-hudozhestvennom-prostranstve-vecherov-na-hutore-bliz-dikanki-n-gogolya/viewer>, 25 Ekim 2022.
- Glinka, Fyodor N.: **“Oçerki borodinskogo srajeniya”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/g/glinka_f_n/text_0050.shtml, 27 Haziran 2022.
-: **“Zinoviy Bogdan Hmel'nitskiy, ili osvobojdennaya Malorossiya”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/g/glinka_f_n/text_0090.shtml, 28 Haziran 2022.

- Hodaseviç, Vladislav F.: **“Kazaki”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/h/hodasevich_w_f/text_0940.shtml, 1 Eylül 2021.
- Kagan, Marianna D.: **“Povesti ob Azove”**, (Çevrimiçi) https://ksanark.ru/Book/oldruss/p_azov.htm, 1 Kasım 2020.
- Kalinin, Boris A. v.d.: **“Kazaçestvo na severnom Kavkaze: kultura i istoriya”**, (Çevrimiçi) <https://www.npi-tu.ru/assets/files/kazaki/posobie/7.1.pdf>, 1 Nisan 2020.
-: **“Kazaçestvo na severnom Kavkaze: kultura i istoriya”**, (Çevrimiçi) <https://www.npi-tu.ru/assets/files/kazaki/posobie/5.5.pdf>, 1 Eylül 2020.
- Kostomarov, Nikolay İ.: **“Pereyaslavskaya noç”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/k/kostomarow_n_i/text_1841_pereyaslavskaya_noch.shtml, 2 Temmuz 2022.
- Kotlyarevskiy, Nestor A.: **“Aleksandr Aleksandroviç Bestujev-Marlinskiy”**, (Çevrimiçi)
http://dugward.ru/library/kotlarevskiy_n_a/kotlarevskiy_n_a_alexandr_alexandrovich_bestujev.html#a010, 16 Aralık 2022.
- Kurinnoy, İgor: **“Kritika traditsionnoy istorii kazaçestva”**, (Çevrimiçi) <https://knigago.com/books/history-all/sci-history/81066-igor-kurinnoy-kritika-traditsionnoy-istorii-kazachestva/>, 1 Ocak 2020.
- Kutuzov, Mihail: **“Obraz kazaçestva v literature i iskusstve”**, (Çevrimiçi)
<https://archipelag.ru/authors/kutuzov/?library=1138>, 23 Haziran 2022.
- Martınov, İgor: **“Kazaki v literature”**, (Çevrimiçi)
<http://alexlib.ru/literatura/literaturnye-izyuminki/kazaki-v-literature/>, 23 Haziran 2022.

- Matsapura, Valentina İ.: **“Poltavskiy mif v russkoy literature 1820-1830-h godov”**, (Çevrimiçi)
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6039/1/Macapura2.pdf>, 5 Temmuz 2022.
-: **“Nezaversenniy roman Gogolya “Getman”: Osobennosti poetiki, problema konteksta”**, (Çevrimiçi)
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27840/03-Matsapura.pdf?sequence=1>, 17 Eylül 2022.
- Narejnyy, Vasiliy T.: **“Zaporojets”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/n/narezhnyj_w/text_0070.shtml, 10 Temmuz 2022.
- Pirmanovna, Nazira İ.: **“Kultura uralskih (yaitskih) kazakov-starobryadtsev skvoz prizmu yazıka (na materiale uralskih govorov)”**, (Çevrimiçi) <https://www.science-education.ru/pdf/2015/1/1847.pdf>, 16 Eylül 2020.
- Pisarev, Dmitriy İ.: **“İvan i Pyotr Kireyevskiye. Materialı k biografiyam”**, (Çevrimiçi)
<https://fenzin.org/online/565862/6>, 13 Eylül 2021.
- Potapova, Nadejda K.: **“Lermontov i kazaçestvo”**, (Çevrimiçi)
<https://museum-tarhany.livejournal.com/19051.html>, 12 Mart 2021.
- Pototskiy, Yan: **“Puteşestviye Yana Pototskogo v Astrahan i okrestniye stranı 1797 godu”**, (Çevrimiçi)
<http://www.vostlit.narod.ru/Texts/rus13/Potockij/text.htm>, 1 Kasım 2019.
- Rıleyev, Kondratiy F.: **“Nalivayko”**, (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/r/ryleew_k_f/text_0020.shtml, 26 Haziran 2022.

-: **“Voynarovskiy”,** (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/r/ryleew_k_f/text_0010.shtml, 26
 Haziran 2022.
- Rogov, K. Yu.: **“Şahovskoy A. A.: biobibliografiçeskaya spravka”,**
 (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/s/shahowskoj_a_a/text_0080.shtml, 28
 Haziran 2022.
- Smirnova, Viktoriya K. ve
 Porolo, Lyudmila Yu.: **“Jenskiy vopros” v kazaçyem soobşçestve XVI-naçalo XX vv.”** (Çevrimiçi)
<https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskiy-vopros-v-kazachiem-soobschestve-xvi-nachalo-xx-vv/viewer>, 10
 Temmuz 2020.
- Solovyov, Yevgeniy A.: **L. N. Tolstoy. Ego jizn i literaturnaya deyatelnost,**
 (Çevrimiçi)
http://az.lib.ru/s/solowxewandreewich_e_a/text_0030.shtml, 4 Nisan 2020.
- Tsıbulnikova, Anastasiya A.: **“Rol jenşçin v protsessah mirnogo vzaimodeystviya kazakov i gortsev severnogo Kavkaza v XVIII – XIX vv.”,** (Çevrimiçi)
<http://slavakubani.ru/geography/neighbors/traditions-neighborliness/rol-zhenshchin-v-protsessakh-mirnogo-vzaimodeystviya-kazakov-i-gortsev-severnogo-kavkaza-v-khviii-xi/>, 8 Temmuz 2020.
- Viskovatov, Pavel A.: **“Jizn i tvorçestvo M. Yu. Lermontova”,** (Çevrimiçi)
http://dugward.ru/library/lermont/viskovatyi_erm.html, 22 Temmuz 2022.

ÖZGEÇMİŞ

Nejla Yıldırım 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı programından bölüm ve fakülte birincisi olarak mezun oldu. Aynı üniversitede 2003-2006 yılları arasında Çift Anadal programı kapsamında Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünde ikinci lisans eğitimini tamamladı. 2014-2016 yılları arasında ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Yüksek lisans tezinin konusu **Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in Poemalarının Paleh Sanatına Yansıması**’dır. 2016 yılında aynı üniversitenin doktora programına kaydoldu ve 2023 yılının Haziran ayında mezun oldu. Doktora tezinin konusu **N. V. Gogol’ün “Taras Bulba” ve L. N. Tolstoy’un “Kazaklar” Adlı Eserlerinde Kazaklar**’dır.

2010 yılında Kocaeli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulunda Rusça öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Yıldırım, halen aynı üniversitede görevine devam etmektedir.

Yayınlar:

Kitapta Bölümler:

Yıldırım, Nejla, A. S. Puşkin’in “Çingeneler” Adlı Poemasının Işığında Çingenelerin Dünyasına Bir Bakış, Editörler: Abidin Temizer, Yaşar Baytal, Print Instutat Za Geografiu, Podgorica, Montenegro, 2018, s. 131-140.

Makaleler:

Yıldırım, Nejla, V. A. Sollogub’un “Tarantas” Adlı Eserinin Işığında 1840’lı Yılların Rusya’sına Kısa Bir Bakış, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, Denizli, 2020, s. 193-200.

Yıldırım, Nejla, Paleh Köyünün Kaderini Değiştiren Bir Sanatçı: İvan İvanoviç Golikov, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 34, Denizli, 2019, s. 343-357.

Yıldırım, Nejla, Andrey Bolkonski ve Piyer Bezuhov'un Hayatın Anlamını Arayışının L. N. Tolstoy'un Doğa Anlayışı Bağlamında Değerlendirilmesi, İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt 6, Sayı 38, Ankara, 2017, s. 2621-2637.

Yıldırım, Nejla, Rus Halk Sanatı: Vernikli Objeler, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Art-Sanat Dergisi, Sayı 8, İstanbul, 2017, s. 321-331.

Bilimsel Kongre, Sempozyum ve Toplantılar:

Yıldırım, Nejla, V. A. Sollogub'un "Tarantas" Adlı Eserinin Işığında 1840'lı Yılların Rusya'sına Kısa Bir Bakış, 5. Uluslararası Filoloji Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 25-27 Ekim 2018, s. 113.

Yıldırım, Nejla, A. S. Puşkin'in "Çingeneler" Adlı Poemasının Işığında Çingenelerin Dünyasına Bir Bakış, 4. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler Sempozyumu, Tallinn, Estonya, 6-7 Temmuz 2018, s. 64.

Yıldırım, Nejla, Paleh Köyünün Kaderini Değiştiren Bir Sanatçı: İvan İvanoviç Golikov, 4. Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya, Antalya, Türkiye, 3-5 Mayıs 2018, s. 69.